CONSTANTIN ARGETOIANU

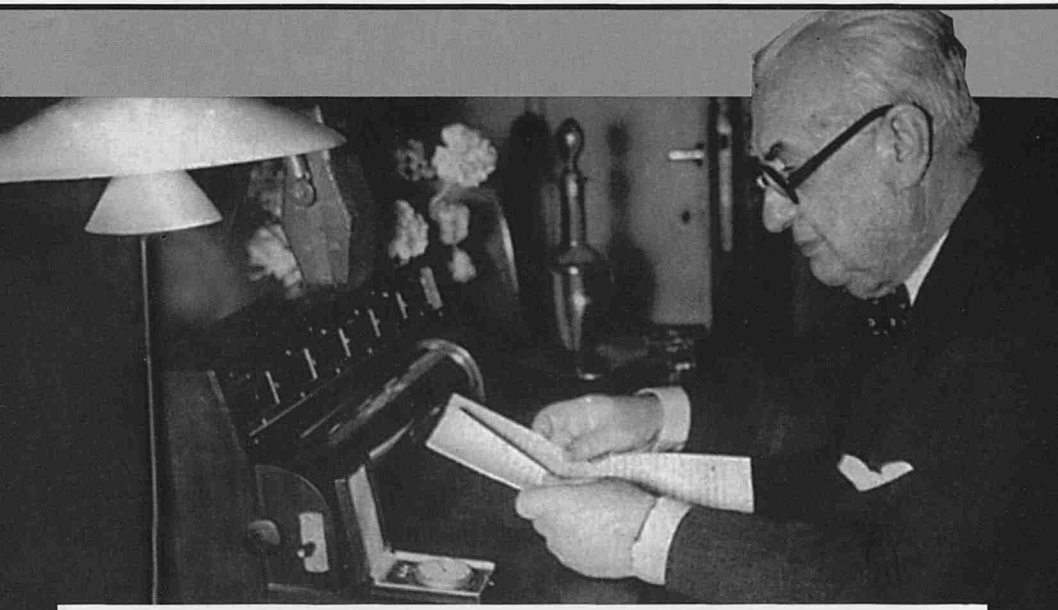

XI

memorii

EDITURA
MACHIAVELLI

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

Vol. XI

www.dacoromanica.ro

C. Argetoianu

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

PENTRU CEI DE MÂINE

Amintiri din vremea celor de ieri

Volumul al XI-lea

- **Pe urmele trecutului.** ***O călătorie în Egipt***
- **Anexe la Partea a VIII-a (1930–1934)**

Ediție și indice
de
STELIAN NEAGOE

EDITURA *MACHIAVELLI*
București, 1998

www.dacoromanica.ro

Colecția
ISTORIE & POLITICĂ
este coordonată
de
STELIAN NEAGOE

Toate drepturile pentru tipărirea
acestei ediții aparțin în exclusivitate
EDITURII *MACHIAVELLI*
București-1, B-dul Banu Manta nr. 22

ISBN 973-96599-9-12
www.dacoromanica.ro

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Acest volum — al XI-lea — încheie ciclul de *Amintiri (Memorii)* ale lui Constantin Argetoianu, întinse pe o perioadă lungă de timp, între anii 1871–1934.

Am spus și cu altă ocazie, Argetoianu și-a structurat Amintirile în opt părți (două dintre ele — a V-a și a VIII-a — având și volume separate de Anexe). Până în prezent, cu toate investigațiile făcute, nu am dat de urma manuscriselor ce compun Partea a II-a (studența la Paris în anii 1888–1896) și Partea a III-a (anii petrecuți în diplomație 1898–1912); deținem doar 45 file de manuscris care reprezintă începutul Părții a II-a și dacă nici după încheierea întregului proces de editare a scrierilor politice argetoiene nu ne vor parveni respectivele manuscrise, atunci vom publica într-o Addenda acele file de început ale Părții a II-a, dimpreună cu alte manuscrise inedite ce reconstituie Genealogia Argetoienilor.

Volumul de față este alcătuit din două segmente: în primul am introdus textul manuscris al însemnărilor lui Argetoianu dintr-o călătorie în Egipt la cumpăna dintre anii 1934–1935; în cel de-al doilea segment am făcut loc manuscrisului conceput de autor separat pentru Anexele Părții a VIII-a (1930–1834), materie memorialistică apărută în volumele al IX-lea și al X-lea din ediția noastră.

Cititorii își reamintesc poate, cum Argetoianu a notat pe ultima filă a Amintirilor (Memoriilor) din volumul al X-lea: „29 decembrie 1934. Într-o zi de sâmbătă, pe ghiață și ger, pornesc spre Constanța și de aci spre Constantinopol, Atena și Egipt. Spre lumină, spre căldură, spre Soare..."

Pentru ca mai apoi să urmeze o însemnare datată din 20 martie 1940: „După călătoria mea în Egipt, m-am gândit să-mi închei «Amintirile» cu însemnarea impresiilor din acea minunată călătorie. Câțiva prieteni, cărora le dasem să citească aceste impresii, m-au silit aproape să le public într-un volum separat, și am avut

www.dacoromanica.ro

slăbiciunea să consimt. *Pe urmele trecutului* nu e decât ultimul capitol al «Amintirilor» de față. Ca să public aceste impresii din Egipt a trebuit să le mai «pieptăn» și să le mai ciuntesc... Poate că executorii mei testamentari vor restabili textul conform manuscrisului, și-l vor așeza la locul lui, ca un «capac» al acestor spovedanii".

La apariția volumului în discuție, C. Argetoianu a consemnat în caietul cu *Însemnări Zilnice*: „27 aprilie 1938. A apărut în volum capitolul final al «Amintirilor», sub titlul *Pe urmele trecutului* și cu subtitlul «O călătorie în Egipt». Editat de tipografia «Adevărului», volumul se prezintă destul de mediocru din punct de vedere tehnic."

*

În volumul al XI-lea de *Memorii* noi publicăm impresiile de călătorie în Egipt după manuscrisul lui Constantin Argetoianu, fără nici o „pieptănătură" și, desigur, „neciuntite". Altminteri, frazele „plivite" în cartea din 1938 vizau mici certuri din cadrul Familiei noastre Regale, câteva cuvinte puțin amabile într-un context dat la adresa lui Kemal Atatürk, inofensive clevetiri ce vizau: soția ministrului german Stöhrer la Cairo, înaltul comisar englez Lanson tot de la Cairo, un baron Empain, un miliardar argentinian Patino, precum și pe românul neaoș rătăcitor prin Egipt Gimmy Mironescu (fiul lui G.G. Mironescu) — ultimii trei citați în volumul din 1938 numai cu inițialele numelor (tot astfel și pentru Lisette Bengescu și Christina G.). Este lesne de priceput că prin aceste omisiuni se menajau susceptibilitățile unor contemporani (în viață) ai autorului și ai editorilor.

Sunt și câteva propoziții ușor modificate în cartea tipărită în 1938, operații redacționale săvârșite din rațiuni care ne scapă, fiindcă forma inițială, manuscrisă a expresiilor este mai corectă și mai inspirată. Argetoianu a preferat cuvântul *arenă*, editorii din 1938 l-au schimbat în ... circ. Și tot așa, celelalte exemple: *Mici ambarcațiuni cu motor cu aburi* — mici ambarcațiuni cu aburi; *o poartă sau un pilon din care n-au mai rămas nici urme* — o poartă sau un pilon din care nu se mai văd nici urme; *Inteligentă, energică și harnică (și acum ni s-a arătat ca un spirt de om și am avut cu toții impresia că, în casă, dânsa poartă pantalonii), m-lle Odette a venit...* — Inteligentă, energică și harnică — și acum ni s-a arătat un spirt de om — am avut cu toții impresii că, în casă,

www.dacoromanica.ro

dânsa poartă pantalonii. M-lle Odette a venit...; *de la pomul lăudat nu pleci cu sacul plin* — de la pomul lăudat pleci cu sacul gol; *omul purtat pe aripile geniului* — omul însemnat cu pecetea geniului; *moartea recentă a soției sale pe care o iubea mult* — moartea recentă a mult iubitei sale soții; *face onorurile grădinii sale* — își plimbă musafirii prin grădină; *herghelii ale noastre* — herghelii românești; *De data asta aproape nu am văzut Creta, pe care de-abia am zărit-o din cauza brumei* — De data asta abia am zărit Creta din cauza brumei.

În cartea din 1938 Argetoianu a introdus două note de subsol pe care le-am preluat și noi: o notă despre „pilon" și o altă notă din manșeta paginii în care accentuează asupra „deplinei emancipări a Egiptului" obținută ulterior călătoriei sale la Piramide.

Paragraful final din manuscris — ușor melancolic și destinat unui alt timp al lecturii — este în mod firesc eludat din volumul apărut în 1938.

În manuscris, Argetoianu a simțit nevoia aerisirii materiei prin câteva steluțe de departajare „cronologică" mai cu seamă. Din dorința de a sparge aspectul prea monolitic al textului și a facilita astfel lectura unei scrieri speciale de certă valoare, am optat și noi pentru modalitatea capetelor de pagini (stânga–dreapta, cum cad la tehnoredactare) în situațiile în care autorul însuși a marcat necesarele pauze grafice prin steluțe centrate pe câte un rând alb.

Nu este, credem, lipsit de interes să reproducem și adnotarea lui Constantin Argetoianu, cuprinsă în pagina de gardă a volumului din 1938: „Câțiva prieteni m-au sfătuit să public paginile care urmează. În gândul meu ele erau menite să încheie «Amintirile» mele oprite odată cu sfârșitul anului 1934. Călătoria în Egipt era un capitol mai senin după altele mai agitate. Cum memoriile mele nu vor fi editate — dacă vor putea fi — decât după moartea mea, m-am învoit cu o publicare, care să-mi îngăduie și mie să văd tipărit, în lipsa începutului cel puțin sfârșitul memoriilor mele. Poate că a fost o slăbiciune din partea mea. Cei care mă vor citi vor judeca."

Manuscrisul însemnărilor de călătorie în Egipt conține 248 file. Redactarea lui a început la 29 decembrie 1934 și s-a încheiat la 21 mai 1935, în ziua de Sfântul Constantin, la Breasta Argetoienilor. Pe foi de hârtie velină este așternut un scris caligrafiat

www.dacoromanica.ro

frumos cu cerneală albastră. Foarte puținele ștersături și adăugiri denotă că textul propriu-zis a fost transcris pe curat de autor într-o formă definitivă.

*

În privința *Anexelor la Partea a VIII-a*, menționăm că am respectat întocmai voința autorului care și le-a redactat singur într-o manieră ușor schimbată de cum se obișnuiește în zilele noastre. Argetoianu și-a numerotat Anexele cu cifre arabe. A pus câte un regestru în capul fiecărui document anexat, fără să dea atenție deosebită uniformizării elementelor care fac enunțul fiecărui regestru și în general criteriile metodologice în materie sunt oarecum în suferință. Aceste dorințe ale autorului nu impietează cu nimic asupra conținutului, asupra fondului documentar.

De asemenea, C. Argetoianu obișnuia să facă în textele Anexelor diferite sublinieri (marcate prin cursive), să aplice „sic"-uri, semne de întrebare, de exclamare. Le-am lăsat întocmai, mulțumindu-ne să atragem atenția în această notă asupra ediției că toate notele de subsol, toate sublinierile și semnele de orice fel adiacente textelor din Anexe aparțin lui Constantin Argetoianu. Puținele noastre intervenții completive sunt puse între paranteze rotunde și poartă însemnul — *nota St.N.*

Cuprinsul Anexelor a fost și el alcătuit de C. Argetoianu. Așa încât chiar dacă am sesizat că titlurile regestrelor nu sunt toate preluate aidoma în Cuprins, le-am lăsat în forma stabilită de autor, cu observația că rarele cazuri de comprimare a enunțului unui regestru la Cuprins nu știrbesc cu nimic din înțelesul, din conținutul și din spiritul documentelor anexate.

Memorialistul a indicat care anume documente să fie reproduse și în facsimile. Ne conformăm și tipărim la finele volumului facsimilele de pe documentele originale în cauză.

*

În rest, să spunem că ne încearcă sentimente de satisfacție temperată, odată ajunși cu bine la capătul unei întreprinderi editoriale dificile, înfăptuită într-o epocă și într-o lume de păguboasă tranziție.

STELIAN NEAGOE

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

— o —

PE URMELE TRECUTULUI

O călătorie în Egipt

Sâmbătă, 29 decembrie 1934. Cu rapidul de ora 6 seara am părăsit Bucureștii împreună cu soția mea și cu d-ra Lisette Bengescu, o prietenă a ei.

D-ra Bengescu fiind foarte legată cu familia Dinu Brătianu, Șeful a venit cu d-na Brătianu să îi ureze călătorie bună. Stând cu toții de vorbă, Dinu îmi spune: „Ai să vezi că Corso are să povestească mâine că ne-am înțeles să răsturnăm pe Tătărescu!" La gară, într-adevăr, lumea adunată n-avea ochi decât pentru Dinu Brătianu și pentru mine și am rămas și eu convins că mahalaua politică va trăncăni opt zile, și acest neprevăzut „quiproquo" mi-a înveselit plecarea.

În Pullman masă bună. Întunericul ne ascunde farmecul Bărăganului viscolit. Trenul merge repede și timpul trece. Conversație veselă: marea e rea, jurnalele vorbesc de furtună, mine rătăcite plutesc pe Marea Neagră; (să luăm sau să nu luăm Vasano? Sau mai bine Sea-Seak?). Doctorul Văgâi, medicul vaporului, o figură simpatică de om care a văzut multe, intervine cu vorbe bune și caută să pună în relații pe viitorii naufragiați, unii cu alții.

D-ra Christina G. blondă, platinată și cu experiență și dânsa — pe mare — plimbă printre mese o siluetă plăcută. Un cârd de diplomați mici antantiști (secția valahă) cu două dame dintre care una japoneză — delicioasă — pe drum spre Atena și un deputat bleg cu o soție anostă pe drum spre Egipt, și iată-ne toți. Trecem Dunărea înghețată tun, ca și Borcea. Am ajuns, aproape fără să ne dăm seama la Constanța unde ne aștepta dl. și d-na Teodorescu-Valahu și câțiva prieteni politici care ne-au însoțit până la vapor.

„Regele Carol" — comandat de căpitanul Marcu, al doilea ofițer simpaticul Beller — a părăsit Constanța noaptea spre ora 12. Marea Neagră a fost relativ îngăduitoare, nu ne-am ciocnit de mine rătăcitoare și am intrat a doua zi pe la ora 11 dimineața în Bosfor fără ajutorul lui Vasano sau al Sea-Seakului. În Bosfor găsim vreme poso-

www.dacoromanica.ro

morâtă: ceață ușoară, ropote intermitente de ploaie și frig. Păcat, căci Bosforul trebuie văzut pe soare, chiar și vara, dar mai ales iarna în lipsa animației care constituie ea singură unul din farmecele acestei glorioase căi de apă.

Am trecut fără să ne oprim pe lângă fortul Kavak, ascuns la picioarele ruinatului castel medieval cu același nume care închidea mai înainte sau deschidea strâmtoarea și marca limita între bazinul Bosforului plin de viață și domeniul Mării aproape pustiu, cu maluri nelocuite, brăzdat numai de vapoarele mari — braț de mare agitat încă de talazurile venite din larg. Formalitățile de intrare se săvârșesc acum în față de Buiukdere unde vapoarele sunt oprite aproape un ceas. Pe mal și pe apă liniște de moarte. În fine o barcă cu motor se pune în mișcare și iavaș-iavaș reprezentanții poliției și ai vămilor se urcă pe bord. Capete patibulare, oameni triști și nehrăniți, prost echipați. Fără fes, turcul pare de departe fără cap. De aproape, mutre de apași cu sclipirea inteligenței în minus.

Formalitățile legale nu prezintă nici un interes. Mai interesant e spectacolul în apă. Sute și mii de meduze aproape translucide, alburii ca picături de scrobeală dizolvate între două ape, mișună, se alipesc, se despart, mai lacome de rămășițele bucătăriei care se scurg în apă decât pescărușii înaripați care dau târcoale vaporului, în stoluri nesfârșite.

Dar și mai interesant e spectacolul pe maluri. Am resimțit în fața frumosului colț de pământ dintre Terapia și Buiukdere, o vie emoție. Din toamna anului 1903 s-au împlinit 32 de ani de când n-am mai călcat pe aceste locuri. Câte s-au petrecut de atunci! Ce schimbări de neînchipuit, printre oameni și printre lucruri! Când l-am părăsit, Constantinopolul era încă capitala plină de viață a unei mari Împărății care, dacă își pierduse puterea din trecut, păstrase încă aproape intactă tradiția vremurilor de glorie și aparențele unei orgolioase stăpâniri. Cuceritorii de odinioară făcuseră ce e drept loc unei lumi de afaceri în care se luptau cei mai iscusiți prădători de pe piețele Europei și încercau, sub egida marilor Ambasade, să-și împartă ce mai rămăsese din moștenirea „Omului bolnav". Cu tot aerul de tutori ce își dau ambasadorii, fiecare cu palatul, cu „mușa"[1], cu cavașii și cu curtea lui, adevărați potentați sprijiniți pe staționare înarmate, Padișahul era încă Califul tuturor credincioșilor. Fie în izo-

[1] Mici ambarcațiuni cu motor cu aburi, care făceau serviciul pe Bosfor și despre care am vorbit deja într-un capitol precedent.

www.dacoromanica.ro

larea lui de la Ildiz-Kiosk, fie în puținele ceremonii în care apărea înconjurat de demnitari și de soldații regimentelor lui de gardă, ceva din lumina apoteozei lui Mahomed al II-lea și a lui Suleiman Magnificul se mai resfrângea încă asupra celui ce continua să fie Marele Senior. Astăzi, și Sultanul, și ambasadorii și Constantinopolul nu mai sunt, și Istambulul — căci numai așa i se zice acum — a ajuns un simplu oraș levantin în decădere.

Impresie penibilă începând chiar de la Buiukdere. Multe case distruse, probabil de incendii, poate dărâmate dinadins pentru utilizarea materialelor unor locuințe devenite inutile. Ambasada Rusiei mai există, dar pe fațada ei deasupra balconului, în locul vulturului încoronat cu două capete (Moscova realităților și Bizanțul visurilor) se încrucișează secera și ciocanul Sovietelor. De-a lungul apei pe țărm, în jurul vaporului pe apă— nimic nu tulbură liniștea și tăcerea. Unde sunt caicgii veseli cu fesurile lor roșii și cu fețele îmbujorate, unde sunt harabagii zgomotoși, precupeții și toți lăeții care dau odinioară atâta viață micilor schele de-a lungul Bosforului? Kemal Ghaziul a trecut pe aci și n-a mai rămas nimic.

De la Buiukdere și până la Galata, de o parte și de alta a Bosforului e o jale. Summer Palasul la Terapia și Ambasadele vecine franceză, italiană și engleză țipă a pustiu. Pustiite apar și grădinile lor. Ceața nu-mi permite să văd dacă mai există casa Zarifi și casa Pangiri cu splendidele lor grădini. La Jeniköi e și mai trist. Fosta Ambasadă austriacă persistă izolată, înconjurată de locuri virane pe care abia se mai ghicește *că a fost odată ceva.* Dispărută casa veche, atât de simpatică, cu răcoroasa ei grădină în care se instalase Legația Belgiei; dispărut yali-ul lui Selim-Pașa Melhame, Sirianul, și atâtea altele cu grădinile lor înflorite care făceau farmecul acestui colț al Bosforului. Palatul de la Balta Liman, palatele egiptene de la Bebek, yali-urile pașilor turci și zarafilor armeni cu grădinile lor cățărate în terase pe dealuri între Emirghian, Kuru-Cesme și Beșiktaș au dispărut și ele lăsând goluri părăginite, sau se prăbușesc — abandonate și dărăpănate.

Pe malul asiatic lucrurile stau tot atât de rău. Rezervate pe vremuri aproape exclusiv familiilor turcești, yali-urile și casele de pe acest mal par încă mai mizerabile ca cele de pe malul Rumeliei. Golurile sunt și mai multe. Dărăpănarea e și mai aparentă. Numai Palatul Imperial de la Belerbei pare intact. De-o parte și de alta a Bosforului, chenarul vilelor clădite și grădinilor sădite pentru desfătarea

www.dacoromanica.ro

ochilor se desenează ca un feston învechit și uzat, mâncat de molii. În marginea maidanelor pustii, printre casele cu zugrăveală sfoegită și grădinile seculare spintecate fără milă, aleargă ca o șopârlă printre flori veștejite, un tramvai electric, folosind o șosea creată de-a lungul apei din ordinul lui Kemal reformatorul.

La Galata, acostaj lung și penibil. Societatea Cheiurilor, ca și Societatea Farurilor, a fost luată din mâna francezilor și naționalizată, cu alte cuvinte dată pradă nepăsării și nepriceperii turcești. Totul pare dezorganizat; impiegații, marinarii și hamalii urmăresc cu pizmă de pe țărm sforțările vaporului de a se apropia de cheu, și nu-i dau cea mai mică mână de ajutor. De pe bord, aspectul orașului înspre Galata și Pera e schimbat și el. Schimbat de asemeni și înspre Tahsûn și Yldiz — numai la poalele acestuia, jos lângă apă giamia vopsită cu galben și schela de la Ortaköi au rămas cum erau. Frumosul palat în care Abdul Hamid sechestrase pe frate-său Sultanul Murad, Ciraganul, a ars și zidurile lui găurite și înfumate se întind, deplorabile ruine, în direcția celuilalt Palat Imperial, cunoscutul Dolma Bagce. Pe vremuri, zidurile albe ca zăpada ale acestui edificiu luxos dar de un gust dubios, puneau cel puțin o pată de lumină pe pânza spălăcită care ridica din dosul lor, spre culmea perotă, un decor în etaje de grădini și de case turcești aninate în jurul celor două Ambasade, franceză și austriacă. Sub cerul de plumb, zidurile Dolma Bagcei înnegrite de ploi și de vânt îmi par acum lipsite de orice farmec și nici nu ar mai avea pe ce pune pata lor de lumină. Într-adevăr, în sus spre Pera, pe culme și pe poale, țâșnesc imobile cu câte 10 și 15 caturi, strivind totul în jurul lor. Această plagă a imobilelor moderne se întinde și înspre Galata unde, printre „blocuri", se ascunde rușinos vechiul turn istoric care timp de veacuri a dominat vechea colonie genoveză. Numai privelișteа spre Stambul, cu vârful Seraiului, pare neschimbată deși câteva imobile moderne vin să încurce și aci armonia învechitelor cupole și minarete.

Am profitat de cele câteva ceasuri disponibile până la căderea nopții pentru a face o raită prin Stambul și Pera. Vremea nu s-a îndreptat deloc, din nefericire: burniță și ropote de ploaie erau aduse și gonite pe rând de un vânt rece care pătrundea până la oase. Ne-am suit într-un automobil și am pornit-o spre Sfânta Sofie. De la Galata și până acolo, aproape nici o schimbare, afară de podul peste Cornul de Aur care a fost reînnoit. Aceleași case sordide, aceeași murdărie și același caldarâm infam ca acum 30 de ani. Atmosfera străzii este

www.dacoromanica.ro

însă cu totul alta. Tramvaie, pe vremuri soioase și cu cai, acum soioase și electrice, se năpustesc ca niște matahale prin ulițele strâmte; automobile hodorogite gâfâie și derapează pe bolovanii clisoși și inegali, amenință să se izbească unele de altele și-și mențin firul drumului, într-un enervant zângănit de geamuri și de fierărie numai prin minunata dibăcie a conducătorilor. Îți sare inima la fiecare zece metri și mulțumești lui Dumnezeu când ajungi teafăr la destinație. Mi-am adus cu duioșie aminte de liniștea și de farmecul acestui drum pe care l-am călcat de atâtea ori. Nu mi-a trecut prin gând atunci că va veni o zi când voi duce dorul câinilor râioși, sacagiilor inofensivi și fesurilor roșii fără de care Constantinopolul nu mai e Constantinopolul.

Trecem pe dinaintea Sublimei Porți închisă tun și părăsită și ajungem în fața Sfintei Sofii, dar o găsim încuiată. Ne învârtim în jurul ei până în curtea Seraiului, în dosul Sfintei Irine, în căutarea unei intrări deschise, dar toate sunt condamnate. Ni se spune că minunata și legendara basilică e pe cale să fie amenajată în muzeu și că nu mai poate fi vizitată decât cu permis special. Hotărâm să-l solicităm la înapoierea din Egipt și trecem, alături, la giamia Sultanului Ahmed ridicată de trufia musulmană în năzuința de a strivi, prin lux și mărime, metropola creștinismului. Proporțiile edificiului, puritatea liniilor și armonioasele curbe ale cupolei fac din giamia lui Ahmed una din cele mai tipice creațiuni ale artei arabe; lipsește însă pecetea geniului în raportul numeric al dimensiunilor și cu toate cele 6 minarete ale ei basilica musulmană se înfige ca un parvenit alături de cea creștină, sărăcită și umilită dar neînvinsă în mândra ei înfățișare.

Un „tur" prin bazar, o stație la Hagi Bekir suveranul rahatului și ne îndreptăm la deal spre Pera. Eram nerăbdător să revăd locurile în care trăisem și petrecusem în speranța că vechi amintiri îmi vor destinde nervii încordați de atâtea decepții. S-or fi schimbat ochii mei, sau nu mai știu să vadă, sau văd acum mai bine? Nu știu, dar n-am mai găsit nimic din farmecul unor locuri care-mi plăcuseră mult. Totul pare lăsat în prada vremii; imobile noi ridicate de nădejdile speculei înainte de mutarea capitalei la Ankara, stau aproape goale și deja dărăpănate. Ferestre închise și geamuri murdare, uși stropite cu noroi. Pe trotuare o lume searbădă și plictisită, lipsită până și de coloritul Orientului — pe caldarâmul alunecos aceeași luptă disperată a taximetrelor sordide ca și în Stambul. Nu întâlnești o femeie, o trăsură, un turc ca lumea. În locul Kabristanului (cimitirului) de la Pera care lăsa deschis vederii fundul Cornului de Aur, cu misteriosul Eyub

www.dacoromanica.ro

și cu moscheele de pe amândouă coastele, se ridică o perdea de imobile înalte și pustii. Péra-Palasul, cu obloanele trase pare decăzut la rangul de casă de toleranță. Prăvăliile de pe Strada Mare (Grand Rue de Péra) odinioară atât de luxoase, reamintesc pe cele din Ploiești. Palatele Ambasadelor, închise și ele sau deschise pe jumătate, par triste. Din trecut n-a mai rămas decât noroiul, simbol permanent al incuriei levantine și al puterii Otomane. Mi-am revăzut Legația devenită Consulat General și parcă conștientă de retrogradarea suferită. La Tahsûn am găsit ceva nou: o piață rotundă între Pera și Șișli (suburbie pe vremuri neclădită în afară de câteva cazărmi care au dispărut, transformată într-un oraș de imobile cu șapte caturi, șapte caturi grele și tăcute), o piață în mijlocul căreia se ridică monumentul lui Kemal. Nu cred să existe în lumea întreagă ceva mai pretențios și mai urât. Numai faptul că a putut să treacă pe lângă această oroare fără să-i pună dinamită dovedește că Ghaziul a rămas un sălbatic.

Am părăsit Constantinopolul fără nici o părere de rău și după 24 de ore de navigație plăcută am sosit la Pireu în dimineața zilei de 1 ianuarie. Îmi pare rău că și de astă dată am trecut Dardanelele noaptea; m-am deșteptat în apropierea capului Sunion care-și profila nobilele linii pe cerul Aticei, din nefericire acoperit de nori amenințători. Și nici la Atena n-am avut noroc cu vremea. Atena trebuie văzută pe soare, scăldată în lumină; timpul acoperit îi răpește mult din farmec. Ne-am urcat la Pireu într-un automobil și când pe ploaie, când pe ceață, am încercat succesiv să pătrundem în Muzeul de Antichități, în Muzeul Benaki și sus pe Acropolă. Am găsit totul închis: e 1 ianuarie și pare că grecii observă cu strictețe, ca o zi de reculegere, ziua anului nou. N-am putut răzbi decât în frumosul Stadion, clădit pe spezele bogătașului nostru Zappa și ne-am mulțumit să circulăm cu umbrelele deschise (o, deriziune!) printre coloanele templului lui Zeus, pe străzile din centrul orașului și în jurul templului lui Teseu. Am luat astfel un repede și nou contact cu Atena pe care nu o mai văzusem din 1898. În locul orașului oriental modest și prăfuit pe care l-am cunoscut, găsesc o capitală mare și occidentală. Din punctul de vedere special care mână de atâtea decenii pe turiști spre Atena nu pot să nu constat un câștig, dimpotrivă. Pentru călătorii legănați de amintirile trecutului, Atena e Acropola. Imensa și zgomotoasa cetate care s-a ridicat în ultimii ani între Licabet, Himet și Mare paralizează avânturile sufletești ce se desprind de pe platforma inspiratei coline. Partenonul nu e făcut să prezideze un congres

www.dacoromanica.ro

de imobile americane în beton armat. De la treptele Propileelor până unde suntem îngăduiţi să înaintăm, cu toată degajarea Pnixului şi a împrejurimii templului lui Teseu, nu se văd până la Mare decât ziduri albe, ferestre negre şi acoperişuri roşii. Spre Pireu mai ales, cu care Atena s-a unit, locuinţele ieftine care adăpostesc pe refugiaţii săraci din Asia Mică se întind ca o râie. Frumosul şes aurit al Aticei tăiat de cărările argintii ale măslinilor a dispărut cu totul. În zona suburbană zidurile vechi, stelele comemorative şi coloanele frânte par lucruri moarte şi anacronice printre clădirile noi în care mişună viaţa. Atena mea din 1898 era oglinda liniştită în care se reflectau netulburate amintirile unui mare trecut. Atena de azi e o vastă metropolă în care clocotesc patimile unui popor neastâmpărat, unui popor cu ochii pironiţi înainte pentru care trecutul e numai imboldul pentru acţiunile viitorului. Ca toţi cei care vin aci să-şi întărească conştiinţa la contactul divinelor armonii ale frumosului, am resimţit şi eu cu melancolie, deosebirea. Astăzi, Renan n-ar mai putea rosti „Rugăciunea de pe Acropolă", inspiraţia lui s-ar poticni de minunile tehnicii moderne. Îmi pare aproape rău că am venit, era poate mai bine să rămân cu amintirile scumpe de acum 40 de ani. Un proverb francez spune: „on revient toujours à ses premières amours"; poate că ar fi mai exact să se zică: „il ne faut jamais revoir ses premiéres amours"!

Şi totuşi, cine ştie, dacă aş fi revăzut Atena pe soare şi pe lumină poate că aş fi fost mai puţin tulburat de schimbările constatate. Voi vedea la înapoiere dacă voi putea aduce cu mine, *în această climă nordică*, ceva din lumina Egiptului! Căci totul este relativ, pe lume.

*

Vaporul nostru a părăsit Pireul către seară, după ce aflasem că echipa noastră de foot-ball fusese bătută măr în Olympiada Balcanică a cărei finală s-a disputat la Atena, chiar în acea zi de 1 ianuarie.

Plecăm. Adie un vânt uşor şi cald. Luminile s-au aprins şi coasta Aticei pare ţintuită de mii de focuri care de la Pireu, peste Faler, se întind departe în direcţia capului Sunion. Salamina se conturează încă spre apus şi se întunecă treptat. Eleganta siluetă a munţilor, de la o margine la cealaltă a orizontului, se îneacă în abureala serii. Noaptea ne prinde printre insule. Nu pot dormi deşi marea e aproape liniştită; subconştientul îşi are şi el drepturile lui pe care truda conştientului nu-l poate întotdeauna înfrânge. De mai bine de 50 de ani de când am început să-mi controlez gândirea, întreaga mea viaţă sufle-

www.dacoromanica.ro

tească s-a trezit și s-a dezvoltat la contactul disciplinelor plămădite împrejurul Mării Mediterane și spre marea mea mâhnire nu mi s-au deschis până acum decât câteva ferestre pe tărâmul septentrional al acestei *Mar Nostrum*, dacă ne este îngăduit să dăm cunoscutei expresii politice și romane un sens mai înalt și mai abstract. Nu mă pot obișnui atât de târziu cu realitatea clipei în care am izbutit în sfârșit să străbat Mediterana din mal în mal și tocmai între Atena și Alexandria, aceste două poluri de cristalizare ale nostalgiilor mele greco-latine. Nu știu pentru ce am considerat totdeauna Egiptul, confundând depărtarea în timp cu depărtarea în spațiu, ca ceva intangibil. Cel puțin pentru mine. Și nu-mi vine încă să cred că trăiesc altfel decât în vis ceasurile unei nemaisperate realizări. Enervat, mă scol în zori și pândesc de pe punte apariția legendarei Crete, pe la vârful căreia trebuie să trecem. Drumul nostru e tras din nefericire cam la egală distanță de Santorin și de Creta așa încât insula lui Minos și a lui Pasifae nu mi se arată decât sub conturul munților ei, înlănțuiți în abureala zorilor. Nu pot distinge nici un oraș, nici o casă. Munții sunt înalți și se înfățișează ca mase uniforme fără ca nimic să trădeze viața pe suprafața lor catifelată. Așezările oamenilor, ascunse prin văi, nu se văd. Caut cu ochii cât pot, dar nu dau decât de stei de piatră, între cer și mare. Așa, pustie și impasibilă cum mi se arată, viziunea Cretei din larg rămâne impunătoare și emoționantă.

Trec mai bine de două ceasuri până să pierdem silueta Cretei din ochi. Pe când scriu aceste rânduri sunt înconjurat din toate părțile de marea nemărginită. Avem puțină hulă și „Regele Carol" se balansează liniștit. Întâlnim câteva mici corăbii grecești care se opintesc împotriva valurilor și gândurile mă poartă pe urma lor spre Caesar, spre ușuratecul Antoniu, spre rafinata Cleopatra ca să nu pomenesc decât numele cele mai ilustre, spre primitivele și neputincioasele lor văsulețe cu pânze și cu vâsle în luptă cu furiile dezlănțuite ale mării, și-mi dau abia acum seama de câtă caznă, de câte suferințe, de câte agonii sunt cuprinse în câteva formule senine înregistrate în Istorie, ca „Caesar apare în fața Alexandriei cu 4 000 de legionari" sau „după bătălia de la Actium, Cleopatra abandonând pe Antoniu, pornește spre Egipt cu 60 de corăbii". Și câte altele, până în vremurile lui Napoleon Bonaparte, urmărit de furtună și de ura lui Nelson.

www.dacoromanica.ro

— o —

20 ianuarie 1935, Cairo. — De mai bine de două săptămâni n-am mai fost în stare să scriu nimic. De dimineaţa până seara mi-a fost mintea prea trudită de tot ce am văzut. Reiau astăzi pe cât pot, firul însemnărilor mele.

În zorii zilei de 3 ianuarie am ajuns în apele Alexandriei. M-am sculat, m-am ras şi m-am îmbrăcat cu noaptea în cap, în graba de a zări cu un moment mai înainte coasta Africii. Înainte de ora 6 încep să săgeteze în negură razele intermitente ale Farului. Scriu Farul cu *f* mare fiindcă e părintele tuturor farurilor din lume. Reamintesc aci că primul semnal luminos fix şi permanent pentru înlesnirea navigaţiei în timpul nopţii a fost aprins de greci în insula Faros care despărţea în vechime portul Alexandriei de Mare. De aci numele de „far" dat sutelor şi miilor de focare luminoase care pe toată suprafaţa pământului servesc noaptea de călăuză navigatorilor. Prora „Regelui Carol" e îndreptată de mult la dreapta Farului, cam în direcţia localităţii Abuşir, fiindcă intrarea în port e destul de anevoioasă şi vapoarele care vin dinspre Nord sunt silite să facă un ocol în unghi drept şi ajunse aproape de coastă să schimbe brusc direcţia de la Vest spre Est.

Încetul cu încetul negura se împrăştie şi după ora 7 începem să vedem coasta. O linie aşa de subţire, încât malul pare un pervaz prea slab ca să oprească puterea apelor. O impresie de miraj, de pământ sub nivelul mării, de continent pe fund de baltă. La primul contact Africa mi se înfăţişează sub aspectul unei platitudini supărătoare. Virăm spre stânga şi printre geamanduri care ne indică drumul urmăm şenalul ce duce în port. Portul este imens, ar putea conţine de o sută de ori mai multe vase decât sunt şi de aceea pare gol, deşi activitatea de încărcare şi de descărcare de-a lungul cheiurilor e destul de intensă. Ne oprim întâi la ancoră, şi la distanţă de mal. Un medic englez şi poliţie egipteană se urcă pe bord pentru formalităţile legale care sunt migăloase. Abia pe la 10 ceasuri după acostarea la chei putem părăsi vaporul în tovărăşia lui Pic Pherechyde, consulul nostru venit să ne întâmpine cu nevastă şi copii. Prietenia lui nu ne lasă să mergem la hotel şi ne găzduieşte la Consulat care este bine

www.dacoromanica.ro

instalat într-un frumos și spațios apartament în rue Fouad, strada cea mai simandicoasă a orașului.

La Alexandria suntem încă în Europa, cel puțin după aparențe. Din vechea Alexandrie a Ptolemeilor ca și din aceea a primelor secole creștine sau din a dominațiilor arabe, n-a rămas nimic, nici urme. Orașul are aspectul marilor centre mediteranice, seamănă mult cu Marsilia sau cu Barcelona, dar mai ales cu Genova (mai puțin palatele) în părțile luxoase și cu Napoli în cartierele păduchioase, cu ulițe strâmte și murdare locuite de arabi și de negroizi. Anticul port, care se întinde între oraș și insula Faros, a fost cu timpul despărțit în două prin întinderea clădirilor în dreapta și în stânga digului care unea încă din vechime insula cu continentul, câștigându-se astfel prin umplutură cartiere întregi asupra mării lipsită de adâncime în acele părți. Pe când acum câteva sute de ani portul de Est era cel umblat, acum a devenit cel de Vest portul comercial, mulțumită marilor lucrări de despodmolire și de cheiaj executate în secolul trecut, iar cel de Est nu mai e accesibil decât vaselor mici. Un dig nou și lucrări de adâncire sunt în curs de executare și în acest din urmă traseu în vederea creării unui port special pentru flota sportivă.

O altă lucrare monumentală pe țărmul mării e așa numita „Corniche" care a fost terminată de curând. E o stradă largă de-a lungul coastei, ridicată cu câțiva metri deasupra nivelului apei, un dig de piatră care șerpuiește pe o distanță de 30 de kilometri din fața Palatului Regal din Faros și până la Montazah. De-a lungul acestui chei, unic în felul lui, înspre sud, pe fâșia de pământ care separă marea de lacul Mariut (anticul Mareotis) se întinde Alexandria nouă. Arhitectura clădirilor moderne, de inspirație italiană, e simplă în liniile ei și de frumoase proporții. Ca și la noi se construiește pe capete, dar în locul binalelor noastre cu minuscule celule se ridică case cu mai puține etaje dar cu apartamente aerisite și încăpătoare, ca pe vremea veche.

Străzi drepte și bine întreținute, bulevarde largi adăpostite de arșița soarelui prin umbrelele palmierilor aliniați pe două rânduri, grădini numeroase până și în centrul orașului — înflorite chiar în mijlocul iernii — dau Alexandriei scăldată de lumină un farmec și o atmosferă de euforie pe care n-am întâlnit-o încă în alte orașe meridionale, nici chiar în Sicilia. Principala stradă a Alexandriei, socotită după prăvălii și după clientela lor e rue Chérif-Pacha care începe la piața Mohamed Ali, lângă clădirea Bursei și se îmbină la capătul celălalt cu rue Fouad în Fața Corpului de Gardă pe peristilul căruia

www.dacoromanica.ro

se mișcă cu regularitatea pendulului o eantinelă engleză. Cinste specială pentru Alexandria căci la Cairo, probabil pentru menajarea susceptibilității Regelui Fuad, armata engleză se manifestă numai prin discreție. Permanența uniformei britanice în mijlocul orașului e de altminteri mai mult de ordin simbolic, căci trupa engleză nu se amestecă în treburile negroizilor. Mi se povestește că acum câțiva ani partizanii Wafdului încăierându-se cu agenții Guvernului s-au bătut și s-au omorât pe străzi trei zile de-a rândul fără să tulbure pașii măsurați ai pendulului britanic. După trei zile, forțele egiptene neputând restabili ordinea, guvernatorul Alexandriei a cerut ajutorul englezilor care numai atunci au ieșit din rezerva lor și cu un singur batalion de infanterie au liniștit spiritele în câteva ore.

Alături de Corpul de Gardă, într-un pavilion simetric despărțit printr-o grădiniță e instalat clubul Mohamed Ali, clubul protipendadei locale, în care se joacă bridge și pe o livră (350 lei) punctul. În colțul din față, tot pe rue Fouad, cofetăria Baudrot, thee-room cu muzică și dans e între orele 5 și 8 seara locul de întâlnire al eleganței alexandrine. Toată viața internațională, „bussines-ul" și petrecerile, e concentrată într-un spațiu relativ restrâns între străzile Chérif-Pacha, Fouad, Nebi Daniel, Saad Zaghlul și piața Mohamed Ali. Pe aceste străzi și mai ales pe transversalele care le unesc sunt concentrate toate băncile și toate contoarele cu intensul lor trafic. Cu toată criza mondială comerțul Alexandriei este activ. Port Saidul începe să-i facă o serioasă concurență din cauza taxelor exagerate percepute de autoritățile alexandrine, mai ales pentru mărfurile în tranzit. Alexandria nu va fi totuși detronată încă multă vreme; s-au investit atâtea capitaluri în această metropolă de peste un milion de locuitori încât toate măsurile vor fi luate la timp pentru salvarea unei întemeiate hegemonii. Englezii nu sunt oameni care să adoarmă cu capul pe solul nepăsării.

Cartierele arabe cu străzi strâmte și murdare, cu case înalte și dărăpănate, fără nici un caracter oriental, nu prezintă vreun interes. Nici o giamie mai veche, nici un motiv arhitectural care să agațe curiozitatea. Larmă multă, mai ales în ulițele-bazar în care mișună o lume întreagă de corciturі agitată mai mult ca de obicei acum, în ajunul micului Bairam.

În general, pe stradă, prin cafenele, prin localurile publice, lumea pare mulțumită și veselă. Negroizii de jos se mulțumesc cu puțin iar levantinii de sus dacă cer mult, câștigă destul ca să-și poată satisface

www.dacoromanica.ro

poftele esențiale: casă și masă bună, toalete pentru dame și călătorii în Europa cât de dese. Deși oraș mare Alexandria e mai săracă în resurse de petrecere, ca metropolele europene. Teatre nu sunt, teatre stabile cel puțin. Există o sală mediocră pentru spectacole, în care trupe în trecere dau din când în când reprezentații. În schimb sunt câteva săli de cinematograf, mari și luxuoase. Filmele nu rulează în continuu ca la noi: sunt două reprezentații zilnic la oră fixă, după amiază și seara, cu locuri numerotate ca la teatru. Localuri de noapte puține. Unul singur convenabil, în care prietenul nostru Jimmy Mironescu a devenit repede popular.

În puține orașe se vorbesc atâtea limbi fără să se încurce. Colonia grecească și cea italiană, amândouă foarte numeroase, sunt considerate ca autohtone deși se bucură de privilegiul capitulațiilor și trăiesc sub oblăduirea consulilor generali respectivi. Și grecii și italienii au școlile, bisericile și spitalele lor. După aceste două colonii ca număr, vine colonia franceză; englezii și nemții sunt puțini. Avem și noi colonia noastră compusă aproape numai din evrei. Un medic foarte căutat și unul din cei trei frați proprietari ai hotelului Cecil, hotelul cu vază din Alexandria, sunt „rumuni" și membri marcanți ai coloniei. Pe lângă greacă și italiană limba cea mai răspândită e franceza. Mai toți levantinii știu frățuzește și limba franceză a rămas limbă oficioasă deși englezii stăpânesc Egiptul de mai bine de 50 de ani. Numele străzilor sunt însemnate în arăbește și în franțuzește; afișele, reclamele, anunțurile sunt toate pe franțuzește și tot numai pe franțuzește se poate descurca călătorul străin în prăvălii și înțelege cu șoferii și cu harabagii.

Prăvăliile sunt bine asortate. Se găsesc de toate, și ieftin, mai ales mătăsuri importate din Japonia. Negustorii sunt amabili și vorbăreți. Oferă cafele mușteriilor și nu e rar să le facă și mici daruri. Dorind să-mi cumpăr tutun și un Baedeker am fost condus la dl. King și la dl. Grivas. Dl. King, după ce i-am plătit cutia de Partagas pe care o alesesem mi-a oferit, în afară de câteva cutii de chibrituri care se dau gratis în toate tutungeriile, un coupe-papier de metal, oribil și un pachet de țigarete franțuzești excelente. Amabilitatea d-lui King e însă floare la ureche pe lângă amabilitatea d-lui Grivas. Dl. Grivas, librarul, e un tip. Grec entuziast și exaltat, regalist înfocat, dl. Grivas a devenit și filoromân temeinic fiindcă „România s-a purtat așa de bine cu Regele Gheorghe și cu Familia Regală grecească!" Alexandria e departe de București, așa încât amicul Grivas nu știe nimic

www.dacoromanica.ro

nici despre palmele încasate de Principesa Elena de la Madame Elisabeth a noastră, nici despre câte a trebuit să înghită bietul Rege Gheorghe, „y compris" Sandi Scanavi. În mine cel puțin găsea un prieten devotat al Regelui său. În considerația înaltelor mele relații — aflate prin Pherechyde — am devenit prieteni numaidecât și a trebuit chiar să semnez pe loc alături de el o carte poștală de omagii adresată Regelui. În plus de Baedekerul pe care l-am cumpărat, Grivas m-a încărcat cu cărți și cu fotografii, ca pe un premiant de liceu.

O specialitate și o pacoste a Alexandriei sunt lustragii sau văxuitorii de ghete, toți negroizi și cea mai mare parte minori. Te urmăresc pe stradă și îți oferă serviciile lor îndată ce te oprești, căci mișună pretutindeni. Abia te așezi pe scaun, în prăvălii sau în cafenele și ți-au și luat picioarele în primire. Nu te poți apăra. Trebuie să te supui: pentru un piastru îți transformă bocancii cei mai uzați în cipici de lac.

Turistul nu are multe de văzut în Alexandria. În afară de plimbările în lungul și în largul orașului, în afară de Corniche și de grădina Nouzha mărită și întregită cu proprietatea Antoniades[1] lăsată comunei prin testament, mai e de văzut Muzeul Municipal de Antichități.

Muzeul nu e mare. Colecțiile sunt interesante, dar pe planul al doilea. Ce e mai frumos e curtea interioară umbrită de ficuși monumentali și de palmieri, înveselită prin viile culori ale Bougainvillee-elor înflorite — și în sala din fund dulapurile cu figurine de teracotă. Sunt adunate acolo statuete policrome de pământ ars, de toate felurile cunoscute sub numele de Tanagra, după localitatea din Beoția unde primele exemplare au fost descoperite în secolul trecut. Colecția din Alexandria, atât de numeroasă, dovedește o dată mai mult că făuritorii acestor figurine îndeplineau rolul fotografilor de azi. În prăvăliile lor, clienții găseau probabil gata pregătite micile figurine, reproduse în serie după câteva tipicuri, și reprezentând *numai trupuri fără cap*. Meșterul modela după natură capul clientului, sau mai des al clientei, și-l fixa pe umeri trupșorului ales[2]. Astfel se poate explica monotonia micilor trupuri și până la un punct o oarecare neglijență în executarea lor în opoziție cu infinita varietate a capetelor și cu artistica lor expresie. Vădit, trupurile sunt lucrate în serie, pe când fie-

[1] Unchiul tânărului nostru compatriot Matei Basarab-Brâncoveanu.

[2] De atâta vreme de când nu mă mai ocup cu arheologia, patima tinereții mele, poate că această ipoteză să fi fost susținută și de alții fără să o știu. În ignoranța în care mă aflu, însemnez aci, chiar dacă ar fi să calc pe urmele altora, ce mi-a trecut prin minte cu prilejul vizitei mele la muzeul din Alexandria.

www.dacoromanica.ro

care cap este un portret făcut cu cea mai migăloasă îngrijire. În dulapurile de la Alexandria sunt multe trupulețe fără cap care confirmă și ele această ipoteză căci în dreptul gâtului, între umeri, se vede o tăietură netedă ce determină o platformă circulară menită să primească capul ca piesă finală. Dacă aceste statuete fără cap ar fi fost decapitate fie prin accident fie prin violență, linia de despărțire între cap și umeri n-ar putea înfățișa netezeala tăieturii pe care o găsim la mai toate figurinele acefale. E probabil că de câte ori unul din acei perfizi Danai cântați de poetul latin părăsea Grecia pentru o mai lungă călătorie, iubita lui, legitimă sau nu, sau poate mama, sau o soră îi dăruia sub forma unei figurine — în amintire — portretul ei. Așa se poate înțelege pentru ce mai toate figurinele de Tanagra sunt de sex feminin și tot așa se poate explica pentru ce ele se găsesc în mai toate țările de-a lungul coastelor Mediteranei. Acești fotografi ai antichității mai fabricau, pe lângă chipurile omenești și mici amulete reprezentând diferite divinități minore, purtătoare de noroc („des porte-bonheur" cum am zice azi) sau chiar și zei mai importanți, pe care toate, călătorii le luau cu ei (originea bogatei colecții de amulete din Alexandria) sau le lăsau acasă pentru protecția celor rămași fără apărător sau cu un apărător mai puțin. Pare că industria aceasta înflorea mai ales în Grecia și în coloniile ionice din Asia Mică dacă judecăm după tipurile figurinelor-portrete și după divinitățile reproduse. Se dezvoltase însă și în Alexandria, în epoca elenistică, după cum o dovedesc amuletele greco-egiptene păstrate până azi. Figurinele de origine alexandrină sunt însă de o factură mai puțin îngrijită ca cele din Grecia.

Un proverb francez zice „quand on prend du galon on ne saurait trop en prendre". Fiindcă m-am întins atât la vorbă asupra Alexandriei să-mi fie îngăduit să nu o părăsesc fără a povesti două întâlniri care mi-au măgulit simțământul de român. În afară de muzeu, călătorul cu relații (și cine nu are azi relații?) care trece prin Alexandria e dus să vadă colecția d-lui Tortillia. Am fost duși și noi. Dl. Tortillia este un arhitect francez, între 60 și 70 de ani; înalt și elegant, cu ochi inteligenți, e tipul francezului simpatic care-ți câștigă inima în două-trei cuvinte. Antreprenor de lucrări publice în stil mare, a strâns în câteva decenii o însemnată avere și o însemnată colecție de artă orientală, mai ales persană. D-na Tortillia — și aci vine chestiunea cu măgulirea sentimentului de român — d-na Tortillia este fiica cunoscutei m-me Olympe modistă din București, căsătorită întâi cu

www.dacoromanica.ro

Olschevski și a doua oară cu Ghimpa, fost ofițer de cavalerie și mai târziu inspector de poliție (regăsit de mine în timpul războiului la Boița pe valea Oltului). Fiică din prima căsătorie, d-na Tortillia nu se înțelegea deloc, ca fată, cu mumă-sa. Într-o bună zi — era înainte de război — aceasta i-a dat 20 000 de lei și pașaportul, trimițând-o să-și câștige singură viața, în lume. Inteligentă, energică și harnică (și acum ni s-a arătat ca un spirt de om și am avut cu toții impresia că, în casă, dânsa poartă pantalonii), m-lle Odette a venit direct la Alexandria și a deschis o prăvălie de mode, care în scurtă vreme a devenit cea mai căutată din oraș. În timpul războiului a câștigat multe parale ca ștafetă și comisionară făcând neîncetat naveta între Egipt și Paris, în ciuda pericolului submarin. Frumușică, cu nuri, cu reputație, a fost cerută de bogătanul Tortillia în casa căruia ne face acum onorurile, cu multă îndemânare și gentilețe. În două camere căptușite cu panouri în lac de Damasc, perfect așezate și admirabile ca stare de conservare și în alte câteva încăperi, perechea Tortillia a strâns un număr nu prea mare de piese, dar de toată frumusețea. Sticlărie și faianță, miniaturi, covoare, broderii, lămpi și manuscrise adunate cu gust și competență în Siria, în Irak și în Persia înfățișează o colecție cu un caracter de selecție desăvârșită. Vreo 2-3 saloane rezervate artei franceze din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, pline de lucruri frumoase și interesante dar de mâna a doua, pun și mai mult în relief calitatea colecției orientale. Am petrecut minunat în această găzduitoare casă care pe lângă arta orientală cultivă și arta aperitivelor gustoase.

Locuința în care am găsit pe a doua româncă e cu totul de altă calitate. Am fost poftiți la dejun de către dl. Mills, consilier municipal, proprietar al celor mai însemnate uzine de compresat bumbacul din Alexandria, și multimilionar. Dl. și d-na Mills locuiesc o somptuoasă vilă în noul cartier dintre linia ferată și canalul Mahmudic. Lux discret și masă bună — până aci totul încadrat în banalitatea existenței oamenilor obișnuiți să nu numere banii. Ceea ce este mai puțin banal este identificarea doamnei Mills, bogătașă mare din Alexandria în Egipt, cu simpla fiică a unui țăran din Pucioasa (Dâmbovița). Cum a ajuns d-ra Constantinescu până în brațele lui Mills n-am putut să aflu. Simpatică, fără să fie deosebit de frumoasă, d-na Mills vorbește curent franțuzește și englezește și, fată bună, își vizitează din când în când familia la Pucioasa, împreună cu Mills amator după câte se pare de tot ce se prezintă sub prisma „culorii locale".

www.dacoromanica.ro

— o —

21 ianuarie. — Alexandria nu e încă Egiptul, Egiptul așa cum îl cunosc acum. Nici Delta nu e încă Egiptul. Adevăratul Egipt e în afară de ritmul obișnuit al lumii, e o minune fără pereche care începe abia la Cairo, sau mai bine zis sfârșește acolo căci de început începe între prima și a doua cataractă a Nilului. Fără mâna lui Dumnezeu care a împins Nilul din umedele și misterioasele regiuni ale Africii tropicale prin deșertul Libiei spre Marea Mediterană, Egiptul n-ar fi existat. De la Assuan în jos, adică pe tot parcursul lui egiptean, Nilul nu primește o picătură de apă, ci numai dă. Această forță străină străduindu-se prin pustiurile dospite de soare a înviat de-a lungul drumului ce și-a făcut o șuviță de pământ, lungă de mai bine de 1 000 de kilometri și largă de mai puțin de 100. Pe această strâmtă șuviță — tot Egiptul — s-a născut acum 6 000 de ani una din cele mai caracteristice civilizații din câte a plămădit spiritul omenesc.

Între deșert și șuvița vie delimitarea e netedă și bruscă, fără zone intermediare. Penetrația actinică a deșertului, prin lumină și căldură e continuă și învăluie ființele, ogoarele și clădirile într-o atmosferă de nemărginit în timp și în spațiu. Sufletele oamenilor s-au deformat astfel de-a lungul generațiilor în contact direct cu moartea și cu eternitatea, în jurul unui crez în care viața era socotită ca un accident trecător.

Am impresia că în această deșteptare limitată a vieții prin înviorarea întâmplătoare a unei fâșii de pământ mort de către apele străine ale Nilului, că în acest perpetuu antagonism între viață și neviață stă tot secretul simbolismului egiptean, tot secretul împletirii atât de intime între fiecare clipă trecătoare din viața oamenilor și amenințarea permanentă a Morții și a Infinitului. În această luptă între Deșert și Nil, viața se contura ca o izbândă nesigură și era natural ca fiece muritor să caute să-și asigure în sânul morții și al pustiului, cu sprijinul Divinităților adăposturi sigure pentru eternitatea ce trebuia să urmeze clipa fugitivă a vieții.

Împletirea vieții cu preocuparea constantă a morții, împletire căreia am încercat să-i găsesc o explicație în rândurile precedente e cu atât mai impresionantă în Egipt cu cât puține țări se prezintă cu

www.dacoromanica.ro

posibilități mai lesnicioase de trai. Climă caldă fără ninsoare și fără ploaie, care permite oamenilor să trăiască aproape fără adăpost și cu un minimum de îmbrăcăminte — belșug și prin urmare ieftinătate de hrană, ar fi trebuit să creeze și încă de la primele începuturi în poporul Egiptului tipul oamenilor veseli și fără griji. Și mai ales fără grija vieții de apoi. La acest tip s-a ajuns aproximativ acum, după 6 000 de ani de trudă sufletească, după ce stigmatele imprimate ființelor de către forțele elementare și ascunse ale naturii s-au mai atenuat, după ce tehnica civilizației moderne a mai răzbit întunericul și a mai înlăturat din vălurile mistice care acopereau problemele existenței.

Pe scara vremurilor, trei etape succesive pot fi însemnate în lunga cale a Egiptului. Etapa Faraonilor, etapa Califilor, etapa englezilor. Cea dintâi e moartă, cea de-a doua jumătate moartă iar cea de a treia e mai vie ca oricând. În cea dintâi preocuparea morții și a vieții de apoi este dominantă, în cea de a doua această preocupare este atenuată, în cea de a treia e aproape suprimată. Câteșitrele etapele sunt caracterizate prin monumente și prin mărturii în mare abundență care proiectează în fața ochilor noștri *pe un singur plan* succesiunea unor fenomene sociale și morale atât de deosebite încât faptul că au avut ca substrat unul și același popor rămâne aproape inexplicabil. Căci Felahul[1] de astăzi este identic cu negroidul zugrăvit în criptele lui Sethi și lui Ramses.

Oricât m-ar fura condeiul, nu este rostul acestor Amintiri să mă întrud prea mult asupra unor asemenea considerații de ordin istorico-filosofic și mă grăbesc să reiau firul impresiilor mele directe.

Dacă călătorul resimte primul șoc al Egiptului antic la poalele piramidelor de lângă Cairo, secretul vieții de pe vremea Faraonilor nu-l poate pătrunde decât la Luxor, pe locurile unde a fost odată Teba, „cetatea cu o sută de porți". Sfătuiesc pe toți cei care se duc în Egipt, însetați de a pătrunde misterul milenar, să nu se oprească la Cairo decât o zi — un scurt contact cu piramidele, o recunoaștere în muzeul de antichități — și să meargă mai departe până la Luxor. Acolo, în Valea Regilor și în Valea Reginelor, la Karnak, la Medinet Abu și la Deir El Bahari — și numai acolo — vor primi inițierea necesară pentru a putea încerca să lămurească misterul Sfinxului sau să priceapă ceva din graiul lucrurilor amuțite păstrate între zidurile muzeului din Cairo. Sunt fericit că întâmplarea m-a dus întâi la Luxor, altfel o bună parte din ce am văzut la Cairo nu mi-ar fi spus nimic.

[1] Fellah, plural: Fellahâm, înseamnă în vechea limbă „cultivator de pământ".

www.dacoromanica.ro

Am ajuns la Luxor după o noapte confortabilă de drum de fier. Sunt acolo două hoteluri excelente, de tipul Palasurilor internaţionale, Luxor-Hotel (unde am descins) mai retras şi Winter-Palace pe Nil. Aşezat pe malul drept al fluviului între vechiul templu al lui Amun şi templurile de la Karnak, Luxorul e un orăşel fără vază şi fără caracter special, cu aspect semigrecesc — semiitalian, destul de murdar şi de prost ţinut. Din fericire, hotelurile fiind aşezate la marginea lui, călătorul nu are ce căuta prin el. O stradă lăturalnică de străbătut pentru a merge la Karnak şi atâta tot. Cheiul construit în afară de oraş de-a lungul hotelurilor şi a templului lui Amun este plantat cu palmieri şi bine ţinut. Acest chei — plimbarea merge în sensul apei până la vila unei Principese egiptene, văduva predecesorului şi fratelui Regelui Faud. În jurul vilei regale se întinde o grădină splendidă cu vegetaţie tropicală; alături tot în sensul apei e vila lui Robert Hichens, autorul faimosului volum *The Spell of Egypt*[1], un pasionat al Egiptului care s-a fixat aci, pe Nil, după cum un alt pasionat al Faraonilor, Carter, descoperitorul mormântului lui Tutankamon s-a fixat pe celălalt mal, pe marginea deşertului, printre pietre şi nisip, la intrarea Văii Regilor. Din arşiţa pustiului sau de la umbra vegetaţiilor tropicale, vechiul Egipt deapănă pentru aceşti doi pasionaţi ai trecutului acelaşi fir fermecat care îi leagă pe fiecare de locul ce le-a însemnat soarta.

Teba veche[2] se întindea pe malul stâng al Nilului, între apă şi munţii în care sunt săpate necropolele. Pe malul drept n-au mai rămas decât ruinele templelor închinate lui Amun, la Luxor şi la Karnak. Dar aceste preţioase rămăşiţe sunt suficiente pentru a ne da o idee despre ritumul gândirii sub vechii Faraoni. Deşi templul din Luxor e poate mai bine conservat, sfătuiesc pe călătorii care vin pentru prima dată în Egipt să înceapă cu vizita templului de la Karnak. Aci iniţierea e mai uşoară fiindcă e mai complectă; templul de la Karnak e o lume din care cel de la Luxor nu e decât o părticică.

Ca mai toate templele mari din Egipt, cele din Teba erau închinate divinităţii solare, sub diferite forme. Voltaire întrebat după o călătorie peste Mânecă despre nenumăratele secte protestante din Anglia, a răspuns: „C'est le même gigot, il n'y a que la sauce qui chan-

[1] *Farmecul Egiptului.*

[2] Consemnez aci numai câteva impresii de un ordin mai personal. Nu poate fi vorba în însemnările mele de descripţii fie cât de incomplecte. Există o literatură întreagă asupra monumentelor vechiului Egipt. Înutilă de altminteri pentru cine n-a văzut minunea cu ochii.

www.dacoromanica.ro

ge". Tot astfel și în vechiul Egipt se schimba sosul după orașe și după ținuturi, dar sub o formă sau sub alta, sub un nume sau sub altul, puterea solară dătătoare de viață era elementul stăpânitor căruia se închinau toate populațiile supuse Faraonilor. În vechiul Egipt nu a existat o religie unitară de Stat cu dogme, cu rituri și cu o teogonie bine fixată, cum a fost de exemplu în Grecia. Aproape fiecare oraș de pe valea Nilului avea zeul său cu templele și cu preoții lui. Vaza zeului creștea sau scădea cu importanța, cu bogăția — mai ales cu bogăția — cu puterea fiecărui oraș. Astfel zeul solar de la Heliopolis, Rhâ sau Rhe; mai târziu zeul solar de la Teba, Amun; Horus căruia a fost închinat templul de la Edfu; Osiris, divinitate solară și el devenit cu timpul zeul Apusului, adică a vieții de apoi — au cunoscut pe rând supremații ierarhice în legătură numai cu mijloacele adepților lor. Organizarea vechiului Egipt era teocratică: preoții erau atotputernici și guvernau direct sau indirect în numele zeului pe care în aparență îl slujeau. Templul era centrul de direcție al tuturor îndrumărilor politice și sociale. Faraonii înșiși guvernau, în limitele de putere ce le îngăduiau preoții, în numele zeului Rha sau Amun. În numele zeului se duceau războaiele și se făceau cuceririle și lui i se închinau în caz de izbândă două treimi sau trei sferturi din pradă. Când un zeu local devenea foarte puternic, cum a fost cazul lui Amun, la Teba, care sub atâtea Dinastii a stăpânit tot Egiptul prin dibăcia servitorilor săi, cultul lui era adoptat și în alte orașe și ținuturi fără să se excludă însă cultele autohtone. Miturile privitoare la divinitățile astfel importate se alterau sau se complectau sub influența teogoniilor sau legendelor locale. De aci, nu numai diversitatea de divinități de-a lungul Egiptului, de cele mai multe ori fără legătură între ele, dar și diversitatea de mituri, după locuri, cu privire la aceeași divinitate.

Dar dacă nu există în Egipt o unitate mitologică sau teogonică, există o unitate absolută în concepția metafizică a vieții și a morții. De aci și unitatea relativă a mitului lui Osiris, frate și soț al lui Isis și părinte al lui Horus — lui Osiris considerat ca zeul vieții de apoi. Egiptenii socotind viața pe lumea noastră ca o clipă din eternitate, credeau într-o viață nesfârșită pe altă lume pe care o situau la Apus de țara lor[1] și care se întindea și de cealaltă parte a pământului la antipode. Soarele lumina antipodele în timpul nopții și egiptenii le împărțeau în 12 zone, corespunzătoare celor 12 ore ale cursei solare și

[1] De notat așezarea tuturor mormintelor pe malul stâng sau apusean al Nilului, la marginea deșertului.

www.dacoromanica.ro

simbolizate în mormintele Regești — după putință — prin 12 compartimente distincte.

Templul cel mai vechi de la Karnak, consacrat lui Amun, a fost ridicat sub a XII-a Dinastie și în continuu mărit. Templele regale se întindeau din Domnie în Domnie prin construcții noi adăugate în fața pilonului[1] existent și încheiate printr-un nou pilon, așezat de obicei în axa celui vechi. La Karnak, marele centru teocratic al Tebei și al Egiptului sub cele mai strălucite Dinastii, s-au adăugat astfel fără un plan dinainte conceput și mai mult în voia Domnului, 9 piloane care marchează tot atâtea lărgiri succesive ale cetății sfinte.

Impresia de căpetenie ce se degajă în fața ruinelor de la Karnak este o impresie de forță: arhitectura egipteană se impune prin masă, nu prin proporție și măsură ca cea greacă. Cu excepția templului ridicat de Regina Agepsu la Deir El Bahari, templele egiptene vechi sunt construite pe același șablon, din același material și pe baza acelorași raporturi geometrice între elementele componente. Templul din Medinet Habu, sau Ramesseumul, sau templul din Luxor nu schimbă impresiunea colosalelor figuri și coloane de la Karnak. Un sentiment de opresiune sufletească stânjenește avântul imaginației spre sferele inaccesibile numai prin analiză cerebrală. „Șocul" moral prin care proporțiile perfecte ale Partenonului închid oricărui creier sensibil posibilitățile imediate de raționament, înlocuindu-le printr-un sentiment de înălțare aproape inconștient, identificat cu Divinitatea nepieritoare — lipsește cu totul în fața templelor egiptene. Acest contact cu supraomenescul nu este accesibil în valea Nilului decât la poalele Piramidelor sau printr-o lungă contemplare a Sfinxului. Templele fascinează prin efortul săvârșit, templele interesează, templele obosesc — dar nu ne zăpăcesc imaginația și nu o poartă în sfere superioare preocupărilor noastre de fiecare zi.

Coloanele sunt prea numeroase, prea puternice, prea dese pentru povara ce trebuie să suporte. Divina știință a proporțiilor elenice, rezolvând în perfecție problemele de ordin tehnic, lipsește. Egiptenii nesocotesc în construcția templelor lor elementarele legi ale perspectivei și ale utilizării spațiului. Sălile lor ipostile sunt plantații de coloane hipertrofiate printre care nu se mai vede nimic.

Proporțiile piloanelor sunt singurele elemente care mai dovedesc grija unei estetice raționale. Dar și piloanele sunt îmbâcsite unele în-

[1] Poartă „sui generis" deschisă între două piramide trunchiate, acoperite cu inscripții hieroglifice.

www.dacoromanica.ro

tre altele, iar între ele, aglomerarea monumentelor secundare strică toate efectele arhitecturale urmărite. Iată între al IV-lea și al V-lea pilon de la Karnak un splendid obelisc înalt de 35 de metri[1], monolit ridicat acolo de Regina Agepsu, o minune între minuni: strivit de masele între care se înalță pare un țăpuș de piatră așezat provizoriu în așteptarea unei alte așezări. Față de maiestatea cu care se ridică tovarășul său în axa celor mai largi perspective din Paris, obeliscul de la Karnak pare umilit.

Fie ele consacrate lui Amun ori dedicate divinităților înrudite ca Chon (zeul lunii și fiul lui Amun) sau Mut (soția lui Amun și mama lui Chon), fie ele închinate unor zei străini încetățeniți mai târziu ca Ptah, Stăpânul orașului Memfis, templele din jurul fostei Tebe nu provoacă încă — oricât de sensibil și de receptiv ar fi vizitatorul în această privință — „miracolul de la Luxor", adică inițierea bruscă în tainele vechiului Egipt. Miracolul acesta trebuie urmărit pe celălalt mal al Nilului, în Valea Regilor și în Valea Reginelor. Vizita templelor pregătește numai această miraculoasă inițiere, familiarizând pe cercetătorii setoși de a ști cu caracteristicile acestui popor unic în felul său, popor pentru care efortul material nu a cunoscut limita deși aproape toate preocupările lui au fost de ordin spiritual.

E specific faptul că de la vechii egipteni nu ne-au rămas decât temple și morminte. Nici o rămășiță de construcții profane sau civile. Arheologii explică lipsa monumentelor de ordin civil prin calitatea materialului întrebuințat pentru aceste construcții. Pe când pentru temple se întrebuințau granitul și porfirul în blocuri atât de masive (fiecare din aceste blocuri cântărea mai multe tone) — pentru edificiile civile constructorii Faraonilor se mulțumeau cu cărămidă nearsă, aceeași cărămidă care se utilizează și astăzi în clădirile rurale de-a lungul Nilului. Acest dispreț al zidirilor profane e tipic; dacă mai adăugăm puținul cât ne lămuresc fundațiile vizibile ale rămășițelor câtorva „palate" cuprinse în vatra templelor și identificate ca „regale", ne dăm seama prin meschinăria dimensiunilor și prin parcimonia încăperilor de mica importanță pe care vechii egipteni, până și Faraonilor, o dau vremelnicelor lor locașuri pământești. Adevăratele lor palate erau săpate în piatră, în valea Regilor, și numai acolo în retrasele lor morminte vom putea ajunge să înțelegem ceva din taina unor vieți ale căror singure mărturii la lumina soarelui au

[1] Perechea celui de pe Place de la Concorde din Paris, a cărui înălțime e însă numai de 25 de metri.

www.dacoromanica.ro

rămas nenumăratele însemnări hieroglifice de pe pereţii templelor. Aceste mărturii nu mai vorbesc din nefericire astăzi decât celor care au trecut printr-o lungă iniţiere. Pentru noi cei neiniţiaţi, ele constituie mai mult o savantă ornamentaţie, de o neîntrecută graţie stilistică, care chiar aşa cum se înfăţişează astăzi fără vioiciunea culorilor primitive, dă zidurilor oarbe viaţa încâlcitelor lor mişcări.

După vizita celor două temple de pe malul drept am trecut cu o adâncă emoţie Nilul în aşteptarea revelaţiei unei lumi care nu mai este. Nu numai că n-a fost decepţie, dar tot ce mi s-a arătat pe marginea Pustiului şi a Morţii a întrecut aşteptările mele. Scurtul drum între Nil şi Gurna unde se mai văd temeliile unui templu ridicat de Sethi I, nu prezintă vreun interes deosebit. Canale golite, podeţe, plantaţii cu trestie de zahăr sau culturi împeticite cu tot felul de cereale şi de leguminoase s-ar asemăna în totul cu priveliştele din Deltă sau cu cele care se profilează ca într-un film continuu de-a lungul Nilului, dacă n-ar intra un element nou în joc: lumina. Pentru cei care nu cunosc zonele tropicale, lumina de la Luxor e şi ea o revelaţie. Şi poate că chiar pentru cei care unosc tropicele, căci la Luxor se adaugă la intensitatea razelor solare propria lor reverberaţie pe piatra dealurilor calcinate care despart viaţa de după moarte. Automobilul nostru, după ce a străbătut zona cultivată trece între Gurna şi templul lui Sethi şi deodată, brusc, fără tranziţie nici pregătire ne aflăm în altă lume. Avem în faţa noastră o priveliştе de nisip şi de piatră, în toate tonurile aurului, o priveliştе de suprafaţă închegată în convulsii care se aseamănă cu aspectele planurilor lunare aşa cum se văd reproduse, pe o scară mărită, în diversele publicaţii cosmografice. Nu mai suntem pe pământ, sau am ajuns la marginea lui, la pragul unei lumi neînsufleţite în care nu mişcă nimic, nu mai trăieşte şi nu mai creşte nimic. Înaintăm întâi pe o urmă de nisip, un nisip gălbui cu feţe din ce în ce mai spălăcite cu cât privirile caută mai departe. În câteva minute ajungem la poalele dealurilor. Dealuri de piatră în care s-au înţepenit ultimele clocotişuri ale materiilor în fierbere, dealuri aurite, dealuri aproape incandescente sub bătaia razelor solare — dealuri moarte care par totuşi vii şi însufleţite de o viaţă eternă, fiindcă nimic vremelnic nu tulbură nesfârşita lor întindere — nesfârşită căci depăşeşte hotarele cunoştinţelor noastre.

Suntem orbiţi. Trebuie să ne apărăm ochii cu ochelari fumurii. Pare că înainte de a ne lăsa să pătrundem în criptele credincioşilor lui, Amun, zeul Soarelui vrea să ne dovedească toată puterea lui.

www.dacoromanica.ro

Pragul peste care trecem, pereții de o parte și de alta strălucesc ca metalul în fuziune. Aci Soarele este totul, Soarele este începutul și sfârșitul, Soarele e stăpânul. Versurile poetului din Lycia, Proclus, comentatorul lui Platon și apostolul Unității, versuri a căror traducere mi-a căzut de curând sub ochi, n-au putut fi inspirate decât de Soarele Libic. Proclus a fost pe aici, călcăm pe urmele lui:

Divină Putere
Încununată cu flăcări, imagine a Domnului
Creatorul tuturor lucrurilor
Care liniștești clocotișul născândelor forțe
și zgomotul lor năbușit și confuz.
.....
.....
O Phoibos, Rege
Al avânturilor ce zeii inspiră,
O tu care urmezi
Înălțarea sufletelor spre viață!

O vale sinuoasă se deschide înaintea noastră și pătrundem astfel în taina tăcerii și a amintirilor împietrite, în valea Regilor plină de ascunzișuri pe care valurile orbitoare de lumină le apără cât pot de ochii scotocitori ai oamenilor. Ochelarii fumurii ne cam strică raporturile tonalităților naturale dar ne permit să pătrundem câteva din tainele ce ne-ar rămâne altfel ascunse. Cu cât înaintăm cu atât pierdem noțiunea Pământului și a Timpului. Acest peisaj astral în care de atâtea mii de ani nici ploaia, nici vântul, nici urmele vieții nu au schimbat nimic, ne înșală căci ne dă iluzia unei lumi în care trecutul, prezentul și viitorul se confundă.

La un moment valea se lărgește în formă de arenă: am ajuns în centrul vechilor morminte Regești. Intrările mormintelor, mai toate ascunse după stânci, au forma unor simple deschideri necioplite și neornate, ca să nu atragă ochiul nechemaților și neinițiaților. Faraonii au căutat într-adevăr să-și asigure liniștea și „securitatea" după moarte: necropolă ascunsă într-o vale interzisă populației profane, morminte disimulate în adâncimea muntelui, porți zidite în fine între diversele compartimente ale criptei ca și la orificiul ei. Mumia îmbălsămată după regulile unei arte care a pierit, înfășată în sute de fâșii, era așezată în cel mai depărtat compartiment al criptei. Mai multe sicrie zise antropoide (reproducând formele corpului omenesc) îmbinate unul într-altul apărau rămășițele mortului mai mult împotriva

www.dacoromanica.ro

elementelor atmosferice și telurice decât împotriva intervenției omului. Împotriva oamenilor, morții nu se puteau apăra decât prin secretul sepulturii. Numai preoții cunoșteau locul și planul fiecărui mormânt. Cu toate aceste precauțiuni mormintele Faraonilor n-au așteptat scurgerea secolelor pentru a fi violate. Violarea mormintelor regale a început chiar sub Faraoni. Imensele bogății grămădite în cripte au tentat probabil de timpuriu, căci lacomi și prădători au existat în toate vremurile.

Se pare că primele violări de morminte în stil mare s-au săvârșit în epoca invaziilor Nubiane. Sub cuvânt de a feri rămășițele defuncților Faraoni și de a le așeza în loc sigur, în realitate pentru a-și însuși imensele comori zidite în morminte, preoții egipteni au violat cei dintâi criptele Regilor, au mutat în alte ascunzișuri mumiile închise în ultimul lor înveliș și și-au însușit bogățiile adunate în jurul morților. Astfel se explică faptul că deși toate mormintele au fost găsite goale, mumiile Faraonilor au fost descoperite intacte, nu însă în sepulturile lor primitive ci, mai multe la un loc, în rezerve ascunse, uitate de Dumnezeu și mai ales de oameni. Miracolul mormântului lui Tutankamon, singurul mormânt găsit neatins, se datorește numai situațiunii lui topografice, extrem de favorabilă. Intrarea modestei sepulturi compusă numai din 3 încăperi a fost complect ascunsă sub mormântul lui Ramses VI. Arheologul englez Howard Carter a dat numai din întâmplare peste el în noiembrie 1922 și a găsit într-însul totul așa cum fusese așezat acum 4 000 de ani. O aripă întreagă a Muzeului de Antichități din Cairo e consacrată obiectelor găsite în acest mormânt. În Valea Regilor n-a fost lăsată decât mumia Faraonului careși continuă astfel odihna de veci, un moment tulburată de gălăgia arheologilor indiscreți.

Faraonii începeau să-și sape mormintele îndată ce se urcau pe Tron. Fiecare mormânt ar fi trebuit să cuprindă 12 încăperi deosebite după numărul celor 12 diviziuni al „Apusului" — sau poate după numărul celor 12 ore ale zilei. Puțini Faraoni au domnit însă îndeajuns pentru a putea săpa în piatră și împodobi cu zugrăveli rituale pereții unui număr atât de mare de încăperi. Unii Faraoni au continuat săpăturile predecesorului lor după ce l-au deposedat și l-au îngropat aiurea; alții — cazul lui Tutankamon — s-au mărginit (sau mai bine zis supraviețuitorii lor s-au mulțumit) cu câteva compartimente în care au fost grămădite într-o nemaipomenită confuzie efectele, obiectele și sculele defunctului.

www.dacoromanica.ro

Cu necropola Faraonilor se închide Valea Regilor. Pentru a pătrunde în Valea Reginelor trebuie să ne înapoiem până afară din dealuri, pe drumul pe care am venit, căci trecerea peste coama înălţimilor este foarte anevoioasă şi nu se poate încerca decât pe jos şi în parte călare pe măgar. După ce am ieşit în şes, ne-am îndreptat spre Sud lăsând pe rând la stânga noastră (spre Nil) rămăşiţele templelor lui Amenofis I şi lui Tutmosis III, ale Ramesseului şi ale sanctuarului lui Merenptah — iar la dreapta interminabila necropolă a simplilor muritori ai Tebei. Drumul — o simplă urmă de nisip — aleargă de-a lungul marginii apusene a anticei capitale, prin părţile locuite pe vremuri în afară de morţi de lumea care trăia din îngrijirea şi din cultul lor: cioclii, preoţii, îmbălsamatorii, pictorii, decoratorii etc. Ne-am coborât iarăşi pe pământ.

Valea Reginelor se înfăţişează sub aceleaşi culori ca Valea Regilor deşi impresiile sunt aci mai atenuate. Poate că din cauza oboselii senzaţiilor repetate. Privelişte necropolei e mai puţin maiestuoasă ca cea din Valea Regilor şi mai deschisă. Mormintele Reginelor, cu dimensiuni mai reduse, sunt săpate pe planuri şi prin metode care nu se deosebesc de cele constatate pentru mormintele Faraonilor. Bogăţia decoraţiunilor murale şi calitatea lor sunt aceleaşi în amândouă necropolele.

www.dacoromanica.ro

— o —

22 ianuarie. — Am însemnat deja că toate mormintele Faraonilor au fost devastate în Valea Regilor ca și în Valea Reginelor. Câteva din ele ni se înfățișează cu zugrăvelile distruse, fie din prostie și incurie — fie din zel religios în primele secole ale creștinismului intolerant. În unele morminte, cruci și inscripții creștine în limba elină, zgâriate pe pereți, au distrus zugrăveala primitivă. Multe din stilizatele figuri simbolice ale vechilor credenți au fost șterse, după cum se vede, dinadins.

Sunt însă multe morminte în care zugrăveala s-a păstrat atât de minunat și atât de proaspătă încât nu pare să fie mai veche de două sau trei decenii. Zugrăveală, și pe ici pe colea câte o sculptură, câte un obiect fără importanță, câte un sarcofag gol — e tot ce s-a găsit. Cel dintâi mormânt la care am fost duși, îndată pe stânga după intrarea în „amentet" („locul ascuns", în limba egipteană veche) e mormântul lui Ramses IX. Vioiciunea culorilor de pe pereți, de la primii pași în culoarul care coboară spre cripte, e impresionantă ca un anacronism și armonia desenelor e atât de desăvârșită încât nu poți crede ochilor. Nu ne venea să credem că mii de ani au putut trece peste opere omenești atât de fragile fără să le altereze. Am avut impresia că ne aflăm în fața unei manifestări contemporane a vieții. Realistă în amănunte, simbolică în sinteza ei, arta egipteană a știut să fixeze pentru eternitate palpitațiile unei clipe. Hieratică și rituală, pictura mormintelor faraonice se deslușește în arta de a sugera o idee, mai mult decât în aceea de a fixa o imagine. Nota personală a artistului, care aci e mai mult un executant decât un creator, dispare în reproducerea unor modele ieratic stabilite, așa încât nu ne prea putem da seama dacă zugrăvelile care acoperă multiplele compartimente ale fiecărui mormânt sunt opera unui singur om sau a mai multora. Deosebirile sunt în tot cazul mici, chiar între diferite morminte decorate la secole de distanță, întrucât privește tehnica bineînțeles. Ca în zugrăveala bizantină găsim și aci „șablonul" sistem care a fost probabil importat în Bizanț din Egipt.

În toate mormintele subiectele sunt cam aceleași. Icoana defunctului sau defunctei, în viață — cu atributele regale ale Țării de Sus

www.dacoromanica.ro

(floarea de lotus și coroana albă) și ale Țării de Jos (floarea de papirus și coroana roșie) — și după moarte, cu „cheia nemuririi" în mână. Faraonul mort ia uneori înfățișarea zeului căruia se închină, atributele lui, și de multe ori capul său e înlocuit prin capul animalului consacrat zeului. În nesfârșite compoziții stilizate urmează unele după altele prezentările defuncților (conduși de părintele lor dacă sunt minori) în fața divinităților vieții (Amun, Hathor etc.) și ai morții sau ai vieții de apoi (Osiris, Isis, Horus), — seriile de ofrande și de animale destinate sacrificiilor, — scene din viața și domnia Faraonului decedat, — itinerarii schematice și ilustrate pentru îndrumarea sufletelor dintr-o viață în alta. Figurile celor vii se deosebesc prin tonul roșcat al feței, pe când cei morți au fața zugrăvită în alb.

Meșteșugul cu care diferitele scene sunt împletite între ele e de ordin superior. Pictura murală egipteană nu e o artă primitivă și copilărească, e o artă rafinată din punctul de vedere al concepției cât și din al execuției. Lipsa de perspectivă și alinierea pe un singur plan a figurilor nu dovedește neputința sau lipsa de cunoștințe tehnice a unei meserii în fașă, ci face parte dintr-un precugetat simbolism și ieratism, formidabil în efectele lui. Efecte care nu apar însă decât la fața locului, la contactul cu însăși opera de artă, și se șterg în bună parte față de reproducerile ei.

Dintre mormintele cercetate cele mai remarcabile prin bogăția decorațiunii murale și prin conservarea ei sunt mormintele Faraonilor Ramses IX, Ramses VI, Ramses III și Sethi I. Mai ales acestea două din urmă alături de care trebuie așezat mormântul lui Nefertari în Valea Regilor — o simfonie în alb; o serie de icoane vii și armonioase din viața Reginei Nofret-Ere, soția Faraonului Ramses II. Aci nu mai poate fi vorba de efecte indirecte, de complectarea cerebrală sau de degajare meșteșugită a intențiilor care au îndrumat penelul artistului. Efectul e direct, copleșitor. Nu cunosc multe senzații de artă comparabile cu cele pe care le-am resimțit în fața „Suitei" acestei Regine încântătoare, zugrăvită acum patru mii de ani.

De dimensiuni mai modeste ca cele regești, dar înrudite cu ele prin arta zugrăvelilor de pe pereți, sunt câteva morminte din necropola simplilor muritori pe care am semnalat-o în afară de „amentet", la marginea fostei metropole Faraonice. Printre acestea e mormântul lui Ramose, guvernatorul Tebei sub Amenofis IV și mai ales mormântul lui Nacht funcționar și preot al lui Amun sub a XVIII-a Dinastie (circa 1400 a. Ch.). Zugrăvelile de pe pereții lui Nacht ar

www.dacoromanica.ro

putea servi de ilustrații unor Georgice egiptene: toată viața rurală, toate muncile câmpului din valea Nilului acum 4 000 de ani, icoane aproape identice cu cele de azi, trec înaintea ochilor ca un film plin de viață și de lumină.

Mormintele Regești fiind săpate în adâncime, încăpere după încăpere, se pune întrebarea cum au putut fi executate cu atâta artă în cumpănirea tonalităților zugrăvelilor din camerele îndepărtate în care domnea întunericul nopților perpetue. Astăzi aceste cripte sunt luminate prin lămpi electrice, dar acum 4 000 de ani? Ipoteza îndrumării razelor de soare prin oglinzi, pare greu de admis pentru mormintele a căror succesiune de celule se îndepărtează de la linia dreaptă nu numai prin zig-zaguri pe același plan dar și prin succesive schimbări de plan (mormântul lui Sethi I, spre exemplu). Problema rămâne de rezolvat, ca și aceea a transportului monolitelor și a ridicării maselor de piatră în vechile temple și la piramide.

*

Puterea de sugestie a acestei lumi moarte n-ar fi atât de intensă dacă între Valea Regilor și Valea Reginelor nu s-ar manifesta și mâna omului încă vie. Pe coasta dealului calcinat de soare, sub văpaia luminii orbitoare, dominând șesul, se ridică clădirile etajate ale Reginei Agepsu, călite de patina vremurilor și minunate în proporțiile lor.

Arabii le numesc Deir El Bahari, adică mănăstirea de la Miază-Noapte în amintirea unui așezământ de religie coptă zidit peste vechi construcții „în inima unuia din cele mai frumoase situri arheologice din lume, la marginea de Nord-Vest a Tebei cea cu o sută de porți"[1]. Săpăturile lui Mariette și mai ales ale lui Ed. Naville (între 1894 și 1905) au repus în lumină vechile clădiri curățite de toate adausurile posterioare, astfel încât arhitectura faraonică se desfășoară astăzi în toată frumusețea ei. Sub arșița soarelui, în reverberația aurie a stâncii încinse, apar armonioasele terase suprapuse și ce a mai rămas din colonadele albe ale templului pe care egiptenii îl numeau „Zeser zeseru", adică „Sublimul sublimului".

E unul din cele mai interesante monumente ale Egiptului antic, fie și numai prin vechimea lui[2]. În afară de capelele răzimate de zidul răsăritean al piramidelor Vechiului Imperiu și de templul solar

[1] Alexandru Moret, *Rois et Dieux d'Egypte*. Paris, Colin.

[2] Ed. Naville, *Deir El Bahari,* în *Egypt Exploration Fund;* Davis&Naville,*The tomb of Hatshopsitu.*

www.dacoromanica.ro

al Regelui Uşirniri, la Abuşir — edificiu din care n-au rămas decât substructurile — cele mai vechi sanctuare egiptene se găsesc acum la Deir el Bahari: „Sublimul", ridicat sub a XVIII-a Dinastie către anul 1500 a. Chr. şi un alt templu mai vechi cu 600 de ani, dezgropat în 1907 de către Naville la flancul drept al „Sublimului" căruia foarte probabil a servit de model[1]. Vitregia vremurilor a prăpădit însă în aşa măsură modelul încât nu mai poate susţine comparaţia cu templul Reginei Agepsu.

Reproduc după Moret descripţia acestui minunat edificiu. „Pe o lungime de 150 metri clădirile se reazimă pe muntele libic tăiat în formă de arenă, în adâncimea căruia, pe feţele de Nord şi de Vest, pătrund camere săpate ca adevărate ipogee. Dinaintea povârnişului muntelui, terenul stâncos coboară în trepte spre şes. Arhitectul Senmut care a ridicat clădirea ar fi putut nivela terenul, creând o platformă pe care ar fi putut aşeza piloanele, curţile înconjurate de porticuri, sălile ipostile şi sanctuarul în conformitate cu planul clasic al templelor egiptene, aşa cum îl constatăm în alte puncte al înclinatului mal stâng teban, la Gurna, la Medinet Habu, la Ramesseum. Pentru bucuria artiştilor, Senmut a preferat să utilizeze planurile succesive ale povârnişului, fără pereche în Egipt. A împrumutat capelelor funerare din vremea Vechiului Imperiu motivul arhitectural al unei largi rampe centrale care duce din şes până la poalele muntelui. O alee de sfincşi cu capete de om (din care se mai văd câţiva) ducea pe credincioşi de la poartă până la zidul de împrejmuire. Dincoace de poartă, în incintă, o curte vastă se întinde la dreapta şi la stânga rampei: în faţa porţii, în fund, se ridică un zid frumos de piatră calcară albă şi fină protejat printr-un portic alcătuit dintr-o dublă linie de coloane, pătrate în rândul dintâi, cilindrice în rândul de-al doilea. Iată primul etaj, prima curte a templului. În spatele acestei curţi, terenul face un salt de 15 metri: o a doua curte, un al doilea etaj, ocupă o a doua platformă înconjurată şi dânsa de un portic cu duble coloane rectangulare în marginea unui zid alb. Dar aci, la cele două extremităţi laterale ale zidului din fund se ridicau două mici temple complete cu vestibul, sală ipostilă şi sanctuar; ele erau dedicate, cel din stânga lui Hathor[2], cel din dreapta lui Anubius[3]. Rampa centrală ne duce, cu un etaj mai

[1] A. Moret, *loc. cit.*

[2] Divinitate solară, zeiţa Bucuriei şi a Amorului, echivalată de greci cu Afrodita. Animalul consacrat lui Hathor era vaca.

[3] Zeu local din Kais; în vechime zeu protector al morţilor. Imaginea lui era purtată la înmormântări şi figurează pe pereţii mormintelor.

www.dacoromanica.ro

sus, la o terasă superioară înconjurată de o colonadă în care se afla încadrată o poartă de granit. Această poartă da acces unei anticamere, în preajma imediată a muntelui și preceda Sfântul Sfinților, cameră ermetică săpată în stâncă. De fiecare parte a curții superioare erau întocmite spațiile libere: la stânga pentru așezarea ofrandelor aduse cultului Reginei — la dreapta o curte cu un altar consacrat zeului Râ-Harmakis".

Templul de la Deir El Bahari se deosebește de toate celelalte temple din Egipt prin întreaga lui înfățișare. Aci preocuparea colosalului e lăsată la o parte; arhitectul a renunțat la piloanele și la coloanele masive care tăind orice perspectivă nu permit ochiului să pătrundă în planurile succesive ale clădirii. Dimpotrivă, se pare că grija perspectivei a preocupat pe constructori, căci toate planurile templului pe diferitele lor trepte pot fi îmbrățișate cu vederea, fără ca un plan de clădiri să ascundă pe altul, iar construcțiile în totul lor se îmbină atât de perfect cu priveliștea dimprejur încât aceasta ar părea incomplectă sau mutilată în lipsa monumentului ridicat de mâna omului. Această grijă a încadrării unui edificu în liniile permanente ale unui sit natural, această grijă a perspectivei diferitelor planuri arhitecturale cu care ne-au obișnuit meșterii greci din vechime e necunoscută în Egipt. Singur templul Reginei Agepsu face excepție la o regulă generală, și, deși ridicat de oameni care au trăit cu mult înainte de primele încercări arhitecturale elenice, ne duce cu gândul la perfecția unor opere posterioare cu zece veacuri. Monumentul de la Deir El Bahari nu evocă însușirile artei elenice numai prin grija perspectivei și prin cumpănirea echilibrată a planurilor succesive, o mai evocă și prin întrebuințarea unui element familiar al arhitecturii grecești: coloana dorică, sau cel puțin o coloană foarte asemănată cu coloana dorică. Această coloană egipteană relativ scundă, cu fațete plane și teșite, cu capitel pătrat — această coloană aproape unică în valea Nilului și care răsare la o mie de kilometri de Marea Mediterană e într-adevăr soră bună cu coloana dorică. O deosebire totuși: coloana egipteană e așezată pe o bază pătrată care lipsește coloanei dorice. Altfel, formele sunt foarte apropiate, coloana egipteană se subțiază ca și cea dorică spre vârf și nu îi lipsește decât caracteristica curbură a liniei ascendente.

Că în monumentele nepieritoare trăiește mai departe gloria trecătoare a oamenilor e un mare adevăr care se dovedește o dată mai mult la Deir El Bahari. În întunecata istorie a vechiului Egipt, minu-

www.dacoromanica.ro

natul templu aruncă o pată de lumină asupra vremurilor celor trei Tutmosis şi a Reginei Agepsu sau Hatschepsut. Prin hieroglifele şi afrescurile găsite încă intacte la Deir El Bahari, egiptologii au putut lămuri până la un oarecare punct succesiunea evenimentelor care s-au desfăşurat cu 1 500 de ani înainte de Christos, la începutul acelei glorioase a XVIII-a Dinastii, Dinastie care a însemnat unul din apogeele de cultură şi de putere ale vechiului Egipt. În afară de întreprinderile exterioare şi de cuceririle marelui Faraon Tutmosis III, pare că Egiptul a mai fost tulburat în aceste vremuri şi înlăuntru prin rivalităţi de facţiuni şi prin ambiţii personale. Printre acestea, una din cele mai dârze şi mai pasionante în desfăşurarea ei, a fost întruchipată printr-o femeie, prin Regina Agepsu.

Agepsu e numele curent sub care o desemnează încă şi azi poporul, căci legenda ei n-a pierit din amintirea oamenilor. În realitate o chema Hatshopsitu (adică „prima printre favorite"), nume pe care ea şi l-a schimbat în Hatshopsu („primul între nobili") ca să-l masculinizeze. Căci toată viaţa ambiţioasei femei a fost o luptă pentru Domnie şi adevărata dificultate serioasă pe care a întâmpinat-o a fost sexul ei. Egiptenii nu primeau voios să fie stăpâniţi de o femeie şi Agepsu nici n-ar fi putut să ocupe scaunul Faraonilor dacă n-ar fi fost sprijinită de puterile partizanilor unui alt principiu consfinţit într-o ţară guvernată de preoţi: legitimitatea. Agepsu era fiica lui Tutmosis I, bastard care ajunsese pe Tron mulţumită căsătoriei lui cu Regina Ahmasi, fiica Faraonului Amenofis I, cuceritorul Nubiei Superioare şi fondatorul celei de a XVIII-a Dinastii. Murind Ahmasi care reprezenta „legitimitatea", luptele între Tutmosis şi legitimişti începură şi timp de 50 de ani Teba n-a mai cunoscut liniştea, până ce Tutmosis III înscăunat de-a binelea n-a curmat cu violenţă răzmeriţele. În faţa ameninţărilor legitimiştilor, mai întâi chiar Tutmosis I, mai apoi Tutmosis II şi Tutmosis III (fii bastarzi şi ei ai lui Tutmosis I) au fost nevoiţi să cedeze locul Principesei Agepsu, reprezentanta drepturilor dinastice transmise prin Ahmasi. Pe de altă parte, sub presiunea anti-feminiştilor, Agepsu fu nevoită şi ea să se căsătorească pe rând cu fraţii ei Tutmosis II şi Tutmosis III şi să-i asocieze la Domnie. Fraţii Tutmosis nu s-au mulţumit însă cu atât şi au căutat unul după altul să distrugă puterea şi popularitatea Suveranei şi soţiei lor. În această luptă Agepsu a fost când învinsă, când învingătoare până ce Tutmosis III o răpuse definitiv. Templul de la Deir El Bahari fu ridicat de Agepsu într-una din perioadele ei de no-

www.dacoromanica.ro

roc. Luptele trebuie să fi fost însă înverşunate, căci după victoria lui finală şi definitivă, Tutmosis III a pus să se ciocănească şi să se şteargă chipul lui Agepsu, pe toţi pereţii templului clădit de dânsa. Inimosul dar totodată veninosul Faraon voia să se uite până şi chipul celei care îi era soră şi îi fusese soţie. Chipul faimoasei Regine a dispărut de pe ziduri, dar legenda ei perpetuată prin aceleaşi ziduri, mai trăieşte şi azi.

Cititorul îmi va ierta o digresiune care şi de data aceasta m-a îndepărtat de la firul amintirilor mele personale. Dar puterea de sugestie a frumoaselor ruine pe lângă care am trecut şi farmecul Reginei Agepsu mi-au furat gândul şi mi l-au dus departe pe căile trecutului.

Orbiţi de lumină şi de frumuseţea locului, obosiţi de tot drumul pe care îl făcusem mai ales cu gândul pe cărările Faraonilor, am luat pe înserate drumul spre casă. Ne-am oprit la Ramesseum şi la templul de la Medinet Habu, impunătoarea cetăţuie a încăpăţânării egiptene unde se pot vedea pe ziduri în dosul colosalelor coloane şi pe suprafaţa internă a piloanelor cele mai frumoase hieroglife, adevărate opere de artă lipsite din nefericire de viile lor culori ieşite la soare[1]. Prin curţi, în picioare şi culcate, câteva statui uriaşe ale Faraonului Ramses III, ctitorul templului, mai mult încurcă vederea şi tulbură plăcerea minunatelor desenuri murale.

De la Medinet Habu drumul spre Nil trece pe lângă colosul lui Memnon, glorios mutilat al vremurilor, care nu mai cântă ca în zilele lui Strabo sau ale lui Pausanias şi se înfăţişează sub un jalnic şi totodată ridicol aspect de enormă păpuşă dislocată, cu goluri între articulaţii şi cu faţa ciuntită. Ultim supravieţuitor al unui crez şi al unui templu care nu mai există, colosul păzeşte împreună cu jumătatea rămasă din colegul său, o poartă sau un pilon din care n-au mai rămas nici urme. Trecerea din deşert în şesul cultivat fiind bruscă, am pătruns în verdeaţa fasolei şi a castraveţilor la câteva sute de metri de Medinet Habu: aşezat printre leguminoase, legendarul colos amuţit are aerul de o sperietoare de păsări.

Dacă priveliştele libice ca şi misterul mormintelor şi templelor faraonice duc pe călător de mână spre tainele adânci ale trecutului — un ceas petrecut la Luxor pe malul Nilului, în preajma amurgului, apropie orice fire sensibilă mai mult ca oriunde de taina cople-

[1] Despre vivacitatea coloritului vechi se poate judeca încă prin câteva porţiuni de tavan rămase la adăpostul razelor solare şi care dovedesc o artă fără pereche în amestecul tonalităţilor.

www.dacoromanica.ro

șitoare a Eternității. Tot ce e în jur, case, grădini, oameni și zgomot, dispare din cercul senzațiilor directe și, ca și când subconștientul ar adormi pentru câteva clipe conștientul, urechile nu mai aud nimic iar ochii nu mai văd decât apa lină și liniștită a Nilului și tot ce se întinde și se îneacă în lumină dincolo de Nil. Nobleţea orizontului e de nedescris. De mii de ani malul aurit și măreț al munților libici se ridică ca un zid nepătruns de loviturile oblice ale soarelui gata să apună, ca un învins în luptă. Între acest prag al Infinitului în marginea căruia s-au poticnit atâtea nădejdi, în piatra căruia s-au pecetluit semnele atâtor mistere, între acest prag dincolo de care începe pentru omenire necunoscutul — și Nilul cu apa lui lină și liniștită nu se mai mișcă nimic, nimic nu mai trădează viață. În aer totul e tăcere, lumina scade încet-încet, pare că un străveziu țesut de invizibile fire acoperă tot șesul dintre râu și munte. La stânga, soarele supărat de înfrângerea lui și roșu ca focul coboară repede spre Nil. Munții până aci aurii se învăluie într-o aburea violetă, nici o pasăre pe cer, noaptea începe să cadă mai repede. Nilul e încă verzui spre dreapta, argintiu spre Apus și pare un lac adormit în oglinda căruia, printr-un fenomen optic pe care nu mi-l explic, se răsfrâng — ca și cum ar fi pe marginea apei — coamele de foc ale munților care își schimbă din moment în moment fața, în toate tonurile purpuriului. O pânză, cu ieratica ei formă zugrăvită pe pereții criptelor milenare alunecă fără nici un zgomot în josul apei. Au tăcut și oamenii pe mal. Întunericul cuprinde totul, nu se mai vede decât creasta de foc a munților, în depărtare, lovită de săgețile ultimelor raze. După câteva minute totul s-a sfârșit.

www.dacoromanica.ro

— o —

București, martie 1935. Lipsa de vreme și oboseala călătoriei m-au împiedicat să țin aceste însemnări la zi. Nădăjduiam să le pot complecta la înapoiere în timpul călătoriei pe mare. Am avut însă o mare atât de rea încât, deși n-am suferit deloc, n-am putut să scriu. Întors acasă la 30 ianuarie mi-am reluat în mod retrospectiv, în orele libere, firul descusutei mele povestiri.

Încântarea celor câteva zile petrecute la Luxor a fost scurtă. Timpul ne era măsurat și a trebuit să ne înapoiem la Cairo pe care doream să-l cercetez în amănunt. Pe cât se putea în așa scurtă vreme.

Pentru cunoașterea Egiptului în complexitatea sa, Cairo este astăzi un punct esențial, singurul în care urmele civilizațiilor trecute stau față în față între ele și în contrast permanent cu înfăptuirile civilizației moderne. Umbrele Faraonilor și Califilor se întind aci laolaltă și numai aci, asupra tuturor înfăptuirilor lumii noi.

În dreptul Cairului valea Nilului e atât de strâmtă încât orașul ocupă, cu anexele lui, tot spațiul cuprins între deșertul libic spre Apus și cel arabic spre Răsărit. Așa cum se înfățișează astăzi, Cairo poate fi împărțit în trei fâșii. De-a lungul Mokatamului se întinde partea arabă cu vechile ei geamii, cu bazarul și cu tot aspectul oriental al orașelor asiatice; înspre Apus, dincolo de Nil, în preajma Piramidelor și Sfinxului e domeniul vechiului Egipt, continuat înspre Sud prin lungul șir de necropole și de piramide de la Zaviet El Arian, de la Abușir, de la Sakhara și de la Dahschur, precum și prin ruinele distrusului Memfis. La mijloc, între mahalaua mahomedană și suburbia egipteană se ridică cartierul european rupt din cadrul modern al Parisului sau al Londrei. Nu există probabil oraș în lume cu fețe atât de deosebite împreunate la un loc. În câteva minute se poate trece din bazarul de la Stambul în rue de la Paix sau în Regent Street și de aci în alte câteva minute și călare pe cămilă, în mijlocul palmierilor, nisipului și pietrelor milenare.

E obiceiul locului ca îndată ce sosește în Cairo, călătorul să fie condus în goana automobilului la Citadelă, pe poalele Mokatamului și apoi în partea opusă la Piramide. Se dă astfel noului sosit prilejul unei orientări „á vol d'oiseau" asupra întregului oraș. De la citadela

www.dacoromanica.ro

lui Mehmed Ali ridicată pe rămăşiţele castelului clădit de Califul Saladin în anul 1170, priveliştea e încântătoare, mai ales la apusul soarelui. Dar poate că şi mai cuprinzătoare e de pe terasa schitului Bektâschi, un aşezământ turcesc al dervişilor lui Abdallah el Maghâvri, un colţ de linişte, de verdeaţă şi de umbră — o grădiniţă agăţată de pervazul unei grote săpate în peretele calcinat al Mokatamului, în dosul citadelei. Oraşul arab cu nenumăratele lui minarete în jurul monumentalelor geamii se întinde, îmbinându-se în valuri de piatră cu oraşul modern până la Nil, pe care-l ascunde şi al cărui fir nu se zăreşte decât spre Miazăzi, în câmp, în afară de locurile clădite. La dreapta şi la stânga, mute şi dărăpănate se înşiră cu străzile lor — adevărate cartiere ale morţilor — necropolele musulmane dominate de cupolele mormintelor Califilor şi Mamelucilor. În faţă, la orizont, pe perdeaua de văpaie care ascunde scăpătatul soarelui se conturează Piramidele în format de carte poştală. Sus, deasupra capetelor oamenilor, pe citadelă, fâlfâie „Union Jack-ul", mândrul simbol al puterii britanice.

Din partea opusă, de la Piramide, nu se vede nimic *fiindcă nimeni nu caută să vadă ceva*. Pentru cine ajunge la poalele Piramidelor nu mai există altceva decât Piramidele. Nici un monument pe lume nu se poate compara cu ele. Multă vreme am crezut că cea mai înaltă expresie a artei omeneşti este Partenonul. *Rugăciunea pe Acropolă* a fost de-a lungul anilor crezul meu estetic, şi cuvintele înaripate ale lui Renan îmi răsună şi astăzi în ureche. Nu văzusem Piramidele; mai mult, cunoscându-le după reproduceri le judecam fără un deosebit interes artistic. Îmi dau acum seama că vina acestei erori trebuie pusă în seama neputinţei reproducerilor de a cuprinde infinitul pe o bucată de hârtie sau de pânză. Şocul sufletesc pe care *orice om, cu adevărat om* îl resimte în faţa Piramidelor e de ordinul revelaţiilor divine şi deschide dintr-o dată porţile trecutului, lămurind moştenirea unor generaţii de care nu ne putusem apropia până atunci. Cuvintele lui Napoleon Bonaparte: „Soldaţi din înălţimea acestor Piramide patruzeci de secole vă privesc", care până aci mă impresionau numai prin sonoritatea lor şi-au dobândit *după ce am văzut Piramidele* deplina lor valoare. Ar trebui pana unui alt Renan, unui Renan mistic, pentru a ridica la ceruri de la picioarele Piramidelor imnul Egiptului şi al perenităţii geniului omenesc.

Confuzia care domneşte încă în jurul acestor monumente sporeşte şi mai mult prestigiul lor. Se discută într-adevăr şi azi dacă

www.dacoromanica.ro

Piramidele sunt simple morminte ale Faraonilor din a IV-a Dinastie, sau monumente comemorative cu caracter religios, sau — după unii care nu pricep nimic — dovada samavolnicei incoerenţe a unor despoţi atotputernici, neînfrânţi nici măcar de frica lui Dumnezeu. Se discută de asemeni şi procedeele de construcţie. Faţă de colosalele blocuri de piatră, cântărind mai multe tone, ridicate până în vârful Piramidelor (cea mare e înaltă de 137 de metri), tehnica de azi nu pricepe cum tehnica de acum 4600 de ani a putut să rezolve problema. Deja pe timpul lui Herodot care povesteşte basme în această privinţă, se pierduse formula.

S-au făcut tot felul de ipoteze, nu pentru justificarea ridicării Piramidelor, ci pentru deslușirea însemnătăţii lor, căci opere înălţate sub inspiraţia directă a Providenţei nu se justifică într-adevăr, ci se explică. S-a spus de pildă de curând că Piramida cea Mare, ridicată de Cheops, ar rezuma în dimensiunile şi dispoziţiile ei, întreaga ştiinţă geometrică, geodezică şi cosmografică a vechiului Egipt. E însă o credinţă mai veche şi reproduc aci un interesant pasaj din clasicul *Tratat de Geodezie* al lui L.B. Francoeur, apărut sunt mai bine de 60 de ani, şi peste care am dat din întâmplare: „Il faut remonter jusqu'aux Egyptiens, plus de 1 600[1] ans avant notre ére, pour trouver les premières mesures de la Terre, et c'est á tort que l'on a attribué à Eratosthéne cette belle opération. M. Joniard a dèmontré (Description de l'Egypte, Antiquités, tome X) par les dimensions des monuments, que non seulement ces peuples avaient mesuré l'arc de méridien de leur pays, mais mème qu'ils avaient adopté un systeme mitrique sex agésimal fondé comme le notre sur la grandeur de la Terre. Particuliérement *la Grande pyramide de Chéops* a son périmètre égal à la 120-me partie du degré du méridien de l'Egypte et les autres mesures étaient aussi de subdivisions de cet arc. En Grèce on crotait la Terre plane, et la Mythologie reudait populaire une erreur que les savants ne partageaient pas. Thalès, Hérodote, Platon, Pythagora etc, S'étaient instruits dans *la patrie de toutes les sciences,* mais cachaient des vérités repousées par la religion. On n'a que de vagues notions[2] sur les mesures de la Terre par la Chaldéens. Quant aux Romains, peuple le plus ignorant de l'antiquité, il n'ya rien à dire sur ce sujet".

[1] O eroare a autorului; nu 1 600 ci 2 600 de ani. Cheops a domnit cam pe la anul 2660 înainte de Christos.

[2] În ultimele decenii aceste noţiuni au primit oarecare precizie. E chiar neîndoielnic că multe din cunoştinţele ştiinţifice egiptene îşi au obârşia lor în civilizaţia chaldeo-iranică.

www.dacoromanica.ro

Într-o carte care a făcut multă vâlvă, abatele Th. Moreux, directorul Observatorului din Bourges a căutat să pătrundă ceea ce el a numit „secretul Sfinxului" (*La science mystérieuse des Pharaons,* Paris, Doin 1923). Savantul abate, care a folosit și rezumat în lucrarea sa toate cercetările asupra acestor probleme, susține că prima mărturie a unei gândiri omenești scrise trebuie căutată în Egipt, cu 4 000 de ani înaintea lui Christos. În acord cu povestirile biblice, critica modernă socotește Asia occidentală ca leagănul populației albe de origină semitică, care, cam în acea vreme s-a instalat pe malurile Nilului amestecându-se cu răzleţele triburi de rasă neagră care se găseau acolo. Aceste valuri de populație semitică ar fi înaintat din Asiria în Chaldeea și de aci în Egipt, unde s-au așezat și fixat. Astfel s-ar explica și migrația anumitor tradiții astronomice și astrologice din Asiria și Chaldeea în Egipt. Nu e locul aci să mă întind prea mult asupra întunecatelor începuturi ale civilizației egiptene și n-am deschis cartea abatelui Moreux decât pentru a cita din ea într-adevăr extraordinarele observațiuni pe care le-a cules din lucrările speciale cu privire la importanța științifică a așezării și a dimensiunilor Piramidei lui Cheops.

Abatele Moreux începe prin a reaminti câteva caracteristici ale Piramidei. Până la cucerirea arabă ea a păstrat intact învelișul ei din piatră de culori diverse atât de abil imbricate încât monumentul părea alcătuit dintr-un singur bloc, de la bază la vârf. Criptele din interiorul Piramidei, foarte reduse față de masa ei, se compun, în afară de culoarele de acces, din trei camere care au primit nume de fantezie: camera Regelui, camera Reginei, camera Subterană — căci nici o inscripție, nici un obiect, nici o zugrăveală nu au fost găsite ca să pună pe urma destinației lor. În locul unui sarcofag, în camera Regelui, s-a găsit o albie de piatră admirabil cioplită. Dacă Marea Piramidă nu e un mormânt, în ce scop a fost ea ridicată? Mister. Să fi avut oare preoții egipteni, acești remarcabili învățați ai antichității, să fixeze într-un monument nepieritor datele precise din știința astrelor pe care le acumulaseră, sau noțiunile științifice din epoca lor? Și pornit pe aceste ipoteze, abatele Moreux înșiră o serie de constatări într-adevăr uluitoare.

Mai întâi orientarea Piramidei. Fiecare din fețele ei este îndreptată spre unul din punctele cardinale. Această orientare este exactă până la o eroare de câteva minute astronomice. Pentru a găsi Nordul egiptenii n-au folosit busola chiar așa rudimentară cum era pe acele

www.dacoromanica.ro

vremuri, căci Nordul privit din faţa Piramidei nu e Nordul magnetic — şi n-au folosit nici Steaua Polară căci nici aceasta nu dă Nordul exact, fiind situată la o oarecare distanţă de Nordul geodezic care nu se poate obţine decât printr-o anumită corectură. Dacă egiptenii au folosit fie metoda magnetică, fie pe cea astronomică, atunci trebuie să fi cunoscut şi calcularea corecturii indispensabile pentru a putea da piramidei lor orientarea exactă pe care o are. Din cuza mişcărilor de mutaţiune a Pământului (balanţarea globului terestru în spaţiu după un anumit ritm) aceste calcule de corectură sunt foarte complicate şi anevoioase şi în cursul veacurilor şi până acum în urmă erorile făcute au fost destul de mari. Astfel, faimosul Tycho Brahe străduindu-se să orienteze cunoscutul său Observator din Uranienburg a comis o eroare de 18 minute de arc şi aceasta numai cu trei secole şi jumătate în urmă, în 1577. Dar şi mai aproape de noi o eroare de acelaşi ordin de mărime a fost comisă cu prilejul orientării Observatorului din Paris. Se poate uşor pricepe mirarea astronomilor când au constatat că orientarea Marii Piramide fusese calculată acum 4 500 de ani cu o eroare mai mică de 5 minute de grad, exact 4'35". Simplă coincidenţă sau calcul iscusit? Cine poate răspunde?

Ipoteza coincidenţei pare însă neverosimilă faţă de atâtea alte dimensiuni sau însuşiri simbolice ale enigmaticului monument. Herodot povesteşte că preoţii egipteni îi mărturisiseră că pătratul construit pe înălţimea verticală a Piramidei era exact egal cu suprafaţa fiecăreia din feţele ei triunghiulare, fapt verificat prin măsurările moderne. Această mărturisire dovedeşte că deja în vechime Piramida lui Cheops a fost considerată ca un monument ale cărui proporţii fuseseră calculate în scopul de a materializa noţiuni numerice şi raporturi matematice demne de a fi conservate. Totul, de altminteri, atrage în acest monument atenţia asupra unor relaţii de numere: baza Piramidei are 4 laturi şi masa ei 4 muchii (2x2), 5 feţe şi 5 unghiuri. Ori, aceste numere 2 şi 5, de două ori repetate, sunt caracteristice ale sistemului decimal, sistem folosit în măsurile Piramidei. O altă observaţie şi mai caracteristică. Problema quadraturii cercului a preocupat omenirea de îndată ce s-a născut geometria; ea a pasionat antichitatea şi Istoria ne-a conservat numele învăţaţilor care au încercat să o delege. Dar înainte de a se căuta soluţia urmărită trebuia găsită formula pentru calcularea suprafeţei cercului, formulă care la rândul ei nu se putea găsi decât în raportul dintre circumferinţă şi diametru. Experienţa arătase de la început că lungimea circumferinţei e

www.dacoromanica.ro

totdeauna mai mare decât de 3 ori și mai mică decât de 4 ori lungimea diametrului. Dificultatea a fost tocmai precizarea acestei cifre intermediare între 3 și 4. Arhimede a făcut un pas înainte demonstrând că raportul între circumferință și diametru e cuprins între

$$3 + \frac{10}{70} \text{ și } 3 + \frac{10}{71}$$

Oprindu-ne la prima formulă găsim 3,1428 cifră exactă întrucât privește primele două decimale. Întreaga problemă a pierdut din interesul ei de când matematica modernă a demonstrat că raportul între circumferință și diametru (însemnat în geomterie prin litera grecească π, *pi*, prima literă a cuvântului *periferia,* numele grecesc al circumferinței) este incomensurabil. Valoarea lui *pi* a rămas aproximativă și calculele cele mai noi au dat cifra de 3,1415926 — sau practic 3,1416, cifră care se găsește în toate manualele. Metodele urmate pentru a ajunge la acest rezultat n-au fost cunoscute antichității, și totuși valoarea acestei constante *pi*, căutată secole de-a rândul, se găsește materializată în dimensiunile Marii Piramide. Dacă adunăm într-adevăr lungimea celor 4 laturi ale bazei monumentului, fiecare de 232^{m},805[1], avem pentru întregul perimetru 931,32. Împărțind această lungime totală a perimetrului cu cifra reprezentând de 2 ori înălțimea primitivă a Piramidei, care era de 148 ^{m}, 208 — găsim valoarea lui pi:

$$\frac{931,32}{148,208} \quad x \; 2 = 3,1416.$$

E de notat că acest rezultat nu poate fi accidental căci după legea formulată de Herodot pe care am menționat-o mai sus, unghiul fețelor ar fi trebuit să fie de 51°49' — ori, în realitate acest unghi e de 51°51', așa încât a fost mărit dinadins pentru realizarea unei ecuații care să exprime valoarea lui *pi,* adică cifra de 3,1416. Iată cum acest monument unic pe lume cuprinde și consacrarea materială a unei valori importante pentru stabilirea căreia cugetul omenesc s-a cheltuit în sforțări de neînchipuit.

De unde au moștenit constructorii Marii Piramide această noțiune? Mister și aci.

Dar nu e încă tot. Marea Piramidă e așezată pe un meridian care singur străbate de la Nord la Sud cea mai mare și continuă masă con-

[1] Lungimea unei laturi a bazei Piramidei în forma ei primitivă, cu stratul exterior din piatră cioplită, azi a dispărut.

www.dacoromanica.ro

tinentală în emisfera noastră şi numai întindere de apă în cealaltă emisferă. Meridianul Egiptului, tras prin Piramidă, mai desparte masa continentală a Pământului, proiectată pe plan, în două părţi aproape egale. În fine, inginerii francezi veniţi în Egipt cu armatele lui Napoleon Bonaparte, ridicând harta Egiptului de Jos, au constatat cu mirare că diagonalele pornite în unghi drept de la Marea Piramidă cuprind exact Delta Nilului, aşa încât meridianul determinat de Piramidă împarte Delta, exact, în două părţi egale. Cu câtă ştiinţă şi cu câtă grijă a fost ales terenul pe care Cheops a înălţat nepieritorul lui monument!

Mă opresc; mi-ar trebui pagini multe ca să consemnez toate observaţiile adunate de abatele Moreux şi n-aş vrea să alunec şi eu pe panta savantului astronom, un pasionat al cifrelor şi al interpretării lor. Am reprodus numai câteva din cele mai caracteristice observaţii în căutarea lămuririi unui mister pe care tăcerea pietrelor l-a păstrat de mii de ani nedezlegat.

Nici cifrele, nici raţionamentul nu pot însă deslusi *ceea ce nu poate fi deslusit.* Imponderabilele nu se analizează nici nu se definesc, ele se impun subconştientului nostru care nu poate decât să se supună influenţei lor. Să meargă oricine nu e un dezmoştenit al soartei la poalele Piramidelor în scăpătatul zilei şi nu se poate să nu fie atins — în tăcerea lucrurilor netulburate de cea mai slabă adiere a vieţii, în lumina piezişă care poleieşte feţele şi netezeşte muchiile de piatră, în nemişcarea senină a cerului şi a pământului — de aripa invi-zibilă a Eternităţii! Am fost de mai multe ori la Piramide, şi ziua pe soare şi noaptea pe lună — un adânc şi nepregătit sentiment de eva-dare din Timp m-a cuprins de fiecare dată, ca şi când aş fi pătruns în taina celor nevăzute. O binefăcătoare şi înviorătoare emoţie pe care nici ridicolul englezoaicelor călare pe cămile, nici confortul modern al celebrului Mena-House (cu whisky and soda, cu piscină, cu tenis şi cu dame de lux), nici tramvaiul electric care pătrunde prea depar-te, nici automobilele anacronice n-au putut să o tulbure în orele în ca-re Piramidele îngăduitoare au devenit scop de plimbare pentru vietă-ţile fără vlagă! De ce nu pot să mă învălui pentru mai multă vreme în cutele vălului uitării şi să-mi scurg liniştit zilele pe pragul Nădej-dei-de-Veci pus de Atotputernicul sub paza Sfinxului şi sub ocro-tirea Piramidelor!

Dacă Piramidele trebuiesc văzute sub pârguiala ultimelor raze de foc şi de lumină în care soarele învăluie tot, ca într-o ultimă şi disperată agăţare de viaţă înainte de a se prăbuşi sub orizont — Sfinxul

www.dacoromanica.ro

nu-şi dobândeşte supranaturalele lui însuşiri decât noaptea, pe lumina lunii. Lumina lunii din Egipt nu se aseamănă cu lumina lunii de nicăieri. Fie din cauza uscăciunii şi purităţii aerului, fie din cauza reverberaţiei deşertului care împleteşte cu raze invizibile dar vii razele moarte ale astrului stins, fie prin intervenţia directă a Divinităţii în acest loc ales al Pământului — lumina lunii dă lucrurilor în Egipt o miraculoasă plasticitate. În loc să acopere totul cu vălul unei colorăţii monotone, ca pretutindeni, lumina lunii conturează monumentele în mod neaşteptat prin contrastul umbrelor mişcătoare cu tonalităţi vii care trec, pentru desfătarea ochilor, prin toată gama culorilor discrete, de la albastru închis până la portocaliul abia atenuat. În jurul Piramidelor *privelişte rămâne colorată şi noaptea pe lună*, numai că muchiile se mai îndulcesc, că multe amănunte şi lipsuri nu mai încurcă viziunea liniilor esenţiale, că diferitele planuri în cuprinsul aceluiaşi monument se îmbină de la sine fără nici un efort cerebral din partea spectatorului.

Văzut la lumina zilei Sfinxul apare ca o enigmă şi în artă: un cap de o înaltă expresie şi de o concepţie genială pe un trup aproape ridicol. Văzut la lumina lunii, Sfinxul îşi recâştigă din prima clipă toată valoarea lui supranaturală. Faţa Sfinxului, cu ochii lui de piatră îndreptaţi într-o încordare vie şi netulburată spre nemărginitul şesului — care pare nemărginit numai noaptea — trebuie privită dinspre stânga ei, în perspectivă cam de trei sferturi. Deasupra săpăturilor dimprejur e o terasă înaintată apărată printr-o balustradă de fier de abisul în fundul căruia se proptesc labele dinainte ale Monstrului. De acolo trebuie privită enigmatica faţă, luminată de lună din spate. Eroziunile vremii, atât de supărătoare ziua prin brutalul lor realism — dispar; nu mai rămân decât liniile care conturează cele câteva planuri aproape spiritualizate ale uimitoarei figuri. Încetul cu încetul, sub privirea aţintită a spectatorului, trăsăturile de piatră se animează şi pare că milenara mască schiţează un surâs în care se cuprinde şi melancolia trecutului şi o sceptică îndoială faţă de tainele viitorului. Surâsul Sfinxului e înrudit cu surâsul Monei Lisa lui Leonardo da Vinci — dar aşa cum părticica e înrudită cu totul! Surâsul Monei Lisa ilumineză taina unei singure vieţi; surâsul Sfinxului cuprinde şi tulbură misterul unei lumi întregi. Cine o fi fost omul care numai cu dalta şi cu ciocanul a putut să scoată din piatră aceste forme simple şi să nimerească fără greş măsura proporţiilor divine? Cioplitorul de piatră care a sculptat capul Sfinxului e cu siguranţă

www.dacoromanica.ro

cel mai mare artist din câți ne-au lăsat nepieritoare opere și dacă numele lui a rămas necunoscut, e probabil fiindcă mâna lui a fost condusă de însuși Dumnezeu, căruia nu-i place să-și dea întrupările în vileag.

Însușirea de căpetenie a Sfinxului — pentru noi care-l vedem astăzi așa cum ni l-au dăruit vremurile — e de a nu semnifica nimic. E probabil că atunci când a fost ridicat întrupa divinitatea tutelară a întregii necropole regale ce se întindea în jurul lui. Monumente similare, dar pe o scară redusă, pe care le găsim cu multe secole în urmă în diferite sanctuare și necropole egiptene ridică orice îndoială asupra acestui punct. Aleile tebane de Sfincși cu capete de om, de leu sau de câine care duc la intrările templului din Karnak sau la ale templului lui Sethi fixează rolul de păzitori ai geniilor întrupate prin aceste ciudate figuri. Și totuși, o literatură întreagă caută să dezlege de veacuri așa-zisa enigmă a colosului culcat la picioarele Piramidelor din Gizeh. Urmărirea aceasta a unui sens în privirea și în surâsul Sfinxului își are obârșia numai în noi înșine. În realitate nimeni din câți au fost învăluiți în farmecul lui nu cercetează semnificarea ieratică a monumentului, care e bine stabilită. Enigma pe care oamenii vor să o explice, căutătura Sfinxului o plămădește în ei înșiși. Enigma pe care încercăm cu toții să o lămurim la umbra Piramidelor, este enigma însăși a vieții și a morții, a trecutului și a viitorului, a ființei și a neființei. Sfinxul de piatră, însufleţit prin puterea imaginației noastre, nu este decât un simbol sau un punct de sprijin al neţărmuritei Îndoieli, al veșnicei Întrebări pe care le purtăm cu noi și în noi de-a lungul vieții. Torturantă Îndoială, arzătoare Întrebare pe care numai cei aleși încearcă să le lămurească sau să le pătrundă, fiecare pe cărarea lui sufletească. La urma urmelor, șocul pe care acești aleși îl resimt în fața Sfinxului nu e decât o bruscă punere în contact a fiecăruia cu sine însuși.

Drumul care duce de la Piramidele din Gizeh și de la Sfinx la necropola de la Sakkara, e lung. O șosea excelentă, chiar două — una de-a lungul Nilului, alta de-a lungul unui canal lateral de irigație — înlesnesc drumeţului distanţa de mai bine de 30 kilometri ce se străbate astfel cu ușurință. Pe dreapta șoselei, între Gizeh și Sakkara, necropolele vechi se ţin lanţ și se mai întind și la Sud de Sakkara, spre Dahșur. Din ce a fost vechea capitală a Egiptului, din mândrul, populatul și gloriosul Memfis pe care arheologii îl așează între Nil și pragul libic, cam în dreptul orășelului actual Badrașin — n-a mai rămas nimic. Casele și edificiile civile, clădite și aci în cărămidă near-

www.dacoromanica.ro

să, n-au putut rezista vremurilor după părăsirea lor prin mutarea oraşului mai la Nord (actualul Cairo), iar granitul şi porfirul templelor a căzut pradă lăcomiei oamenilor în căutarea de materiale de construcţie. Mai toate moscheele din Cairo au fost clădite cu materiale de la Memfis ale cărei ruine erau încă impunătoare în secolul al XVII-lea şi în al XVIII-lea. Cunoaştem atât de puţin din Istoria vechiului Egipt, suntem atât de puţin familiarizaţi cu lucrurile şi cu oamenii din acea epocă îndepărtată încât această totală dispariţie a unui oraş pe care îl ştim că a fost la un moment dat în fruntea civilizaţiei, nu ne tulbură peste măsură. O statuie colosală a lui Ramses II , lungită pe pământ într-un pâlc de palmieri şi adăpostită de vânturi şi de soare prin pereţii şi tavanul unei sordide barăci de scânduri şi de tinichea (bacşiş la intrare), nu prezintă decât interesul unei fişe de identitate pentru fixarea locului ocupat odinioară de dispărutul Memfis.

În distanţa de mai bine de 25 kilometri care separă marginea septentrională a fostei capitale de Marea Piramidă de la Gizeh, cred că se poate găsi o nouă dovadă în favoarea ipotezei alegerii locului şi orientării acestei Piramide pe baza anumitor exigenţe de ordin geodezic. Căci în afară de această preocupare nu se poate presupune alta care ar fi silit pe Faraonul Cheops să-şi clădească piramida atât de departe de oraş. Să nu se piardă din vedere că monumentele şi necropolele situate între Gizeh şi Sakkara Memfisului sunt toate posterioare Marii Piramide, aşa încât nu e lipsa de loc care poate să fi silit pe Cheops să-şi ridice nepieritoarea lui clădire atât de departe spre Nord, ci numai alte consideraţii de ordin special şi precis.

Între Sakkara[1] şi Gizeh deosebirea e mare. Piramide sunt şi la Sakkara, sunt şi temple, ruinate desigur şi ele dar totuşi mai bine păstrate ca cele din preajma Sfinxului — şi mai sunt şi morminte cu minunate zugrăveli care lipsesc la Gizeh. Pentru ccercetătorul amănuntului vremurilor trecute, şantierul de la Sakkara poate să fie mai instructiv. Pe pereţii mormântului lui Ti[2], scene din ocupaţiile zilnice ale vechilor egipteni au fost fixate ca într-un film, în mici icoane prinse asupra vieţii; mormintele lui Ptahhtop, lui Mareruka şi cele mai de curând descoperite în jurul piramidei lui Onos, arată până

[1] Acelaşi lucru se poate spune şi despre celelalte necropole vecine de la Abuşir, Dahşur etc.

[2] Înalt funcţionar şi mare proprietar sub a V-a Dinastie. Pe pereţii numeroaselor celule ale Mastaba-lei lui se văd zugrăvite în culori vii toate muncile câmpului şi îndeletnicirile zilnice ale mai tuturor breslelor din acele timpuri depărtate şi puţin cunoscute.

www.dacoromanica.ro

la ce grad de perfecţiune a putut ajunge pictura murală şi arta decorativă în acele depărtate vremuri; în fine rămăşiţele templelor şi clădirilor sacre degajate la Sud-Vestul piramidei cu trepte (ridicată de Faraonul Zoser din a III-a Dinastie) sunt preţioase şi pentru cunoaşterea vechii arhitecturi şi pentru studiul etapelor de tranziţie de la stilul egiptean pur la stilul elenistic, după cum altarul mitriac descoperit la Apus de aceeaşi piramidă a lui Onos ne dă indicaţii precise asupra influenţei persane în urma invaziilor asiatice. Pentru cei care nu caută însă numai satisfacţia legitimelor lor curiozităţi arheologice, pentru cei care sunt obişnuiţi să caute în dosul lucrurilor semnificaţii de un ordin mai abstract, deosebirea e toată în favoarea colţului de nisip din preajma Marii Piramide şi a Sfinxului.

Acolo totul ni se arată *sub speţa eternităţii;* într-o atmosferă sublimizată fiecare piatră pare însemnată cu semnul divinului sau supraomenescului. La Sakkara şi în celelalte necropole acţiunea imponderabilelor e cu totul redusă: aripa Eternităţii nu fâlfâie asupra unor aşezări pentru care divina armonie *a numerelor de aur* n-a fost o noţiune familiară. La Gizeh, ca în valea Regilor sau a Reginelor, suntem pe domeniul zeilor nemuritori — la Sakkara, sau aiurea, suntem pe domeniul muritorilor de rând, fie ei şi Faraoni puternici. Marea Piramidă, Sfinxul, Necropolele Tebane sunt izvoare de exaltare sufletească — Sakkara cu toate minunăţiile ei nu e decât un câmp de încercare pentru însuşirile noastre cerebrale. Sakkara nu pune la contribuţie decât darul omenesc de analiză. Sinteza nu ajunge la închegarea unei formule sau unei icoane decât în locurile sfinţite prin prezenţa imaterialei şi divinei Perfecţiuni.

www.dacoromanica.ro

— o —

La Cairo, Nilul desparte două lumi. Spre Apus, proptit în deșertul libic, vechiul Egipt, lume moartă, își adăpostește crezul îmbălsămat, în criptele necropolelor sale. Spre Răsărit, grămădit între apă și malul sterp și abrupt al deșertului arabic, mișună încă plină de viață lumea musulmană cu civilizația ei venită pe urmele cuceritorilor. Ceea ce m-a impresionat mai adânc în această parte arabo-turco-negroidă a orașului, sunt tot necropolele. Nu fiindcă geamiile și medresele celor vii n-ar fi interesante, nici ulițele și bazarele lipsite de spectacole pline de farmec. Dar am mai văzut și geamii și bazare și uliți cu caracter și cu viață orientală — ceea ce n-am mai văzut însă și nu se poate vedea decât la Cairo, sunt locuințele celor morți. Aiurea, sunt cimitire musulmane, cimitire vesele și înflorite transformate în locuri de întâlnire și de pașnică petrecere ca cimitirul de la Scutari sau de la Rumeli-Hissar pe Bosfor — sau cimitire posomorâte ocolite de oameni ca cel de la Eyub pe Cornul de Aur — sau în fine cimitire uitate și părăsite ca Kabristan-ul de la Pera. Dar mahalale întregi consacrate morților, adevărate necropole în sensul etimologic al cuvântului, cred că nu se găsesc în toată lumea musulmană decât la Cairo. Aci, de o parte și de alta a citadelei, înspre Nord și înspre Sud, de-a lungul Mokatamului și în marginea orașului se întind cartiere întregi, străzi la fel cu cele vii numai că locuințele sunt case mute reduse la un cat. Încolo nici o deosebire; străzile sunt bine pavate, cu trotuare, luminate cu gaz și poartă câte un nume, ca fiece stradă. Casele poartă și ele câte un număr și sunt lipite unele de altele, fără curți sau grădini. Fiecare se deschide direct pe stradă, ferestrele de o parte și de alta a ușii de intrare sunt de mărimea ferestrelor obișnuite, cu obloane ca toate obloanele — nu lipsește decât soneria pentru a da acestor funebre imobile aspectul unor pașnice locuințe burgheze de oraș mai mic. În fiecare din cele două cartiere mortuare sunt două sau trei străzi principale care șerpuiesc ca în centrele pline de viață, întretăiate de numeroase uliți secundare. Nici o prăvălie, nici o casă locuită de vii printre aceste locuințe ale morții. În fiecare casă sunt camere mobilate, cu lux variabil, pentru vizitele celor vii și altele goale pentru cei morți care sunt așezați în sarcofage de piatră sau de lemn, după averea și situația familiei. În

www.dacoromanica.ro

anumite zile ale anului, la sărbători şi la aniversările morţilor mai recenţi, familiile se întrunesc în aceste căsuţe unde petrec ceasuri întregi, câteodată şi trei zile cum se întâmplă în ajunul Bairamului; lumea vine atunci cu merinde şi cu aşternut. Pentru câteva ceasuri sau pentru câteva zile, oraşul morţilor se umple de viaţă, automobilele sau mai modestele trăsuri şi căruţe se aliniază de-a lungul trotuarelor, cadâne învăluite şi fesuri roşii forfotesc prin toate colţurile, obloanele se deschid şi pare că morţii petrec cu cei vii. Am sosit la Cairo tocmai în ajunul micului Bairam, am asistat la un adevărat exod al populaţiei oraşului spre necropolele răsăritene. Femeile şi copiii care veneau mai de departe se agăţau câte 5–6 de cocoaşa unei cămile sau se ghemuiau, câte 10–20, pe platforme scunde cu două roţi trase de un măgar. Liniştea necropolelor făcuse loc unei gălăgii de bâlci la care aveam iluzia că participă şi sufletele defuncţilor.

Această promiscuitate între morţi şi vii, străină cu totul spiritului mahomedan subliniază o deformaţie specială a Islamului datorită exclusiv influenţei Egiptului şi tradiţiei lui milenare care înfăţişând viaţa ca o clipă trecătoare şi fără importanţă nu se preocupă decât de cele sorocite după moarte. Familiile musulmane burgheze ca şi cele aristocratice, mai ales cele turceşti, şi-au însuşit într-atât credinţele egiptene în această privinţă încât pun mai presus de tot posesiunea unei case mortuare. Nu poate fi mai mare nenorocire pentru un egiptean musulman decât nevoia de a vinde mormântul familiei sale. Căci aceste morminte „sui generis" se negociază şi se vând ca orice altă casă. „A vândut mormântul mumă-sii!" e cea mai mare insultă ce se poate adresa descendenţilor lui Mehmed Ali şi ai tovarăşilor săi.

În părţile necropolei dintre citadelă şi cartierul Abbasia, printre căsuţele morţilor, se ridică vreo zece–cincisprezece cupole: sunt mormintele Califilor, adevărate moschee cu portice, colonade şi minarete, ca cele din oraş, mai toate abandonate. Au fost construite cu mare grijă şi cu multă cheltuială, dar chiar cele mai arătoase, ca mormântul Sultanului Barkuk sau al lui Kait Bai nu se pot compara cu geamiile pline de viaţă din cartierul arab. Dincolo de mormintele Califilor şi de mormintele Mamelucilor, şi mai ruinate, spre Nord, s-a deschis o necropolă ultramodernă în care s-a introdus apa curentă, electricitatea şi „tout à l'égoût" în fiecare mormânt!

E interesant de observat că vechii egipteni, credincioşii diferitelor culte ale Soarelui, şi-au aşezat necropolele lor la Apus de Nil

www.dacoromanica.ro

în loc să le aşeze la Răsărit în întâmpinarea divinului animator al lumii. După cucerirea arabă, musulmanii şi-au aşezat, ei, necropolele spre Răsărit de Nil, fiindcă au găsit locul neocupat. Primele raze matinale ale lui Amun-Rhâ mângâie astfel mai întâi rămăşiţele necredincioşilor. Faraonii şi credincioşii au în schimb, pe celălalt mal, ultimul sărut zilnic al Zeului care cufundându-se în deşert face legătura între trupurile moarte din jurul Piramidelor şi sufletele nepieritoare din regiunile vieţii fără sfârşit.

Pe cât de decisivă a fost influenţa autohtonilor asupra cuceritorilor musulmani în ce priveşte cultul morţilor, pe atât de copleşitoare a fost înrâurirea acestor cuceritori străini asupra celor vii. Negroizii egipteni, plămădiţi în albia succesivelor invazii scurse de-a lungul Nilului, au primit de la ultimii lor năvălitori nu numai religia lui Mahomed dar şi toate formele civilizaţiei arabe, cu limbă cu tot. Egiptul s-a prefăcut astfel, în aparenţă cel puţin, într-o ţară arabă. Cea mai cu vază şcoală arabă (Universitate îi zic ei) stă deschisă la umbra moscheei El Azhar din Cairo, şi acolo, cele mai venerate feţe ale lumii musulmane comentează Coranul spre folosul miilor de ucenici veniţi să se lumineze din toate părţile Islamului. Încetul cu încetul Cairo a dobândit încă din veacul trecut o situaţie predominantă în ce priveşte învăţământul şi cultura musulmană. Alături de Universitatea El Azhar-ului, tot în Cairo se găseşte cel mai bogat şi mai bine organizat muzeu de artă arabă din lume, pus sub direcţia orientalistului francez G. Wiet, şi tot la Cairo s-au scris pe vremuri cele mai frumoase manuscrise şi se publică azi cele mai multe cărţi şi periodice în limba arabă.

Dar în afară de latura culturală, în afară de limba lor pe care au impus-o până în ultimul cătun, cuceritorii au deformat şi au arabizat cu desăvârşire şi aspectul şi obiceiurile oraşelor. Lăsând la o parte Alexandria, al cărui caracter internaţional e mai marcat, cu tot cartierul ei arab, toate celelalte oraşe egiptene în frunte cu vechiul Cairo, sunt oraşe arabo-turceşti. Căci pe civilizaţia arabă şi-au pus şi turcii, cei din urmă cuceritori, pecetea lor specială. Straturile înstărite mai ales sunt cu totul turcite. În opoziţie cu oraşele, populaţia rurală şi-a păstrat neschimbate obiceiurile milenare, adoptând numai limba — pe care a corcit-o — şi religia ultimilor năvălitori. După cum uneltele şi vitele de muncă, după cum metodele actuale de cultură a pământului sunt identice cu cele ce se văd zugrăvite pe pereţii Faraonilor, tot astfel şi satele sau mai bine-zis cătunele, căci aglo-

www.dacoromanica.ro

meraţiile rurale nu cuprind mai mult de 10–20 de focuri, sunt la fel cu cele care acum mai multe mii de ani adăposteau aproximativ familiile aceloraşi antropoizi cunoscuţi astăzi sub numele generic de „fellah". Rezistenţa fellahului, ultimă descendenţă a indigenilor autohtoni, se sprijină pe legea pământului mai puternică decât voinţa năvălitorilor. Strălucita civilizaţie arabă, mai mult războinică şi speculativă decât agricolă n-a putut răzbi, în adâncul ei, sărăcia şi încăpăţânata răbdare a muncitorilor de pământ de pe malurile Nilului.

Milenarele aşezări ale fellahimilor au un aspect cu totul special. Din cauza inundaţiilor anuale, locuinţele oamenilor şi adăposturile vitelor au trebuit să fie căţărate pe dâmburile mai înalte, ferite de apă chiar la cele mai mari creşteri. Aceste dâmburi, presărate de-a lungul Nilului, sunt de dimensiuni reduse şi suprafaţa lor utilizabilă e foarte mică. Casele, dacă case se pot numi pereţi fără tavan sau acoperiş, sunt strânse una într-alta, îmbâcsite, fără curţi şi grădini — aşa încât văzute de sus, dintr-un aeroplan spre exemplu, iau aspectul unor alveole de viespi, cenuşii şi mohorâte. Locuinţele sunt atât de strâmte încât oamenii s-au obişnuit să doarmă ciuciţi cu coatele pe genunchi şi cu capul în mâini. Câteodată alveolele au două caturi şi în cel de jos se adăpostesc mai ales vitele şi orătăniile mărunte. Cămilele rumegă sub paza câtorva palmieri înalţi şi goi, pe buza dâmbului lăsată liberă pentru ele în jurul încăperilor oamenilor. Luminate pe sus, acestea n-au ferestre şi pereţii cafenii de pământ bătut sunt străpunşi în dreptul fiecărei odăi de câte o gaură, cu sau fără uşă. Câte o nenorocită de giamie, de pământ bătut şi ea, dărăpănată, cu un minaret scund dar mai des fără minaret, ridicată după cucerirea musulmană n-a schimbat nimic în aceste adăposturi rurale nici în rostul oamenilor nici în al lucrurilor. Cu timpul, oamenii au învăţat limba stăpânilor, au uitat pe a lor, dar au continuat ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, să-şi are câmpul, să-şi secere recolta, să o vândă, să-şi caute păduchii, să trăiască şi să moară după ritmul veacurilor.

La oraşe însă, după cucerirea arabă tot rostul vieţii s-a schimbat. Nicăieri acestă schimbare n-a fost mai radicală ca la Cairo. Cairul nu se leagă de vechiul Egipt decât prin morţi şi prin urmele pe care morţii le-au lăsat. Cairul viu, Cairul indigen — vechiul oraş cum se zice azi — e un oraş arab, ca Damascul sau Bagdadul, cu nenumărate şi monumentale moschee în plus şi cu un bazar sau târg care se întinde pe toate uliţele mai frecventate. Caracterul pur oriental în această capitală a unei ţări care nu are nimic oriental (în înţelesul

www.dacoromanica.ro

banalizat pe care-l dăm astăzi acestui cuvânt) e atât de marcat încât în expoziţiile şi în bâlciurile noastre occidentale o „rue du Caire" rezumă toată fantezia şi toată culoarea locală pe care civilizaţii Apusului o cuprind în cuvântul Orient. Caracter oriental cu toptanul în întortochiatele şi strâmtele uliţe şi înfundături cu mai multe prăvălii decât locuinţe, cu mai multe murdării decât marfă, cu negroizii, cu măgarii împovăraţi, cu cămilele nepăsătoare, cu tot ce mişună şi ce urlă în centrele de aglomeraţie şi de trafic din ţările binecuvântate ale Islamului — dar în acest caracter oriental al bazarului din Cairo nu se găseşte nici un caracter specific Cairului. Aceleaşi covoare de duzină sau de muzeu, aceleaşi alămuri şi aceleaşi orori de argint masiv, aceleaşi mătăsuri şi aceleaşi stambe ca la Constantinopol, ca la Smirna sau ca la Damasc. Aceleaşi tocmeli, aceeaşi larmă, aceeaşi forfoteală. Singura notă mai specială Cairului o aduc cadânele habotnice cu mosorul lor de lemn care le joacă pe nas, atârnat printr-un fir de marama ce le învăluie părul şi fruntea. Se zice că acest mosor e menit să urâţească faţa femeii care-l poartă şi să menajeze astfel presupusa gelozie a bărbatului. Precauţiune inutilă căci Allah a avut grijă, el, de gelozia bărbaţilor din Egipt, hărăzindu-le cele mai urâte femei din lume.

Nu departe de Muski (bazarul) şi de centrul comercial al vechiului Cair e cartierul plăcerilor. Englezii îi zic Fishmarket (o fi fost acolo o veche pescărie, sau e o aluzie la pescărîîc?) şi soldaţii M. Sale Britanice îl cunosc pe de rost. Acest paradis al voluptăţii se întinde la Nord-Vest de grădina Ezbeke-ului, la doi paşi de Shepheard's hotel şi de cartierul cel mai elegant şi mai parizian al oraşului. Străzi strâmte şi încurcate ca în bazar, ocupă o mahala întreagă. Mahala care doarme ziua şi se agită noaptea, şi aşa de încâlcită încât n-o poţi vizita decât sub conducerea unui iniţiat. Prăvăliile — aproape identice ca format — se ţin şir, una lângă alta şi afară de câţiva bărbieri specializaţi şi adaptaţi la toate meseriile şi de câte un cafegiu puturos, toate sunt ocupate de dame. Uşa prăvăliilor în aşteptare de clienţi e deschisă, şi în prag, mai mult afară decât înăuntru, în cămaşă şi în papuci, stă pe un scaun, expusă poftelor masculine, locatara laboratorului de amor. Prăvăliile sunt mici, luminate, şi din stradă se poate judeca tot confortul instalaţiei — variabil după categorii şi preţuri. Un divan, un pat, o masă, câte o dată şi un spălător. Prosoapele constituie o excepţie şi o bogăţie: acolo unde sunt, sunt desfăcute şi întinse cu mândrie pe pat sau pe rezemătorile scau-

www.dacoromanica.ro

nelor. Mobilierul e în general sărac și uzat, rufăria dubioasă, dar în multe prăvălii, curată. Femeile — câte una în fiecare prăvălie, sunt toate grase (se vede că numai cele grase au căutare) și urâte. N-am văzut una, și m-am plimbat un ceas pe 5 străzi, care să nu fie curat respingătoare. Îndată ce un client intră (!) ușa se închide, perdelele se lasă și nimeni nu încearcă să tulbure perechea și împerecherea. Amorul costă câțiva piaștri, după greutatea nimfei și confortul instalației.

Amintirile lăsate de vechiul Cair ar fi mediocre dacă n-ar exista decât Fishmarketul, bazarul și miile de negroizi care mișună printre oameni, printre roate, printre lucruri — ca păduchii. Sub cerul indulgent al Egiptului, feriți de ploaie și de frig, hrăniți cu firimiturile ce adună, fără casă și fără masă, negroizii se înmulțesc ca muștele. Mor și mulți, supraviețuiesc totuși destui ca să încurce lumea la fiecare pas. Dar toate aceste atracții în genul „rue du Caire" ar fi, repet, insuficiente pentru a lăsa călătorului care se avântă în vechiul oraș o impresie plăcută și durabilă. Pentru cinstea vechiului Cair, mai sunt și moscheele.

Mai interesante, din punct de vedere al artei arabe, nu există nicăieri. Ridicate în epoca de aur a credinței, când de jur-împrejurul Mării Mediterane omenirea căuta să se apropie de Dumnezeu, pe aripile unui crez sau al altuia, când răscumpărarea păcatelor și glorificarea Atotputernicului erau marea preocupare a sufletelor plămădite în umilința Evangheliilor sau în trufia Coranului — sanctuarele musulmane din Cairo sunt înrudite prin spiritul care a împins la zidirea lor cu minunatele catedrale și biserici catolice din perioada de unitate sufletească care a precedat Renașterea în apusul Europei. Oriunde aiurea, admirabilele monumente închinate de cuceritorii arabi gloriei lui Allah, ar provoca acel sentiment de senină înălțare ce se desprinde din contactul omului cu frumosul. La Cairo însă, sugestivitatea vechiului Egipt e prea tare. Ea stăpânește totul și menține gândirea și sentimentele pe un plan superior, pe care problemele limitate la artă sau la estetică par jocuri de copii. Oriunde aiurea, admirabila ordonanță a sălilor ipostile de la El-Azhar, nobletea bolților și peristilului moscheei lui Ibn Tulun, perfectele proporții înfățișate de cele două geamii lipite ale lui Barkuk și Kalaiun, desăvârșirea tehnică și eleganța El-Muajadului cu monumentala poartă vecină Bâb Zuvela, colosalele și totuși armonioasele dimensiuni ale clădirii Sultanului Hasan — ca să citâm numai câteva — ar stârni entuziasmul. Alături de Marea Piramidă însă, și sub privirea Sfinxu-

www.dacoromanica.ro

lui, un asemenea sentiment nu mai e posibil. În ţara Faraonilor, în care fiecare piatră dezgropată pune omului nedezlegata problemă a vieţii şi a morţii, făuritorii idealurilor mărunte nu mai pot fixa atenţia. Monumentele arabe constituie la Cairo o simplă diversiune — un intermezzo plăcut şi vesel între două acte de tragedie.

Sunt nevoit să mărturisesc acelaşi sentiment şi faţă de Muzeul de Artă Arabă şi faţă de cel de Artă Coptă. Şi e păcat. În orice alt loc în care omenescul nu e copleşit de supraomenesc, aceste două muzee m-ar fi încântat. În Cairo am trecut repede prin ele ca să mă întorc cât mai în grabă la Muzeul de Antichităţi Egiptene. În arta decorativă arabii au fost meşteri neîntrecuţi. Piesele de ceramică, de smalţuri, de sculptură în lemn — reconstituirea câtorva fântâni, câtorva decoruri interioare, colecţia armelor damaschinate, a covoarelor, a manuscriselor şi a miniaturilor adunate în Muzeul Arab şi admirabil clasate şi expuse prin îngrijirea d-lui Wiet pun la îndemână cercetătorilor elementele unei întregi civilizaţii. Din punct de vedere artistic Muzeul Copt e mai puţin interesant dar e mai apropiat de pământul Egiptului, fiindcă în tradiţiile Copţilor — descendenţi direcţi ai vechii populaţii autohtone — s-au păstrat cele mai multe elemente din arta decorativă de pe vremea Faraonilor. Elemente de ordin secundar, desigur, şi în afară de brazdele infinitului în care zeii au aruncat seminţele lor, dar elemente importante totuşi, şi instructive, căci ne ajută să pătrundem taina celor ascunse într-o ţară în care s-au pierdut atâtea urme.

Cele câteva ceasuri pierdute cu cercetarea moscheelor şi muzeelor orientale m-au obosit. Mi-am regăsit toată vigoarea sufletească trecând pragul Muzeului Antichităţilor Egiptene. Auzisem mult vorbindu-se despre minunile adăpostite acolo. Oameni inteligenţi, mai ales femei, ca Martha Bibescu şi Simky Lahovari îmi povestiseră cu emoţie despre Muzeul din Cairo şi mi-l lăudaseră ca un loc de adevărată desfătare artistică. Am pătruns în el cu sfială, plin de frică să nu se îndeplinească vorba românului: de la pomul lăudat nu pleci cu sacul plin. Ce am găsit a întrecut toate aşteptările mele. Cât am mai stat în Cairo am renunţat aproape la tot şi mi-am petrecut vremea în Muzeu, cu Faraonii şi cu amintirea lor.

Pentru cine vrea să-şi facă o cât de aproximativă idee despre ce a fost şi ce a însemnat vechiul Egipt, vizita amănunţită a Muzeului e un complement indispensabil al cercetării necropolelor. Necropolele reprezintă numai un cadru şi oricât de sugestive ar fi Piramidele

www.dacoromanica.ro

și templele, oricât de evocatoare ar fi zugrăvelile conservate în cripte, numai contactul cu producțiile ei plastice pot contura fizionomia vie a acestei vechi civilizații. Mormintele egiptene ne-au dăruit un material bogat de sculptură din care elementele mai importante au fost clasate cu multă inteligență în Muzeul de la Cairo. Acesta se poate despărți în două: muzeul propriu-zis, muzeul de sculptură și de pictură din vremurile celor 30 de Dinastii (cu anexele elenistică și coptă care ar trebui mutate aiurea) — și expoziția complectă (prea complectă, obiecte în serie) a lucrurilor găsite în mormântul lui Tutankamon, expoziție care ocupă un braț întreg al clădirii.

Curiozitatea împinge pe mai toți întâi spre Tutankamon care, cu toate câte s-au găsit în jurul trupului lui și cu puținul ce se știa dinainte, rămâne o figură enigmatică. Enigmatică din punct de vedere istoric, căci din punct de vedere fizic nici un Rege din lungul șir al celor 30 de Dinastii nu ni se înfățișează cu atâta precizie ca debilul ginere și succesor al dinamicului și puternicului Amenofis IV. Acest Amenofis a domnit între anii 1375 și 1358 a. Chr. și ajutat de soția sa Regina Nofretete, o femeie pare-se de mare voință, a izbutit să înfrângă atotputernicia preoților lui Amun, stăpâni pe Guvernul țării, și pentru a scăpa de sub jugul lor a mutat capitala Egiptului de la Teba la Tell-El-Amarna. Răzvrătitul Faraon a desființat totodată și cultul lui Amun și și-a schimbat numele din Aumn-ofis în cel de Ech-n-aton care vrea să zică: „discul solar e mulțumit". O întreagă mișcare politică, religioasă și artistică pornită de la Tell-El-Amarna — o dârză prigoană a cultului lui Amun și a preoților săi a caracterizat cei 18 ani de Domnie ai lui Amenofis IV. Dar tot popii au fost mai tari și la moartea lui Amenofis, slăbănogul copilandru Tutank-Amun („răzbunătorul lui Amun") dat de soț fiicei și legitimei moștenitoare a defunctului Faraon, restabili cultul lui Amun în toată puterea lui și remută capitala la Teba. Domnia lui Tutankamon a fost scurtă; admirabila mască de aur găsită pe fața lui și care îi reproduce trăsăturile cu un realism impresionant, numeroasele busturi-portrete de o plasticitate fără pereche aflate în mormântul lui, nu lasă nici o îndoială asupra fragedei lui vârste; Tutankamon a trebuit să se stingă în jurul anului al 20-lea al vieții. Extrema grijă cu care a fost înmormântat, bogăția obiectelor și mobilelor îngrămădite în cripta lui în opoziție cu mizeria unei scurte Domnii și unei lungi agonii a dat mult de lucru arheologilor. Unii au văzut în acest lux sepulcral o dovadă de nemărginită dragoste a nemângâiatei soții care în scena

www.dacoromanica.ro

zugrăvită pe speteaza frumosului lui Tron își privește soțul cu atâta duioșie — alții dovada recunoștinței preoților pentru reabilitarea cultului lui Amun.

Oricum ar fi, să binecuvântăm soarta, munificența lordului Carnavon și norocul arheologului Howard Carter care ne permit, mulțumită acestui adevărat tezaur descoperit în perfectă stare de conservare, să ridicăm un colț al perdelei care acoperă încă viața publică și privată a vechiului Egipt. Și în afară de acest interes istoric și documentar să ne bucurăm de atâta frumusețe dezgropată și nebănuită până acum. Ultimul din cele 3 sicrie în care a fost închis trupul lui Tutankamon rămâne una din cele mai perfecte opere de artă din câte a făcut mâna omului. Alcătuit din foi groase de aur masiv admirabil cizelate în afară și înăuntru, smălțat cu pietre scumpe și multicolore, sicriul, de formă zisă antropoidă, reproduce trupul și figura defunctului. Regele, înfățișat în Osiris zace cu brațele încrucișate pe piept și ține într-o mână sceptrul, în cealaltă biciul regal. Fața, de o rară putere de expresie și de o perfectă execuție artistică reproduce tot în aur masca care acoperea capul mumiei; pe frunte se ridică capetele vulturului și uraeus-ului, cunoscutele atribute regale — în jurul gâtului, un dublu colan de discuri de aur și de smalț. În jurul trupului, divinitățile Egiptului de Sus și de Jos sub forma unui vultur și a unei păsări cu cap de uraeus, își întind aripile lor protectoare alcătuite din lame alternate de aur și de smalț. Mai la poale, zeițele Isis și Neftis îmbrățișează cu aripile lor încleștate ca niște brațe, picioarele mortului. Întreaga operă e de o execuție atât de minunată, atât de „finită" încât cu greu ar putea fi chiar numai reprodusă, în timpurile noastre.

Nu mă voi întinde asupra întregului inventar de mobile, de obiecte casnice, de scule prețioase, de busturi și de icoane găsite în mormântul lui Tutankamon, după cum nu voi încerca să descriu sculpturile și zugrăvelile din partea mai veche a muzeului și nici măcar să consemnez impresia pe care aceste colecții fără pereche în felul lor o lasă omului însetat să vadă și să cunoască. Vorbe moarte nu pot învia lucrurile moarte. Muzeul din Cairo trebuie văzut, *căci numai un contact direct* poate deștepta putere de înțelegere pentru ce a fost minunea vechii civilizații egiptene. Lăsând la o parte realismul unor anumite opere, realism la care s-a ajuns printr-o perfecție de execuție ce-și dă mâna cu procedeele noastre cele mai moderne, lăsând la o parte toată această lume de statui și de statuete policrome, reproducții vii ale unei vieți moarte, și lăsând mai ales la o

www.dacoromanica.ro

parte toată îmbulzeala de divinităţi şi de Faraoni stilizaţi, de animale consacrate, de scene ieratice şi profane care constitue masa populaţiei muzeului — mă voi mărgini să semnalez oamenilor de bunăvoinţă care mă vor citi, statuia lui Chefren, statuia lui Zoser şi obiectele găsite în mormântul Reginei Hetep-Heres.

Ca în câteva alte muzee celebre, şi în cel de la Cairo relativul îşi dă mâna cu absolutul. În această lume împietrită, specialistul care urmăreşte dezlegarea unei anumite probleme sau iniţiatul care deslueşte în fiecare simbol un rost al vieţii, vor gusta în faţa oricărei pietre cioplite sau zugrăvite plăceri interzise profanilor. Dar chiar pentru iniţiaţi, unele din cele mai importante piese ale muzeului vor apare de interes secundar, *fiindcă sunt de interes relativ.* În faţa operelor însă, în care omul purtat pe aripile geniului a atins în sfera frumosului limitele perfecţiunii, relativul dispare. Opera de artă intră în domeniul absolutului când dincolo de perfecţiunea plastică se rup toate legăturile cu un anumit timp şi cu un anumit spaţiu. Asemenea opere nu se mai încadrează într-o singură ţară sau într-o singură epocă. Ele trec peste hotare şi peste vremuri şi devin patrimoniul omenirii întregi, şi pentru toate timpurile.

Statuia lui Chefren în diorită aproape neagră este, alături de câteva opere greceşti, una din cele mai desăvârşite realizări plastice ale geniului omenesc. Aşa cum e aşezat în jeţul lui, cu toată simplicitatea atitudinii şi accesoriilor, e Faraon şi încă Faraon mare, din cap până în picioare. Nu era nevoie de şoimul consacrat lui Horus abia conturat îndărătul capului, între umeri, pentru a dovedi ascendenţa divină a acestui ziditor de piramide: în ochii lui fără lumină se răsfrânge tot nemărginitul cerurilor.

Mai puţin netezită, cu muchii şterse, cu meşteşug de planuri încălecate şi aproape numai indicate ca în şcoala impresionistă modernă, ni se înfăţişează statuia Regelui Zoser din a 3-a Dinastie. Cioplită în piatră calcară şi vopsită (acum culorile sunt aproape şterse) e atât de nimerită în proporţiile planurilor ei şi atât de vie în ritmul liniilor încât tot dinamismul puternicului cuceritor, ziditor de piramide şi dânsul, pare gata să izbucnească. Minunatele statui sunt aşezate amândouă în aceeaşi sală; uitând toate necazurile, am petrecut ceasuri de încântare în faţa lor, pe o bancă. Cu 2 000 de ani înaintea lui Fidias şi a lui Mirhon perfectul echilibru al forţelor plastice era deja găsit.

Dacă statuile celor doi mari Faraoni dovedesc cu prisosinţă filiaţia artei greceşti pe terenul reproducerii chipului omenesc, sala care

www.dacoromanica.ro

adăpostește mobilierul Reginei Hetep-Heres ne arată că pe toate terenurile artei vechii elini și-au găsit precursorii în Egipt. Într-adevăr, în materie de „gust" sau „măsură" care nu e decât știința proporțiilor dusă până la cele mai mici detalii și care pentru posteritate a caracterizat arta elenică, grecii n-au fost decât discipolii supuși ai egiptenilor. Mobilele din mormântul Reginei Hetp-Heres, soția Faraonului Snefru, un alt ziditor de piramide, n-au fost găsite în bună stare ca cele din mormântul mult posterior al lui Tutankamon. Cu o îngerească răbdare, arheologii (Boston-Harvard Expedition) au reconstruit armătura unui baldachin, unui pat, unui Tron și mai multor alte obiecte de întrebuințare zilnică, servindu-se de părțile rămase intacte. Prima impresie când intri în sală e că te afli în fața unor obiecte concepute și fabricate în Atica, pe vremea lui Pericles. Liniile și măsura ornamentelor sunt de o clasică simplicitate în opoziție cu complicația ornamentelor din epoca lui Tutankamon, care e deja o epocă de decadență. Camera lui Hetep-Heres aruncă o lumină atât de nouă asupra originelor artei decorative și a gustului grecesc, încât impune o revizuire generală asupra tuturor credințelor noastre estetice. Din acest punct de vedere obiectele găsite în mormântul lui Hetep-Heres ni se înfățișează cu o valoare documentară unică în felul ei. Izvorul artei moderne nu e în Grecia, ci în Egipt.

Muzeul de Antichități din Cairo e o grădină a tuturor încântărilor de care numai cu greu te poți despărți. L-am părăsit cu nădejdea că, deși bătrân, Dumnezeu îmi va îngădui să-i mai calc pragul o dată, și mai familiarizat cu spiritul și cu lucrurile Egiptului să pot pătrunde mai adânc tainele unei civilizații pe care abia am început să o încifrăm.

www.dacoromanica.ro

— o —

Cu tot mirajul trecutului, spectacolul oferit de Egiptul modern e și el plin de interes, deși dintr-un punct de vedere cu totul diferit. Oricât de succinte ar fi însemnările mele, n-aș putea încheia acest capitol fără câteva cuvinte asupra înfățișării actuale a Țării Nilului. Toată viața socială, politică și economică a Egiptului de azi — toată transformarea tehnică a forțelor lui elementare de la Alexandria și până la Assuan se pot rezuma într-un singur cuvânt: englezii. Opera îndeplinită de englezi în Egipt este formidabilă. O comparație între Constantinopolul postbelic și Cairo e din cele mai instructive: același material omenesc — ceva mai inferior în Egipt — și totuși, în Egipt ordine, curățenie, civilizație, iar în Turcia, destrăbălare și sălbăticie. Anonimul englez a realizat ceea ce genialul Kamal n-a putut să săvârșească[1].

Tactul și discreția cu care englezii au transformat Egiptul sunt demne de toată admirația. Oamenii de Stat și candidații la funcții publice din țările noi ar trebui să facă un stagiu în Egipt, și să învețe. Englezii sunt de fapt stăpânii Egiptului și totuși Egiptul e o țară neatârtnată, cu un Rege, cu un Parlament, cu un Guvern independent și cu un corp diplomatic acreditat ca pe lângă orice Stat suveran. Englezii n-au la Cairo decât un ministru plenipotențiar — care poartă ce e drept titlul de Înalt Comisar — un steag pe citadelă și câteva regimente, foarte puține, ascunse prin cazărmi. Pe străzi nu se vede o uniformă engleză: ofițerii și soldații au ordin să circule numai în civil. E drept că lângă Heliopolis au cel mai complect amenajat câmp de aviație și că avioanele celor două formațiuni, civilă și militară, *Imperial Airways* și *Royal Air Force*, străbat zilnic văzduhul, în toate direcțiile.

Înaltul Comisar și personalul lui nu au nici un amestec *oficial* în hotărârile Guvernului; de fapt nimic nu se hotărăște decât pe baza sugestiilor englezești și tot ce se face e controlat de englezi. Programul de lucrări și de reforme, fixat la Londra, este executat prin intermediul Guvernului local căruia se lasă astfel satisfacția unei apa-

[1] Considerațiunile ce urmează au fost redactate în 1935, înainte de deplina emancipare a Egiptului.

www.dacoromanica.ro

rente inițiative, plăcerea de a face față cheltuielilor necesare și eventual răspunderea inevitabilelor erori de concepție sau de execuție. Pentru înlesnirea acestor raporturi speciale dintre tutori și tutelați, administrația locală e plină de englezi, în realitate agenții Înaltului Comisar, pe față însă funcționari egipteni și prea plecați ai M. Sale Regelui Fuad. În această calitate, poartă toți fesul care în Egipt se numește *tarbuș*.

Tactul și discreția, englezii nu le dovedesc numai față de egipteni ci și față de predecesorii lor francezi. Dacă într-adevăr au luat în mână direcția tuturor afacerilor politice, administrative și economice, englezii au lăsat francezilor direcția tuturor operelor culturale și artistice — aproape tot domeniul pe care aceștia îl cultivaseră înainte de instalarea autorităților britanice, moștenirea celor doi Champolion și a lui Mariette. Și azi d.d. Jouquet și Foucart sunt în fruntea săpăturilor și muzeelor egiptene, iar dl. Wiet în capul Muzeului Arab.

Din umbră, prin mijloace indirecte, pe nevăzute, englezii au izbutit să schimbe fața Egiptului. Din Alexandria și din Cairo au făcut două mari metropole care din punct de vedere al edilității și al salubrității — și pe o treaptă mai înaltă, al urbanismului — nu lasă nimic de dorit. Tactul cu care au lucrat în această ultimă direcție apare mai vădit în transformările Cairului. Lăsând neatinsă în pitorescul ei zona arabă a orașului, s-au mulțumit cu câteva ameliorări indispensabile ca pavatul, luminatul, aducerea apei și construirea câtorva canale colectoare de scurgere. Aspectul, ca și viața cartierului, a rămas însă același. Dovedind același respect și pentru malul libic al Nilului cu vechile lui așezări egiptene, deși în această direcție au comis greșeala tramvaiului electric până prea aproape de Piramide, au lăsat intactă și înfățișarea locurilor consacrate prin milenare tradiții. Toate mijloacele lor, englezii le-au îndreptat spre transformarea părților noi ale orașului, între Nil și cartierele arabe. Aci opera lor e demnă de toată lauda. Poduri monumentale peste Nil, străzi admirabil întreținute, clădiri impunătoare — toate cu un caracter atât de occidental încât tot cartierul nou se aseamănă cu un cartier al Parisului modern sau al Londrei din jurul Hyde-Parcului. Insula Ghezireh a fost transformată într-un parc de toată frumusețea înconjurat de străzi printre vile și imobile prevăzute cu tot confortul. Admirabilele șosele care străbat întreaga Deltă și valea Nilului până la Assuan, rețeaua căilor ferate care nu lasă nimic de dorit, Port-Saidul ridicat din mijlocul nisipului ca și toate transformările edi-

www.dacoromanica.ro

litare din Cairo şi Alexandria însemnează nimica tot pe lângă opera regularizării apelor Nilului. Cred că pentru prima dată, de când lumea există, un atât de covârşitor fenomen al naturii a putut fi transformat şi disciplinat. Nilul, care de mii de ani inunda Egiptul, nu-l va mai inunda. De la 1936 înainte Nilul nu va mai *inunda* Egiptul, ci-l va *iriga*. Printr-o muncă titanică de decenii s-au ridicat o serie de baraje în susul fluviului, până dincolo de Kartum. Între hotarul Egiptului şi Assuan valea râului a fost transformată într-un lac în care s-au înecat şi plantaţii şi case şi — din nefericire — monumentele vechi. Acest imens rezervor ale cărui ape se reînnoiesc continuu prin jocul barajelor superioare va deveni regulatorul permanent al irigaţiei întregului Egipt, iar barajul de la Assuan, înălţat, întărit şi în special amenajat va opri apele să se reverse în dezordine, în anuala lor creştere. Canale de toate mărimile a căror reţea acoperă întreaga vale şi Delta vor conduce *tot anul* apele necesare culturilor. E o adevărată revoluţie în regimul economic al Egiptului. Până acum, în fiecare an apele Nilului creşteau timp de o lună; staţionare — acopereau pământul timp de două luni şi se retrăgeau timp de o ultimă lună. În total 4 luni pierdute pentru cultura pământului într-o ţară care nu cunoaşte iarna. Cu sistemul irigaţiilor nu se mai pierde nici o zi. Şi cum 4 luni înseamnă în binecuvântatul Egipt *o recoltă*, se va mai adăuga de la 1936 încă una la cele două care se realizează astăzi.

Ca totul în această ţară, contingenţele agricole sunt excepţionale în Egipt. Am putut să le studiez în Muzeul Agriculturii din Cairo, care din punct de vedere al statisticii este foarte bine organizat. Sunt regiuni în Deltă, foarte limitate ce e drept, unde se strâng *şapte recolte* pe an. În restul Egiptului se coc, cum am spus, două şi se vor obţine trei de la 1936 încolo.

Cultura esenţială este bumbacul care alternează cu gramineele, cu trestia de zahăr, cu plantele furajere mai ales trifoiul. Condiţiile climaterice sunt de aşa natură încât nu există an rău; calitatea şi cantitatea recoltelor sunt aproape identice, an după an. Culturile sunt de o frumuseţe rară, fără lipsuri şi fără o buruiană. În nici o ţară din Europa câmpul nu se prezintă cu un aspect atât de bogat şi plantele cu atâta putere de vegetaţie. Şi ca un adevărat paradox, nicăieri metodele de cultură nu sunt atât de rudimentare. Maşinismul nu e cunoscut în Egipt: nu există nici tractoare automobile, nici maşini de semănat, nici maşini de treierat, sau aproape deloc. Agricultura

www.dacoromanica.ro

se slujeşte de aceleaşi unelte ca acum 4000 de ani: plugul de lemn tras de cămile sau de măgari — şi mâna omului. Cum nu există păşuni, nu sunt nici vite. Carnea se importă toată, mai cu seamă congelată, din Australia. Puţine oi, şi câteva capre — iar pentru transporturi şi pentru muncă, cămila şi măgarul. Mai ales cămila. Şi peste toate, peste lanuri şi peste oameni, nemărginita milă a lui Dumnezeu.

Bogăţia Egiptului e bazată pe cultura bumbacului cum a fost într-o vreme a noastră pe a grâului. După război, preţurile bumbacului au crescut vertiginos şi s-au câştigat bani mulţi, foarte mulţi. Acum preţurile au scăzut şi nu mai reprezintă decât un sfert din ce erau acum 4–5 ani. Ele au rămas totuşi remuneratorii, şi dacă Egiptul nu mai cunoaşte belşugul anilor trecuţi, bilanţul producătorilor se încheie încă cu un bun câştigat. Finanţele Statului şi moneda urmează ritmul englezesc şi livra egipteană şi-a păstrat toată valoarea ei de cumpărare deşi a fost devalorizată în aceeaşi proporţie ca livra engleză. Traiul nu e scump, e chiar, una într-alta, mai ieftin ca la noi — cu deosebire îmbrăcămintea de tot felul şi încălţămintea. Printre materiile de consumaţie zilnică, zahărul şi legumele sunt pe jumătate preţ faţă de ale noastre. În Cairo şi în Alexandria oamenii pot trăi destul de bine cu foarte puţin.

În scurtul timp care l-am petrecut în Egipt am avut atâtea de văzut încât n-am putut să mă prea amestec în viaţa publică şi socială. Mulţumită lui Radu Cutzarida, însărcinatul nostru cu afaceri, care m-a găzduit şi care de cinci ani de când e în Cairo şi-a făcut bune relaţii, am putut afla câte ceva. Sub egida Angliei, şi în afară de elementele străine al căror rol e încă important în mişcarea afacerilor, organismul politic şi administrativ al Statului a păstrat caracterul pe care-l câştigase sub lunga dominaţie otomană. Ca pe vremea Kedivilor clasa dominantă e turcită şi mai toţi funcţionarii superiori sunt turci sadea, sau circasieni, saŭ albanezi, sau sirieni.

Descendenţii albanezului Mehmed Ali sunt Prinţii egipteni ai Dinastiei actuale, cu Regele Faud în frunte. Coborâtorii tovarăşilor lui Mehmed Ali formează o aristocraţie căreia a fost încredinţată până în ultima vreme guvernarea ţării. Printre aceste elemente eterogene s-au strecurat, fără să ajungă pe treptele mai înalte, şi câteva elemente autohtone reprezentate de Copţi care s-au specializat în ramurile financiare ale administraţiei.

De la război încoace, sub influenţa curentelor naţionaliste precumpănitoare în Europa, s-a născut o mişcare naţională de reven-

www.dacoromanica.ro

dicări a straturilor băştinase, grupată astăzi într-un partid cunoscut sub numele de *Wafd*. Wafd, în limba arabă însemnează „delegaţie" şi partidul îşi trage numele de la delegaţia trimisă la Londra după depunerea Kedivului Abbas Hilmi, pentru a negocia independenţa Egiptului. Programul delegaţiei a devenit încetul cu încetul programul unui partid, al partidului Wafdului. Tulburările provocate de partizanii Wafdului, după război, sunt cunoscute; ele au culminat sub şefia faimosului Zaghlul-Paşa, un conducător discutabil dar de o inteligenţă excepţională, care, murind n-a transmis succesorilor săi şi calităţile sale. Mişcarea Wafdistă s-a calmat încetul cu încetul în manifestările ei violente, dar acţiunea partidului îşi continuă drumul pe căile legale. Wafdul a devenit partidul cel mai numeros în Egipt, e chiar singurul „partid" faţă de conglomeratul Guvernamental care deţine puterea. Lupta Wafdului are două ţeluri deosebite: emanciparea Egiptului de sub tutela engleză şi răsturnarea oligarhiei corupte şi prevaricatoare care a moştenit puterea de la turci. Întrucât priveşte emanciparea Egiptului, wafdiştii au pus multă apă în vin. Unul din îndrumătorii lor mi-a mărturisit chiar că plecarea englezilor ar fi o nenorocire pentru Egipt. Dibaci şi plini de tact politic cum sunt, englezii încurajează lupta Wafdului împotriva oligarhiei Guvernamentale şi pregătesc chiar venirea lui la putere, după o înţelegere între patru ochi, bineînţeles.

Nassim-Paşa, prim-ministrul cu care am stat la masă şi de vorbă nu mi-a părut omul în stare să descurce sforăriile lui Smart, Consilierul Rezidenţei şi maherul politic englez care duce toate intrigile în jurul Regelui Fuad.

Pe Rege n-am putut să-l văd, căci era bolnav — se zicea atunci pe moarte — şi nu primea pe nimeni. Din câte am auzit despre dânsul pare a fi un om inteligent, care se înţelege bine cu englezii, dar nu ştie să inspire nici simpatii nici devotamente. În public e cu totul impopular şi trăieşte de altminteri cu totul retras, în afară de oraş la Kubbe, înspre Heliopolis, unde şi-a clădit un palat în mijlocul unui parc întins împrejmuit cu ziduri înalte, la adăpostul oricărei priviri indiscrete. O reminiscenţă a Yldiz-Kioskului lui Abdul Hamid. De altminteri nu e singura reminiscenţă a obiceiurilor fostului Imperiu Otoman. Crescut în atmosfera turcească, şcolile occidentale prin care a trecut şi posturile pe care le-a ocupat (a fost ataşat militar la Roma) nu l-au dezvăţat de apucăturile orientale. Lacom şi hrăpăreţ ca un Sultan şi-a strâns o avere imensă şi posedă 30 000 de hectare din

www.dacoromanica.ro

cele mai bune terenuri din Deltă și din valea Nilului. Singurul exemplu moral pe care-l dă poporului său este respectul tradițiilor musulmane prin stricta observare a riturilor și a obiceiurilor. Deși nu are harem obligă pe unica sa soție, Regina Nazli să poarte vălul, să stea închisă în haremlâc și să nu primească nici un bărbat, pe când mai toate soțiile musulmanilor de frunte din Cairo sunt emancipate și circulă în lume ca orice creștină. Cu toată autorizarea Coranului, cu toate că legile locale n-o împiedică, poligamia nu mai există în Egipt.

Pe cât e de impopular Regele Fuad pe atât e de iubită Regina Nazli, deși mai nimeni nu o vede. Femeie frumoasă și simpatică, de educație și cultură europeană, se zice că suferă mult de brutalitatea soțului ei și de regimul de claustrare ce i l-a impus de când s-au suit pe Tron. Regina Nazli e descendenta lui Suliman Pașa, reorganizatorul armatei lui Mehmed Ali — iar Suliman Pașa nu e nici mai mult nici mai puțin decât contele de Saive, ofițer francez rămas în Egipt după expediția lui Napoleon Bonaparte, în Egipt unde s-a turcit și sub noul său nume a ajuns un personaj însemnat și bogat. N-am văzut pe Regina Nazli dar am cunoscut pe doi frați ai ei: pe Chérif Sabri, subsecretar la Ministerul de Externe și pe Hussein Sabri, guvernatorul Alexandriei; amândoi au păstrat intact tipul francez, mai ales Chérif care a moștenit și tot farmecul bunicului său Suliman-de Saive, unul din oamenii cei mai seducători ai timpului, după cât se povestește.

În această curte ciudată unde cumnatul Regelui e numai subsecretar de Stat, Marea Metresă a Reginei e o evreică, vorbăreață și simpatică care târăște după dânsa prin saloane un bărbat și mai în vârstă și cam obosit. Familia Cattaüy a fost pe vremuri una din cele mai bogate din Cairo. Bătrânul Cattaüy, tatăl actualului, a fost întemeietorul industriei zahărului în Egipt și poseda un frumos palat cu grădină mare pe locul căruia a fost clădit întreg cartierul dintre străzile Kasr El Nil și Gami Sharkas, cele mai luxoase din Cairo.

Cumantul Regelui, Chérif Sabri, e nu numai un om cu o înfățișare simpatică și de o rară distincție dar încă și proprietarul celei mai minunate grădini din Cairo. Grădina nu e mare și a fost plantată de tatăl lu Chérif, pe malul stâng al Nilului, la oarecare distanță de râu, în jurul unei vile fără pretenții. Bătrânul Pașă era un pasionat al horticulturii și a adunat în grădina lui, pe lângă o floră bogată dezertică și predezertică, o colecție de palmieri socotită unică în lume.

www.dacoromanica.ro

Toate speţele din cele patru continente tropicale sunt reprezentate în grădina lui Sabri care nu se mărgineşte totuşi să fie un muzeu fără viaţă al unui singur fel de plante. Admirabil desenat şi perfect întreţinut, cu un fir de apă cristalină care şerpuieşte printre peluze, acest colţ de rai mai încântă ochii prin nesfârşita gamă de culori a florilor celor mai alese. Pe timpul în care am vizitat-o noi, trandafirii de tot soiul, cameliile albe şi roşii, arcadele de Bougainvillee de diferite nuanţe, tulipele şi garoafele sădite în grupe compacte înveseleau grădina prin petele lor de lumină pe verdeaţa cam mohorâtă a desişurilor de palmieri. Chérif Sabri pare să fi moştenit patima tatălui său căci făcea onorurile grădinii sale cu adevărate explozii de dragoste faţă de exemplarele mai rare ale colecţiei sale; sau poate că găseşte în cultul florilor o mângâiere pentru marea pierdere pe care a suferit-o prin moartea recentă a soţiei sale pe care o iubea mult.

Un colţ interesant al Cairului se ascunde în jurul Nilometrului, la vârful sudic al insulei Roda. Un străin nu-l poate găsi decât cu ajutorul unui localnic, şi încă al unuia care ştie. Trăsurile nu pot răzbi decât până în apropiere, de unde drumuri de picior încurcate printre ziduri, trase prin bolţi de viţă, duc în mijlocul câtorva case încâlcite în preajma a două palate turceşti dărăpănate şi abandonate. În curtea unuia din aceste palate e Nilometrul, semnalat Baedecker, dar care nu prezintă nici un interes. Cel puţin ce se vede. Dar ceea ce răsplăteşte osteneala drumului, sunt cele două palate, cât a mai rămas din ele. Deşi am trăit la Constantinopol şi am văzut palatele de acolo, numai aci am putut să-mi dau seama, în aceste două dărâmături, de ce a putut fi luxul turcesc. Amândouă sunt palate de Paşă sau de mari demnitari. Unul din ele aparţine încă şi azi familiei sărăcite a lui Amin-Bey Fuad, şeful Protocolului, om plăcut, amabil şi europenizat, graţie căruia pot vizita aceste vechi şi arătoase conace. Deosebite ca plan, amândouă palatele sunt identice ca dimensiuni. Mai multe saloane de 30 de metri pe 30 ocupă tot parterul cu o înălţime de tavan de aproape 10 metri. Totul e numai stuc şi poleială. Sala de mâncare e şi mai vastă ca saloanele şi, în fiecare palat, străbătută printr-un canal pe care curgea apă rece, ce ţâşnea dintr-o fântână monumentală încastrată în zidul din fund al sălii. Dimensiunile şi luxul acestor saloane şi săli nu se întâlnesc în Orient în nici un palat. Ele sunt dovada unui trai şi unui alai pe care numai belşugul Egiptului le putea întreţine. Ce chefuri trebuie să se fi făcut între aceste ziduri, care par a data de pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, pe vremea

www.dacoromanica.ro

stăpânirii turceşti! Astăzi turcii neputincioşi s-au supus, după cum s-a supus şi Nilul, dar palatele lor se prăbuşesc pe câtă vreme Nilul rămâne neschimbat.

Belşugul Egiptului se scurge acum aiurea. Luxul şi viaţa largă se pot găsi în casa unui Naus-Bey potentatul zahărului, unui Gregh reprezentantul Angliei la Datoria Publică, unui Lotfallah pseudo-principe sirian şi Regele bumbacului, unui Rollo jidan bancher şi speculator pe toate terenurile. Naus şi Gregh au clădit case frumoase pe malul stâng al Nilului, între apă şi Bulevardul El Ghizeh — un cartier nou de vile şi grădini. Luxul lor constă mai ales în colecţiile egiptene şi orientale pe care le-au adunat. Naus e fiul unui belgian care a fost ani îndelungaţi ministru de finanţe al Şahului Persiei Nasr Eddin, pe vremea când averile se făceau încă peste noapte în acea ţară de basme. Naus actualul, devenit egiptean a cultivat metode mai occidentale de îmbogăţire, dar rezultatul a fost acelaşi. E un om amabil, dârz, priceput în afaceri dar fără fineţea şi cultura necesare pentru a pricepe Egiptul. Strânge lucruri frumoase fiindcă aşa e moda şi că le poate plăti. Cu totul altul e Gregh, un pasionat al Egiptului, bărbat citit şi subţire, care adună cu discernământ. Diplomat, şi-a făcut mai toată carierea în Egipt cu scurte deplasări în câteva posturi. A fost şi ministru la Bucureşti unde nostalgia Egiptului nu l-a lăsat să prindă rădăcini. Numit delegat la Datoria Egipteană, e astăzi un om fericit şi s-a aşezat pe viaţă în ţara aleasă a inimii lui. La Bucureşti nu prea era amabil — la Cairo, e amabilitatea făcută om.

Cu totul pe alt plan trăiesc Lotfallah şi Rollo. În fapt Lotfallah sunt trei, trei fraţi. Au cumpărat fostul Ghezireh-Palace, primul hotel, cu cel similar de la Monte Carlo, care a luat numele de Palace pe la sfârşitul secolului trecut, şi a introdus în viaţa străinilor fără rost excesele luxului şi un ritm nou bine definit şi răspândit în urmă mai pretutindeni. Nu ştiu cum Ghezireh-Palasul a ajuns la faliment. Probabil depărtarea de centru şi de tot, şi concurenţa Shepheardului şi a Semiramisului. La lichidare l-a cumpărat tribul Lotfallah care a reintrat într-o bună parte a banilor daţi prin parcelarea unei porţiuni a imensului parc ce înconjura hotelul. Iar în hotel s-a instalat tribul adaptând cum a putut imensele săli cu decoraţia lor morescă, vieţii de familie.

Viaţa de familie la Latfallah constă mai ales din interminabile partide de poker în care se pierd şi se câştigă averi. Aşa încât din hotel, Ghezitreh-Palace a devenit un fel de tripou mai închis. Cu toată

www.dacoromanica.ro

averea lor Latfallah-ii sunt cam în marginea societăţii din Cairo. Au aspecte şi apucături de aventurieri. Au încercat şă-şi dea titlul de prinţi, de prinţi circasieni — deşi sunt sirieni. Sub pretext că numai familia Kedivială are dreptul să poarte titlul de prinţ, li s-a interzis prinţia. În schimb n-au dobândit simpla consideraţie de care se bucură atâţia alţi parveniţi, mult mai puţin bogaţi decât dânşii.

Pe dl. Rollo nu l-am întâlnit. Am auzit numai vorbindu-se de afacerile lui şi am avut plăcerea să cunosc în persoana d-nei Stöhrer patima lui, care-l costă multe parale. D-na Stöhrer e soţia ministrului Germaniei, o femeie frumoasă dar mai ales plăcută şi cu mult „sex appeal". E fiica fabricantului de creioane Wagner şi a fost logodită cu Derenberg fostul secretar de Legaţie la Bucureşti. Din nefericire sau din fericire pentru acesta, pe când era logodit cu d-ra Wagner era şi secretar la Teheran sub ordinele lui Stöhrer, atunci ministru al Germaniei în Persia. Fata a plăcut şi lui Stöhrer, şi între şef şi secretar n-a ezitat un minut: a lăsat pe Derenberg şi a luat pe ministru. Acum place şi lui Rollo.

Am cunoscut prea puţin societatea internaţională de la Cairo ca să mă întind asupra ei. Îmi pare rău că n-am putut întâlni pe Înaltul Comisar Lanson care se afla în concediu şi despre care mi s-au istorisit şi într-un fel şi în altul. După fotografie pare o namilă de om, dar cu un cap inteligent. Trece drept destul de dibaci. În tot cazul situaţia Angliei nu pare periclitată în Egipt, sub domnia lui. Văduv, cu o fată mare, s-a căsătorit toamna trecută cu o fetiţă, o prietenă a fiicei lui, ceea ce l-a discreditat puţin şi la Londra şi în Egipt.

Dar oricât de redusă ar fi schiţa mea despre personalităţile străine mai cu vază întâlnite pe malurile Nilului, nu pot să nu spun două vorbe despre perechea Foucart şi despre baronul Eurpain. Dl. Foucart este astăzi cel mai însemnat egiptolog din Cairo. A fost multă vreme directorul Muzeului de Antichităţi, dar a trebuit să renunţe la funcţiile sale în urma unui roman, urmat de un semiscandal, cu o Prinţesă egipteană. Deşi şi-a pierdut funcţia, a rămas la Cairo, şi cu trecerea vremii s-a uitat romanul şi s-a impus tot mai mult ştiinţa şi talentul savantului. Dl. Foucart este astăzi o autoritate în materie de săpături şi de interpretări. Dacă dl. Foucart este o autoritate, doamna Foucart este o instituţie. Urâtă foc, oribilă la vedere, e tot atât de inteligentă cât e de pasionată pentru arta veche egipteană. Dl. Foucart scrie şi explică. D-na Foucart vorbeşte şi vulgarizează. Străinii se ţin droaie după dânsa prin sălile Muzeului, unde face zilnic con-

www.dacoromanica.ro

ferinţe şi explică nepregătiţilor sensul simbolic al şarpelui Uraeus sau al coarnelor lui Htathor. A ajuns şi dânsa un personaj simbolic al noului Egipt.

Nu însă în măsura baronului Empain. Acesta a moştenit o avere enormă sub forma acţiunilor societăţii belgiene care a clădit Heliopolis. În noul Egipt simbolizează şi el ceva şi anume tot ce e mai ticălos, profitul pe care omul cu bani şi fără scrupule poate să-l tragă din specularea fiinţelor fără iniţiativă şi din contactul tuturor îndrăznelilor cu rămăşiţele unei vechi civilizaţii. Beţiv, antipatic, vicios, mână spartă gata să arunce mii de livre pentru un chef şi să refuze una singură unui nenorocit — în goană după toate târfele, baronul Empain cu banii lui, cu paraziţii lui, cu yahtul lui pe Nil, cu oraşul lui, e un personaj de care se împiedică oricine se opreşte câteva săptămâni în Egipt.

Un personaj ca Empain n-ar trece nicăieri neobservat, la Cairo însă el ocupă o situaţie mai cu vază ca oriunde şi faptul se explică prin structura socială însăşi care determină curentele de opinie publică în capitala Egiptului. „Societatea" din Cairo e alcătuită aproape exclusiv din străini care se împart în două mari categorii: străinii stabili prin ocupaţiile lor şi străinii hotelurilor. Prima categorie e cu mult mai importantă; ea cuprinde toţi oamenii de afaceri de la samsar până la bancher, corpul diplomatic, funcţionarii şi ofiţerii englezi, în fine profesorii, cărturarii şi artiştii veniţi să se adape la izvoarele vechilor civilizaţii egiptene. Cea de a doua, în marea ei majoritate anonimă, se impune şi ea câteodată prin forţa de atracţie a vedetelor, când un nume ilustru se înscrie fie şi pentru puţină vreme în registrele luxoaselor Palace-uri. Familiile înalţilor funcţionari sau lumea indigenă admisă în preponderentele cercuri străine oscilează între ambele categorii fără să poată forma între ele o adevărată legătură. O asemenea legătură, vremelnică bineînţeles, nu o poate realiza decât un personaj à la Empain, care aruncând milioanele izbuteşte să excite curiozitatea tuturor. La Londra, la Roma sau la Viena un Empain ar trăi în marginea societăţii; la Cairo el devine cheagul care prin serbările, prin fastul şi prin iniţiativele lui întruneşte pe toţi dezrădăcinaţii care-şi scurg zilele sau anii pe malurile Nilului.

Oricât de sever ar fi judecat Empain, opera care se confundă cu numele lui, ridicarea din nisip a unui întreg oraş — Heliopolis — e şi ea o adevărată minune în această ţară a minunilor. Între rămăşiţele vechiului Heliopolis şi Cairo, acum 30 de ani nu era nimic. Acum,

www.dacoromanica.ro

de-a lungul largilor străzi asfaltate se întinde un oraş modern de peste 70 000 de locuitori, un oraş clădit după un tip arhitectural uniform care reaminteşte cartierele cele mai elegante din Champs Elyseurile Parisului. În mijlocul oraşului biserici monumentale de diferite culte; la o margine un hipodrom model cu tribune şi pavilioane pentru serviciile anexe, pe care cele mai multe capitale europene l-ar invidia şi unde iarna şi primăvara se ţin alergări foarte căutate — la cealaltă margine un Palace, hotel imens care bate toate recordurile ca confort şi eleganţă. Vila lui Empain, într-un stil extrem-oriental sui-generis e, prin oroarea ei, singura pată în acest oraş vesel şi scăldat de soare, care, fără să conţină un monument mai caracteristic, place ochilor prin ordonanţa şi curăţenia lui şi pare a nu fi locuit decât de oameni fericiţi. Un tren electric şi două linii de tramvai leagă Heliopolis de Cairo. De-a lungul celor zece kilometri de drum se construieşte pe capete şi în curând cele două oraşe nu vor mai face decât unul.

Am asistat într-o zi la alergările de la Heliopolis. Sunt extrem de interesante fiindcă pe lângă cursele rezervate cailor de pursânge englez sunt altele rezervate pursângelui arab. Cai de o nespusă frumuseţe, de un sânge neamestecat, cai care „ţipă şi muşcă" după amuzanta expresie a lui Jimmy Mironescu, cai crescuţi de beduinii deşertului cu mai multă îngrijire decât copiii lor proprii — mi-au adus aminte de preocupările mele când, ca ministru al agriculturii, am întemeiat herghelia de cai arabi de la Mangalia pentru împrospătarea sângelui limfatic din celelalte herghelii ale noastre. Publicul se interesează mai mult la aceste curse decât la cele de pursânge englezesc, fiindcă rezultatul lor e mai nesigur şi prin urmare emoţiile pariului mai mari.

Revizuind foile precedente mi-am dat seama că în goana Amintirilor, am trecut cu vederea o zi luminoasă petrecută în mijlocul mărturiilor culturii Copte care şi-a avut ceasul ei în această ţară prin care s-au perindat atâtea civilizaţii. Biserica coptă, care mai numără şi astăzi în Egipt vreo 500 000 de aderenţi, îşi are principalul ei aşezământ la marginea meridională a Cairului. Acolo, într-un cartier aproape exclusiv locuit de copţi, în jurul fostului castel roman Babylon sau Bâlbûn, se ridică vechea basilică egipto-bizantină dedicată Sfântului Sergiu, în formele ei primitive aproape intacte — o mânăstire transformată în muzeu şi o altă biserică închinată Sf. Gheorghe, care conţine câteva morminte ale Patriarhilor greci de la Ale-

www.dacoromanica.ro

xandria. Sf. Sergiu este azi catedrala cultului Copt al cărui rit se apropie foarte mult de cel ortodox, fără adausurile posterioare secolului al III-lea. Legenda pretinde că Fecioara Maria s-a ascuns aci o lună cu copilul Isus, cu prilejul fugii în Egipt. Se arată chiar cripta în care a poposit divina familie. Legenda nu se sprijină pe nici un temei. Preoţii copţi nu poartă potcap ci, în locul lui un turban de mătase neagră.

Muzeul — vechea mânăstire — e în parte clădit pe zidirile romane şi poarta de intrare a oraşului, prin care ar fi intrat arabii în Cairo[1], se vede încă intactă în substructurile capelei. Se vede încă, în adâncime, şi şanţul plin cu apă din partea exterioară a porţii. Muzeul e bine aranjat şi de o mare bogăţie. Copţii au excelat în arta decorativă. Sculpturile în lemn, ceramica, ţesăturile, ornamentele metalice sunt de toată frumuseţea. Colecţia manuscriselor cu extraordinar de bine conservatele miniaturi merită să fie examinate bucată cu bucată.

Ceea ce face farmecul acestui colţ de pământ nu este însă interesul obiectelor expuse nici amintirile care se leagă de rămăşiţele vechilor clădiri, cu tot preţul lor. E liniştea, liniştea netulburată nici măcar de o adiere a aerului, liniştea şi pacea care domnesc în jurul tuturor lucrurilor perimate sau moarte în această ţară în care nimic nu piere cu totul.

[1] Prima moschee pe care arabii au clădit-o în Cairo, moscheea lui Amr e clădită apropierea acestei porţi.

www.dacoromanica.ro

— o —

Am părăsit Cairo cu o nespusă tristețe. Îmi va îngădui oare Dumnezeu să mai vin o dată, în puținii ani ce-mi mai rămân de trăit, *să văd cu ochii deschiși tot ce știu acum să văd?* „Chi lo sà?" Consolanta formulă italiană care îmi permite să mă urc în tren fără să-mi fie inima prea strânsă cu toți cei 64 de ani pe care îi duc în spinare.

La Alexandria unde am așteptat două zile vaporul „Dacia", am dat iar peste prietenul nostru Jimmy Mironescu, cocoțat pe taburelul lui în fața barmanului de la Cecil. Pasionat de whisky, Jimmy a cutreierat o lună de zile Egiptul cu avionul (serviciile lui *Imperial Airways* sunt bine organizate) zburdând din bar în bar în căutarea celui mai autentic extra-dry și a celui mai simpatic barman. Căci un barman simpatic e indispensabil — pare-se pentru degustarea divinei băuturi. După multe ezitări Jimmy și-a găsit amândouă idealurile la Alexandria, deși un moment înclinase în favoarea barului de la Luxor. Îmi povestește cu sughițuri și cu obișnuitele lui împleticeli de limbă cum întâlnise în fața templului lui Agepsu o tânără pereche de armeni din București și cum îmbătase pe armean „de era să moarrră", căci whisky-ul nu poate fi suportat pe căldură și nu trebuie băut decât după apusul soarelui... L-am lăsat pe Jimmy în Alexandria să-și bea ultimele livre, dar acest contact „avant la lettre" cu patria-mamă mi-a înlesnit îmbarcarea pe „Dacia" și plecarea din Egipt.

În ziua de 26 ianuarie, la 6 ore seara părăsim Alexandria.

www.dacoromanica.ro

— o —

Între Alexandria și Pireu marea a fost cât se poate de rea. Mai toată lumea a fost bolnavă. Cu bucurie am constatat că vârsta nu mi-a slăbit balamalele, căci n-am suferit deloc. De data asta aproape nu am văzut Creta, pe care de-abia am zărit-o din cauza brumei. „Dacia" s-a oprit 12 ore la Pireu, de dimineața până seara la ora 6. La debarcader, am fost întâmpinați de dl. Manos, secretar de legație trimis de dl. Tsaldani, președintele Consiliului, cu flori pentru soția mea și un automobil pentru mine — delicată atenție, dar cam jenantă, datorită prietenului nostru Dendramis, ministrul Greciei la Cairo, în curent cu călătoria noastră. Pe lângă Manos, a mai venit și ministrul nostru Langa-Rășcanu, cu alt automobil — delicată atenție și asta, dar mai puțin jenantă, Langa fiind un vechi prieten, atenție datorită indiscreției lui Manos, căci eu avusesem grija să nu previn pe nimeni de sosirea noastră.

Am pornit cu toții spre Atena, pe o vreme încă îndoielnică. Ne-am suit direct pe Acropolă, și odată cu noi s-a suit și soarele pe cer. Mi-am regăsit Partenonul, Erechteionul și templul Victoriei Aptere în toată frumusețea lor. Egiptul nu e o pregătire bună pentru ascensiunea Acropolei care cere o stare sufletească cât mai puțin tulburată. Și totuși am urcat treptele Propileelor plin de nădejde. Divina Pallas Athena m-a primit cu bunătate și cu indulgență. În preajma ei nu e loc pentru zbuciumul patimilor care sfârșesc într-un pumn de cenușă. În fața Partenonului precis și senin în armonia formelor lui divine, nu se pun întrebările care se nasc în fața imprecisului surâs al Sfinxului sau în fața Piramidei copleșitoare și mută. Aci nu se mai pune problema firii și a nefirii sau a vieții și a morții. Frumusețea, la un atare grad de perfecțiune, e un narcotic care potolește toate suferințele și toate preocupările. Lecția Egiptului m-a făcut să pricep mai bine înțelesul perfectului echilibru al valorilor și că noțiunea eternității trebuie căutată în afară de concepția pur omenească a vieții și a morții. Pe deasupra divinităților vieții, pe deasupra divinităților morții, Pallas Athena se ridică, nu prin putere, ci prin calitate și ea singură izbutește să liniștească sufletele fiindcă le înlesnește trecerea de la viață la moarte. Către ea, consolatoarea, se înalță privirile dezmoșteniților. Înapoiat din valea Regilor pe înălțimile Acropolei, marea

www.dacoromanica.ro

de acoperișuri care se întinde jur-împrejur și care îmi tulburase la ducere amintirile tinereții, mi se înfățișează cu totul sub alt unghi. Văd, cum din miile de cocioabe se ridică mâini disperate spre Izvorul nesecat de Nădejde și îmi pare că fiecare din ele aprinde o lumânare, ca în fața unei Icoane proslăvite.

Sfântă Athenă, te-am priceput de mult. Mulțumesc lui Dumnezeu că după atâta vreme am putut să rămân credinciosul tău!

Cei 37 de ani care s-au împlinit de la ultima mea vizită n-au schimbat în jurul Partenonului decât amănunte. S-au mai restaurat unele coloane ale templului, s-au mai pus la loc din dărâmăturile găsite în preajma monumentelor, s-a mai îmbogățit micul dar minunatul muzeu care găzduiește fragmentele adunate prinprejur. Din fericire, nimeni n-a încercat o restaurare integrală care ar răpi tot farmecul unui loc care trebuie să rămână așa cum e. Imaginația omului nu are nevoie să fie complectată prin precizări prea exacte...

De la Acropolă, unde am stat mult, am fost să vizităm muzeul Benaki, muzeu de artă bizantină și orientală. Am fost primiți și conduși de însuși dl. Benaki, om deștept și priceput care mi-a plăcut mai mult decât muzeul lui, deși cu siguranță conține cea mai bogată colecție de obiecte sacre și profane de pe vremea Împărăției Bizanțului. O casă întreagă, casa lui Benaki tatăl îmbogățit în bumbacurile egiptene, plină până în subsoluri de un talmeș-balmeș de obiecte de soi, de la cioburile persane până la săbiile, ciubucurile și mănușile eroilor Eteriei — totul admirabil clasat în dulapuri și vitrine, de specialiști englezi de la Kensington-Museum. Seria broderiilor vechi, a sculelor de preț, a armelor și a icoanelor mi-a părut îndeosebi de bogată. Dacă muzeul Benaki ar fi la Brăila sau chiar la București, efectul lui ar fi cu totul altul. De la picioarele Partenonului și alături de Muzeul Național de Antichități, interesul scade. Poate că judecata mea să nu fie cea dreaptă, dar saloanele bizantine ale Reginei Maria, de la Cotroceni și de la Pelișor m-au învrăjbit pentru toată viața cu arta de același nume. În afară de Sfânta Sofia, care e mai mult romană decât bizantină, n-am văzut niciodată vreo producție a acestei arte care să se ridice peste nivelul mediocrului. Interes istoric da, interes artistic, nu. Poate că distrugerea Constantinopolului de către turci, sau vrăjmășia vremurilor să fi distrus tocmai ce era mai frumos și mai caracteristic, dar nu-mi vine să cred. Căci ce a rămas se încadrează bine cu mentalitatea și cu moravurile acestui popor cu nasurile și cu urechile tăiate și cu ochii scoși, în nu-

www.dacoromanica.ro

mele domnului Pantokrator. Bizantinii merită dispreţul omenirii fiindcă au fost cruzi şi laşi, şi fiindcă au încurajat fără măsură aplicarea „şablonului" în artă, suprimând astfel orice iniţiativă individuală, Ori, în artă, numai iniţiativa individuală nestânjenită poate da roade.

După ce am vizitat muzeul Benaki în toate amănuntele lui — ni s-au arătat şi cancelaria şi dulapul cu chei şi ni s-a explicat şi controlul de noapte şi am iscălit şi într-un registru — am luat masa la amicul Langa-Răşcanu, la Legaţie, cu doamna Răşcanu şi tot personalul şi apoi drumul spre Pireu, şi pe la orele 4 „Dacia" a pornit spre Constantinopol.

Deşi marea nu era rea, hula era încă foarte puternică aşa încât am rămas puţini pe punte. D-na X, o elegantă ateniană cu rudenii şi legături în protipendada din Alexandria a intrat în vorbă cu mine întrebându-mă dacă mi-a plăcut Egiptul.

— *Aţi văzut pe lady Melchett?*

— *Nu, dar am văzut valea Regilor şi...*

— *Păcat, lady Melchett a fost la Cairo. Trebuia să vie şi fiu-său, lord Melchett. E foarte interesantă...* Lady Melchett e o jidoavcă din Londra. Bărbatu-său un Israel, un Isaac sau un Levi oarecare fusese făcut lord Melchett după ce adunase o însemnată avere. Unul din Melcheţi, tatăl sau fiul a întemeiat Asociaţia Macabeilor, asociaţie internaţională ovreiască şi sportivă, cu oarecare vază.

— *Regret din suflet că n-am văzut pe lady Melchett, dar poate că Piramidele...*

— *Aţi întâlnit desigur pe Patino...*

— *Patino?*

— *Cum, nu cunoaşteţi pe Patino, miliardarul argentin? A petrecut iarna la Semiramis, la Cairo, cu nevasta şi cu fetele. Ştiţi ce a păţit fata cea mare? Nu? O istorioară de toată nostimada — s-a căsătorit cu ducele del Merito, un spaniol decavat care a luat-o pentru paralele lui tată-său. Dar ducele del Merito n-avea în tot cazul meritul de a fi un soţ cum trebuie. Nu putea. Tânăra soţie se enerva şi căsătoria trebuia să fie „consomată" în tot cazul ca nu cumva să poată fi anulată şi să scape banii lui Patino. Atunci ducele a făcut şi el pe nervosul şi a cerut soţiei un întuneric complect în cameră, noaptea. Pretindea că numai aşa putea fi la înălţime. Întunericul s-a făcut şi câteva nopţi de-a rândul ducesa a cunoscut toate fericirile nu numai în întuneric, dar şi în tăcere, căci ducele nu spunea un cuvânt. Într-o noapte, ducesa a aprins lumina şi în locul*

www.dacoromanica.ro

ducelui a văzut întins lângă dânsa pe cameristul soţului ei... Scandal, anulare de căsătorie şi tot ce vă închipuiţi! Biata fată! şi e drăguţă! Aţi cunoscut la Cairo...

M-am scuzat şi nu mai ştiu sub ce pretext mi-am părăsit tovarăşa. Treceam tocmai în faţa capului Sunion şi voiam să arunc o ultimă privire asupra nobilului profil al Aticei şi asupra templului antic închinat Minervei şi menit să împărtăşească străinul care pleacă cu un ultim salut al Greciei. Dar abia părăsisem pe d-na X şi am dat de profesorul Josef Richter, un polonez care se îmbarcase la Alexandria împreună cu un tânăr, polonez şi el, un discipol sau o victimă a maestrului. Căci profesorul vorbea tot timpul, n-a tăcut un moment de la Alexandria până la Constanţa. Vorbea toată ziua fără nici o întrerupere şi în toate limbile, vorbea pe punte, vorbea în salon, vorbea la masă şi cred că vorbea şi noaptea. Discipolul nu spunea un cuvânt, asculta şi părea mort de oboseală. Până la capul Sunion am putut evita această plicticoasă cunoştinţă, dar în acel punct precis am căzut şi eu victima lui. Fără nici o introducere mi-a tăiat calea ca să-mi spună: „Excelenţă, sunt încântat că ne apropiem de România. Ador clima ţării dvs. Sper că la Constanţa vom găsi un ger bun şi zăpadă multă". M-am întrebat dacă aveam a face cu un nebun. Nicidecum. Aveam în faţa mea un om paşnic, între două vârste, cu un cap simpatic ce înfăţişa fără pretenţie doi ochi albaştrii sub o coamă de păr vâlvoi şi vărsa cuvinte fără să se oprească de sub o mustaţă tăiată scurt. Am aflat în câteva minute că dl. Richter era profesor de limbi orientale la Universitatea din Varşovia şi la cea din Cairo. Că pe drum între aceste două oraşe, făcea de 2–3 ori pe iarnă cursa cu vapoarele noastre. Că nu putea suferi clima moleşitoare a Egiptului, că îi plăcea a noastră, mai uscată ca a Varşoviei. „O climă ideală" îmi repeta întruna. Că totuşi clima Egiptului era foarte sănătoasă şi-mi cita cazul soţiei sale, grav atinsă de rinichi, care nu putea trăi decât în Egipt şi care da în accese de uremie îndată ce trecea în Europa. De aceea a şi închiriat la Heluan, lângă Cairo, un palat abandonat al familiei Kediviale şi l-a transformat într-o pensiune de familie foarte bine ţinută. „A fost la noi şi Mareşalul Pilsudsky, şi dl. Kobilanski de la Legaţia din Bucureşti. Avem o bibliotecă considerabilă, tot ce s-a scris asupra Egiptului. Pe mine nu mă interesează. Mă interesează numai limba arabă, să veniţi şi dvs. la noi, dacă vă mai înapoiaţi în Egipt. Veţi fi mulţumit". Am fugit ca să scap de trăncăneala polonezului, şi m-am dus să mănânc.

www.dacoromanica.ro

Şi iată cum o analfabetă şi un intelectual mi-au deschis orizonturi noi asupra Egiptului. Să fi fost numai un vis tot ce am văzut şi am simţit eu pe marginile Nilului?

Am trecut Dardanelele şi de astă-dată noaptea. Marmara ne-a primit cu vreme mai bună şi traversarea ei a fost o încântare pentru toată lumea. Sute de pescăruşi albi au escortat vaporul, în zborul lor neobosit, până la Constantinopol unde am sosit pe la orele 3 p.m. Preveniţi de la Atena de sosirea noastră, consulul nostru Creţu şi Kapsalis, consulul grec, ne aşteptau la chei. Foarte amabili s-au pus la dispoziţia noastră. Am plecat cu ei şi cu Hrubes, comandantul vaporului, să vizităm Kahrie-Djami vestită pentru mozaicele sale din al XI-lea şi al XII-lea secol. Nu-mi mai aduceam bine aminte de ele. De altminteri, o bună parte din ele, ascunse sub tencuiala turcească au fost date la lumină după plecarea mea din Constantinopole. Mozaicele de la Kahrie, biserica mânăstirii fundate de o Împărătească în vecinătatea palatului Blachernelor, sunt incontestabil printre cele mai frumoase; prin bogăţia tonurilor şi varietatea desenurilor, ele întrec mult mozaicele de la Ravena. Impresionante prin ele însele, prin efectul lor decorativ, ele înduioşază şi mai mult prin gândul la tot ce a trecut peste ele de la fastul bizantin până la lunga umilire musulmană, pătată cu sângele supremei tragedii a cuceririi zidurilor şi palatelor creştine.

După o noapte petrecută la chei, în liniştea relativă a portului, am putut vizita Sfânta Sofie graţie permiselor procurate de Consulatul nostru. Chiar sub influenţa imediată a proporţiilor Piramidei şi Partenonului, interiorul Sfintei Sofii produce o impresie emoţionantă. E într-adevăr templul Sfintei Înţelepciuni, nu a Înţelepciunii divine, ci a Înţelepciunii omeneşti. În boltele şi liniile acestei clădiri de un atât de perfect echilibru, în proporţiile ei *nimerite*, nu se răsfrânge supraomenescul ca în masa Piramidei sau în ritmul Partenonului; aci totul rămâne pe planul omenescului, pe planul raţiunii şi al artei omului, care nicăieri n-a realizat cu mijloace obişnuite o operă mai măreaţă şi mai desăvârşită. În Sfânta Sofie nimic nu înalţă în sferele supranaturalului şi judecata neîncălzită de flăcările imaginaţiei e cu atât mai satisfăcută în exigenţele logicii sale. Aşa cum se înfăţişează astăzi, curăţită de toate adausurile, golită de tot ce putea altera perspectiva liniilor, Sfânta Sofie e o mărturie neîntrecută a puterii omului de înfăptuire. Transformarea minunatei basilici într-un muzeu şi restaurarea ei e singura bună idee a nenorocitului de Kemal. Am intrat

www.dacoromanica.ro

de nenumărate ori într-însa, pe timpul şederii mele în Constantinopol, dar numai acum în faţa zidurilor goale îmi dau seama de toată valoarea ei. Nu ştiu ce muzeu se va instala în Sfânta Sofie; mi se spune că numai galeriile superioare, atât de vaste încât adăpos-teau întreaga Curte a Împăraţilor, vor fi utilizate în scopul propus. Să dea Dumnezeu să fie aşa. Ar fi păcat să se încurce minunata în-tretăiere a liniilor navei centrale cu orice alte forme plastice, oricât de interesante ar fi ele.

Odată cu consolidarea edificiului care ameninţă în câteva părţi laterale, o misiune arheologică americană se ocupă cu multă ştiinţă şi cu multă răbdare să descopere ornamentele primitive ale bolţilor şi ale pereţilor ascunse sub spoiala turcească. Mai multe planuri de mozaic şi mai ales ornamentaţii de bolte între coloane au fost puse în lumină. Ceea ce se vede până acum a dat o decepţie cercetătorilor. Sunt opere dintr-o epocă mult posterioară construcţiei şi inferioare ca execuţie celor de la Kahrie-Djami.

Înainte de plecarea vaporului am mai putut vedea şi muzeul Evcafului, creaţie recentă a noului regim. E o colecţie exclusiv de artă arabă, persană şi turcească, de obiecte, de covoare şi de manuscrise adunate prin moschee sau dăruite de urmaşii câtorva vechi familii. Localul muzeului, medrese-ul moscheei Sulemanie, e încântător: sălile dau pe un pridvor susţinut de coloane şi înconjură o curte-grădină în care curg apele limpezi ale unei fântâni, la umbra chiparoşilor seculari. Colecţia expusă nu e foarte bogată, e un început, dar sunt multe lucruri minunate — mai ales manuscrise cu miniaturi persane în culori. Clasarea şi păstrarea obiectelor lasă de dorit.

Cu capul plin de tot ce am văzut sau revăzut în această scurtă lună am reluat drumul spre Constanţa. Bosforul, văzut pe o vreme mai prielnică şi cu decepţia primei constatări a schimbărilor în minus, mi-a părut mai vesel. La Kavak ne-am luat rămas bun de la tot ce lăsasem înapoi şi am intrat în bruma Mării Negre, neagră şi rea ca noaptea în care pătrundeam.

*

Am sosit la Constanţa după o noapte agitată. Am găsit ger şi zăpadă. Am abordat cu greu. Ne-am instalat în vagoane aburite pe dinăuntru, îngheţate pe dinafară. Am aflat că din cauza unui accident trebuia să facem o transbordare aproape de podul peste Dunăre. Trenul ne-a dus până jos la Cernavodă, iar de acolo a trebuit să mergem cu săniile până la staţia Podului. Încărcaţi de colete cum

www.dacoromanica.ro

eram, n-am mai fi ajuns niciodată fără concursul comandantului regimentului de grăniceri, un prieten oltean, care mi-a pus cinci sănii la dispoziţie. Simbolică înapoiere după această călătorie în ţara simbolurilor! O poartă s-a închis asupra unui vis frumos dar scurt — alta se redeschide asupra unei realităţi lipsită de frumuseţe dar care, pentru mine cel puţin, nu va mai avea nice ea lungă durată.

Nu ştiu cât mă va mai lăsa Dumnezeu pe acest pământ. Cât voi mai trăi, voi căuta să-mi fac mai departe datoria, dar din scurta mea călătorie în Egipt mă înapoiez cu convingerea că numai faţa eternă a lucrurilor merită să fie cercetată. Contingenţele vremelnice sunt fără mare importanţă. De aceea pun punct acestor Amintiri cu înşirarea cărora am mâzgălit deja prea multe pagini.

Breasta, în ziua de Sf. Constantin
21 mai 1935

Dumnezeu ~~ce~~ pe acest pământ. Cât voi mai trăi, voi căuta să-mi fac mai departe datoria, dar din scurta mea călătorie în Egipt mă înapoiez cu convingerea că numai faţa eternă a lucrurilor merită să fie cercetată. Contingenţele vremelnice sunt fără mare importanţă. De aceea pun punct acestor amintiri cu înşirarea cărora am mâzgălit deja prea multe pagini.

Breasta, în ziua de Sf. Constantin
21 Mai 1935.

www.dacoromanica.ro

Surîsul Sfinxului e înrudit cu surîsul Monei Lisa lui Lionardo da Vinci — dar așa cum părticica e înrudită cu totul! Surîsul Monei Lisa iluminează taina unei ~~vieți~~ singure vieți; surîsul Sfinxului cuprinde și turdură misterul unei lumi întregi. Cine o fi fost omul care numai cu dalta și cu ciocanul a putut să scoată din piatră aceste forme simple și să nemerească fără greș măsura proporțiilor divine? Cioplitorul de piatră care a sculptat capul Sfinxului e cu siguranță cel mai mare artist din câți ne-au lăsat neperitoare opere și dacă numele lui a rămas necunoscut, e probabil fiind-că mâna lui a fost condusă de însăși Dumnezeu, căruia nu'i place să'și dea întrupările în vileag.

Însușirea de căpetenie a Sfin-

C. Argetoianu

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

— o —

ANEXE DOCUMENTARE
la Partea a VIII-a (1930–1934)

www.dacoromanica.ro

ANEXA 1

(Circulara lui Vintilă Brătianu către şefii organizaţiilor judeţene ale Partidului Naţional Liberal, în urma audienţei sale la Regele Carol al II-lea)

P.N.L.
Direcţia Propagandei 11 iulie 1930
Bucureşti

Domnule Preşedinte,

În urma audienţei pe care am avut-o în ziua de 9 iulie a.c. la M.S. Regele, Partidul Naţional Liberal a luat raporturile cu Coroana în noua situaţie creată.

Această reluare de raporturi se înfăţişează astăzi pentru P.N.L. ca o atitudine tot atât de firească şi de necesară ca şi întreaga atitudine a acestui partid în chestiunea constituţională.

P.N.L. a fost apărătorul credincios şi hotărât al ordinei constituţionale statornicită la 4 ianuarie 1926 de către Regele Ferdinand cu concursul tuturor partidelor politice.

În momentul în care acea ordine constituţională a fost atinsă, P.N.L. a socotit că o datorie patriotică îi impunea să-şi exprime părerea faţă de faptul produs.

Ca partid monarhic şi de ordine însă, conştient de legătura indestructibilă ce există între Monarhie şi interesele permanente ale Statului, P.N.L. a afirmat de la început că atitudinea lui nu va fi niciodată un izvor de tulburare a ordinei în Stat sau de împiedicare a operei de consolidare naţională.

Consecvent acestor principii care au călăuzit toate acţiunile şi întreaga operă înfăptuită de el în cursul celor 75 de ani de glorioasă activitate, Partidul Naţional Liberal, faţă de situaţia creată de ultimele evenimente şi mai cu seamă faţă de situaţia internă şi externă în care se găseşte ţara, a socotit că avea datoria patriotică să-şi continue rolul ce i-l impunea trecutul său istoric, răspunderile ce-i incumbă astăzi mai mult decât oricând şi conştiinţa cu care el a înţeles întotdeauna să slujească interesele permanente ale Statului.

www.dacoromanica.ro

Partidul Naţional Liberal nu este parţidul atitudinilor echivoce determinate de meschine calcule de oportunism. De aceea, el în toate împrejurările şi faţă de toate problemele vitale ce privesc dezvoltarea normală a Statului, îşi spune cuvântul limpede hotărât şi cinstit, cu unica preocupare a intereselor obşteşti pe care este dator să le slujească.

Atitudinea faţă de noua situaţie constituţională creată, odată fixată, Partidul Naţional Liberal, împreună cu întreaga ţară, aşteaptă roadele noii Domnii, care poate găsi în operele istorice şi glorioase realizate sub domniile Regilor Carol şi Ferdinand pilda cea mai strălucită a rezultatelor fecunde ce izvorăsc din colaborarea Coroanei cu forţele vii ale ţării.

În împrejurările de astăzi, datoria organizaţiilor partidului nostru este să continue cu energie sporită atât acţiunea de lămurire a maselor populare asupra situaţiei din ce în ce mai grave creată ţării de guvernarea Partidului Naţional Ţărănesc, cât şi acţiunea de apărare a celor mai vitale interese de Stat pe care această guvernare le primejduieşte şi le compromite în mod iremediabil.

Activitatea Guvernului actual şi cu deosebire ultimele lui acte care au caracterul unei politici de lichidare a avuţiilor publice, de minare a întregii economii naţionale şi de înstrăinare a celor mai însemnate servicii de Stat, constituie o primejdie asupra căreia opinia publică trebuie să fie pe deplin edificată.

Situaţia financiară şi economică este din cele mai grave.

Se preconizează o politică de economii şi de restrângeri a bugetului pentru apărarea stabilizării, în timp ce unii preconizează o politică de devalorizare a leului.

Un Guvern care de un an şi jumătate duce cea mai destrăbălată politică de risipă şi de dezordine bugetară, un Guvern lipsit şi de pricepere şi de omogenitate, nu poate face o politică de economii.

Un asemenea Guvern dezorientat, sfâşiat de certuri interne şi condamnat din prima zi a constituirii lui, nu poate decât să agraveze situaţia în care a adus ţara.

În aceste condiţii este mai necesar decât oricând ca activitatea politică a organizaţiilor partidului nostru nu numai să nu fie suspendată nici un moment, dar să fie intensificată. Contactul cu opinia publică şi cu masele populare de la oraşe şi de la sate trebuie ţinut în permanenţă prin presă, prin consfătuiri, prin întruniri etc.

În dezorientarea politică de astăzi şi în mijlocul unei îngrijorări care devine tot mai generală şi mai apăsătoare, P.N.L. trebuie să-şi păs-

www.dacoromanica.ro

treze şi să-şi întărească rolul de îndrumător al maselor populare deznădăjduite, ferindu-le să cadă victime ale noilor încercări demagogice ce se fac sau ale curentelor subversive şi de destrămare naţională.

Între încercările cu caracter demagogic se cuvine a semnala şi acţiunea ce se duce în numele P.N.L. de un infim grup de persoane excluse din rândurile partidului nostru[1].

Este o acţiune incorectă prin mijloacele la care recurge şi ridicolă prin aceia care stau în fruntea ei, dar ea trebuie demascată — ceea ce este în realitate — ca o manevră pusă la cale cu sprijinul moral şi material al Guvernului actual şi cu complicitatea directă şi mărturisită a adversarilor P.N.L. Această acţiune speculează un nume, uzurpă titulatura unui partid şi amesteă în forma cea mai necuviincioasă însăşi persoana Suveranului în luptele politice. Este pentru întâia oară când o pretinsă grupare politică îşi caută sprijinul şi raţiunea de a exista, nu în propriile ei forţe şi în viaţa ei lăuntrică ci în amestecul şi girul adversarilor.

De aceea credem că este necesar ca această încercare oricât ar fi de lipsită de ecou în opinia publică, şi deşi dezorientarea primului moment a trecut, să fie urmărită şi împiedicată în rătăcirea ce ar putea-o produce, nu atât în interesul P.N.L. pe care asemenea încercări nu-l vor atinge în forţa conştientă şi disciplinată a organizaţiei lui interne, cât ca o lecţie de moralitate publică pentru sănătoasa dezvoltare a vieţii noastre publice.

Rog deci cu stăruinţă ca toate organizaţiile judeţene ale partidului nostru să-şi consacre activitatea în cursul lunilor de vacanţe, în cadrul recomandărilor schiţate mai sus, fiind pătrunse că slujesc şi de astă dată nu cauza şi interesele unui partid, ci interesele vitale ale Statului în una din cele mai anevoioase perioade din cursul dezvoltării lui istorice.

Fiind nevoit a pleca în străinătate pentru o cură, lipsa mea din ţară nu va trece peste o lună. În acest timp direcţia centrală a partidului din Bucureşti va funcţiona în permanenţă, stând la dispoziţia organizaţiilor pentru orice informaţiuni sau îndrumări ar avea nevoie.

În prima jumătate a lunii septembrie, domnii preşedinţi ai organizaţiilor judeţene vor fi convocaţi pentru a examina din nou situaţia politică.

Preşedinte,
Vintilă Brătianu

[1] Delicată aluzie la Gh. Brătianu şi prietenii lui.

www.dacoromanica.ro

ANEXA 2

Dragul meu prieten,

Imposibil să dau de dumneavoastră. Două cuvinte numai pentru a vă spune că totul s-a petrecut foarte bine. Mai bine chiar decât credeam eu.

Pe mâine dimineaţă,

Al dumneavoastră,
Indescifrabil

ANEXA 3

Măldăreşti,
10 august 1930

Dragul meu Argetoianu,

Mi se comunică că intrigile în jurul Regelui continuă; mi s-a adus la cunoştinţă printre altele aceea cu privire la campania pe care continuă s-o desfăşoare Partidul Liberal la sate împotriva Regelui. Regele s-a plâns de acest lucru lui Mihai Popovici, precum şi altora. Nu mai are rost să vă spun că este o acţiune nebunească, cât se poate de nebunească. Cred că ar trebui ca Regele să fie prevenit şi pus în gardă.

Dumneavoastră sunteţi singurul care puteţi face acest lucru. Vă rog aşadar să faceţi acest lucru înainte de a pleca spre Breasta. Eu aş dori foarte mult să vă văd şi dacă acest lucru nu vă deranjează, voi veni duminică 17 august să iau cina la Breasta.

Dacă acest lucru nu vă convine, telegrafiaţi-mi imediat. Dacă însă nu voi primi o telegramă, voi înţelege că voi putea să vin la cină la Breasta în ziua anunţată.

Al dumneavoastră,
Indescifrabil

P.S. Transmiteţi multe complimente din partea mea Valentinei.

Există oare ceva adevărat în zvonurile care circulă cu privire la ameninţările sovietice împotriva noastră?

www.dacoromanica.ro

ANEXA 4

(Scurte tracte comuniste împărțite în Basarabia, după urcarea Regelui Carol al II-lea pe Tron, adică în toamna anului 1930)

*

13 decembrie

În ziua de 13 decembrie se împlinesc 12 ani de când burghezia română în frunte cu călăul Rege Ferdinand a înăbușit în sânge lupta proletariatului român în 1918 când muncitorii și țăranii s-au săturat de mizeria tranșeelor și de măcel și n-a (sic) mai vrut să lupte pentru interesele boierilor, n-a mai vrut să ucidă pe frații lor din alte țări și a (sic) început să ducă război contra războiului pe străzile Bucureștiului sute de mii de soldați, muncitori, femei, țărani și copii au luptat la baricadă contra oligarhiei sângeroase, contra măcelului frățesc. Până în ultimul moment au luptat crâncen. Străzile Bucureștiului au fost acoperite cu sânge, dar muncitorii și țăranii nu au plecat de acolo luptând continuu pentru (sic) burghezii criminali, pentru stăpânirea muncitorilor și țăranilor, pentru dictatura proletară. Dar armata criminală a burgheziei, veni și mai mult (sic). Străzile Bucureștiului au fost ocupate de trupele franceze. Muncitorii și țăranii au fost bombardați din aeroplane, burghezia a reușit să înăbușească revoluția[1], muncitorii și țăranii au fost destul de conștienți și s-au lăsat să fie înșelați cu promisiuni (sic). Proletariatul român n-o să uite niciodată ziua de 13 decembrie 1918 și va lupta în continuu contra criminalilor și călăilor muncitorimii. Aniversarea a 12-a a zilei de (sic) 13 decembrie, proletarii din fabrici, uzine, sate și moșii trebuie să se pună în mișcare sub conducerea Partidului Comunist și al Uniunii Tineretului Comunist, contra burgheziei banditești, contra fabricanților, bancherilor, moșierilor — pentru guvernarea muncitorilor și țăranilor, pentru dictatura proletară.

*

Frați țărani, tovarăși!

Ziarul *Lucrătorul țărănesc* este arma luptelor de clasă al țăranilor săraci. Dar burghezia cu cea mai mare teroare vrea să oprească ca ziarul revoluționar, care demască suferințele lucrătorilor țărani ca-

[1] E de necrezut, dar aceste lucruri au fost scrise, tipărite și răspândite cu miile în fața autorităților nepăsătoare!

www.dacoromanica.ro

re trăiesc sub jugul boieresc, să ajungă în mâinile voastre pentru că ştie că ziarul vostru vă învaţă cum trebuie luptat contra aranjamentului (sic) boieresc şi cum să scăpaţi de mizeria voastră şi cum trebuie înfiinţată patria lucrătorilor.

Fraţi ţărani, tovarăşi!

Ziarul *Lucrătorul ţărănesc* este arma ţăranilor săraci care trebuie apăraţi prin luptă în contra atacurilor fabricanţilor, băncilor şi moşierilor. Trebuie să organizaţi imediat „comitetele de presă" la sate şi moşii şi din nici o casă de ţăran nu trebuie să lipsească ziarul vostru revoluţionar. Cu foarte mari greutăţi am reuşit să scoatem acest ziar şi pentru apariţia lui regulată trebuie de acum înainte ca fiecare ţăran să ajute cu cât poate. Ziarul acesta este al vostru, al ţăranilor, în ziarul acesta trebuie să scrieţi voi ţăranii care lucraţi la sate şi moşii, să scrieţi ce greşeli găsiţi în ziar, să trimiteţi comunicări din sate şi moşii, să înfiinţaţi o cât mai strânsă legătură cu redacţia ziarului acesta. Unde nu sunt încă comitete de presă ale *Lucrătorului ţărănesc* trebuie înfiinţate prin grija comitetelor din satele vecine. Să organizăm lupta, ca prin luptă să scuturăm partidul boieresc şi să înfiinţăm patria muncitorilor.

Cu salutări frăţeşti,
Lucrătorul ţărănesc

*

Dragi tovarăşi!

Lucrez aci la fabrica de cherestea de la Cheleţan unde în fiecare săptămână sunt concedieri, din care cauză situaţia noastră e insuportabilă. Salariile se micşorează în continuu, am ajuns acolo că trebuie să lucrăm pentru un salariu de foame. Proprietarii aşa se poartă cu noi cum vor ei şi asta numai pentru asta este că suntem neorganizaţi. Adevărat a fost aci un individ, se chema Juhazs, care ne-a organizat la fascişti, dar când a izbucnit pe la noi o grevă a fugit cu banii noştri şi de atunci nici dracul nu l-a mai văzut. Dar şi-l sfătuim să nu mai vie pe la noi căci ar să fie vai de lui (sic).

Dragi tovarăşi!

Prin *Lucrătorul ţărănesc* vă chem ca să ne ţinem laolaltă şi să ne organizăm căci numai organizându-ne ne putem apăra contra atacurilor burgheze. Dar să nu ne organizăm la social-fascişti, nici la altă organizaţie, pentru că ăştia sunt trădătorii intereselor noastre. Nici un sat, nici o moşie nu poate lipsi de acolo unde ţăranii să nu aibă

www.dacoromanica.ro

comitete de luptă, ci să alegem de la rândurile noastre conducători care sub voinţa noastră, sub conducerea sindicatelor unitare, să aranjeze treburile noastre. Care sindicate nu se tocmesc cu domnii şi împreună cu noi organizează luptele noastre.

Cu salutări tovărăşeşti,
Un lucrător din Cheleţan

*

INTERNAŢIONALA

I.

Sculaţi voi oropsiţi ai vieţii
Voi osândiţi la foame, sus!
Să-fiarbă-n inimi răsvrătirea
Să-nceapă al vechii lumi apus.
Sfârşiţi odată cu trecutul negru,
Sculaţi, popor de osândiţi!
Azi nu sunteţi nimic în lume,
Luptaţi ca totul voi să fiţi!
Refren:
Hai la lupta cea mare
Rob cu rob să ne unim
Internaţionala
Prin noi s-o făurim!

II.

Să stăpânim slava lor odată.
Ce-a făcut pentru norod
A trântorilor cruntă gloată
Decât să-i fure al muncii rod?
În groase lăzi de fier ascuns-au
Avutul nostru, cei sătui.
Luându-l înapoi, poporul
Lua-va numai dreptul lui!
(Refren)

III.

Ne-au dat miros de praf, bogaţii
Şi trag în noi, că-i lupta lor.
Când s-or uni cu noi soldaţii
Şi-or pune arma la picior,
Şi de-ar mai încerca pahonţii

www.dacoromanica.ro

Să ne măcelărească, apoi
Vor ști îndată că toți glonții
Sunt pentru ei, nu pentru noi!
(Refren)

IV.

Sculați! Nu-i nici o mântuire
În Regi, ciocoi sau Dumnezei.
Unire muncitori! Unire!
Și lumea va scăpa de ei!
Prea mult ne-au despuiat tâlharii,
Ce-n lene, lux, desfrâu se scald.
Să ne-nfrățim toți proletarii,
Să batem fierul cât e cald!
(Refren)

V.

Drept pâine plumbi ne-au tras în piept,
Ne-au pus la sarcini mii și mii;
Pe când cei mari au numai drepturi
Noi n-avem decât îndatoriri.
Destul am plâns cerșind dreptatea
Muncind de-a pururea pribegi
Flămânzi și goi. Egalitatea
Dă omenirii alte legi.
(Refren)

VI.

Țărani și muncitori noi suntem
Partidul mare muncitor.
Pământul este al celor harnici,
Cei leneși plece unde vor.
Când vulturi lacomi, corbi de pradă
N-or mai pluti nori negrii în vânt
Pe cer luci-va-ntotdeauna
Al înfrățirii soare sfânt.
(Refren)

*

Ce-i aia boleta?

Guvernul care nu mai poate promite nimic locuitorilor nemulțumiți de la sate și orașe a născocit „boleta" care înseamnă următoare-

www.dacoromanica.ro

le: Statul cumpără grâul de la ţărani cu preţ ieftin, vinde grâul scump şi ce va câştiga, să plătească ţăranilor după vânzarea grâului. Dar adevărul care este? Adevărul este că agenţii Statului vor cumpăra de la moşiile mari şi nu de la ţărani, căci ţăranii au puţin de vânzare şi chiar de va cumpăra puţinul grâu de la ţăran, o să oprească câştigul pentru impozit, căci ei ştiu, ţăranii sunt datori cu impozit (sic). Toată chestiunea cu „boleta" este o minciună boierească cu care vor să înşele pe ţăranii săraci. Noi săracii de la sate şi oraşe care cumpărăm pâine cu câte un kg vom plăti scump produsul boierilor!

Fraţi ţărani!

Numai noi putem schimba soarta noastră. De la domni nu mai avem ce aştepta, ei fac viaţa noastră cât mai grea şi numai aşa vom putea schimba soarta noastră, să luptăm împreună ţărani şi orăşeni gonind pe moşieri de pe pământ, pe fabricanţi de la fabrici, înfiinţând „Republica Sovietelor", a ţăranilor şi muncitorilor, ca pământul, fabricile şi moşiile să fie ale acelora care muncesc!

Lupta pentru ajutorarea şomerilor de la Stat!!

Tovarăşi! Muncitori! Tărani!

Burghezia stăpânitoare cu politica lor (sic) prostească bagă în mizerie şi în şomaj sute de mii muncitori şi ţărani! Dar burghezia stăpânitoare în frunte cu banditul fascist Regele Carol în loc să dea muncă sau ajutor şomerilor, fabrică instrumente criminale şi numai la câţiva şomeri din oraşe dă o ruşinoasă pomană.

Deci muncitorii de la sate şi moşii care sunt în cea mai mare mizerie, care au muncit toată vara ca robii, ca acum la începutul iernii produsul muncii lor să nu aibă nici un preţ, pentru că banii sunt în mâinile boierilor mari care speculează cu grâu şi-şi bat joc de voi cum vor ei, pentru că dacă nu daţi grâul cum vor ei, atunci spun că mai au timp să aştepte. Vine Statul după impozite de Stat, comuna după taxa comunală, banca după datoriile după camătă şi atunci sunteţi nevoiţi să daţi grâul după placul speculanţilor. Grâul pentru care aţi muncit de la începutul primăverii până toamna târziu.

*

Lucrează justiţia de clasă!

Acum se judecă la tribunalul din Deva procesul muncitorilor mineri din Lupeni!

În anul 1929, 6 august, au intrat în grevă fraţii noştri mineri din Lupeni nemaiputând să rabde mizeriile lor. Încetând lucrul au in-

www.dacoromanica.ro

trat în luptă pentru o bucată de pâine mai mare ca să nu trebuie să piară de foame cu familie cu tot. Dar bandiţii proprietari de mine au chemat imediat pe criminalul prefect din Deva, pe Roszvany, care a ocupat cu jandarmii şi armată toată regiunea şi a ordonat foc asupra fraţilor noştri mineri grevişti. Au căzut victime 22 morţi şi peste o sută de răniţi. Justiţia de clasă va condamna acum pe cei care au scăpat de la moarte. Şi prefectul criminal din Deva va lua parte la proces numai ca martor al acuzării. Lupta fraţilor noştri din Lupeni a căzut (sic) numai pentru că nu au luat parte la luptă muncitorii de la alte mine şi muncitorii din toată ţara. Muncitorii săraci de la sate, mine şi de la fabrici n-au să uite niciodată pungăşiile domnilor şi o să se pregătească pentru ultima luptă sub conducerea Partidului Comunist şi a Uniunii Tineretului Comunist!! Să se plătească pentru Lupeni, pentru crimele lui Averescu, din 1907, pentru cei 11 000 de ţărani şi pentru celelalte crime ale burgheziei!!!!!!!!!

ANEXA 5

(Scrisoare adresată d-lui C. Argetoianu de dl. I. Pangal, împiedicat să iasă din casă din cauza unui atac de gripă)

Bucureşti,
în 5 ianuarie 1931

Domnule Ministru,

Am primit vizita domnului Lumby, corespondentul ziarului *Times*. După câteva vorbe asupra situaţiei în general dânsul mi-a împărtăşit impresiile sale asupra crizei politice.

Dl. Lumby consideră Guvernul Mironescu ca sfârşit. După informaţiile sale băncile străine n-ar fi dispuse să-i acorde un împrumut. Chiar a 2-a tranşă a împrumuturilor Blair n-ar fi realizabilă în momentul actual.

L-am întrebat care era pronosticul lui? Răspunsul a fost net: nici un Guvern de partid.

Eu: – Un Guvern de concentraţie?

El: – Ar fi imposibil de realizat din cauza certurilor şi rivalităţilor pentru locuri.

Eu: – Atunci?

El: – Un Guvern de personalităţi.

www.dacoromanica.ro

Eu: – Cu Titulescu ca președinte?

El: – Nu cred că Titulescu să primească, dar Argetoianu îmi pare cel mai indicat.

Eu: – Iată-ne de acord. Dar nu erai de această părere acum o lună. Un Guvern de personalități îți părea atunci identic cu Dictatura.

El: – Sunt contra dictaturii iugoslave, dar găsesc că în România Regele nu se servește destul de ea. Un Guvern de personalități care n-ar suspenda Constituția și ar guverna cu un Parlament — actualul sau altul, puțin importă — ar avea toate simpatiile mele.

Eu: – Și corespundentul lui *Times* este el oare de aceeași părere ca Mr. Lumby?

El: – Vă repet, cât timp va guverna cu un Parlament și fără să suspende Constituția, un Guvern de personalități va avea toată simpatia *Times*-ului.

Eu: – Pot să o spun domnului Argetoianu?

El: – Dar desigur.

Am vorbit apoi despre situația Partidului Liberal. Impresia lui Lumby e că moartea lui Vintilă Brătianu nu l-a consolidat, și că nimic nu s-a schimbat. Prevede chiar numeroase defecțiuni. În ce privește raporturile lui Duca cu Regele, crede a ști că prima intenție a acestuia a fost să nu acorde audiența cerută decât după o lună și că nu a consimțit să o acorde mai devreme decât după anumite demersuri stăruitoare.

Regret că nu pot să vă povestesc toată conversația din viu grai dar această afurisită gripă mă mai ține în casă câteva zile. Îndată ce voi putea voi veni să vă văd. Sunt nerăbdător să aflu ce se petrece. Ottescu m-a pus în curent cu conversația dvs. de la Sinaia, dar nimic precis nu se desinează încă. Și totuși ar fi vremea. Poate că ar trebui să cereți o audiență și să vorbiți răspicat, arătând prăpastia în care alunecăm.

Știu că ați făcut-o deja. Dar situația e mult mai rea ca acum o lună. Și în două luni va fi disperată. Cu intrigile și propaganda bolșevicilor, cu un Guvern lipsit de autoritate și cu sărăcia care amenință țara ne putem aștepta la orice în primăvară dacă nu va fi o mână solidă care să țină frânele.

Întrucât mă privește, am folosit aceste două săptămâni de repaus forțat pentru a scrie prietenilor mei de la Paris și de la Londra, în scopul de a pregăti terenul. Am scris și lui Cowles dar am primit de la el o scrisoare prin care mă vestește că pleacă în America de Sud,

www.dacoromanica.ro

probabil că scrisorile noastre s-au încrucişat. Totuşi, adjunctul lui, Cochrane ne va putea servi căci a primit de la Cowles instrucţiunile necesare în această privinţă. N-am crezut nimerit să scriu lui Boncescu, legăturile lui cu Guvernul actual obligându-l la oarecare rezervă pentru moment. Avem timp destul ca să-l punem în mişcare. Şi se poate conta pe dânsul.

.....

.....

.....

.....

.....

Al dvs. devotat,
I.P.

ANEXA 6

(Îndrumări generale în vederea regrupării Ministerelor în conformitate cu schema transcrisă la pag. 161 vol. IX. Partea a VIII-a a Amintirilor*)*

Îndrumări generale

Evoluţia regimului capitalist în Europa şi în lumea întreagă cere o revizuire radicală a planului nostru economic şi în legătură cu el a proiectelor de normalizare politică şi socială.

Deşi pare că nu mai putem să ne sprijinim *pentru moment* pe o colaborare mai eficace a capitalului străin[1], planul de refacere în 15–20 de ani, prin ajutorul Societăţii Naţiunilor, *nu trebuie totuşi abandonat.*

În aşteptarea momentului oportun pentru începerea negocierilor cu S.D.N. şi în vederea pregătirii lor, trebuie să luăm de urgenţă măsurile necesare pentru raţionalizarea aparatului nostru de Stat şi pentru realizarea unui *standard bugetar* care să ne permită să adăstăm fără să periclităm creditul nostru şi fără să ruinăm utilajul economic ce posedăm.

Arătăm aci în mod schematic, propunerile ce facem în aceste două direcţii.

A. *Reorganizarea, raţionalizarea şi simplificarea aparatului de Stat.* Intensificarea randamentului, posibilitatea de colaborare a ra-

[1] Din cauza greşitei concepţii a tratativelor duse la Paris în vederea împrumutului.

www.dacoromanica.ro

murilor de activitate publică înrudite, reducerea bugetară a speselor generale etc. cer o nouă regrupare a Departamentelor Ministeriale.

Ministerul de Finanţe, Ministerul Industriei şi Comerţului, Ministerul Agriculturii şi Ministerul Muncii — ar putea forma un singur Departament, *Ministerul Economiei Naţionale.*

Fiecare din fostele Departamente ar putea constitui câte un Subsecretariat de Stat. Subsecretarii întruniţi sub preşedinţia ministrului economiei naţionale ar constitui Delegaţia Economică a Statului.

S-ar putea astfel unifica:

a) Consiliile şi comitetele de îndrumare şi de control,

b) Contencioasele,

c) Serviciile de inspecţie şi de control,

d) Serviciile medicale şi de asistenţă,

e) Oficiile şi comisiile de studii,

f) Serviciile de arhitectură şi tehnice de întreţinere,

g) Serviciile generale de înregistrare şi arhivă, a patru Departamente.

Pe lângă economii considerabile, ar rezulta astfel o mai bună îndrumare a activităţii publice pe terenul economic. Ministrul economiei naţionale va fi de drept vicepreşedintele Consiliului de Miniştri.

Ministerul Instrucţiunii şi al Cultelor ar putea forma împreună cu Ministerul Sănătăţii, *Ministerul Educaţiei Naţionale* cu 3 Subsecretariate: Instrucţiunea (cu Artele), Sănătatea (cu Educaţia fizică) şi Cultele.

Aceleaşi avantaje ca mai sus.

Ministerele de Interne, de Justiţie, al Comunicaţiilor, al Afacerilor Străine şi al Apărării Naţionale — cu un singur Subsecretariat de Stat la Interne (Poliţia şi Siguranţa), ar fi menţinute.

În Departamentele astfel regrupate se vor condensa serviciile suprimându-se formele birocratice sterile, raţionalizându-se atribuţiile şi suprimându-se funcţionarii inutili. Numărul acestora va fi mai scăzut şi prin adoptarea maşinilor de calculat (Serviciile de contabilitate şi de gestiune) şi fişelor de serviciu (în locul minutelor şi adreselor).

Funcţionarii vor fi triaţi prin Comisiuni din care vor face parte reprezentanţii diverselor asociaţii de funcţionari. Cei sacrificaţi vor primi o parte din salariu sau pensie, după cazuri.

Se va crea o bancă a salariaţilor (Stat, judeţe, comune) al cărei capital se va forma printr-o reţinere asupra salariului (de ex. 500 lei asu-

www.dacoromanica.ro

pra salariilor superioare sumei de 4 000 lei lunar, o dată pentru totdeauna). Banca salariaţilor va mijloci crearea de consumuri speciale, de case de ajutor şi de credit pentru funcţionari.

Quantum-ul pensiilor va trebui redus. Pensia este un ajutor — ea nu poate să constituie un mijloc de existenţă pentru întregi familii. Regimul întreţinuţilor de Stat trebuie să înceteze. Într-o familie generaţiile tinere au datoria să susţie pe cele bătrâne. Pensia egală cu leafa este o aberaţie care trebuie să dispară.

B. *Serviciile anexe.* Casa Autonomă a Monopolurilor (creată pentru asigurarea veniturilor necesare Datoriei Publice), P.T.T. şi C.F.R. vor rămâne mai departe ca administraţii autonome.

Organizaţia C.F.R. trebuie revizuită în mai toate ramurile ei, simplificându-se. Politică tarifară nouă.

Serviciul Presei trebuie suprimat[1].

Relaţiile Guvernului cu Presa vor fi asigurate de miniştrii şi subsecretarii de Stat direct sau prin cabinetele lor.

Propaganda, sub numele de „Serviciu de Informaţie" va fi organizată pe lângă Preşedinţia Consiliului pe baze practice[2]. Acest serviciu va îngriji organizarea unei reţele de propagandă şi de informaţie în străinătate întrebuinţând elementele autohtone locale. Atribuţiile ataşaţilor de presă vor fi îndeplinite de agenţii diplomatici.

Institutul de Export şi Uniunea Exportatorilor de Cereale vor fi organizate după metode practice pentru a servi în realitate exportul produselor noastre. Ataşaţii comerciali vor fi suprimaţi şi înlocuiţi prin agenţi ai Ministerului de Comerţ şi ai acestor instituţii, agenţi ce vor fi puşi în fruntea oficiilor comerciale ce se vor crea, nu principial în capitalele Statelor străine, ci în porturile principale de import şi în pieţele de tranzacţii internaţionale.

Învăţământul primar se va scoate din bugetul Statului şi se va trece în bugetele comunale cu subvenţii din partea judeţelor[3].

Se va tinde la o separaţie bugetară între Stat şi Culte, acestea rămânând în sarcina materială a credincioşilor. Statul va putea acorda subvenţii.

---

[1] De atunci s-a înzecit!

[2] Serviciile secrete de informaţii (mai multe care se controlează unele pe altele), cele de presă şi mânuirea fondurilor secrete au luat sub Domnia Regelui Carol al II-lea o dezvoltare ce nu putea fi bănuită în 1931.

[3] Încercarea făcută în acest sens cu prilejul bugetului pe 1932 n-a reuşit. Demagogia tuturor partidelor m-a împiedicat să realizez această raţională reformă.

www.dacoromanica.ro

ANEXA 7

Schema Ritmului Nou

Programul aci schematizat este singurul compatibil cu ritmul nou european, atât de clar precizat de dl. N. Titulescu în conferinţa sa de la Cambridge.

Un asemenea program va nemulţumi pe profesioniştii politicii noastre. Din cei 50 000 de oameni (maximum) care constitue clientela unui regim perimat, 30 000 cel puţin se vor ralia imediat noului ritm, *îndată ce va fi reprezentat de Guvern.* Vor rămâne 10–20 000 de persoane nemulţumite faţă de 15 milioane de cetăţeni mulţumiţi.

Administrativ:

a) Simplificare administrativă pe baza descentralizării numai până la Regiune. Regiunea, inel administrativ, nu politic. Celula de bază: comuna. Plasa şi judeţul, organe de control şi de coordonare.

b) Organizare sanitară şi şcolară pe principii raţionale. Pentru acţiunea sanitară: profilaxie, igiena publică şi privată, spitalizarea curativă — în loc de birocraţie stearpă. Pentru acţiunea şcolară: învăţământ complementar în şcolile primare (agricol, în şcolile rurale — profesional, în şcolile urbane), practic în şcolile secundare, teoretic numai în cele superioare.

c) Reformarea justiţiei în vederea accelerării procedurii şi a restrângerii proceselor[1].

d) *Reforma bugetară: buget ordinar — buget extraordinar.*

e) Raţionalizarea muncii funcţionarilor (Stat, judeţ, comună).

Economic:

a) Plan de normalizare economică a ţării în 15-20 ani, cu colaborarea capitalului străin (de preferinţă prin intermediul Soc. Naţiunilor) şi a experţilor de notorietate mondială.

b) *Concomitent punerea în valoare a bogăţiilor Statului printr-o Casă Autonomă (Statut special).*

c) Raţionalizarea producţiei agricole pe baza asociaţiei de credit ieftin şi de organizare a desfacerii (standardizare, silozuri, marante etc.).

[1] Judecata în prima instanţă prin depuneri de concluzii scrise; Reorganizarea Corpului Avocaţilor, limitarea numărului avocaţilor la Curtea de Casaţie, suprimarea obligativităţii asistenţei de avocat pentru actele autentice, tarifarea serviciilor prestate de avocaţi etc.

www.dacoromanica.ro

d) Înlocuirea fiscalităţii de azi, oarbă, printr-un regim de impozite raţional favorabil dezvoltării producţiei. Desfiinţarea taxelor parazitare şi abuzive.

e) Organizare bancară (înfiinţarea unei Camere de coordonare, de control şi de ajutor bancar).

Etic:

a) Legea presei (libertate — răspundere eficace).

b) Îngrădirea politicianismului (selecţiune, stabilitate, incompatibilitate).

c) Control public eficace (Controlori generali, puţini dar siguri, în locul sutelor de inspectori inutili).

d) Acţiunea educativă şi culturală[1].

ANEXA 8

(Proiect de Decret-Lege pentru suspendarea aplicării „Legii pentru organizarea administraţiei locale" şi expunerea de motive respectivă, februarie 1931)

Proiect de Decret-Lege

Art. 1. Sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor Legiuitoare, şi până la întocmirea unei noi legi de organizare administrativă, se suspendă pe măsura nevoilor aplicarea „Legii pentru organizarea administraţiei locale", precum şi toate dispoziţiile de armonizare ale acestei legi cuprinse în legiuirile ulterioare, în tot ceea ce priveşte organele administrative prevăzute în ea, numite sau alese, şi a sporului de cheltuieli ocazionate de această lege.

Art. 2. Atribuţiile organelor administrative suprimate sau dizolvate vor fi trecute asupra funcţiilor ce se vor menţine, iar funcţionarii care se bucură de stabilitate conform Statutului funcţionarilor publici, vor fi repartizaţi serviciilor de la care au fost detaşaţi sau altor servicii publice.

Art. 3. Aceste măsuri se vor lua succesiv pe cale de Decret Regal, în ordinea necesităţii de a asigura o funcţionare normală a aparatului administrativ.

[1] Prin asociaţii, cursuri, călătorii instructive, expoziţii etc.

www.dacoromanica.ro

Expunere de motive:

Actuala „Lege pentru organizarea administrației locale" *este inaplicabilă și necesită un spor de cheltuieli* pe care finanțele Statului nu-l poate suporta.

Că actuala lege administrativă este inaplicabilă, e indiscutabil. Fără a intra în amănunte este de ajuns să relevăm faptul că înșiși autorii ei nu au aplicat-o în întregime și că fostul Guvern trecând peste sentimentele de paternitate care desigur îl animau, a încercat modificarea ei. Cu ocazia proiectului de lege administrativă pe care actualul Guvern are intenția de a-l prezenta cât mai neîntârziat Corpurilor Legiuitoare, lacunele actualei legi vor fi discutate în amănunțime.

În ceea ce privește sporul de cheltuieli pe care legea actuală-l provoacă este necesar să indicăm câteva cifre.

În adevăr pentru a ne da seama de quantum-ul acestui spor va trebui să examinăm:

a) Cheltuielile de aplicare ale legii din 1925 (pe anul 1929);

b) Cheltuielile de aplicare incomplectă a legii din 1929 (legea actuală);

c) Cheltuieli de aplicare integrală a legii din 1929.

Cifrele care urmează sunt extrase din bugetele Ministerului de Interne și din bugetele administrațiilor locale pentru anii 1929 și 1930.

Din analiza lor se desprind următoarele:

I. *Administrația centrală a Ministerului*

Această administrație cuprinde Ministerul propriu-zis (fără Poliție și Siguranță și fără Jandarmerie) și organul central de tutelă (Consiliul Superior Administrativ în 1929, Comitetul Central de Revizuire în 1930).

Observăm că Ministerul în 1929 ocupă 424 funcționari, iar în 1930 ocupă 780 funcționari.

Consiliul Superior Administrativ numără 15 persoane, iar Consiliul Central de Revizuire numără 29.

În consecință, noua oraganizare a adus un spor de 370 funcționari, deși această organizare prevedea desconcentrarea activității Statului pe Directorate.

Cheltuielile de personal au crescut de la 48 milioane la circa 60 milioane lei; acest spor de 12 milioane lei provine pe de o parte din subvenția pretinsă de Stat pentru Casa Pensiilor și echivalentă cu 1/9 din salariu (5,3 milioane), pe de altă parte din numărul sporit al funcționarilor și, în sfârșit, din faptul că Comitetul Central de Revizuire cere, față de Consiliul Superior, un spor de 4,6 milioane.

www.dacoromanica.ro

La cheltuielile de material observăm un spor de 2,8 milioane.

În total cheltuielile Administrației Centrale de Stat au crescut cu 14,75 milioane lei.

II. *Administrația exterioară de Stat*

Sub regimul legii în vigoare în 1929 această administrație cuprindea 71 prefecți de județe, 71 subprefecți, 504 pretori, 504 secretari de plasă și 5 736 notari; în total 6 886 funcționari pentru care se plăteau 299,64 milioane lei.

Sub regimul legii în vigoare în 1930, administrația exterioară de Stat cuprindea 71 prefecți de județe, 355 funcționari care constituie birourile prefecților, 290 prim-pretori, 60 pretori, 290 secretari de plasă, 203 funcționari la Directoratele Ministeriale și 147 funcționari la Comitetele locale de revizuire, deci un total de 1 416 funcționari pentru care se plăteau 142,44 milioane lei anual.

Deci noua organizare pare să fi adus o micșorare a numărului funcționarilor și a cheltuielilor de personal — această micșorare însă este numai aparentă.

Într-adevăr, cei 71 subprefecți suprimați se găsesc în bugetul județelor sub numele de președinți de delegații permanente (un președinte costă mai scump decât un subprefect); cei 5 736 notari au devenit funcționari comunali și se găsesc înscriși în bugetele comunelor rurale; vedem deci că aceste cheltuieli nu au fost suprimate ci numai deplasate și au trecut de la Stat la administrațiile locale.

Dacă scădem pe subprefecți și pe notari am obține în 1929, 1 079 funcționari, iar în 1930, 1 416 funcționari, deci un spor real de 337 funcționari, spor care provine din personalul Directoratelor (numai serviciul internelor) și din personalul Comitetelor locale de Revizuire.

În bugetul din 1930 a mai figurat un fond tranzitoriu al câtorva pretori pe două luni și notari pe o lună, de 13 milioane, această sumă trebuie scăzută din bugetul relativ la aplicarea integrală a legii.

În rezumat, administrația exterioară de Stat se prezintă cu un minus de 72,7 milioane lei datorită trecerii unor cheltuieli de Stat asupra județelor și comunelor; adăugând suma cuvenită personalului astfel trecut, *am obține un spor total de 61 milioane la personal și altul de 39 milioane la material.*

III. *Administrația județeană*

În această administrație cheltuielile de personal au crescut de la 265 milioane în 1929, la 342 milioane în 1930, avem deci *un spor de 77 milioane.* Având în vedere că veniturile bugetare erau strânse

www.dacoromanica.ro

în aceleaşi limite ca în 1929 a trebuit să se facă o economie de 36 de milioane la material pentru a plăti personalul. Ţinând socoteală şi de serviciile sanitare, veterinare, tehnice etc., sporul de cheltuieli pentru administraţiile judeţene se urcă la *223 milioane lei*.

În această cifră nu s-a ţinut socoteală de capitalul bugetar consacrat drumurilor judeţene, capital care însemnează circa 1 miliard lei.

Trebuie să adăugăm că mai toate bugetele judeţene au fost deficitare în 1930, deci sporul real de cheltuieli este mai mare decât cel aparent.

IV. *Administraţia urbană*

Suma bugetelor comunelor urbane a fost în 1929 de 4 739 milioane lei, iar în 1930 – 5 330 milioane lei; sporul de 591 milioane provine în bună parte din sporul cheltuielilor sanitare şi de ocrotire, precum şi din politica socială a consilierilor orăşeneşti.

V. *Administraţia rurală*

Sub regimul legal din 1925 existau 8 714 comune rurale, astăzi sunt:

1 017 comune rurale cu mai multe sate (comune centrale)
3 866 comune rurale cu un singur sat
7 292 sate cu consiliu
820 sate cu adunare sătească.

Adică, un total de 13 000 bugete şi adunări reprezentative — deci un spor de 4 286 unităţi.

Socotind că bugetul minimal al unei comune rurale trebuie să oscileze între 250 000 lei şi 400 000, că bugetul unui sat cu „consiliu" ar fi de circa 160 000 lei, iar bugdetul unui sat cu „adunare" de circa 87 000 lei, totalul cheltuielilor administraţiei rurale ar fi astfel de 2 998 milioane lei faţă de un total de 1 909 milioane în 1929, deci un plus de 1089 milioane lei.

Dacă în 1930 totalul cheltuielilor nu s-a urcat decât la 2004 milioane, aceasta înseamnă că faţă de veniturile scăzute unele cheltuieli au fost suprimate; bunăoară, notarii n-au fost plătiţi, chiriile n-au fost achitate nu s-a făcut în multe locuri nici una din lucrările prevăzute.

VI. *Asociaţiile judeţene*

Legea a creat o nouă unitate, Asociaţia judeţeană generală şi atribuie acestei unităţi drept venituri 50 % din cotele adiţionale cuvenite judeţelor plus subvenţiile ce judeţele vor voi să-i acorde. Cum judeţele nu pot să susţină administraţia lor proprie cu bugetul actual, ele vor avea recurs la sporul legal de 50 % prevăzut în art. 430. Cum în 1930 cotele adiţionale ale judeţelor se urcau la suma de 1 203 mi-

www.dacoromanica.ro

lioane lei, înființarea asociațiilor județene va reprezenta un sacrificiu suplimentar pentru contribuabili de 601 milioane lei.

În rezumat, aplicarea *integrală* a legii ar aduce un spor de cheltuieli de circa 2,5 miliarde lei. Dacă în anul 1930 sporul de cheltuieli s-a limitat la 100 milioane lei, aceasta se datorește faptului că veniturile bugetare au rămas aproape aceleași ca în 1929, și nu au putut permite aplicarea mai largă a noii legi administrative.

Această aplicare parțială a legii provoacă o stare de dezorganizare administrativă care influențează întreg aparatul de Stat. La adăpostul acestei dezorganizări administrative înfloresc, în aceste vremuri de acută criză economică, toate ideile subversive și toate tendințele anarhice care s-au manifestat atât de des în ultimul timp. Ideea de autoritate trece printr-o criză din zi în zi tot mai accentuată.

În fața acestor realități, care cer soluții grabnice, față de frământările pătimașe inerente oricărei perioade electorale, față de necesitățile financiare ale momentului care nu îngăduie risipa sub nici o formă, și socotind că orice zi de întârziere a restabilirii ordinei în administrație înseamnă un pas înainte pe povârnișul dezorganizării întregului aparat de Stat.

Îmi iau îngăduința, Sire, de a supune Majestății Voastre, alăturatul Decret-Lege pentru suspendarea parțială a actualei legi administrative.

Ministru de interne,
X.X.

ANEXA 9

Consiliul Superior al Administrației
Întreprinderilor și Avuțiilor Publice

Adresa telegrafică: Consiliul Avuțiilor
Nr. 1531/1931

Tablou cu salariile și accesóriile primite de conducerea și consiliul Casei Autonome C.F.R. (fostă Casa Muncii) de la 1 mai la 1 noiembrie 1930 (șase luni)

	LEI
H. Vogtberg, director general, pe 6 luni (lunar 117 675)	706 050
V. Cambureanu, subdirect. general, pe 6 luni (lunar 72 196)	433 180

www.dacoromanica.ro

Al. Devecchi, subdirect. central, pe 2 1/2 luni (lunar 45750)	115 912
Ing. B. Niculescu, Idem, pe 5 luni (lunar 44 424)	222 120
G-ral Macri, preşed. Cons. Adm., pe 6 luni	131 555
Dr. Stănculescu Lucian, membru Cons. Adm. şi Comitet direcţie	153 037
Toma Jean, membru Cons. Adm. (deleg. funcţionari)	84 012
Iosifescu Gh., Idem,	40 718
Vilek Carol, Idem,	42 700
Spineanu C., deputat, idem	48 500
Casasovici, delegat al Regiei Autonome	2 500
Macovei, Idem	24 500
Proca, delegatul pensionarilor	25 000
Patrulescu, delegatul lucrătorilor	36 050
Dr. Mamulea	38 500
Total:	2 127 904

Adică două milioane una sută două zeci şi şapte mii nouă sute patru lei a costat pe şase luni conducerea şi Consiliul de administraţie al Casei Muncii C.F.R.

ANEXA 10

(Lista Ministerului Iorga scrisă de mâna Regelui Carol în audienţa acordată d-lui C. Argetoianu sâmbătă, 18 aprilie 1931)

	Preşed. şi Instrucţiune	- *Iorga*
	Externe	- *Ghica*
	Război	- *Amza*
		- *Manoilescu?*
Romulus 5	Agricultură	- *Siseşti*
	Muncă	- *Dr. Cantacuzino*
Moşilor 99	Justiţie	- *Hamangiu*
	Interne	- *Cămărăşescu*
	Finanţe	- *Argetoianu*
	Comunicaţii	- *Vâlcovici*

www.dacoromanica.ro

ANEXA 11

(Comunicatul prim-ministrului Iorga, dat prin biroul presei ziarelor după constituirea Ministerului)

„Aşteptăm de la presă care crează atmosfera bună ori rea în care se mişcă regimurile politice şi care e răspunzătoare pentru influenţa pe care o exercită asupra spiritelor, o atitudine de loialitate pe care trecutul fiecăruia din noi o merită.

O asigurăm că nu ne gândim la nici o măsură care să-i restrângă drepturile.

Guvern de strictă observare a legilor, bun cu cei buni, aspru cu cei răi, vom sprijini o guvernare pe care nu noi o putem mărgini în timp, pe două temelii neclintite: perfecta ordine şi neşovăitoarea dreptate".

(Manifestul Guvernului — sau mai exact al domnului Iorga, căci l-a redactat singur — afişat a doua zi după constituirea Guvernului din 18 aprilie 1931)

Români!

Dorinţa cea mai călduroasă a M.S. Regelui a fost, precum se ştie, aceea de a aduna în jurul M. Sale pe toţi aceia care, în vechea Românie sau în ţara unită prin sacrificiul tuturor până la cel din urmă soldat, au contribuit să pună pe temelii statornice ţara noastră iubită, continuând silinţele generaţiilor care s-au perindat timp de şapte sute de ani pe acest pământ.

Pentru aceasta, M.S. Regele a făcut apel la un om a cărui mare valoare face parte din capitalul moral al Europei actuale. Timp de două săptămâni dl. Titulescu n-a reuşit să armonizeze voinţi deprinse a-şi sta împotrivă.

Rămânea o singură soluţie, care nu putea să fie decât a unui Guvern de bunăvoinţă, de jertfă desinteresată pentru ţară, de fierbinte dorinţă de a o scoate pentru moment din greutăţile care o apasă, pentru ca mai târziu cu toţii împreună, pasiunile fiind potolite prin însăşi opera de liniştită gospodărie, întreaga lume politică destoinică să poată colabora la aşezămintele cu totul noi pe care le cere vremea.

Amestecat de patruzeci de ani în viaţa politică a ţării, fără să fi adus în ea nici interes politic, nici patimă personală, ajuns la vârsta de 60 de ani, când singură dreapta judecată şi iubirea de oameni hotărăsc acţiunile oamenilor, conştient că n-am pierdut viaţa mea

www.dacoromanica.ro

fără să aduc servicii neamului din care m-am născut, am crezut că pot avea îndrăzneala să iau asupra mea sarcina de a prezida un mănunchi de oameni dintre care nu e unul care să nu-şi fi făcut dovada priceperii la locul unde prin graţia M. Sale este pus astăzi.

Îndreptându-mă către românii din toate clasele, sătui de lupte zadarnice în care cele mai frumoase bunăvoinţi s-au obosit adesea fără folos, noi, în aşteptarea, numai când va fi nevoie, a alegerilor din care dorim să fie reprezentaţi oamenii de ispravă, indiferent de gruparea din care fac parte, pentru ca astfel pentru întâia oară nimeni să nu se poată plânge că voinţa lui exprimată legal n-a fost ţinută în seamă, asigurăm că tot ceea ce se poate face deocamdată va fi scopul silinţelor noastre, dar că minunea aşteptată de toţi n-o poate face decât însuşi poporul român, saturându-se de toate prejudecăţile şi curăţindu-se de toate patimile răufăcătoare[1].

Pentru aceasta se cere înainte de toate muncă şi linişte.

Munca vom ocroti-o prin toate mijloacele noastre, iar pentru a asigura liniştea ţării, care nu trebuie să fie la discreţia oricăror suflete tulburate, vom face uz de tot ceea ce legea pune la dispoziţia noastră. În marginile legii orice om îşi va putea găsi dreptatea, orice partid îşi va putea urmări ţinta.

Un control atent va atinge toate administraţiile şi orice batjocură cu banul scump al unei ţări sărace va fi pedepsită aspru, spre a se da exemplu oricui va mai cuteza să se atingă de averea cu greu adunată a ei. Comisiuni speciale vor merge din loc în loc pentru a verifica gestiunile prea multă vreme lăsate fără control. În acelaşi timp, oricine crede că poate fi scutit de datoria de a sprijini ţara prin contribuţia sa va fi urmărit fără milă, căci mila cea mare trebuie să o avem pentru ţară, nu pentru cei ce se sustrag de la datoria faţă de dânsa.

Dar vom lua din cel dintâi contact cu Departamentele noastre toate măsurile necesare pentru ca Statul să se restrângă numai la ce este de nevoie, despovărându-l de toţi paraziţii regimurilor politice care copleşesc un buget cu mult prea greu pentru umerii noştri. O simplificare curajoasă, ca pentru cât ne este nouă de trebuinţă, va începe imediat la toate Departamentele.

Nu e nevoie de împrumuturi care să apese greu generaţiile viitoare, dându-le dreptul de a blestema neprevederea şi risipa noastră, ci numai de strictă economie asupra unor venituri asigurate.

[1] Ar fi păcat ca o asemenea mostră de „amfigurism" literar să nu fie păstrată posterităţii!

www.dacoromanica.ro

Ele vor crește odată cu încrederea în noi, așa de scăzută astăzi.

Vom lucra cu toate puterile noastre să trezim din nou această încredere, în scopurile Statului și în puterile naţiei, învederând oricui că aceasta este o țară sănătoasă, sprijinită pe unul din cele mai vrednice popoare ale lumii.

În munca noastră vom primi orice ajutor real și sincer cu aceeași recunoștință, căci nu avem nici o clientelă de satisfăcut. Înțelegem și pe aceia care fac parte din alte neamuri pe care logica nebiruită a istoriei ni i-a făcut concetățeni și care, siguri pe toată moștenirea lor morală, intangibilă, trebuie să fie frățești colaboratori ai noștri.

Vom merita astfel stima acelor popoare cu care odată am apărat dreptul omenirii la viață liberă și a acelor State, aliate și amice, de care ne leagă grija păcii între oameni, sprijinită pe hotarele naţionale consfinţite de tratate.

ANEXA 12

(Dare de seamă a Poliției de Siguranață cu privire la una din întrunirile partizanilor d-lui Iorga împotriva d-lui Argetoianu. Această întrunire a avut loc în septembrie; au fost mai multe asemenea întruniri între august 1931 și mai 1932)

Prezenţi d.d. Munteanu-Râmnic, dr. Topa, Mircea Iorga, Dumitriu-Şoimu, N.N. Lenguceanu, dr. Mărgescu, prefect Zaharia Florian, Tacit (Ploiești), prefect Albu, colonel Vizanti, prefect Tempeanu, prefect Ciornei etc.

Munteanu-Râmnic, întâiul care vorbește, arată că toată campania care se duce împotriva profesorului e plătită și întreţinută de dl. Argetoianu. A precizat că dl. Argetoianu dă satisfacție numai prietenilor săi și nesocotește nevoile și cerinţele iorghiștilor.

S-a ocupat apoi de situaţia prefecţilor, în majoritatea lor argetoieniști, care departe de a fi făcut ceva pentru gospodăria judeţelor au căutat să ofenseze pe iorghiști, așa încât organizaţiile iorghiste sunt indispuse.

A îndemnat pe partizani să reacţioneze de acum încolo împotriva argetoianismului, cum vor putea și prin orice mijloace.

Mircea Iorga a făcut în numele Profesorului același îndemn spunând între altele: „Nu putem lăsa pe președintele nostru de Consiliu pradă intrigilor, cabalelor și campaniilor calomnioase puse la cale de Ministerul de Interne. Tatăl meu a făcut pentru această țară atât, încât nu va putea fi înjosit nici chiar de omul care se cheamă Argetoianu".

www.dacoromanica.ro

D-rul Topa atacă pe dl. Argetoianu şi spune: „Omul acesta care şi-a făcut un piedestal politic din intrigă şi turpitudine să nu-şi imgineze că-şi poate bate joc de Profesor. Avem datoria să combatem nesocotirea la care suntem supuşi în permanenţă de la alcătuirea Cabinetului şi să-l facem atent (pe dl. Argetoianu) că acest Guvern este prezidat de şeful nostru, Profesorul Iorga".

Dumitriu-Şoimu spune că la Ministerul de Interne nu se dă destulă importanţă iorghiştilor.

Lenguceanu (secretar general la Ministerul Justiţiei) spune la rândul său: „Trebuie să imprimăm sub orice formă guvernării acesteia un aspect care să fie al nostru, adică al partidului prezidat de Nicolae Iorga".

Fotino (Bucureşti) atacă pe dl. Argetoianu spunând că ar fi bine ca domnia sa să renunţe la metodele sale faţă de profesorul Iorga, căci ar putea să-i fie fatale.

La urmă *Munteanu-Râmnic* declară că pe dl. Argetoianu l-au despărţit argetoianiştii de Averescu şi de Vintilă Brătianu. „Dacă vrea să mai stea acolo unde se află, noi i-am da un sfat: să se vindece de argetoianişti, fiindcă altfel îl vom vindeca noi demascându-i pe toţi opiniei publice, aşa cum sunt şi aşa cum îi identifică documentele pe care le avem".

Pentru a dovedi existenţa partidului, au hotărât apoi o campanie de întruniri în toată ţara şi au însărcinat pe doctorul Topa să fixeze datele şi ordinea oraşelor unde urmează să se ţină congrese.

Înainte de terminarea consfătuirii, domnul Mircea Iorga a plecat la profesor să raporteze despre cele discutate.

ANEXA 13

(Cele două liste propuse Regelui în septembrie 1931 pentru remanierea Guvernului. Cea dintâi punea la dispoziţia Coroanei un Guvern Constituţional, dar într-adevăr de mână tare, cu sesiuni parlamentare reduse — eventual cu împuternicire de guvernare prin decrete-legi, cu posibilitate de reglementare a Presei şi cu ordine în ţară. Regele a preferat menţinerea deplorabilului „statu quo")

Prima listă:

Preşedinţie)
Interne (— *C. Argetoianu*
Finanţe)

www.dacoromanica.ro

Externe	— *Ion Mitilineu*
Industrie	— *Vasilescu-Karpen*
Instrucţie şi Culte	— *D. Pompei*
Comunicaţii	— *Vâlcovici*
Agricultură	— *Ionescu-Sişeşti*
Sănătate	— *Dr. Canatacuzino (Ion)*
Armată	— *General Amza*
Justiţie	— *Istrate Micescu*
Muncă	— *Emil Ottulescu*
Miniştri de Stat	— *General Răşcanu*
	— *Valer Pop*
	— *Octavian Goga* (condiţional)

Subsecretari de Stat:

Finanţe	— *Zamfir Brătescu*
Interne	— *N. Ottescu*
	— *I.B.Georgescu* (Dolj)
Agricultură	— *Al. Radian*
Culte	— *Munteanu Râmnic*
Sănătate	— *Dr. Slătineanu*
Preşedinţie	— *Ion Pangal*

A doua listă:

Preşedinţie (fără portofoliu)	— *N. Iorga*
Interne) Finanţe)	— *C.Argetoianu*
Externe	— *Ion Mitilineu*
Industrie	— *Vasilescu- Karpen*
Comunicaţii	— *Vâlcovici*
Agricultură	— *Ionescu-Sişeşti*
Justiţie	— *Istrate Micescu*
Sănătate şi Muncă	— *Dr. Cantacuzino*
Instrucţie şi Culte	— *D. Pompei*
Armată	— *General Amza*
Miniştri de Stat	— *General Răşcanu*
	— *Valer Pop*

Subsecretari:

Preşedinţie	— I. Pangal
Finanţe	— Z. Brătescu

www.dacoromanica.ro

Interne — *N. Ottescu*
— *I.B. Georgescu* (Dolj)
Culte — *Munteanu-Râmnic*
Agricultură — *Al. Radian*

Ambele formaţiuni ar fi putut funcţiona cu Camerele existente, anumite defecţiuni iorghiste în ipoteza primei formaţiuni fiind compensate prin voturile liberale conform înţelegerii încheiate cu Duca.

ANEXA 14

(Câteva date relative la rectificarea bugetului Statului pe 1931)

„Veniturile şi cheltuielile Statului pe 1931 au fost fixate prin bugetul votat în decembrie 1930 la o sumă globală, de o parte şi de alta de:

Lei 35 305 953 671

În afară de bugetele Caselor Speciale şi Regiilor Autonome care se urcau şi ele la un total de:

Lei 31 469 157 588

Cu alte cuvinte bugetul Statului în întregimea lui se urca pentru anul 1931 la un total general de cheltuieli de peste *57 miliarde lei.*

Pe de altă parte, în acest total nu figurau nicăieri rămăşiţele de plăţi ale anului 1930, care se ridicau la suma de lei 3 114 679 099 lei — după cum nu figurau în bilanţul Statului datoriile contabilicești lichidate, dar neplătite, din exerciţiile precedente în valoare de peste zece miliarde de lei[1].

Rectificarea bugetului pe 1931 a fost impusă prin consideraţii de două ordine diferite:

1) insuficienţa încasărilor faţă de prevederi, şi

2) iregularitatea alcătuirii lui prin înlăturarea unor capitole reprezentând cheltuieli şi viramente care în practică nu puteau fi evitate.

I. *Insuficienţa încasărilor.* Cu tot sporul obţinut în aprilie, mai şi iunie prin măsuri mai energice de urmărire, încasările Statului pe primele 5 luni ale exerciţiului 1931 au dat un minus faţă de evaluările bugetare atât de însemnat, încât, chiar în ipoteza ritmului ameliorat din iunie pentru tot restul anului, un deficit final de peste 5

[1] Pe care le-am introdus în bugetul extraordinar pe anul 1932.

www.dacoromanica.ro

miliarde lei a apărut ca inevitabil. În asemenea condiţii şi chiar numai din acest punct de vedere o compresiune a cheltuielilor Statului se impunea de la sine.

O compresiune a cheltuielilor Statului se putea obţine şi fără o rectificare a bugetului Statului în faţa Parlamentului. Ministerul de Finanţe fiind autorizat şi chiar obligat, să alcătuiască decrete lunare de plăţi pentru personal şi pentru material, pe Departamente, în legătură cu disponibilităţile Tezaurului — ar fi putut să realizeze economiile cerute şi fără rectificarea legii bugetare. Dacă Ministerul de Finanţe n-ar fi avut decât asemenea operaţiuni de comprimări de efectuat, sarcina lui ar fi fost relativ uşoară. Din nenorocire Trezoreria mai trebuia să facă faţă şi unor plăţi — considerabile — neprevăzute în buget şi pentru regularizarea cărora, în conformitate cu legea contabilităţii generale a Statului, o rectificare a legii bugetare în curs de aplicare a devenit indispensabilă.

II. *Iregularitatea alcătuirii bugetului prin omiterea de credite.* Reproduc din expunerea de motive a bugetului rectificat pe 1931 următoarele rânduri[1].

„Situaţia finanţelor Statului s-a anunţat încă din primele luni ale exerciţiului sub culori destul de întunecoase. Sacrificiile cerute clasei funcţionăreşti (curba de reducere a salariilor fixată de Guvernul precedent) şi fiscalitatea aplicată unei economii naţionale bântuită de criză nu au putut opri lipsa de încasări.

Această stare de lucruri trebuia negreşit remediată. Opera de refacere şi de îndreptare ce voim să întreprindem porneşte de la aceste constatări.

De aceea, din primul moment ne-am văzut siliţi să cercetăm de aproape situaţia bugetului în curs şi să stabilim relele de care el suferă.

Bugetul pe anul 1931 a fost stabilit atât la cheltuieli cât şi la venituri la suma de *35 305 953 671 lei*. El nu corespunde realiatăţii şi de aceea din primele zile ale anului a fost nesocotit.

Din rămăşiţa de *3 114 679 099 lei*, cu care s-a soldat exerciţiul 1930, o sumă de *1 521 996 653 lei 85 bani* a fost plătită în cursul anului 1931 *fără ca în bugetul acestui an să existe vreun credit pentru acoperirea ei.* Plata a fost făcută utilizându-se contul curent de 2 miliarde lei, pe care Banca Naţională, conform condiţiilor de stabilizare, îl pune la dispoziţia Ministerului de Finanţe în fiecare an[2].

[1] Buget rectificat pe 1931, Expunere de motive.

[2] Suma trebuia să fie restituită Băncii Naţionale până la 31 decembrie al fiecărui an.

www.dacoromanica.ro

Pentru a se proceda astfel, ar fi fost necesar să se pună în concordanţă bugetul cu cerinţele art. 30 din Legea contabilităţii publice, care, desfiinţând termenul complementar din vechile bugete, *obligă să se înscrie în fiecare an,* atât la venituri cât şi la cheltuieli, rămăşiţele fie de încast, fie de lichidat din exerciţiile închise.

Bugetul pe 1931 nu numai că nu a fost pus în concordanţă cu acest text de lege, *ci din contră, rămăşiţele apar numai la venituri,* fără să fie prevăzut articolul corespunzător şi la cheltuieli.

Dispoziţia art. 8 din Legea bugetară, deşi prevede posibilitatea de lichidare a acestei rămăşiţe, nu este însă operantă, mai înainte de a se înscrie în buget şi creditele necesare la cheltuieli.

Cum în cursul exerciţiului ne-am găsit în situaţia de a plăti importante sume din exerciţiul 1930, serviciile au fost nevoite să creeze conturi speciale pe Ministere, pentru a înregistra aceste cheltuieli neprevăzute în buget, dar care se plăteau din fondul de rulment al Tezaurului, fond care trebuia folosit în primele luni numai pentru cheltuieli curente ale exerciţiului 1931.

Cum fondul de rulment trebuie să fie reconstituit, dacă ne-am fi ţinut pe această cale, desigur că nu era posibil să se acopere cheltuielile anului în curs deoarece veniturile ar fi fost în bună parte absorbite de cheltuielile şi angajamentele din anul trecut.

Restul de *1 592 682 445* lei din rămăşiţele de lei *3 114 679 099* ale anului 1930 a rămas să fie trecut în bugetul rectificat, reglându-se în acelaşi timp şi situaţia bugetară a plăţilor deja făcute. Rămăşiţele anului 1930, repartizate pe Ministere, se prezintă după cum urmează:

Ministerul de Finanţe	lei	1 192 904 981
Ministerul de Interne	lei	168 500 000
Ministerul de Justiţie	lei	83 888 554
Ministerul de Externe	lei	5 019 624
Ministerul Agriculturii	lei	98 177 677
Ministerul Muncii şi Sănătăţii.....	lei	121 870 161
Ministerul Ind. şi Comerţului	lei	22 938 661
Ministerul Armatei	lei	1 007 885 081
Ministerul de Lucrări Publice.....	lei	17 101 388
Ministerul Instr. Publice şi Cultelor ..	lei	388 298 555
Preşedinţia Cons. de Miniştri	lei	8 094 417
Total	lei	3 114 679 099

Paralel cu această lipsă de prevedere a creditelor necesare pentru lichidarea rămăşiţelor din exerciţiul 1930, bugetul Statului pe 1931,

www.dacoromanica.ro

cât şi bugetul diverselor Case şi Regii Autonome mai prezintă şi alte omisiuni.

Aceste omisiuni provin fie din insuficienţa creditelor înscrise pentru cheltuieli obligatorii, *fie din omiterea lor totală.*

Ele se prezintă după cum urmează:

Ministerul de Finanţe: lei 46 250 000 pentru amortizarea avansului de 4 miliarde lei la B.N.R.; *lei 17 330 135*, subvenţia Casei Pensiilor pentru Direcţia Penitenciarelor şi Regia Exploatărilor Agricole; *lei 24 500 000* remiză cuvenită Casei Autonome a Monopolurilor pentru vânzarea timbrelor fiscale; *lei 12 568 000*, participarea Statului la emisiunea a 3-a de acţiuni a Societăţii I.A.R.; *lei 200 000 000* pentru plata creanţelor datoriei publice din exerciţii închise la 1929 inclusiv.

Ministerul Justiţiei: lei 6 996 886, întreţinerea aresturilor preventive[1].

Ministerul Instrucţiunii Publice: *lei 1 000 000*, subvenţia Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

Ministerul Armatei: *lei 314 363 490*, pentru echipament predat.

În total *lei 623 008 511.*

La Regia Autonomă C.F.R. nu s-a înscris în buget rata pentru locomotivele furnizate de casa A.E.G., iar Casa Autonomă a Drumurilor n-a înscris rata pentru podurile metalice, procurate în anul trecut. Prin rectificarea făcută acestor bugete s-au introdus creditele necesare conform contractelor.

Este necesar să adăugăm că faţă de unele angajamente care s-au ivit ulterior, a trebuit să se înscrie şi unele plăţi noi, devenite exigibile după votarea bugetului. Astfel sunt anuităţile împrumutului de *Dezvoltare* care se ridică la suma de *lei 869 666 531* şi care trecute asupra redevenţelor Regiei Monopolurilor le vor reduce în proporţie.

Între noile necesităţi ivite după votarea bugetului vom enumera numai pe cele mai importante, şi anume:

Ministerul de Finanţe, lei 3 700 000 pentru complectări de personal la Înalta Curte de Conturi; *Ministerul de Externe*, lei 861 000, cheltuieli pentru Comisia de Reparaţii (Paris); *Ministerul Armatei*, lei 165 000 000, alocaţii de echipament pentru ofiţeri şi reangajaţi (în realitate un spor de leafă), lei 100 000 000, subvenţia Casei Generale de Pensii pentru majorarea pensiilor militare şi lei 47 124 675, cheltuieli pentru întreţinerea spitalelor şi sanatoriilor militare, a mu-

[1] De necrezut, nu se prevăzuse în buget!

www.dacoromanica.ro

zicilor militare precum şi cheltuielile pentru elevii din şcolile şi liceele militare.

În total *lei 316.685.675.*

Ne aflăm astfel în faţa unei lipse totale de *lei 4 924 539 816.*

Sumele aci indicate se referă numai la cheltuielile ordinare necontabilizate în buget sau la plăţile care ar trebui efectuate prin natura lor urgentă, în afară de vreo alocaţiune bugetară corespunzătoare. Nu se cuprind sumele provenind din creanţele de plată din exerciţii închise.

Statul mai are într-adevăr de lichidat creanţe care în total se ridică la suma de *4 558 181 387 lei*[1]. Şi care sunt datorii contractate în intervalul de la 1911 până la 1929 inclusiv. Aceste creanţe urmează să fie acoperite din alte resurse sau să fie plătite an de an pe cale de amortizare, întar-un termen scurt.

Astfel cum se prezintă bugetul, el nu s-ar fi putut solda la sfârşitul anului decât printr-un deficit însemnat, chiar în ipoteza aleatorie a unei mari sporiri de încasări în cursul semestrului al doilea. După cum reiese din cifrele de mai sus, un deficit de aproape 5 miliarde lei era de prevăzut, fără să mai vorbim de alte sume exigibile şi ele, chiar dacă încasările bugetului ar fi fost conform cu evaluările.

Cheltuielile deja ordonanţate, fără alocaţiune bugetară pentru a nu aduce un prejudiciu în funcţionarea serviciilor publice se urcă la suma de *1 521 996 654 lei.*

(Urmează enumerarea economiilor făcute la fiecare Departament, la fiecare Regie sau Casă Autonomă, precum şi viramentele necesitate pentru complectarea veniturilor Casei Pensiilor imputate asupra bugetelor anumitor (mai toate) Regii şi Case Autonome).

.....

.....

Ca încheiere, bugetul rectificat se prezintă cu economii de 2 341 591 463 lei la Stat şi de *1 669 788 014 lei* la Casele Autonome şi Regiile Publice Comerciale. În total dar *lei 4 011 379 477*[2].

Faţă de angajamentele luate atât prin noul împrumut cât şi prin alte obligaţiuni legale şi inevitabile, a trebuit să înscriem şi o nouă cheltuială, de *lei 1 866 736 352,* deosebit de rămăşiţele anului 1930.

---

[1] Aceste creanţe au fost introduse în bugetul extraordinar pe anul 1932.

[2] Dar şi cu un spor pe de altă parte de *lei 4 924 539 816* reprezentând cheltuielile neînregistrate în buget. Totalul bugetului rectificat s-a ridicat astfel la *lei 37 645 777 659* în care se cuprindeau şi rămăşiţele de *3 114 679 099 lei* din 1930.

www.dacoromanica.ro

Prin rectificarea bugetului n-am înţeles deci numai comprimarea cheltuielilor, ci şi înscrierea cinstită a tuturor posturilor de plată care până aci se făceau, dar se omiteau în buget, sau se treceau pe seama contului de deschideri de credite extraordinare.

În definitiv, astfel cum se prezintă bugetul rectificat pe care-l supun aprobării dvs., el este o oglindă sinceră a finanţelor Statului.

Lipsurile pe care le constatăm în alcătuirea bugetului pe 1931 sunt datorate unei concepţii pe care o socotim greşită. Este o concepţie greşită de a prezenta un buget echilibrat cu orice preţ, fie chiar prin artificii contabile.

Credem că de azi înainte metoda nouă introdusă de noi va rămâne ca tradiţie în finanţele româneşti. Această metodă constă din a arăta fără reticenţă şi cu sinceritate atât situaţiile bugetare, cât şi situaţiile Tezaurului.

Economii la cheltuieli, bineînţeles, cât se va putea, evaluări cinstite la venituri şi mai mult sub decât peste posibilitatea de realizări.

Să căutăm să echilibrăm realmente bugetul, fie şi cu preţul celor mai mari sacrificii.

Iar dacă vom fi în imposibilitatea de a ajunge la un echilibru de socoteli, mai bine să mărturisim un deficit care există, decât să-l ascundem".

Ministrul finanţelor,
C. Argetoianu

ANEXA 15

(Neplata funcţionarilor, mai ales a învăţătorilor şi popilor, s-a pus în sarcina Guvernului Iorga, în special în sarcina ministrului de finanţe al acelui Guvern. Cele câteva mărturii care urmează dovedesc cu prisosinţă că întârzierea în plata salariilor începuse cu mult înaintea constituirii Guvernului din 18 aprilie 1931)

La 30 octombrie 1930 (şase luni înaintea constituirii Ministerului Iorga) are loc la Bucureşti un *Congres al Funcţionarilor*. Iată ce scrie *Universul* în darea de seamă pe care o consacră acestui Congres:

„Dl. Stoica, notar, arată de asemenea că funcţionarii satelor, care formează fundamentul administraţiei, de unde pleacă întregul mecanism administrativ suferă de vitregia Statului. Notarii sunt oropsiţi până într-atât *că de 8 luni n-au primit nici un ban salariu* şi sunt lăsaţi

www.dacoromanica.ro

muritori de foame ei și copiii lor, fără ca conducătorii să se sinchisească".

La 27 octombrie 1930 *Universul* publicase deja un articol al d-lui Em.D. Ionescu, învățător din Burdujeni, sub titlul: *Salarizarea învățătorilor, o tragedie.* Dl. Ionescu scrie următoarele:

„Problema salarizării învățătorilor, care a preocupat toate cercurile în ultimii ani, în afară de guvernanții care aveau datoria să o rezolve, *exaspearează pe cei 40 000 de învățători* prin cele două fețe ale ei:

a) proasta retribuție, inferioară grăjdarilor, și

b) felul și timpul (sic) în care se face de către autoriatăți *achitarea acestor mizere retribuții.* Dacă nerezolvarea primei chestiuni roade treptat vlaga corpului învățătoresc care nu are nici cu ce-și plăti hrana și îmbrăcămintea, felul *cum* și mai ales *când* se face plata salariilor, constituie o adevărată bătaie de joc.

Presa anunță zilnic că în județul Rădăuți învățătorii n-au primit salariile pe *septembrie* încă; în județul Iași, pe *august* și *septembrie,* și așa mai departe, fără ca cei în drept să se sesizeze".

Universul cu data de luni 24 noiembrie 1930 publică darea de seamă a întrunirii corpului profesoral din județul și orașul Brașov:

„Dl. profesor Orghidan, președintele federației deschide ședința relevând starea deplorabilă în care se găsește corpul didactic din întreaga țară. *Salariile de mizerie nu se achită la timp.*

La Brașov, deși suntem pe sfârșitul lui noiembrie încă *nu s-au primit salariile pe septembrie*".

O ușoară întârziere de trei luni!

Dar soldele ofițerilor? Dar lefurile magistraților?

Să citâm mai departe din *Universul,* din numărul din 30 decembrie 1930, de data asta, sub titlul: *Profesorii nu și-au primit salariile din octombrie:*

„Am fi foarte curioși să știm care din grangurii — mari sau mărunți — ai regimului (Mironescu - Mihalache - Madgearu) sunt în restanță cu ceva din salariile respective? Care ministru, subsecretar de Stat, șef de cabinet, director, ales discutabil al națiunii, nu și-a încasat drepturile mai mult sau mai puțin la zi? Credem că nici unul.

Și totuși sunt slujitori ai Statului — *ofițeri, pioni ai aparatului administrativ, magistrați, membri ai corpului didactic,* care zi de zi își irosesc viața în muncă fără preget pentru oțelirea țării — *care nu și-au primit lefurile... nici chiar pe octombrie.*

www.dacoromanica.ro

E o rușine ce nouă ne sugrumă sufletul — iar altora, beneficiarii timpurilor aprig de triste ce străbatem, *ar trebui să le pleznească obrajii*".

Și tot în același număr:

„În această privință a soartei penibile ce apasă profesorimea" — (scrie *Universul*) — primim dintr-un colț îndepărtat al țării o scrisoare îndeosebi de zguduitoare, semnificativă.

Ne scrie un bătrân — și prea cunoscut — profesor:

„N-am primit leafa din octombrie. Mă zbat într-o suferință ce mă umilește și mă disperă. Crăciunul meu nu e Crăciun, e chin. Creditorii mă întind pe uliță, mă înnebunesc. Ce prestigiu mai pot avea față de rosturile mele, față de școlarii mei, față de părinții lor și de mediul în care trebuie să fiu «domn profesor» și nu un debitor hulit, un nefericit mizer lipsit până și de gologanul de tutun?"

„E o stare de lucruri intolerabilă, o adevărată batjocură căreia Guvernul trebuie să-i pună capăt și încă grabnic" — încheie *Universul*.

La 5 februarie 1931 în fine, cu două luni înainte de începutul Guvernării Iorga–Argetoianu, Costache Bacalbașa semnează în același *Universul* un articol intitulat: *Iar lumea moare de foame.*

Protestarea cunoscutului ziarist *privind neplata salariilor,* se încheie astfel: „Atâta jale n-a fost în țara românească niciodată!"

Neamul Românesc din 25 martie 1936, ocupându-se de criticile aduse profesorului Iorga de către un profesor secundar, dl. St. Diamandi într-o lucrare biografică, scrie:

„Comentatorul tendențios, dl. St. Diamandi a cărui lipsă de obiectivitate are o explicație (domnia sa era în 1924 în organizația de Roman a d-lui Mihalache!!) — s-a oprit și la o altă critică ușuratică și inexactă:

«Sub Guvernul prezidat de Nicolae Iorga, se întâmplă faptul fără precedent în analele politice ale țării românești, ca slujbașii Statului să rămână luni de zile fără leafă».

Vom vedea cât era *fără precedent* întârzierea plății salariilor.

Profesorul Iorga a luat frânele Guvernului[1] tehnicienilor în 18 aprilie 1931. Să urmărim evenimentele de atunci, în ordinea lor cronologică. Să începem deocamdată cu ianuarie 1931.

Trei luni înainte de venirea noastră la Guvern, în articolul de fond *Întârzieri păgubitoare,* ziarul *Universul* spune:

[1] Citățm *Neamul Românesc* ziar personal al d-lui Neculai Iorga.

www.dacoromanica.ro

Presa publică *adesea* plângeri *din toate părțile țării*[1], arătând că diferite categorii de funcționari ai Statului nu și-au primit salariile *pe o lună sau două în urmă* (așadar în *noiembrie* și *decembrie 1930*, salariile erau în restanță!).

Este adevărat că nu s-au semnalat niciodată numulțumiri de felul acesta din cercurile miniștrilor și celorlalți mandarini achitați de lefuri în birouri sau acasă, cu tradiționala punctualitate.

Trăim într-o epocă, când este exclusă presupunerea că lefurile permit excedente din care s-ar putea face față întârzierii puse în plata lor. Dimpotrivă, greutățile abia pot fi biruite cu mijloacele disponibile, și reducerile aplicate de curând au accentuat dificultatea cu care se luptă de atâta vreme slujitorii conștiincioși».

Și mai departe:

«Iată o situație inadmisibilă fiindcă pe lângă neajunsurile materiale, crează deprimări în rândurile celor ce le suferă, atunci când lucrările serviciilor reclamă mai mult zel și mai mult suflet.

Întârzierile acestea au ieșit din categoria întâmplărilor izolate și s-au înmulțit în timp și în spațiu. E momentul să li se pună capăt printr-o administrație mai riguroasă. Ceea ce li se dă să li se dea la timp, căci la timp li se cere oamenilor muncă și abnegație».

În *Universul* de Joi 26 februarie 1931, se relatează o plângere primită și se arată «că unele școli de meserii se închid din pricina că *profesorii nu și-au primit de câteva luni salariile.* La Reșița ele nu s-au achitat funcționarilor și profesorilor de 7 luni, adică din august 1930».

Ce are de spus dl. ministru al Muncii (?), întreabă *Universul.*

În ziua de marți 10 martie 1931, cu o lună și zece zile înainte de constituirea Guvernului Iorga, *Universul* scrie iarăși:

«Federația Corpului Didactic a ținut o întrunire de protest la Cercul profesorilor secundari din Capitală împotriva faptului că *nu se plătesc salariile.* Dl. I. Condrea (Cluj) arată că profesorii Seminarului pedagogic universitar din Cluj n-au primit (ne aflăm în martie) nici salariile pe ianuarie».

Așadar, din august 1930 — adică cu *nouă luni înainte* de a veni la Guvern Nicolae Iorga și tehnicienii — salariile funcționarilor *nu erau plătite,* lefurile profesorilor de la Reșița erau în întârziere cu șapte luni. La Universitatea din Cluj, salariile nu se achitaseră în martie

[1] Sublinierile sunt ale *Neamului Românesc.*

www.dacoromanica.ro

1931, nici pe luna ianuarie 1931 — deci erau în suferinţă cu *un trimestru.*

Şcolile se închid în acele vremuri, sub Guvernul d-lor Maniu–Madgearu–Mihalache, deoarece nu se achitau salariile uneori cu *nouă luni de amânări.*

La 21 martie 1931, dl. Manoilescu, membru al Guvernului, anunţă că Tezaurul e sleit, şi că Guvernul naţional-ţărănesc se află înaintea unei categorice imposibilităţi să achite lefurile curente.

Guvernul Hamalilor, prin urmare nu a inaugurat el sistemul neachitării lefurilor.

S-a găsit înaintea unui trist şi periculos precedent. A făcut tot ce i-a stat în putinţă să acopere deficitele din opera odioasă a politicienilor. Ni s-a lăsat Tezaurul fără un leu iar toate fondurile împrumuturilor[1], întreaga serie de disponibilităţi, consumate".

ANEXA 16

(Criza Bancară)

(Scrisoarea domnului Auboin din 28 iunie 1931 adresată domnului guvernator al Băncii Naţionale şi comunicată în copie domnului C. Argetoianu, ministru de finanţe)

Bucureşti
29 iunie 1931

Domnule Ministru,

Întrucât în prezent sunt suferind şi nu pot să vin să vă vorbesc personal şi direct despre situaţia existentă, îmi permit să vă trimit copia unei scrisori pe care am adresat-o chiar în cursul zilei de azi domnului guvernator al Băncii Naţionale.

Vă rog să primiţi, domnule ministru, asigurările înaltei mele consideraţiuni.

R. Auboin

[1] Inexact. Distribuite prin însuşi programul împrumutului, pe categorii, dar nu consumate.

www.dacoromanica.ro

București,
28 iunie 1931

Domnului Angelescu
Guvernatorul Băncii Naționale a României
București

Domnule Guvernator,

Îmi cer scuze că n-am putut, întrucât în prezent sunt bolnav și deci nevoit să stau acasă așa cum mi-a prescris medicul meu, să asist ieri la ședința Băncii Naționale, și-mi permit să vă expun mai jos în rezumat punctul de vedere pe care aș fi dorit să-l expun ieri în ședința Comitetului de conducere al Băncii, și asupra căruia cred că sunt întru totul de acord atât cu dumneavoastră cât și cu membrii ceilalți ai Băncii (sic[1]).

Din momentul în care Banca Națională și-a reluat, odată cu convertibilitatea monedei sale și misiunea și răspunderile sale normale specifice unei bănci de emitere, s-a dovedit de mai multe ori că mecanismul monetar acționează în mod normal.

Mai ales în cursul lunilor aprilie-mai ale anului 1929 și în lunile mai–iunie, anul 1930, măsurile tehnice pe care le-a luat Banca Națională, i-au permis să-și apere cu ușurință și în același timp cu eficacitate sporită realizarea încasărilor. Ea a intervenit de asemenea, în mai multe rânduri, cu mult succes pentru a stăvili câteva manifestări de panică din partea depunătorilor; în această direcție ea a avut la începutul anului 1930, o intervenție cu adevărat hotărâtoare.

Stabilitatea relativă a proporției de acoperire între 40 și 45 % și menținerea în circulație, în pofida actualelor dificultăți economice, a unui volum aproximativ egal de mijloace de plată (bancnote, conturi curente particulare, monedă divizionară) constituie simptome relativ favorabile. Cu toate acestea, rezultatele prevăzute în ceea ce privește redresarea situației Băncii Naționale și restabilirea ei pe o bază sănătoasă prin aplicarea programului de stabilizare, sunt departe de a da garanții certe pentru obținerea unor rezultate satisfăcătoare.

Așa se explică și faptul că răscumpărarea de către Statul român a unei părți din portofoliu, pe o scadență mult prea îndelungată, încă nu s-a încheiat, și acest lucru nu se va realiza decât pe măsură ce va

[1] Sublinierea mea, *C.A.*

www.dacoromanica.ro

primi ultima tranşă de monedă divizionară care va elibera Banca Naţională de mai bine de 1 200 milioane de lei.

Ceea ce este şi mai grav, este că cele 4 miliarde efecte care vor fi cedate Statului, nu numai că conţin o mare parte a imobilizărilor complecte de fonduri şi chiar o cifră ridicată de pierderi, dar şi că va trebui să se facă un efort deosebit pentru a se readuce portofoliul păstrat de Bancă în cadrul prescris în statutul său şi considerat de toată lumea ca fiind indispensabil pentru activitatea sănătoasă în ceea ce priveşte conducerea unei Bănci de emisie.

Prevederile şi regulile statutare prevăd în principal că orice scont trebuie să aibă la bază o operaţiune economică determinată şi precisă al cărei deznodământ să poată asigura plătirea datoriilor la scadenţe, iar garanţia băncii prezentatoare să nu intervină decât în mod cu totul şi cu totul excepţional, şi anume, atunci când se produce un faliment sau numai o defecţiune la principalul debitor, aceasta deoarece, oricum ar fi, scontarea de efecte financiare care nu se bazează pe circulaţia unei mărfi reale este interzisă cu desăvârşire (sic).

Aceste principii care sunt respectate cu rigurozitate în toate ţările care au un sistem monetar sănătos şi care nici n-ar mai trebui să fie amintite, au fost atât de mult abandonate după război în România încât efortul ce ar fi necesar pentru a le reintroduce în mod util şi eficace, ne apare ca fiind într-adevăr uriaş.

Se cuvine mai ales să se acţioneze cu energie pentru ca băncile particulare şi întreprinderile economice să înţeleagă odată pentru totdeauna că Banca Naţională nu poate câtuşi de puţin să joace un rol de comanditar şi de dispensator de capitaluri; aceasta este o condiţie indispensabilă pentru ca ea să poată să-şi îndeplinească adevăratul său rol care este acela de a regla prin scontul său volumul mijloacelor de plată aflate în circulaţie, şi de a garanta economiei ţării avantajele unei circulaţii elastice în cazul izbucnirii unei crize financiare.

Pentru ca această elasticitate să fie într-adevăr reală, este necesar mai întâi ca urmările, consecinţele adevăratelor abuzuri de credite care au reuşit să facă din Banca Naţională o dispensatoare (furnizoare) de capitaluri artificiale, să fie imediat reparate şi curmate.

De aceea este indispensabil să se continue fără răgaz şi neobosit, în pofida atâtor dificultăţi de ordin financiar şi monetar, opera definită în programul de stabilizare, şi despre îndeplinirea căreia eu va trebui să dau seamă la începutul anului viitor când perioada de trei ani prevăzută, va expira.

www.dacoromanica.ro

Ancheta, asupra căreia am căzut cu toții de acord, asupra situației reale a portofoliului Băncii Naționale se impune așadar mai mult ca oricând; se impune de asemenea să se treacă de urgență la organizarea serviciului de încasări la scadență; de altfel crearea acestui serviciu a fost și ea prevăzută în programul de dezvoltare pe anul 1931.

Nu trebuie de altfel să-și facă cineva iluzia și să creadă că atât în România ca și în alte țări care recent au făcut aceeași experiență, se va putea obține un progres evident și hotărâtor; într-adevăr, un astfel de progres va fi imposibil de obținut atâta timp cât Banca Națională nu va fi obținut din partea principalelor bănci promisiunea fermă de a înceta să-i mai facă concurență în această direcție și să se pună toate de acord pentru a cere de asemenea de la clienții lor plăți reale care să corespundă unei mișcări de mărfuri precise și plătite în mod automat în momentul sosirii scadenței.

Practicile actuale, bazate pe abuzarea de credit personal, privează nu numai băncile, ci și țara întreagă de un instrument de credit indispensabil.

Cu toate acestea, Banca Națională trebuie să facă față dificultăților imediate, care pot să se agraveze și mai mult în viitor datorită repercutării efectelor grave ale crizelor care s-au produs în alte țări.

În aceste împrejurări linia de conduită pe care trebuie s-o urmeze Banca Națională a României în prezent, mi se pare a fi următoarea:

Banca Națională nu trebuie să piardă din vedere scopul pe care trebuie să-l atingă și care este acela al revenirii la metode sănătoase de credit; ea va trebui de asemenea să refuze în mod energic avansurile fără o bază comercială, care sub cele mai diferite pretexte i se solicită aproape în fiecare zi. Ea trebuie mai ales să refuze să se angajeze, contrar prevederilor statutului său și în detrimentul marilor interese naționale față de care răspunderea îi revine tot ei, atât în operațiuni care constituie o comanditare deghizată, cât și pentru a sprijini în mod cu totul excepțional anumite bănci pe care proasta lor gestionare le-a pus într-o situație critică și a căror lichidare n-a fost adesea amânată decât într-un mod cu totul artificial. Greșelile de gestiune comise de anumite instituții au fost atât de grave și atât de frecvente în cursul anilor trecuți, încât o intervenție din partea Băncii Naționale în acest caz n-ar putea decât să o compromită și mai mult, fără nici un alt efect util.

Este dimpotrivă de datoria sa evidentă de a depune toate eforturile pentru a stăvili o panică momentană, sau pentru a contracara

www.dacoromanica.ro

repercusiunile unor evenimente de ordin extern care ar risca să compromită băncile cele mai importante şi care sunt indispensabile economiei întregii ţări.

Tocmai pentru a putea interveni în mod util în acest caz excepţional, este esenţial ca Banca Naţională să desfăşoare în timp normal o politică foarte sănătoasă.

Este deosebit de important ca băncile şi publicul să ştie că Banca Naţională posedă ca rezervă mijloace importante şi imediate cu care să contracareze efectele oricărei panici de moment, pentru că ea nu pune în circulaţie în mod normal decât o parte a mijloacelor sale şi că acestea ar putea fără nici un fel de dubiu, în caz cu totul excepţional să fie sporite prin sprijinul financiar venit din exterior, sprijin pe care îl face în prezent posibil stabilizarea monetară şi participarea Băncii Naţionale a României la organismele internaţionale care sunt foarte solidare cu băncile de emisie având o monedă sănătoasă.

Acest ajutor eventual, pe care eu mă voi strădui desigur din toate puterile să-l obţin, dacă acest lucru se va dovedi necesar, presupune bineînţeles că noi am început deja să folosim la maximum propriile noastre mijloace şi că am acţionat întotdeauna şi continuăm să acţionăm şi de acum încolo aşa cum se cuvine.

De aceea este cât se poate de important ca Banca Naţională, atât pentru a salvgarda marile interese de care răspunde, cât şi pentru a-şi rezerva, dacă va fi nevoie, dreptul să obţină în favoarea sa solidaritatea celorlalte bănci de emisie, să lege ajutorul excepţional pe care ar putea considera oportun să-l acorde uneia sau alteia din băncile de emisie aflate momentan în dificultate, de anumite garanţii foarte serioase.

Aceste garanţii ar trebui să conste în principal şi în primul rând într-o expunere completă şi sinceră a situaţiei sale, apoi într-un angajament precis de a degaja Banca Naţională într-un interval de timp stabilit, potrivit unui program realizat de comun acord cu ea.

Este foarte important ca ajutorul primit de Banca Naţională să fie folosit în interesul pieţei şi pentru a stăvili o stare de panică în rândurile depunătorilor particulari, şi nu în interesul unor comanditări directe sau indirecte din partea băncii care să le permită depunătorilor să-şi retragă capitalurile sau acelor al băncilor concurente care ar putea profita de pe urma retragerii fondurilor publicului pentru a atrage la ele aceste fonduri.

Acţiunea Băncii Naţionale nu poate servi la altceva decât să dea un sprijin considerabil şi hotărâtor eforturilor depuse de către cei

www.dacoromanica.ro

interesaţi şi nu, aşa cum s-a întâmplat adesea în trecut, la scutirea acestora de eforturi.

În concluzie, Banca Naţională îşi va exercita cu atât mai mare eficacitate acţiunea sa, cu cât fiecare va fi mai convins de dorinţa băncii de a nu se lăsa abătută, cu nici un preţ, de la politica sa de stabilizare ale cărei principii sunt prevăzute în mod clar în statut, şi de la anagajamentele sale exprese, ci că, dimpotrivă, această politică va asigura în condiţii excepţionale un succes decisiv tuturor intervenţiilor sale legitime. Este evident că în cazul în care sprijinul moral sau material al Statului ar putea deveni indispensabil, convingerea publicului că Statul are toate rezervele suficiente şi în ordine pentru ca acţiunea sa să fie decisivă, aceasta ar fi o condiţie indispensabilă a succesului.

Am cerut prin domnul Guitard să obţină de la serviciile dumneavoastră o serie de informaţii suplimentare care-mi vor fi foarte folositoare pentru a aprecia aşa cum se cuvine situaţia existentă, şi vă stau la dispoziţie, atât dumneavoastră cât şi membrilor Comitetului de conducere, pentru a ne pune cu toţii de acord, dacă va fi nevoie.

V-aş fi foarte recunoscător dacă şi dumneavoastră aţi binevoi să mă ţineţi la curent cât mai des cu putinţă cu situaţia existentă.

Vă rog să primiţi, etc.

R. Auboin

ANEXA 17

(Scrisoarea adresată de dl. Roger Auboin, consilier tehnic, domnului guvernator M. Manoilescu, cu data de 24 iulie 1931)

Domnule Guvernator,

Am onoarea a vă face cunoscută prin scrisoarea mea din 28 iunie precum şi prin cea din 14 iulie anul curent, părerea mea în legătură cu situaţia Băncii Naţionale şi asupra măsurilor ce se impun a fi luate pentru a se putea face faţă împrejurărilor actuale.

Rezultatul măsurilor luate este de altfel încurajator, deoarece retragerile masive de depuneri au fost stăvilite într-un timp foarte scurt, în urma ajutorului excepţional pe care ea a trebuit să-l acorde băncilor cu un procentaj de acoperire relativ satisfăcător, şi anume, 39 %.

www.dacoromanica.ro

Cred cu toate acestea că sunt întrutotul de acord cu dumneavoastră şi cu toţi membrii Comitetului de conducere al Băncii Naţionale, atunci când afirm că o acţiune energică se impune acum mai mult ca oricând pentru apărarea încasărilor Băncii şi pentru intrarea în Bancă a creditelor excedentare pe care ea a trebuit să le arunce pe piaţă la începutul acestei luni. Apropierea lunii august, căci într-adevăr mai rămân puţine zile, când în mod normal vânzările recoltelor ar trebui să permită să se ceară achitarea a numeroase credite, va uşura această acţiune indispensabilă.

De la începutul lunii în curs, s-au petrecut totuşi un anumit număr de fapte care au făcut obiectul recentelor deliberări ale Comitetului, dar care sunt prea grave pentru a nu mă vedea obligat să atrag asupra lor atenţia Băncii într-un mod destul de serios.

Situaţia Băncii Marmorosch Blank et C ie a constituit în numeroase rânduri obiectul analizei Comitetului de conducere al Băncii Naţionale de la stabilizare încoace.

Domnul Rist şi eu însumi am insistat, încă din momentul intrării în vigoare a Programului de stabilizare, în mod foarte categoric pe lângă Banca Naţională pentru ca ea să exercite asupra celorlalte bănci particulare aflate în subordinea sa, o supraveghere atentă şi în acelaşi timp legitimă pentru a obţine o expunere periodică şi sinceră de la fiecare în parte asupra situaţiei sale reale şi să ceară, pe de altă parte, rambursarea tuturor efectelor financiare imobilizate şi care nu erau destinate să fie răscumpărate de Stat în virtutea Programului de stabilizare. Au fost înregistrate anumite progrese în această direcţie şi în felul acesta principalele bănci din Bucureşti au rambursat efectele imobilizate sau pe cele având o prea lungă scadenţă admise anterior în scontul Băncii Naţionale.

La rândul său, Banca Blank a rambursat în cursul anului 1929, suma de 140 de milioane lei.

La începutul anului 1930, Banca Blank a fost nevoită, ca urmare a unei masive retrageri a sumelor depuse de către depunători, să ceară ajutorul Băncii Naţionale. Aceasta din urmă i-a acordat în mod foarte generos şi masiv întregul ajutor cerut, pentru că ea a acceptat să reesconteze, pe lângă portofoliul admis anterior, la început 458 de milioane, apoi 265 milioane de efecte cu două semnături care nu prezentau condiţiile cerute pentru a fi scontate în mod normal.

Acest ajutor, într-adevăr excepţional, care de altfel s-a şi soldat cu rezultatele scontate, deoarece a stăvilit definitiv şi complect fe-

www.dacoromanica.ro

bra retragerii din bancă a sumelor depuse, n-a putut totuşi să fie acordat de către Banca Naţională decât prin impunerea unor condiţii foarte precise Băncii Blank. Aceste condiţii sunt următoarele:

1. Garanţii de siguranţă pentru plata efectelor;

2. Program de rambursare eşalonat până la sfârşitul anului;

3. Angajament ferm din partea Băncii Blank de a profita de răgazul astfel acordat prin ajutorul excepţional al Băncii Naţionale pentru a lua măsurile adecvate menite să evite o repetare a unei asemenea situaţii[1].

Aceste măsuri se refereau mai ales la:

a) procurarea în cel mai scurt timp a unor credite externe absolut indispensabile pentru a da băncii disponibilităţile de care ea era complect lipsită, aşa cum o arătase experienţa;

b) continuarea, prin sacrificiile necesare, a unui program de lichidare a efectelor sale imobilizate;

c) luarea în general a tuturor măsurilor de reorganizare indicate de Banca Naţională, căreia de altfel i se vor furniza toate informaţiile necesare pentru a cunoaşte în mod exact şi a urmări îndeaproape situaţia existentă la Banca Blank.

Această activitate desfăşurată de Banca Naţională şi condiţiile pe care ea le-a pus, au constituit obiectul unei scrisori adresată de consilierul tehnic guvernatorului Băncii Naţionale la data de 17 martie 1930, scrisoare care conţine în rezumat hotărârile luate de comun acord cu el, de către Banca Naţională. De atunci încoace, diferitele scadenţe, amânate de altfel în mai multe rânduri, au fost în mod general acoperite de Banca Blank[2], a cărei situaţie generală s-a ameliorat în mod sensibil în urma luării hotărârii de către Stat de a accepta, cu titlul de portofoliu răscumpărat de către el în virtutea prevederilor din Programul de Stabilizare, 300 de milioane de efecte în mod excepţional admise în scontul Băncii Naţionale.

Eu mi-am dat aprobarea în legătură cu această operaţiune, deşi, în principiu răscumpărarea de efecte de către Stat fusese rezervată nu-

[1] *Aceste condiţii ca şi măsurile cerute care urmează, n-au fost niciodată aduse de către dl. Aristid Blank sau de direcţia Băncii Blank la cunoştinţa Consiliului Băncii şi nici chiar a Comitetului de Direcţie. Eu nu le-am aflat decât ca ministru de finanţe din comunicările verbale şi din corespondenţa cu domnii de la Banca Naţională.*

[2] În Comitetul de Direcţie al Băncii şi chiar în Consiliu, Aristid ne-a pus în curent cu aceste plăţi, *dar ni le-a prezentat ca o consecinţă a prosperităţii Băncii care îi permitea să-şi reducă scontul la Banca Naţională!* Despre o condiţie impusă de Institutul de Emisiune, nu ne-a pomenit niciodată!

www.dacoromanica.ro

mai efectelor existente la data de 7 februarie 1929 în portofoliul Băncii Naţionale, pentru a ţine seama de situaţia deosebită a Băncii Blank, care interesează în mod deosebit economia ţării în ansamblul ei.

Mai trebuie totuşi să notăm că de-a lungul întregii acestei perioade de timp, contrar angajamentelor formale care fuseseră luate, informaţiile furnizate Băncii Naţionale de către Banca Blank cu privire la situaţia sa financiară exactă, nu par a fi fost complecte şi că, pe de altă parte, programul de anulare a imobilizărilor şi de căutare a unor capitaluri lichide, fără de care era limpede că o consolidare serioasă a băncii era cu totul imposibilă, nu pare a fi fost urmărit cu toată seriozitatea şi, mai mult, n-a putut deci să fie transpus în practică în toate cazurile.

S-ar putea totuşi crede, potrivit informaţiilor furnizate Băncii Naţionale, că dacă totuşi răgazul acordat prin ajutorul conjugat al Băncii şi al Statului n-a fost folosit pentru căutarea unor noi ajutoare care păreau indispensabile, acest lucru se datoreşte faptului că banca prevăzuse dispoziţii eficace pentru a-şi ameliora poziţia şi pentru a strânge disponibilităţile necesare unei mari bănci de depuneri.

A apărut totuşi foarte clar faptul că, atunci când la sfârşitul lunii iunie şi la începutul lunii iulie, a izbucnit febra retragerii depunerilor din toate marile bănci din Bucureşti, Banca Blank nu avea la dispoziţia sa alte resurse, pentru a face faţă acestei situaţii critice, decât să facă imediat apel la ajutorul Băncii Naţionale.

A devenit de asemenea clar şi faptul că Banca avea dificultăţi tot mai mari să prezinte Băncii Naţionale efecte de o calitate nu nu mai satisfăcătoare, dar şi acceptabilă.

Comitetul Băncii Naţionale şi consilierul tehnic au avut deci, începând cu acest moment, impresia că departe de a se ameliora şi în pofida ajutorului primit între timp, situaţia Băncii Blank s-a agravat dimpotrivă în mod considerabil.

Eu însumi am găsit de cuviinţă să atrag atenţia Băncii în această direcţie şi, dată fiind importanţa deosebită a faptelor, am crezut că este de datoria mea să-l informez pe ministrul de finanţe în legătură cu această situaţie care mă preocupa foarte mult.

De atunci încoace s-au produs o serie de fapte extrem de grave. În primul rând, Banca Blank a emis cecuri fără acoperire care, bineînţeles, n-au putut fi achitate decât printr-un scont precipitat, pe care l-a acordat Banca Naţională în condiţii cu totul şi cu totul anormale.

În al doilea rând, cu toate că Banca Naţională a acordat Băncii Blank un ajutor cel puţin egal dacă nu superior retragerilor de depu-

www.dacoromanica.ro

neri, care au avut loc la această din urmă bancă, Banca Blank a dovedit prin cererile aproape zilnice de reescont foarte presante, că ea nu dispune de nici un fel de resurse pentru operaţiile sale curente.

În sfârşit, diferitele vânzări de devize făcute de Banca Blank Băncii Naţionale pentru a-şi procura lei, vânzări acceptate de Banca Naţională pe un termen de 11 zile, n-au fost nici ele acoperite la sosirea scadenţei.

Banca Blank nu şi-a luat nici măcar precauţiunea de a avertiza Banca Naţională în ajun că scadenţa nu va putea fi plătită, astfel încât acest fapt i-a fost adus la cunoştinţă Băncii Naţionale de către Banca Angliei, lucru care a adus un prejudiciu deosebit de grav şi a-le cărui dimensiuni nu pot fi încă calculate, nu numai Băncii Blank, ci întregului credit românesc.

Înainte chiar ca aceste fapte să se fi produs, am insistat cu tărie pe lângă Banca Naţională pentru ca ea să-mi comunice o situaţie exactă a Băncii Blank, situaţie care să cuprindă toate datele precise indispensabile, dar n-am reuşit să obţin acest lucru; mai mult, această situaţie n-a reuşit să fie cunoscută în mod satisfăcător în intervalul de timp care s-a scurs de la sfârşitul anului trecut şi până în momentul de faţă.

Potrivit informaţiilor care mi-au fost furnizate de către Banca Blank şi pe care la rândul meu vi le-am comunicat deja, domnule guvernator, situaţia la data de 30 iunie anul curent, ar fi fost următoarea:

Activ		*(milioane)*
Casa:	Centrala şi Sucursalele (numerar cupoane şi devize)	91
	Efecte publice şi acţiuni	70
Debitori:	Acoperiţi (sconturi, avansuri etc.). 651)	880
	Descoperiţi ..... 229)	
	Steua Română	178
	Imobile	27 lei
	Bordeiu	429
	Participări	288
	Banca Industrială	2 615
	Total: ...	4 551

Pasiv		*(în milioane)*
Capital	125)	325
Rezerve	200)	

www.dacoromanica.ro

Depuneri și livrete		1 268
Creditori: lei		1 429
Creditori: devize		359
Creditori Banca Națională	331	3 381
Rescont Banca Națională		476
Fond de pensii		41
Steaua Română		120
Rezervă specială Steua Română		93
Tranzituri		115
Total ...		4 551

Admițând ca exacte toate celelalte puncte de la activ și ținând seama de subevaluarea imobilelor care ar compensa supraevaluările posibile, reiese că numai două puncte constituie cele două treimi ale activului, adică 3 044 milioane din cele 4 551 milioane cât este totalul: aceste două puncte sunt deci terenurile de la Bordei și Banca Industrială.

Potrivit explicațiilor care mi-au fost furnizate, evaluarea la suma de 429 de milioane lei a terenurilor de la Bordei, ar fi exagerată cu aproximativ 200 de milioane.

Pe de alată parte, activul real la data de 30 iunie al Băncii Industriale se ridică la suma de 1 025 milioane lei, în timp ce investițiile au atins suma de 2 615 milioane lei, valoare declarată la bilanț, adică este vorba de o supraevaluare de circa 1 590 milioane lei.

În concluzie, balanța activului și pasivului a putut fi astfel realizată în tabelul de mai sus numai prin supraevaluări ale activului real cu aproximativ 1 790 milioane lei.

Este adevărat că Banca Blank nădăjduiește să încheie diferite afaceri mai ales cu Statul sau cu servicii ale Statului, dar este imposibil să se poată pune bază pe operațiuni care n-au fost încă realizate. De altfel, aceste afaceri ar fi avantajoase pentru ambele părți căci ele s-ar solda cu un beneficiu anual normal de exploatare pentru Banca Blank care va fi încheiat aceste afaceri, dar nu un beneficiu excepțional de speculare care n-ar putea fi obținut decât în cazul când afacerile respective ar fi atât de dezavantajoase pentru Stat, încât contractul, abia încheiat, ar putea fi imediat recedat cu obținerea unui important beneficiu.

Prin urmare, nu văd nici un mijloc prin care ar putea fi admis calculul arbitrar din care rezultă un capital de 1 200 milioane lei la

www.dacoromanica.ro

activul societăţilor de distribuţie a produselor de monopol, fondurile investite în mod efectiv în organizarea acestei afaceri fiind cu mult inferioare iar această operaţie n-a fost încă încheiată.

Însăşi ideea de a se ţine seama de un asemenea calcul, mi se pare, trebuie s-o mărturisesc cu toată sinceritatea, un simptom extrem de îngrijorător.

În aceste condiţii rezultă că, admiţând evaluările pe care le-a făcut Banca, situaţia reală a acesteia se deosebeşte atât de mult de situaţiile aparente comunicate Băncii Naţionale în ultimii doi ani de zile[1], încât ea totalizează în realitate o pierdere de 1 790 milioane, adică 40 % aproximativ din activul ei, în timp ce capitalul şi rezervele nu se ridică decât la suma de 325 milioane.

Descoperirea tardivă a acestei situaţii deosebit de gravă şi care indică fără putinţă de tăgadă existenţa unor neajunsuri foarte regretabile şi a unei vădite insuficienţe în informarea Băncii Naţionale de către Banca Blank, asupra situaţiei sale reale precum şi asupra situaţiei celorlalte bănci particulare, plasează Banca Naţională în faţa unor responsabiliatăţi foarte serioase, atât în ceea ce priveşte propria sa creanţă şi propria sa situaţie, cât şi în ceea ce priveşte piaţa românească în ansamblul său. Readucerea pe linia de plutire şi deci salvarea Băncii Blank, care apare ca fiind foarte de dorit în interesul general al ţării, devine o operaţie extrem de dificilă din cauza întârzierii manifestate în recunoaşterea adevăratei situaţii şi a neregulilor comise atât în ceea ce priveşte publicarea bilanţurilor cât şi în ceea ce priveşte distribuirea beneficiilor realizate.

Este foarte clar, pe de altă parte, că Banca Naţională nu poate, nu-mai cu ajutorul propriilor sale mijloace să restabilească situaţia în mod corespunzător.

Un plan de redresare, dacă mai este cu putinţă să se întocmească acum unul, nu poate fi realizat decât prin recurgerea la sacrificii interne deosebit de grele la care ar trebui să se asocieze şi Statul, precum şi la procurarea unui important ajutor în străinătate; numai în felul acesta ar fi posibil ca Banca Naţională să-şi procure resursele lichidate care-i sunt, într-adevăr, indispensabile.

În aceste condiţii este necesar să se întreprindă în cel mai scurt timp măsurile cele mai radicale pentru clarificarea situaţiei Băncii Blank, despre care se pare că Banca Naţională nu posedă decât in-

[1] Dacă a înşelat Aristid Banca Naţională, ce să ne mai mirăm că ne-a înşelat pe noi, membrii Consiliului Băncii lui!

www.dacoromanica.ro

formaţiile vagi şi generale pe care am avut onoarea să vi le fac cunoscute; Banca Naţională trebuie să ia în acelaşi timp toate măsurile necesare pentru garantarea creditului său şi pentru a convinge Guvernul de necesitatea de a se pronunţa şi de a delibera în privinţa hotărârilor imediate pe care situaţia actuală le impune cu atâta urgenţă.

Orice nouă întârziere şi orice slăbiciune în acţiunea pe care o impun împrejurările de faţă ar fi, fără îndoială, de natură să compromită în modul cel mai grav cu putinţă nu numai situaţia Băncii, ci şi a întregii ţări.

Vă rog să primiţi, etc.

R. Auboin

ANEXA 18

(Banca Naţională către ministrul de finanţe)

Confidenţială
Nr. 46119 din 4 august 1931

Domnule Ministru,

Drept urmare la conferinţa avută de domnia voastră cu Comitetul nostru executiv şi reprezentanţii Băncii Marmorosch Blank & Co. în ziua de vineri 31 iulie 1931, în scop de a clarifica situaţia numitei Bănci în raporturile ei de credit cu Banca Naţională, fiind necesară şi o intervenţie a Statului, am alcătuit alăturatul proiect de convenţie pe care avem onoarea a-l supune aprecierii dvs.

V-am fi foarte îndatoraţi dacă aţi binevoi, domnule ministru, a ne da avizul dumneavoastră, pentru a putea perfecta această convenţie şi în această aşteptare, vă rugăm a primi etc. etc.

Guvernator,
Manoilescu
Secretar general,
D. Cristescu

Anexă

Proiect de Convenţie între Stat şi Banca Naţională pentru a evita căderea Băncii Marmorosch Blank & Co.

Banca Naţională a României, după ce a susţinut pe cale de nescont Banca Maramorosch Blank & Co., la începutul lunii iulie crt.,

www.dacoromanica.ro

în urma mişcării de retragere a depozitelor care începuse la băncile principale, a fost nevoită să verifice situaţia reală a numitei bănci.

Această examinare, cum şi neîmplinirea unor angajamente ale băncii, fie faţă de Banca Naţională, fie faţă de terţi, au dovedit că situaţia reală a acelei instituţii este foarte diferită de cea care apare în bilanţuri şi mai cu seamă că există o pierdere importantă din activ şi un serios deficit de exploatare.

Pentru a evita în împrejurările de faţă, căderea băncii, ţinând seamă de interesul depunătorilor şi al întregii pieţe, Statul şi Banca Naţională convin la următoarele măsuri:

1. Totalul sumelor avansate până la 1 august de Banca Naţională Băncii Marmorosch Blank & Co. se cifrează la 1 211 milioane (exact la 1 211 083 314 lei).

Statul acceptă să ia asupră-şi 600 milioane din aceste avansuri, în portofoliul ce urmează a fi răscumpărat de la Banca Naţională din fondurile prevăzute în Programul de Stabilizare — Banca păstrând în portofoliul său o sumă echivalentă de efecte ce înainte se găseau cuprinse în lista celor de răscumpărat de către Stat. Aceste efecte păstrate de Banca Naţională, vor fi alese din cele mai bune.

Statul îşi rezervă de a face răscumpărarea efectivă şi de a încheia cu Banca Marmorosch Blank & Co. un aranjament în această privinţă. Deocamdată, creanţele sortite a fi răscumpărate de Stat, vor fi trecute într-un cont provizoriu din activ, iar din provizia pentru răscumpărare de efecte se va bloca o sumă îndestulătoare pentru a păstra, după terminarea recepţionării monedei divizionare, o sumă rezervată în acest scop, de cel puţin 600 milioane.

2. Banca Naţională va păstra în portofoliul său efecte de ale Băncii Marmorosch Blank & Co. în valoare de 600 milioane lei. Se va stabili un plan de rambursare pentru acea parte a efectelor de mai sus, care nu comportă un scont comercial normal, *cum s-a făcut în 1930 pentru scontul excepţional care se găsea atunci acordat*[1]. Se vor lua suficiente garanţii colaterale pentru aceste efecte.

3. Pentru a da Băncii Naţionale putinţa de a-i acorda Băncii M.B. & Co. sprijinul său, în special în caz de retragere a depozitelor, se va deschide un nou credit de scont a 400 milioane.

În scopul de a face posibil acest scont, Banca M.B. & Co. va da în gaj activele ce nu sunt cuprinse între gajurile colaterale păstrate de

[1] Subliniat de mine, *C.A.*

www.dacoromanica.ro

Banca Naţională în virtutea paragrafului 2. În caz de nevoie se va face apel la celelalte bănci mari din Bucureşti care să procure portofoliul necesar, contra garanţii ipotecare date de Banca M.B. & Co.

4. Pentru ca Banca Naţională să poată întrebuinţa acest credit de 400 milioane, fără să-şi slăbească poziţia monetară, Statul se obligă să nu facă prelevări din contul „J" (Agricultură şi lucrări productive diverse) al împrumutului de dezvoltare din 1931, până la concurenţa unei sume egale de 400 milioane, înainte de 6 luni şi în tot cazul înainte ca avansurile făcute de Banca Naţională Băncii M.B. & Co. peste cele 600 milioane păstrate în portofoliul său, să fi fost rambursate.

Această obligaţie are ca scop să permită Băncii Naţionale să scoată, în caz de nevoie, o sumă egală din angajamentele sale la vedere, fără a modifica întru nimic destinaţia dată fondurilor rezultate din împrumut.

5. Banca Naţională, în înţelegere cu Statul, a luat măsuri ca în administraţia Băncii M.B. & Co. să intre o persoană de încredere, lăsând întreaga răspundere a gestiunii trecute şi viitoare a Băncii administratorilor ei. S-au luat, de asemenea, măsuri care să asigure că, în schimbul sprijinului ce se dă acum Băncii M.B. & Co. majoritatea acţiunilor nu va putea, într-un moment dat, să se opună la măsurile ce vor trebui luate mai târziu în ceea ce priveşte Banca M.B. & Co., în interesul general al pieţii când Statul şi Banca Naţională vor fi căzut de acord asupra acestor măsuri. În acest scop acţiunile Băncii M.B. & Co. vor fi depuse în gaj la Banca Naţională căreia i se va transmite şi dreptul de vot.

Statul va putea să transforme creanţa sa asupra Băncii M.B. & Co. în acţiuni privilegiate al pari, dacă va crede necesar.

6. Administraţia Băncii M.B. & Co. va trebui să execute un program de lucru imediat.

Acest program trebuie să permită:

a) Să se definească cât mai repede situaţia reală a Băncii M.B. & Co., mai ales în ce priveşte evaluarea sinceră a activelor şi pasivelor, prevederea cheltuielilor şi a veniturilor anuale, importanţa reală a depozitelor şi a conturilor curente susceptibile a fi retrase.

b) Să îmbunătăţească de pe acum contul de profit şi pierdere prin economii şi alte măsuri apropiate, pentru a suprima deficitul şi a degaja ulterior beneficiile din care s-ar putea face amortizări.

c) Să precizeze în ce condiţiuni s-ar putea execută de către societăţile înfiinţate de Banca M.B. & Co. proiectul de contract cu Casa Au-

www.dacoromanica.ro

tonomă a Monopolurilor[1], pentru ca condiţiile arătate în acel contract să poată fi îndeplinite fără ca Banca M.B. & Co. să facă apel la Banca Naţională şi pentru ca societăţile de distribuţie să aibă o existenţă reală, care să le permită a executa realmente contractul, chiar în cazul căderii Băncii M.B. & Co.

Hotărârea definitivă în ceea ce priveşte acest contract va fi luată de Stat după ce va fi studiat acest punct.

Banca M.B. & Co. şi societăţile de distribuţie create de ea nu vor lua nici un angajament de nici un fel, referitor la această afacere, în afară de cel cu Casa Autonomă a Monopolurilor, care va fi prealabil comunicat şi Băncii Naţionale.

Beneficiile ce s-ar realiza de Banca M.B. & Co. din executarea contractului cu C.A.M. vor fi afectate în primul rând pentru a împlini golurile lăsate de deficit şi pentru a amortiza pierderile.

d) Să se stabilească un plan de lichidare energică a activelor realizabile, pentru ca în prima linie să se poată crea disponibilităţi suficiente, pentru a putea urca, împreună cu cele 400 milioane date de Banca Naţională, la 500 milioane disponibilităţile eventuale; în al doilea rând să se ramburseze prin tranşe succesive avansurile Băncii Naţionale, începând cu cele făcute din creditul suplimentar de 400 milioane şi continuând cu efectele păstrate în portofoliul Băncii Naţionale, care nu corespund unui scont normal.

e) Să se alcătuiască, în înţelegere cu Banca Naţională şi cu Statul, un plan definitiv în ceea ce priveşte Banca M.B. & Co. înainte de 1 decembrie, luându-se o hotărâre înainte de publicarea bilanţului de fine de an.

Statul şi Banca Naţională îşi păstrează întreaga libertate atât faţă de Banca M.B.& Co., cât şi faţă de terţi, în ceea ce priveşte adoptarea planului care se va stabili astfel.

Administraţia Băncii M.B. & Co., Banca Naţională şi Statul vor lua toate măsurile necesare pentru a evita, pe cât va fi cu putinţă, retragerile de depuneri în această perioadă de tranziţie.

Noua administraţie desemnată va fi răspunzătoare de întrebuinţarea tuturor fondurilor avansate de Banca Naţională şi de executarea programului enunţat mai sus.

[1] Contractul fusese semnat — îl ţineam însă în suspensie, cu atât mai mult că garanţia specificată într-însul nu fusese încă depusă.

www.dacoromanica.ro

ANEXA 19

(Adresă confidențială înmânată în 6 august 1931 domnului guvernator M. Manoilescu, de către ministrul de finanțe)

Domnule Guvernator,

Referindu-mă la adresa dumneavoastră cu nr. 46119 din 4 august 1931, am onoarea a vă aduce la cunoștință că sunt în principiu de acord cu stipulațiile proiectului de Convenție de încheiat între Stat și Banca Națională a României pentru a veni în ajutorul Băncii Marmorosch Blank & Co.

Ministerul de Finanțe socotește într-adevăr că în criza actuală și față de greutățile prin care trece economia națională, este de datoria Statului să vină în ajutorul marilor noastre institute de credit chiar cu prețul unor însemnate sacrificii.

Ministerul de Finanțe se declară perfect de acord cu punctele 3, 5, 6 (paragrafele a, b, c, d și e) din proiectul de convenție anexat la adresa cu nr. 46119/1931.

Întrucât privește punctul 1, Ministerul de Finanțe se declară de acord cu Banca Națională asupra conținutului lui afară de cifra de 600 000 000 (șase sute milioane) lei, specificată în acest punct. Aceeași observație Ministerul o face și pentru punctul 2. Într-adevăr, Ministerul socotește că față de situația actuală o marje mai mare trebuie rezervată în posibilitățile de răscumpărare de portofoliu imobilizat la Banca Națională, în vederea necesităților ce s-ar putea ivi de a se veni în ajutorul și altor instituții de credit, care ar putea să ajungă și ele în dificultăți de plată.

Pentru aceste motive cred că nu s-ar putea prelua din portofoliul Băncii Marmorosch Blank & Co. mai mult de 500 (cinci sute) milioane lei, în condițiile, bineînțeles, propuse de Banca Națională.

Întrucât privește punctul 4, în urma informațiilor pe care le-am luat de la Ministerul Agriculturii, suma de 400 milioane lei (patru sute) din contul „J" (Agricultură și lucrări productive diverse) din împrumutul de dezvoltare din 1931, nu ar putea fi imobilizată pentru un termen de 6 luni, cum cere Banca Națională, deoarece cheltuielile ce urmează a se plăti din acel fond au fost deja anagajate. Această sumă ar putea totuși rămâne blocată însă numai pentru două luni, iar pentru restul de patru luni, după posibilități. Rămâne

www.dacoromanica.ro

bineînţeles că acest fond nu se va considera întru nimic gajat pentru acoperirea debitului Băncii Marmorosch Blank & Co. şi că el va fi blocat numai pentru echilibrarea momentană a stocului de devize în bilanţurile Băncii Naţionale.

Rămâne în fine, bineînţeles că convenţia proiectată n-ar putea fi încheiată între Stat şi Banca Naţională a României decât în urma unei cereri a Băncii Naţionale adresată Ministerului de Finanţe, pe baza unei hotărâri consemnate într-un proces-verbal special a Consiliului de Administraţie al Băncii Naţionale.

Primiţi vă rog etc.

Ministru de finanţe,
C. Argetoianu

ANEXA 20

(Adresă confidenţială înaintată de domnul guvernator M. Manoilescu ministrului de finanţe cu nr. 46756 din 7 august 1931)

Domnule Ministru,

Drept răspuns la scrisoarea dumneavoastră din 6 august 1931, prin care ne sugeraţi o serie de modificări la proiectul de Convenţie între Stat şi Banca Naţională trimis domniei voastre cu adresa noastră nr. 46119 din 4 august 1931, avem onoarea a vă aduce la cunoştinţă că examinând împreună cu dl. Roger Auboin, consilierul nostru tehnic, răspunsul domniei voastre, regretăm că nu vedem posibilitatea de a face modificările indicate de domnia voastră referitoare la punctele 1, 2 şi 4.

Într-adevăr este o imposibilitate de a reduce la 500 000 000 lei portofoliul ce Statul urmează să ia prin intermediul nostru de la Banca Marmorosch Blank, deoarece ar urma ca pentru restul de 700 000 000 ce am reţine în portofoliul Băncii Naţionale să păstrăm şi garanţiile aferente, în totalitatea lor, ceea ce ar face imposibilă o prezentare de nou portofoliu (cu o parte din aceste garanţii) pe care Banca B.M. & Co. în orice caz ar trebui să prezinte la scont pentru ajutorul ei zilnic.

În altă ordine de idei, o astfel de operaţiune, care constituie în fapt o derogare de la planul de stabilizare, care prevede trecerea la Stat a portofoliului Creditului Industrial, nu s-ar putea face nici jus-

www.dacoromanica.ro

tifica decât pentru o operaţie de mare importanţă cum este aceea a redresării Băncii M.B. & Co., operaţie care ar interesa situaţia generală a întregii pieţi româneşti.

Întrucât priveşte punctul 4 din proiectul de Convenţie trimis domniei voastre, suma de lei 400 000 000 din Contul „J" (Agricultură şi lucrări productive) din împrumutul de dezvoltare din 1931, este indispensabil a fi imobilizată pe un termen de minimum 6 luni, pentru satisfacerea punctului de vedere monetar indicat în proiectul nostru de convenţie.

De altfel, domnul Consilier Tehnic ne-a rugat să atragem binevoitoarea atenţiune a Ministerelor de Finanţe şi Domenii, asupra faptului că suma de lei 400 000 000 Fond „J" nu poate fi angajată decât după o decizie a Consiliului de Miniştri cunoscută de Banca Naţională şi de Consilierul Tehnic.

De asemenea, suntem nevoiţi a vă arăta că, cu toată operaţia propusă:

a) 600 000 000 lei de trecut la Stat,

b) 400 000 000 lei nou credit de reescont acordat de Banca Naţională,

această Convenţie care fixează prima etapă pentru redresarea Băncii Marmorosch Blank prin operaţaiunile indicate în ea, nu este de natură a satisface toate necesităţile zisei Bănci.

Astfel este de prevăzut că vor fi necesare operaţiuni ulterioare cu mijloace mult mai puternice şi care ar necesita noi sacrificii din partea Statului, singurul în măsură în circumstanţele actuale a le face.

De asemenea, dacă s-ar întâmpla ca o parte din garanţiile aferente viitorului reescont de 400 000 000 lei în cazul unei nereuşite a operaţiunii definitive de redresare a Băncii Blank să fie contestate cu succes de terţii interesaţi, Banca Naţională nu ar putea să ia asupră-şi acea pagubă.

În fine, cu penultimul paragraf al scrisorii dumneavoastră din 6 august 1931, Banca Naţională este dispusă a împlini formele sugerate de dumneavoastră.

Primiţi, vă rugăm etc. etc.

Guvernator,
Manoilescu
Secretar general,
Dr. Cristescu

www.dacoromanica.ro

ANEXA 21

(Scrisoarea domnului consilier tehnic Roger Auboin, adresată domnului guvernator Manoilescu cu data de 7 august 1931)

Domnule Guvernator,

Aţi binevoit să-mi trimiteţi proiectul de acord intervenit între Banca Naţională şi Stat, proiect pe care Banca Naţională intenţionează să-l supună spre aprobare ministrului de finanţe, şi care se referă la Banca Marmorosch Blank & Co.

Am onoarea să vă comunic că sunt întru totul de acord cu acest proiect, despre care de altfel noi am mai discutat împreună.

Consider totuşi că este de datoria mea să subliniez câteva puncte care prezintă o deosebită importanţă:

1. Evenimentele s-au desfăşurat în felul următor. În urma ajutorului acordat Băncii Blank, ca şi celorlalte bănci, la sfârşitul lunii iunie şi la începutul lunii iulie din acest an, cu ocazia apariţiei fenomenului de retragere masivă şi precipitată a depunerilor din sus-numitele bănci, au apărut anumiţi indici care au arătat cât se poate de clar şi convingător că Banca Blank, care mai fusese ajutată şi în cursul anului 1930 şi care atunci îşi respectase angajamentele asumate, se afla din nou într-o situaţie din cele mai precare.

Eu însumi am atras atenţia Comitetului executiv, asupra acestui punct şi m-am întreţinut în mod special în legătură cu acest fapt, cu domnul ministru de finanţe.

În continuare, neajunsurile grave înregistrate la Banca Blank, care lezau atât interesele Băncii Naţionale cât şi ale altor părţi terţe, au arătat că situaţia era deosebit de gravă.

În cadrul unei conferinţe ţinută în ziua de 21 iulie la care a participat şi domnul ministru al finanţelor, acesta din urmă a dat asigurări şi Comitetului director că Statul va face, dacă va fi nevoie, toate sacrificiile necesare pentru respectarea intereselor depunătorilor, pentru a se evita riscurile pe care le-ar avea pentru piaţă căderea unei mari bănci.

În aceste condiţii s-a luat hotărârea de a se întreprinde tot ceea ce era necesar pentru a se evita falimentul Băncii Blank şi pentru a se clarifica situaţia sa şi pentru a se întocmi un plan de redresare.

În perioada care a urmat acestei conferinţe, Banca Naţională a continuat să furnizeze Băncii Blank ajutorul necesar, în paralel cu lua-

www.dacoromanica.ro

rea unei serii de măsuri pentru a se defini cu cea mai mare exactitate situaţia reală în care se afla această Bancă.

În aceste condiţii a fost întocmit un plan sub forma unui proiect de acord între Banca Naţională şi Stat. Acest proiect de acord avea un triplu obiectiv:

a) să se pună capăt neregulilor actuale;

b) să se evite o cădere imediată a Băncii, căci un asemenea lucru ar fi contravenit intereselor pieţii naţionale;

c) să se permită studierea precisă a situaţiei şi dacă va fi cazul, să se întocmească de urgenţă un plan de salvare definitivă.

Cu toate acestea trebuie să observăm că această salvare definitivă va fi foarte greu de realizat, pentru că, după cât se pare, va trebui să se acopere o pierdere care depăşeşte suma de 1 500 milioane, şi să se furnizeze Băncii un ajutor în capitaluri noi, fără de care lichidarea sa va fi inevitabilă.

Actualul plan nu va putea, aşadar, admiţând chiar sacrificiile limitate pe care sunt dispuse să le facă Banca Naţională şi Statul, decât să creeze un răgaz pentru a se aştepta un moment mai favorabil când va putea fi luată o hotărâre definitivă.

Va trebui atunci să se aleagă între lichidarea Băncii care riscă să se transforme eventual în faliment, şi o salvare care va cere desigur din partea Statului sacrificii deosebit de mari.

Chiar şi actualul plan provizoriu comportă o serie de riscuri, deoarece, în pofida tuturor măsurilor prevăzute în el, izbucnirea unei puternice stări de panică în rândul depunătorilor ar putea să pună în orice moment Banca în imposibilitatea de a putea plăti.

Banca Naţională şi Statul îşi asumă, pe de altă parte, un mare risc acceptând să furnizeze din nou fonduri Băncii Blank, mai ales dacă ne gândim la împrejurările actuale.

Aceste împrejurări constituie într-adevăr „perioada suspectă" vizată de lege, şi însăşi validitatea garanţiilor care vor fi luate ar putea fi contestată.

Este necesar aşadar ca Statul să accepte să participe la riscul pe care şi-l asumă Banca Naţională, punându-i la dispoziţie noi fonduri, chiar şi cu condiţia unor garanţii reale.

Se cuvine să mai observăm, în sfârşit, că renunţarea din partea Băncii Naţionale de a scoate din portofoliul său 600 milioane de efecte ale Creditului Industrial care ar trebui potrivit programului iniţial să fie cedate Statului, este un sacrificiu important. Pentru a se putea

www.dacoromanica.ro

veni în ajutorul Băncii Naţionale şi al pieţii româneşti în ansamblul său, în această grea împrejurare, nu vreau să fac obiecţiuni la programul amintit şi sunt gata deci să justific în faţa autorităţilor interesate în aplicarea programului de stabilizare, hotărârea luată, dar trebuie să se înţeleagă bine că nici o altă operaţiune de acest fel nu va mai putea fi admisă, şi că toate celelalte efecte destinate a fi cedate către Stat, trebuie să fie cedate imediat ce fondurile respective vor fi strânse.

Primiţi, vă rog...

R. Auboin

ANEXA 22

(Notă confidenţială adresată în 12 august 1931 de către ministrul de finanţe guvernatorului Băncii Naţionale)

Domnule Guvernator,

Răspunzând la adresa dumneavoastră cu nr. 46756 din 7 august 1931, şi ca urmare la adresa mea din 6 august curent, am onoarea a vă aduce la cunoştinţă cele ce urmează:

Ministerul de Finanţe apreciind temeinicia argumentelor dumneavoastră din sus-arătata adresă, consimte ca din portofoliul Băncii Marmorosch Blank & Co., scontat la Banca Naţională a României o parte în valoare de 600 (şase sute) milioane lei să fie preluată de Stat în condiţiile specificate în adresa dumneavoastră cu nr. 46119 din 4 august 1931.

Ministerul de Finanţe consimte, de asemenea, revenind asupra rezervelor ce făcuse, să imobilizeze pe termen de şase luni suma de 400 (patru sute) milioane lei din contul „J" (Agricultură şi lucrări productive) din împrumutul de dezvoltare din 1931.

În conformitate cu înţelegerile noastre verbale vă rog a-mi confirma că această din urmă sumă nu este considerată ca un gaj în legătură cu operaţiile de ajutorare ale Băncii Marmorosch Blank & Co. şi că imobilizarea se va face numai pentru a permite înscrierea unui mai însemnat număr de devize în situaţiile actuale ale Băncii Naţionale. În cazul în care printr-o mai activă intrare de devize Banca Naţională nu ar avea nevoie în scopul indicat de totalitatea sumei blocate, succesive tranşe dintr-însa se vor debloca.

www.dacoromanica.ro

Aştept totodată procesul-verbal al Consiliului de Administraţie al Băncii Naţionale prin care se cere Statului efectuarea celor două operaţiuni care fac obiectul adresei de faţă.

Primiţi vă rog, etc.

Ministru de finanţe,
C. Argetoianu

ANEXA 23

(Protocolul şedinţei Comitetului Executiv al Băncii Naţionale ţinută la Sinaia în seara zilei de 12 august 1931, în vila domnului ministru de finanţe)

Prezenţi domnii: Constantin Argetoianu, ministru de finanţe; Mihai Manoilescu, guvernator al B.N.R.; Roger Auboin, consilier tehnic pe lângă B.N.R.; Oscar Kiriacescu, viceguvernator al B.N.R.; Nicolae Bălănescu, Alexandru Buzdugan şi Costin Stoicescu, administratori delegaţi ai B.N.R.; secretar dl. Mişu Demetrescu, comisarul Guvernului pe lângă B.N.R.

Luându-se în discuţie situaţia creată marilor bănci prin ultimele evenimente s-au luat în unanimitate următoarele decizii:

1) Banca Naţională va provoca înfiinţarea imediată a unui Sindicat al următoarelor bănci:

Banca Românească
Banca de Credit Română
Banca Marmorosch Blank & Co.
Banca Chrissoveloni şi
Banca Moldovei.

2. Băncilor de mai sus care vor refuza să facă parte din Sindicat li se va opri reescontul de către Banca Naţională.

3. Sindicatul va funcţiona încă de mâine 13 august 1931 şi va lua forma unei personalităţi juridice în cel mai scurt timp posibil.

4. Sindicatul va avea ca scop:

a) Solidarizarea celor cinci bănci sus-menţionate şi *pregătirea fuziunilor între ele;*

b) Simplificarea aparatului sucursalelor din provincie prin menţinerea unei singure sucursale pentru toate băncile în fiecare oraş de provincie;

www.dacoromanica.ro

c) Suprimarea concurenţei şi împărţirea între cele 5 bănci a sferelor de acţiune şi a diferitelor afaceri mai importante;

d) Controlul întrebuinţării sumelor provenind din reescontul Băncii Naţionale.

5. Sindicatul va pregăti constituirea unei bănci de acceptiune care va urma să primească efectele celor cinci bănci[1] şi să le plaseze fie în străinătate, fie la Banca Naţională. În acest scop, pentru a înlesni operaţiile Băncii de Acceptaţiune, Ministerul de Finanţe declară că ia asupra sa garanţia unei părţi din aceste efecte în valoare totală de un miliard lei.

6. Până la înfiinţarea Băncii de Acceptiune, Banca Naţională primeşte garanţia Statului pentru efectele pe care le va reesconta cu începere de mâine, 13 august 1931, până la concurenţa sumei de un miliard lei, urmând ca aceste efecte să treacă asupra Băncii de Acceptaţiune din ziua constituirii sale.

7. Ministerul de Finanţe va supune Parlamentului aranjamentul propus de marile Bănci pentru ca Statul să preia acţiunile „Steaua Română" ale acestora împreună cu obligaţiunile respective.

8. Ministerul de Finanţe va supune, de asemenea, Parlamentului proiectul de aranjament cuprins în memoriul Băncilor mari prin care Statul ia asupra sa garantarea obligaţiunilor în valoare totală de ..... lei, pe care marile industrii furnizoare ale Statului le vor emite sub garanţia Băncilor.

9. Sindicatul va fi condus de un comitet compus din câte un reprezentant al fiecărei bănci, altul decât directoratul său general[2], sub preşedinţia unui delegat al Băncii Naţionale.

10. Contractul Băncii Marmorosch Blank cu C.A.M. va fi administrat de Sindicat urmând ca veniturile nete ale aplicării contractului să fie puse la dispoziţia Băncii Marmorosch Blank & Co. până la o dată ce urmează a se stabili, când ele vor profita întregului Sindicat.

11. Portofoliul prezentat de către diferitele bănci şi garantat cu acţiunile Societăţii pentru distribuţia tutunurilor va fi scontat în favoarea Băncii Marmorosch Blank & Co.

C. Argetoianu *M. Manoilescu* *R. Auboin*
A. Buzdugan *O. Kiriacescu*
C. Stoicescu
Secretar, *M. Demetrescu*

[1] Propunerea lui Costin Stoicescu.
[2] Propus de Costin Stoicescu ca să scape de Aristid Blank..

www.dacoromanica.ro

ANEXA 24

(Protocolul şedinţei Comitetului Executiv al Băncii Naţionale împreună cu reprezentanţii marilor Bănci, din 13 august 1931, şedinţă ţinută la sediul Băncii Naţionale, în Bucureşti)

Prezenţi d.d.: *Mihai Manoilescu* – guvernator al B.N.R.
Oscar Kiriacescu – viceguvernator al B.N.R.
Al. Buzdugan – administrator-delegat al B.N.R.
Costin Stoicescu – administrator-delegat al B.N.R.
C.I. Băicoianu – administrator B.N.R.
Adrian Oţoiu – administrator B.N.R. şi
N.P. Ştefănescu – director general al Băncii Româneşti
Oscar Kaufmann – director general al Băncii de Credit
Aristid Blank – director general al Băncii Blank & Co.
Richard Szopkes – administrator-delegat al Băncii Marmorosch Blank & Co.
W. Dinermann – director general al Băncii Moldova
W. Dickia – idem al Băncii Chrissoveloni
D. Ghica – administrator-delegat al Băncii Chrissoveloni.

Luându-se în discuţie situaţia creată pieţei financiare prin ultimele evenimente din străinătate[1] hotărâm de comun acord următoarele:

1. Băncile: *Românească*, de *Credit Român, Marmorosch Blank & Co., Chrissoveloni & Co.* şi *Moldovei* înfiinţează azi, 13 august 1931, un Sindicat Bancar, persoană juridică distinctă de aceea a firmelor componente mai sus indicate.

2. Sindicatul va avea ca scop:

a) Strângerea legăturilor de solidarizare a celor cinci bănci sus-indicate şi studierea *concentrărilor bancare.*

b) Simplificarea aparatului sucursalelor din provincie prin reducerea numărului lor.

c) Atenuarea concurenţei şi împărţirea între cele cinci bănci sus-indicate a sferelor de acţiune şi a diferitelor afaceri mai importante.

d) Controlul întrebuinţării sumelor provenind din rescontul special al Băncii Naţionale acordat pe garanţia Statului după cum se ara-

[1] Paregorie de om bolnav, se aruncă asupra străinătăţii, răspunderea unor evenimente care cade asupra umerilor noştri, ca să „nu se neliniştească piaţa"! Or, piaţa era deja în ebuliţiune şi ştia tot.

www.dacoromanica.ro

tă mai jos şi fixarea, în acord cu B.N.R., a unui plan de restituire a sumelor acordate prin acest reescont, precum şi prin reesconturi excepţionale făcute de la 1 iunie 1931.

e) Să avizeze la luarea măsurilor proprii spre a înlesni mărirea portofoliului comercial în special, prin o înţelegere de a se pretinde poliţe de la clientelă.

3. În afară de scopurile de mai sus, Sindicatul va pregăti constituirea unei Case de Garanţii, care va urma să primească efectele celor 5 bănci sus-indicate şi să le plaseze fie în străinătate, fie la Banca Naţională a României.

4. Sindicatul îşi propune să constituie de îndată un fond comun pe bază de efecte de reescont în valoare de lei un miliard.

Plata acestor efecte va fi garantată de către Stat, iar reescontarea la Banca Naţională se va face pe măsura necesităţilor şi sub controlul Sindicatului. În nici un caz Banca al cărei portofoliu a fost utilizat pentru reescontul acesta special nu va fi executată la plata lui decât în măsura în care ea însăşi ar fi beneficiat de acest reescont. În cazul când un efect va fi plătit de semnatar, Banca care l-a procurat Sindicatului, dacă ea însăşi nu este debitoare, va putea reţine pentru ea suma încasată, procurând alt portofoliu de egală valoare în locul efectului încasat.

5. Fiecare din Bănci va aduce la fondul sus-indicat cota sa parte de efecte astfel cum se va stabili prin bună înţelegere.

6. Fiecare din cele 5 bănci participante are dreptul să ceară Sindicatului să se prevaleze de la acest fond sumele care s-au stabilit de către Sindicat, independent de quantumul efectelor pe care banca respectivă le-a pus la dispoziţia fondului sindical.

Băncile participante vor justifica că au remis Băncii Naţionale o situaţie amănunţită, situaţia găsită de Banca Naţională ca complectă.

Fondurile procurate pe calea acestui reescont nu vor putea fi intitulate (sic) pentru plasamente.

7. Băncile care devin debitoare faţă de fondul sindical nu au dreptul de vot în ceea ce priveşte acordarea acestor credite.

8. Băncile debitoare faţă de fondul sindical cu mai mult de o sută milioane în timp de două luni nu vor putea alcătui bilanţul lor anual decât de acord cu Sindicatul.

Băncile care vor deveni debitoare cu mai mult de trei sute de milioane vor remite preşedintelui Sindicatului în 15 zile o situaţie sumară şi un rezumat al contului exploatării lor. În cazul când preşedintele ar socoti că este necesar a se lua măsuri pentru ca situaţia

www.dacoromanica.ro

Băncii să nu se înrăutățească și pentru a permite stabilirea unui bilanț regulat de fine de an, se va consulta cu Sindicatul și cu Banca Națională asupra măsurilor de luat care vor fi obligatorii pentru băncile debitoare, în măsura angajamentelor lor.

9. Se menționează în mod expres că băncile din Sindicat au dreptul să prezinte și direct la Banca Națională portofoliul lor la reescont.

10. Sindicatul va fi condus de un Comitet compus din câte un reprezentant al fiecărei bănci, altul decât directorul său general, sub președinția unui delegat al Băncii Naționale.

11. Durata acestui aranjament este fixată la un an cu facultatea de reînnoire.

Drept care am semnat prezentul protocol în șapte exemplare, declarând fiecare dintre părți că suntem de complect acord și ne luăm obligația de a îndeplini în totul stipulațiile cuprinse într-însul.

M. Manoilescu *Oscar Kiriacescu*
Al. Buzdugan
C. Stoicescu

Pentru Banca Românească:
N.P. Ștefănescu
Pentru Banca Marmorosch Blank & Co.:
R. Szopkes, Arstid Blank
Pentru Banca Chrissoveloni S.A.R.:
W. Dickin
Pentru Banca Moldova:
W. Dinermann, R. Szopkes
Pentru Banca de Credit Român:
O. Kaufmann, Victor Bădulescu

ANEXA 25

(Nota domnului consilier tehnic Roger Auboin, remisă domnului guvernator al Băncii Naționale în dimineața zilei de 16 august 1931)

Notă cu privire la măsurile ce trebuiesc luate înainte de formarea Sindicatului

Înainte de formarea Sindicatului este absolut necesar să se lămurească pe deplin toate măsurile luate anterior și în primul rând aplicarea Convenției din 4 august dintre Banca Națională și Stat cu privire la Banca Blank.

www.dacoromanica.ro

Banca Naţională a aplicat prevederile Convenţiei sus-amintite mai ales prin furnizarea avansului integral de 400 de milioane lei prevăzuţi în acest scop.

Dar mai trebuiesc reglementate următoarele probleme:

a) remiterea acţiunilor Băncii Blank către Banca Naţională (ulterior Statului dacă acest lucru se va dovedi necesar) după rambursarea Băncii Naţionale;

b) problema recoltării tutunului;

c) problema garanţiilor aferente sconturilor făcute.

În ceea ce priveşte aceste garanţii, situaţia ar putea fi rezumată după cum urmează:

La 31 iulie, portofoliul şi contul descoperit de lire sterline era de ..... 1 211 milioane
- dintre care trebuise scăzuţi (pentru Banca generală) ..... 28 milioane
Rămân ..... 1 183 milioane

Această sumă totală este acoperită prin:
- portofoliul comercial ..... 183 milioane
- diverse garanţii ..... 537 milioane
- ipoteci ..... 110 milioane
Total: ... 830 milioane

Rămân descoperiţi 353 milioane.

Statul, acceptând ca rezervă ce urmează să fie preluată de el din avansurile înaintate la 31 iulie în sumă de 600 milioane, mai rămâne în portofoliul propriu-zis al Băncii Naţionale un sold de 583 milioane.

Aceste 583 milioane sunt garantate astfel:
- portofoliul comercial ..... 183 milioane
- diverse garanţii ..... 400 milioane
583 milioane

De atunci încoace, Banca Naţională a furnizat integral avansul suplimentar de 400 de milioane, prevăzut prin Convenţie şi ea a depăşit această sumă cu 96 milioane la data de 14 august în dorinţa de a reglementa operaţiile Sindicatului bancar.

Între timp, Banca Naţională a primit în semn de garanţie acţiuni reprezentând imobilele băncii evaluate de aceasta la suma de 475 milioane (evaluare care de fapt trebuie coborâtă la suma de 400 milioane aproximativ).

Cele 400 de milioane avansate în virtutea Convenţiei cu Statul sunt prin urmare acoperite datorită:

www.dacoromanica.ro

- diferitelor garanţii ..... 137 milioane
- ipotecilor ..... 110 milioane
Total: ..... 247 milioane

Restul de 153 milioane sunt acoperite prin acţiunile imobilelor.

Cele 96 milioane ce trebuise reglementate asupra operaţiunilor Sindicatului, pot fi garantate printr-o sumă egală de acţiuni pe imobile, şi nu mai rămâne în garanţie din cei 600 de milioane rezervaţi pentru a fi trecuţi Statului decât soldul de acţiuni pe imobile, adică (400 - 153 + 96) = 151 milioane, sau ceva mai mult dacă se admite o evaluare mai ridicată a imobilelor.

Printre cei 600 de milioane trecuţi în contul Statului, trebuie să figureze de altfel şi cele 280 de milioane de lire sterline neacoperite, la care mai trebuie să se adauge ca garanţie un portofoliu mai puţin formal care să permită răscumpărarea ulterioară de către Stat.

În concluzie, situaţia în prezent este după cum urmează:

Toate garanţiile şi imobilele care au fost date, mai rămân de reglementat 96 de milioane asupra operaţiilor Sindicatului, pentru care este posibil să se rezerve o valoare egală de acţiuni pe imobilele care pot servi drept garanţie pentru portofoliul furnizat de către ceilalţi participanţi.

Alte noi avansuri nu vor mai putea fi vărsate, cu excepţia garanţiei contractului cu tutunul în conformitate cu ultimele două paragrafe din Protocolul de la Sinaia, a încheiat în ziua de 12 august, anul curent.

R. Auboin

ANEXA 26

(Covenţia pentru întemeierea Sindicatului celor cinci mari Bănci din Bucureşti, din 16 august 1931)

Convenţiune

între subsemnatele:
Banca Chrissoveloni S.A.
Banca de Credit Român S.A.
Banca Marmorosch, Blank & Co. S.A.
Banca Moldovei S.A.
Banca Românească S.A.

s-a convenit a se înfiinţa un sindicat, denumit *Sindicatul Marilor Bănci Române din Bucureşti*, sub egida Băncii Naţionale a României.

www.dacoromanica.ro

1. Sediul acestui Sindicat va fi în București.

2. Durata prezentei Convenţiuni este fixată pe un termen de *trei ani* cu începere de la 13 august 1931.

3. Obiectul Sindicatului este:

a) Strângerea legăturilor de solidaritate a băncilor participante.

b) Studierea concentrărilor bancare.

c) Micşorarea concurenţei între băncile participante şi studierea posibilităţilor de repartiţie între ele a centrelor de activitate şi afacerilor mai importante.

d) Simplificarea aparatului sucursalelor din provincie a băncilor participante prin reducerea numărului lor şi reducerea cheltuielilor generale.

e) Luarea măsurilor pentru înlesnirea măririi portofoliului comercial în special printr-o înţelegere de a se pretinde poliţe de la clienţi.

f) Studierea unui plan general şi comun în ce priveşte quantumul dobânzilor depozitelor şi al avansurilor, al dividendelor de distribuit etc.

g) Întocmirea unui plan de revenire la situaţia normală a angajamentelor băncilor participante către Banca Naţională a României.

De asemenea, studierea ameliorării organizării bancare a băncilor participante şi a altor instituţiuni de credit în special în ceea ce priveşte normele întrebuinţării sumelor provenite din depozite.

h) Crearea şi administrarea fondului special prevăzut la art. 4, în scopul de a procura mijloace de reescont pentru a înlesni băncilor participante a obţine de la B.N.R. reescont special; controlul întrebuinţării sumelor provenind din acest reescont special al B.N.R.; fixarea, în acord cu B.N.R. a unui plan de restituire a sumelor acordate prin acest reescont precum şi prin reesconturile excepţionale făcute de la 1 iunie 1931.

4. Băncile participante se obligă ca pentru a constitui fondul special să depună la Banca Naţională a României efecte de reescont până la suma de un miliard, în proporţia ce se va fixa printr-un protocol adiţional.

5. Portofoliul efectelor de reescont depus pentru procurarea fondului de la art. 4 de mai sus, trebuie să fie acceptat de către Sindicat şi de către Banca Naţională.

6. Acest portofoliu are ca obiect de a procura mijloacele necesare băncilor participante, care nu s-ar găsi pentru moment în măsura de a-şi procura aceste mijloace pe calea reescontului normal, fie în străinătate, fie la B.N.R. şi a-i da astfel timp de a lua, cu colaborarea Sindicatului, măsurile necesare pentru revenirea la normal în cel mai scurt timp.

www.dacoromanica.ro

7. Fiecare din băncile participante are dreptul să ceară Sindicatului să preleveze din fondul de la art. 4 sumele care se admit de către Sindicat ca necesare, independent de quantum-ul efectelor pe care banca respectivă le-a pus la dispoziţia fondului sindical.

8. Dacă suma admisă de către Sindicat depăşeşte valoarea portofoliului depus de banca respectivă, Sindicatul are dreptul de a repartiza acest surplus din portofoliul celorlalte bănci, cu obligaţia pentru banca care se împrumută de a remite poliţă semnată de dânsa pentru acest surplus în ordinul băncii al cărui portofoliu de reescont a fost utilizat. Acceptul predat astfel de o bancă alteia nu este reescontabil şi va fi păstrat de B.N.R. în favoarea băncii creditoare.

9. La aceste avansuri banca, care se împrumută, va plăti un supliment de dobândă pentru scontul B.N.R., care va fi fixat de B.N.R. şi va fi minimum 1 % şi maximum 6 %. Surplusul de dobândă peste scontul B.N.R. se va credita într-un cont separat al cărui produs va servi în primul rând la garantarea plăţilor avansurilor făcute, conform planului de rambursare stabilit de sindicat. La lichidarea Sindicatului, soldul fondului aparţine băncii care a plătit dobânda suplimentară.

10. Portofoliul depus poate fi preschimbat în total sau în parte de către banca respectivă în orice moment, cu condiţia ca portofoliul depus în preschimbare să fie acceptat de Sindicat şi de către Banca Naţională.

11. Sindicatul va stabli de acord cu B.N.R., planul de rambursare a sumelor avansate astfel cum se arată mai sus şi cu dreptul sindicatului de a lua măsuri ce vor fi obligatorii pentru participantul debitor.

12. Statul garantează, în limita sumei de un miliard lei, pe Banca Naţională şi pe băncile participante contra oricărui risc de pierdere ce ar rezulta din operaţiile făcute din acest fond. Statul va da garanţia sa sub forma unei convenţiuni încheiate cu Banca Naţională, care va fi supusă ratificării Corpurilor Legiuitoare şi în care se va preciza că băncile prezentatoare a portofoliului reescontat în folosul altora bănci nu vor fi expuse la urmăriri pentru efectele corespunzătoare.

13. În cazul când un efect va fi plătit Băncii Naţionale de către semnatar înaiante de o scadenţă prevăzută în planul de rambursare, Banca Naţională va remite suma încasată băncii respective dacă ea însăşi nu este debitoare, cu obligaţia însă pentru ea de a da un alt efect de egală valoare admis de Sindicat şi de B.N.R. în locul efectului încasat.

14. Fiecare bancă participantă păstrează dreptul său de a reesconta efecte în condiţii normale la Banca Naţională.

www.dacoromanica.ro

15. Sindicatul este administrat de la un Comitet compus de către un reprezentant al fiecărei bănci participante şi un preşedinte desemnat de Banca Naţională. Reprezentantul băncii participante, în Comitet, nu va putea fi directorul general al băncii. Băncile participante şi B.N.R. vor desemna câte un supleant.

Comitetul se întruneşte ori de câte ori nevoia o cere, şi cel puţin o dată pe săptămână.

16. Fiecare participant va dispune pentru deliberări de un vot. De asemenea fiecare participant va avea un vot suplimentar pentru fiecare portofoliu de 10 milioane lei adus în fondul sindical şi acceptat în condiţiile definite de art. 5.

Când unul dintre participanţi va beneficia de un scont în condiţiile indicate la art. 7 el va pierde câte un vot pentru fiecare portofoliu de 10 milioane lei scontat în profitul său.

Acest vot va fi atribuit participantului care a adus efectele la scont, dacă acesta din urmă nu este în acelaşi timp şi beneficiar.

Participantul care cere un împrumut la fondul sindical, nu are drept de vot la deliberarea care urmează în scopul satisfacerii cererii sale.

17. Fiecare bancă participantă va justifica la intrarea în Sindicat, printr-o atestare a B.N.R., că a depus acesteia din urmă întreaga sa situaţie precum şi că a furnizat la B.N.R. toate informaţiile pe care aceasta le-a crezut necesar a le cere.

18. Orice bancă participantă care solicită un credit trebuie să furnizeze Sindicatului situaţia din luna precedentă. Dacă ea cere un credit peste totalul efectelor sale (portofoliul) prevăzute la art. 4, ea trebuie să procure alte garanţii.

19. Orice bancă debitoare cu cel puţin 100 de milioane în timp de două luni va trebui să prezinte Sindicatului proiectul său de bilanţ anual în termen de maximum două luni, după 31 decembrie.

Elementele constitutive ale bilanţului vor putea să fie verificate de către prezidentul Sindicatului. Bilanţul nu va putea să fie stabilit decât după acordul Sindicatului.

20. Orice bancă, care va solicita majorarea creditului la o sumă de peste 300 de milioane lei, va trebui să prezinte o situaţie detaliată a bilanţului său pe luna precedentă şi un rezumat al contului său de Profit şi Pierdere, precum şi o justificare a motivelor pentru care ea trebuie să facă apel la majorarea creditului. Prezidentul, după verificarea lor, dacă va găsi necesar că se impun măsuri pentru a împiedica agravarea situaţiei băncii debitoare, va supune cazul Comitetului

www.dacoromanica.ro

Sindicatului, şi de acord cu Banca Naţională va lua măsurile impuse de împrejurări, care vor fi obligatorii.

21. În cazul când în afară de orice cerere de credit s-ar constata un fapt care ar constitui o neregularitate a uneia din băncile participante, având consecinţe legale, Sindicatul are dreptul să ia orice măsuri impuse de împrejurări, având dreptul chiar să excludă din Sindicat pe banca respectivă cu obligaţia de a rambursa imediat Băncii Naţionale sumele împrumutate.

22. Cheltuielile de funcţionare ale Sindicatului se vor stabili printr-o convenţie specială şi se vor repartiza între băncile debitoare.

23. În cazurile în care s-ar ivi un dezacord în aplicaţia prezentei Convenţiuni, dacă băncile participante decid în unanimitate un arbitraj, Banca Naţională a României va fi de drept arbitră, iar decizia ei va fi obligatorie pentru toate băncile participante.

24. Sindicatul va întocmi la fiecare trei luni un raport sumar, iar la finele anului un raport detaliat asupra activităţii sale. Aceste rapoarte vor fi remise Băncii Naţionale.

25. Banca Naţională a României şi Statul Român reprezentat prin Ministerul de Finanţe iau act de această Convenţiune şi se obligă a o executa în ceea ce îi priveşte.

(Urmează semnăturile, fiecare din cele 5 bănci fiind reprezentată prin doi delegaţi având semnătura firmei).

ANEXA 27

(Adresa domnului guvernator M. Manoilescu înaintată domnului ministru de finanţe, C. Argetoianu, la 19 august 1931— împreună cu textul definitiv al Convenţiunii dintre Stat şi Banca Naţională în vederea asanării Băncii Marmorosch Blank & Co. Convenţinea a fost semnată în aceeaşi zi de d.d. C. Argetoianu şi M. Manoilescu)

Nr. 49412
Secret

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă înainta alăturat textul definitiv al Convenţiunii încheiate între Stat şi Banca Naţională a României în vederea asanării Băncii Marmorosch Blank & Co.

www.dacoromanica.ro

Această convenţiune este identică în ce priveşte conţinutul şi înlocuieşte proiectul de convenţiune ce am avut onoarea a vă remite cu scrisoarea noastră din 4 august a.c. pe care aţi binevoit a-l aproba cu adresele dvs. din 6 şi 12 august a.c.

Ne permitem a constata că această convenţiune a devenit necesară în urma faptelor noi ce s-au produs în situaţia Băncii Marmorosch Blank & Co.

În primul rând, aceasată bancă nu a putut îndeplini în luna precedentă unele angajamente ale ei, fie faţă de Banca Naţională, fie faţă de terţi.

În special ea ne-a vândut devize pentru o sumă de 400 000 lstg., din care nu a livrat la scadenaţe 365 000 lstg., aceste sume fiind vândute fără acoperire.

De asemenea, în urma acestui fapt, Banca M.B. & Co., ne-a prezentat o situaţie internă de bilanţ încheiată pe 30 iunie a.c., din care rezultă că această Bancă are însemnate pierderi şi că situaţia ei reală e foarte departe de a corespunde cu bilanţurile publicate.

Rezultă acum din cifrele prezentate chiar de Banca M.B. & Co. că între activele reale ale debitorului ei principal, Banca Industrială, şi sumele înscrise cu titlul de activ la Banca M.B. & Co., există un minus de peste 1 şi 1/2 miliarde lei.

Din constatările ulterioare mai rezultă şi alte supraevaluări importante.

Rezultă, de asemenea, din explicaţiile date de Banca M.B. & Co. că exploaţiunea sa se soldează printr-o pierdere de peste 200 milioane anual.

În aceste condiţii, Banca Naţională şi Statul apreciind că trebuie făcut totul pentru a evita căderea numitei Bănci, după cum a rezultat din conferinţele avute de dvs. cu Comitetul nostru Executiv şi Statul fiind gata a face sacrificiile necesare pentru aceasta, s-au căutat să se precizeze în această convenţiune mijloacele de a obţine, cu un sacrificiu limitat al Statului şi graţie măsurilor luate de Banca Naţională şi considerate suficiente, o situaţie ameliorată şi timpul pentru a se putea studia o soluţie definitivă.

E evident că această soluţie definitivă va reclama în special publicarea unui bilanţ sincer de fine de an.

Prin urmare, acoperirea împrumuturilor actuale şi preluarea de către Stat a unui portofoliu de 600 milioane lei nu va putea în nici un caz garanta Statului că va primi în schimb un activ real de valoa-

www.dacoromanica.ro

re egală în situaţia actuală neputându-se face Băncii Marmorosch Blank & Co. noi avansuri decât utilizându-se întreg restul de active reale de care mai dispune.

Având în vedere toate acestea şi mai ales importanţa depozitelor la această Bancă, am căzut de acord cu dvs. a se întreprinde o acţiune de asanare a ei şi în acest scop s-a ajuns la încheierea alăturatei Covenţiuni, aprobată de Consiliul de Administraţie şi de Consilierul Tehnic pe lângă Banca Naţională în şedinţa de ieri 18 august, convenţiune pe care avem onoarea a vă ruga să binevoiţi a o semna.

Alăturat copie de pe procesul-verbal al şedinţei Consiliului.

Primiţi, vă rog etc. etc.

Guvernator,
M. *Manoilescu*
Secretar general,
D. Cristescu

Convenţiune intervenită între Stat şi Banca Naţională a României pentru asanarea Băncii Marmorosch Blank & Co. S.A.

Date fiind împrejurările pieţei financiare actuale şi în scopul asanării situaţiei Băncii Marmorosch Blank & Co. S.A. a intervenit între Statul Român, reprezentat prin dl. C. Argetoianu, ministrul finanţelor şi Banca Naţională a României, reprezentată de dl. Manoilescu, guvernator şi Dem. Cristescu, secretar general, prezenta Convenţiune, în condiţiile următoare:

1. În temeiul legii monetare, al planului de stabilizare şi al legii pentru administrarea portofoliului trecut la Stat, şi cu avizul conform al Consilierului Tehnic, Statul primeşte în proprietatea sa cambii scontate de Banca Marmorosch Blank & Co. S.A. la Banca Naţională, în valoare de lei 600 milioane din totalul portofoliului de *lei 1 211 083 314* reescontat Băncii M.B. & Co. în locul unui portofoliu de egală valoare al Creditului Industrial, ce urma să fie trecut la Stat.

Pentru realizarea acestei transmiteri de proprietate, Banca Naţională a României are dreptul să specifice care anume cambii trec asupra Statului.

Statul va încheia cu Banca M.B. & Co. o convenţiune adiţională prin care ea va fi scoasă din obligo pentru portofoliul sus-arătat de 600 milioane lei.

www.dacoromanica.ro

2. Banca Naţională va păstra în portofoliul său efecte de ale Băncii M.B. & Co. în valoare de *lei 611 083 314.* Se va stabili un plan de rambursare pentru acea parte a efectelor de mai sus care nu reprezintă un scont comercial normal, cum s-a făcut în 1930 pentru scontul excepţional care se găsea atunci acordat. Se vor lua suficiente garanţii pentru aceste efecte.

3. Pentru a da Băncii Naţionale putinţa de a mai acorda Băncii M.B. & Co. sprijinul său, în special în caz de retragere a depozitelor, se va deschide un nou credit special de scont de lei 400 de milioane.

În scopul de a face posibil acest scont, Banca M.B. & Co. va da în gaj activele ce nu sunt cuprinse între gajurile păstrate de Banca Naţională în virtutea paragrafului 2. În caz de nevoie se va face apel la celelalte Bănci mari din Bucureşti care să procure Băncii Naţionale portofoliul necesar, contragaranţii date de Banca M.B. & Co.

4. Pentru ca Banca Naţională să poată întrebuinţa acest credit de lei 400 milioane, fără să se slăbească situaţia monetară, Statul se obligă să nu facă prelevări din contul „J" (Agricultura şi Lucrări Productive Diverse) al împrumutului de dezvoltare din 1931, a unei sume egală de 400 milioane, înainte de 6 luni. Această sumă nu va fi în nici un caz considerată ca un gaj, pentru avansurile făcute de Banca Naţională Băncii M.B. & Co. peste cele 600 milioane păstrate în portofoliul său.

Această obligaţie are numai drept scop să permită Băncii Naţionale să scoată, în caz de nevoie, o sumă egală din anagajamentele sale la vedere fără a modifica întru nimic destinaţia fondurilor rezultate din împrumut.

5. Statul va lua măsuri ca în administraţia Băncii M.B. & Co. să intre o persoană de încredere, ca administrator delegat, lăsând întreaga răspundere a gestiunii trecute a Băncii administratorilor ei actuali. Se vor lua măsuri care să asigure ca, în schimbul sprijinului ce se dă acum Băncii M.B. & Co. majoritatea acţionarilor să nu poată într-un moment dat, să se opună la măsurile ce vor trebui luate mai târziu în ceea ce priveşte Banca Marmorosch Blank & Co., în interesul general al pieţei, de câte ori Statul şi Banca Naţională vor fi căzut de acord asupra acestor măsuri. *În acest scop acţiunile Băncii M.B. & Co. vor fi depuse în gaj la Ministerul Finanţelor pentru garantarea celor 600 milioane efecte trecute în proprietatea Statului, urmând ca dreptul de vot în temeiul acestor acţiuni să fie transmis Ministerului de Finanţe.* Acţiunile se vor libera numai după lichida-

www.dacoromanica.ro

rea angajamentelor Băncii M.B. & Co. către Stat şi către Banca Naţională, anagajamente fie directe, fie făcute prin Sindicatul Băncilor creat acum, cu excepţia portofoliului considerat de Banca Naţională ca normal.

6. Statul de acord cu Banca Naţională vor cere Băncii M.B. & Co. să realizeze următoarele:

a) Să definească cât mai repede situaţia reală a Băncii M.B. & Co. mai ales în ce priveşte evaluarea sinceră a activelor şi pasivelor, prevederea cheltuielilor şi a veniturilor anuale, imporatanţa reală a depozitelor şi a conturilor curente susceptibile a fi retrase;

b) Să îmbunătăţească de pe acum contul de Profit şi Pierderi prin economii şi alte măsuri apropiate, pentru a suprima deficitul şi a deagaja ulterior beneficiile din care s-ar putea face amortizări;

c) Să precizeze în ce condiţii s-ar putaea executa, de către Societăţile înfiinţate de către Banca M.B. & Co. proiectul de contract cu Casa Autonomă a Monopolurilor, pentru ca condiţiile arătate în acel contract să poată fi îndeplinite fără ca Banca M.B. & Co. să facă apel la Banca Naţională şi pentru ca societăţile de distribuţie să aibă o existenţă reală, care să le permită a executa realmente contractul, independent de Banca M.B. & Co.

Hotărârea definitivă în ceea ce priveşte acest contract va fi luată de Stat, după ce va fi studiat acest punct.

Banca M.B. & Co. şi societăţile de distribuţie create de ea nu vor lua nici un angajament de nici un fel, referitor la această afacere, în afară de cel cu Casa Autonomă a Monopolurilor, care va fi prealabil comunicat şi Băncii Naţionale.

Beneficiile ce s-ar realiza de Banca M.B. & Co. din executarea contractului cu Casa Autonomă a Monopolurilor vor fi afectate în primul rând pentru a împlini golurile lăsate de deficitul anual de exploatare şi pentru a amortiza pierderile;

d) Să se stabilească un plan de lichidare grabnică a activelor realizabile pentru ca în prima linie să se poată crea disponibilităţi suficiente pentru funcţionarea băncii şi pentru a se rambursa prin tranşe succesive avansurile Băncii Naţionale, începând cu cele făcute din creditul suplimentar de lei 400 milioane şi continuând cu efectele păstrate în portofoliul Băncii Naţionale, care nu corespund unui scont normal;

e) Să se alcătuiască în înţelegere cu Banca Naţională şi cu Statul, un plan definitiv de asanare în ceea ce priveşte Banca M.B. & Co.

www.dacoromanica.ro

înainte de 1 decembrie a.c., luându-se o hotărâre înainte de publicarea bilanţului de fine de an.

7. Statul şi Banca Naţională îşi păstrează întreaga libertate de apreciere faţă de Banca M.B. & Co. în ceea ce priveşte adoptarea planului care se va stabili astfel.

8. Administraţia Băncii va fi răspunzătoare de întrebuinţarea tuturor fondurilor avansate de Banca Naţională şi de executarea programului enunţat mai sus.

9. Prezenta convenţiune înlocuieşte convenţiunea provizorie încheiată la ..... care s-a aplicat de la 1 august 1931.

Făcută în dublu exemplar, astăzi
19 august 1931

Ministerul Finanţelor,
C. Argetoianu

Banca Naţională a României,
Guvernator
M. Manoilescu

Secretar general,
D. Cristescu

Nr. 49413

19 august 1931

ANEXA 28

(Adresa înaintată domnului ministru de finanţe C. Argetoianu, de către dl. guvernator M. Manoilescu sub nr. 49221 din 19 august 1931, referitoare la acţiunile „Steaua Română" şi la un proiect de emisiune de obligaţiuni industriale)

Domnule Ministru,

Fiind sesizat de marile Bănci româneşti cu o propunere privind preluarea de către Stat a acţiunilor „Steaua Română" şi cu un proiect de emisiune de obligaţiuni industriale garantate de Stat avem onoarea a vă exprima mai jos părerea noastră.

Suntem principial de părere că, în situaţia actuală, când Banca Naţională caută, în înţelegere cu Statul, să asigure băncilor o cât mai mare lichiditate, este de datoria Statului să vină în sprijinul lor.

www.dacoromanica.ro

Ori, în împrejurările cunoscute, după război, marile Bănci au constituit, în interesul Statului, şi după îndemnul acestuia Sindicatul român „Steaua Română", luând fiecare un număr însemnat de acţiuni ale acelei întreprinderi, pentru care au plătit până acum peste un miliard de lei şi au mai rămas cu angajamente importante, care constituie pentru ele o sensibilă imobilizare. Băncile interesate propun, azi, ca Statul să ia asupră-şi acţiunile lor, împreună cu sarcinile ce mai grevează aceste acţiuni. Ele vă vor supune un proiect de convenţiune pe care vă rugăm a-l examina şi eventual, a-l aproba.

În ce priveşte obligaţiunile pe care industriile furnizoare ale Statului au intenţia să le emită în vederea sporirii lichidităţii băncilor de care sunt finanţate, ar fi util ca Statul să dea garanţia sa, pentru a înlesni plasarea, în ţară sau în străinătate, a acestor obligaţiuni. Băncile creditoare vor garanta la rândul lor Statul pentru eventuale pierderi.

Primiţi, vă rog, etc.

Guvernator,
M. Manoilescu
Secretar general,
D. Cristescu

ANEXA 29

(Adresa celor şase bănci imobilizate în afacerea „Steaua Română", înaintată ministrului de finanţe, la 19 august 1931)

Domnule Ministru,

Referindu-ne la convorbirea care am avut onoarea de a întreţine cu dumneavoastră în chestiunea afacerii „Steaua Română", ne permitem a vă face cunoscut cele ce urmează:

Din datele expuse mai jos veţi putea lua cunoştinţă atât de geneza acestei chestiuni, cât şi de sacrificiile pe care băncile din grupul român au fost nevoite să le suporte pentru naţionalizarea societăţii „Steaua Română".

În anul 1920, din îndemnul Statului, în scopul naţionalizării industriei româneşti de petrol, subsemnatele bănci împreună cu următoarele instituţii:

Banca Agricolă,

Banca de Scont a României,

www.dacoromanica.ro

Banca Comercială Română,
Banca Chrissoveloni,
Banca Comerţului, Craiova,
Industria Română de Petrol,
Soc. Anon. „Creditul Miner",
Soc. Anon. „Petrolul Românesc",
care au participat cu 10 % din participaţia băncilor subsemnate, am preluat întregul pachet de acţiuni ale Societăţii „Steaua Română", care era la timpul său în proprietatea Societăţii „Eos" din Glarus (Elveţia).

Preţul cu care s-au achiziţionat aceste acţiuni a fost de frs. elv. 812 55 de acţiune, adică pentru numărul total de: bucăţi 50 102 — frs. elv. 40 710 380.

Această sumă de frs. elv. ne-a fost împrumutată de grupul Steaua Română Britisch Ltd. din Londra şi grupul Steaua Française din Paris. În conformitate cu convenţia respectivă încheiată la 18 septembrie 1920, datoria noastră către Steaua Română British ltd. era de: ..... lstg. 919 615, 16/1 pe când acea către Steaua Française de: ..... frs. fr. 50 841 473,75.

Conform acestei Convenţiuni am plătit asupra datoriei noastre de mai sus o dobândă de 6 % pe an, care s-a adăugat la capital până în iunie 1923, când printr-o nouă convenţiune s-a stabilit datoria grupului român către Steaua Română Ltd. la lstg. 1 095 995,15/2 — către Steaua Française la frs. fr. 63 623 706, cu o dobândă de 7 % pe an, din care 5 % de plătit efectiv şi 1 % de adăugat la capital.

În 1925 s-a încheiat o nouă convenţiune, conform căreia s-a stabilit plata regulată de două ori pe an, în ianuarie şi iulie, a unei dobânzi de 6 1/2 % pe an şi care s-a plătit în mod regulat până astăzi.

În urma aranjamentului intervenit în 1925 cu Societatea „Steaua Română" care a preluat o parte din această datoarie, rezultă că mai datorăm astăzi:

*Lstg. 665 577,*1/8 la Steaua Română British Ltd.
Frs. fr. 28 352 093,15 la Steaua Française,
deci, la cursul zilei, în total *lei 730 142 153*
plus suma datorată *Băncii Naţionale lei* *224 236 878*
Total lei: *954 379 031*

În schimb grupul român posedă un număr de 455 344 acţiuni „Steaua Română" cu contravaloarea cărora la cursul actual este imposibil de a achita datoria de mai sus.

www.dacoromanica.ro

Faţă de cele ce preced, având în vedere că grupul român nu poate să mai suporte un nou sacrificiu şi că, această tranzacţie a fost făcută din îndemnul Statului, cu singurul scop de a naţionaliza o industrie atât de importantaă a ţării, ne permitem domnule ministru, a vă propune următoarele:

Băncile să suporte definitiv şi fără nici o rezervă pierderile încercate până în prezent, pierderi concretizate prin sumele debursate până astăzi.

În schimb Statul să preia, fără nici o plată către grupul român, pachetul de acţiuni „Steaua Română" proprietatea sa, în număr de bucăţi 455 344 preluând în acelaşi timp datoriile azi existente ale grupului român, şi anume:

Lstg. 665 577,18 către Steaua Română British Ltd.

Frs. fr. 28 352 093,15 către Steaua Franţaise, amândouă datoriile exigibile la 31.XII. 1944.

Lei 224 236 879, către Banca Naţională a României.

Pierderea care ar rezulta pentru Stat prin preluarea acestui angajament, nu se poate compara cu sacrificiile pe care le-am încercaat noi şi pe care vi le-am precizat mai sus.

Această pierdere pe care ar suporta-o Statul este cu mult acoperită, dacă ar fi să adunăm imensele impozite plătite Statului de către Societatea „Steaua Română" numai în decursul anilor cât Societatea „Steaua Română" nu a dat nici un rezultat şi nu a distribuit nici un dividend, iar noi am plătit continuu aceste dobânzi.

Supunându-vă cele ce preced, voim să credem, domnule ministru, că veţi binevoi a aprecia motivele expuse şi în speranţa că veţi da o soluţie favorabilă cererii noastre, vă rugăm să primiţi etc.

Banca Marmorosch, Blank & Co.
Banca Românească
Banca de Credit Român
Banca Generală a Ţării Româneşti
Banca L. Berkowitz S.A.R.
Banca Ţărănească

(Fiecare Bancă fiind reprezentată prin două semnături autorizate).

www.dacoromanica.ro

ANEXA 30

(Scrisoare confidențială adresată de ministrul de finanțe guvernatorului Băncii Naționale, cu data de 19 august 1931)

Domnule Guvernator,

Referindu-ne la procesul-verbal semnat la Sinaia în ziua de 12 august acest an și la convorbirile ce au avut loc în zilele de 13 și 14 august curent pentru crearea Sindicatului marilor bănci române din București, constituit prin protocolul semnat în ziua de 14 august a.c. la Banca Națională a României, avem onoarea a vă informa că Statul se obligă a prelua fără nici o plată către Sindicatul „Steaua Română", grupul român, pachetul de acțiuni „Steaua Română", proprietatea sa, în număr de bucăți 455 344 (patru sute cincizeci și cinci de mii trei sute patruzeci și patru), preluând în același timp datoriile azi existente ale grupului român, și anume:

I. Plata la 31 decembrie 1944 (una mie nouă sute patruzeci și patru) către *Steaua Română British Ltd, Londra* a sumei de: lst. 665 577,1/8 (șase sute șasezeci și cinci mii cinci sute șaptezeci și șapte livre sterline opt pence), cu o dobândă de 6 1/2 % (șase și jumătate la sută) pe an, plătibilă semestrial la 15 ianuarie și 15 iulie ale fiecărui an.

II. Plata la 31 decembrie 1944 (una mie nouă sute patruzeci și patru) către Steaua Franțaise, Paris a sumei de frs. dranc. 28 352 093,15 (douăzeci și opt milioane trei sute cincizeci și două mii nouăzeci și trei franci și cincisprezece centime) cu o dobândă anuală de 6 1/2 % (șase și jumătate la sută), plătibilă la 15 ianuarie și 15 iulie ale fiecărui an.

Dobânzile sumelor de mai sus, până la 15 iulie 1931 (una mie nouă sute treizeci și unu) sunt în sarcina Sindicatului.

III. Plata efectivă a sumei de:

Lei 224 236 878 (două sute douăzeci și patru milioane două sute treizeci și șase mii opt sute șaptezeci și opt lei), pe care băncile din Sindicat o datorează Băncii Naționale a României, datorie derivând din același angajament „Steaua Română".

Această sumă se va plăti de Stat în rate anuale, egale, până la 1935 (una mie nouă sute treizeci și cinci).

Convenția definitivă pentru executarea operațiunii prevăzute în scrisoarea de față se va încheia în termen de 30 zile cu începere de azi, pe baza textului pregătit de o comisie compusă dintr-un delegat

www.dacoromanica.ro

al Ministerului Finanţelor, un delegat al Băncii Naţionale a României şi delegaţii Sindicatului Român „Steaua Română".

Ministerul de Finanţe se obligă să obţină ratificarea legislativă a angajamentului de preluare ce asumă prin prezenta scrisoare şi promulgarea acestei ratificări, în termenul cel mai scurt după deschiderea primei sesiuni legislative viitoare.

Vă rog, domnule guvernator, să binevoiţi a comunica cele de mai sus Băncilor interesate în Sindicatul „Steaua Română", grupul român, şi să primiţi totodată asigurarea etc. etc.

Ministru de finanţe,
C. Argetoianu

Cuvintele de pe pagina precedentă „Până la 31 iulie 1931" trebuiesc înţelese în sensul că plata din iulie 1931 este în seama Sindicatului.

C.A.

ANEXA 31

(Scrisoare confidenţială adresată domnului guvernator al Băncii Naţionale de către domnul ministru de finanţe, cu data de 19 august 1931)

Domnule Guvernator,

Referindu-mă la procesul-verbal semnat la Sinaia în ziua de 12 august acest an şi la convororbirile ce au avut loc în zilele de 13 şi 14 august curent pentru crearea Sindicatului marilor bănci române din Bucureşti, constituit prin protocolul semnat în ziua de 14 august a.c. la Banca Naţională a României, având în vedere că Statul este dator diferite sume industriilor:

Uzinele de fier şi domeniile din *Reşiţa,*

Petroşani S.A.R. pentru exploatarea minelor de cărbuni,

Astra, prima fabrică română de vagoane şi motoare,

Societatea pentru industria taextilă, fabrică de postav *Buhuşi,*

Uzinele metalurgice din *Copşa Mică* şi *Cugir, I.A.R.* (Industria Aeronautică Română) pentru materiale predate de acestea,

şi că existenţa acestor datorii stânjeneşte bunul mers al acestor industrii, Ministerul de Finanţe, dorind să uşureze plasarea de obligaţiuni industriale care să le dea o aşezare de credit mai temeinică, se

www.dacoromanica.ro

obligă să acorde garanţia sa pentru plata regulată a anuităţilor obligaţiunilor ce se vor emite de acele industrii.

Obligaţiunile se vor putea emite pe piaţa internă sau pe cele externe.

Ele se vor bucura de o garanţie ipotecară în primul rang asupra terenurilor, clădirilor şi investiţiilor de tot felul ale industriilor emitente.

Obligaţiunile vor fi amoratizabile la alegerea industriei, în zece până la douăzeci de ani.

Cifra obligaţiunilor ce se vor putea emite se va determina potrivit prevederilor Codului de Comerţ, art. 173 şi următoarele.

În schimbul garanţiei ce primeşte de la Stat, industria beneficiară va trebui să procure acestuia un angajament corespunzător al băncii care este finanţată, pentru plata regulată a anuităţii obligaţiunilor emise cu garanţia Statului, până la complecta lor amortizare, sau o altă garanţie admisă de Stat.

Beneficiul garanţiei Statului pentru obligaţiunile ce vor emite nu prejudiciază drepturile industriilor de mai sus asupra sumelor ce le-au de primit de la Stat.

Detaliile de emisiune ale sus-numitelor obligaţiuni se vor stabili de comun acord între reprezentanţii industriilor şi ai Ministerului de Finanţe, în termen de 30 (treizeci) de zile de la data scrisorii de faţă.

Ministerul de Finanţe se obligă să obţină ratificarea legislativă a angajamentului de garanţie ce asumă prin prezenta scrisoare şi promulgarea acestei ratificări în termenul cel mai scurt de la deschiderea primei sesiuni legislative viitoare.

Vă rog, domnule guvernator, să binevoiţi a comunica cele de mai sus industriilor şi băncilor care le finanţează şi să primiţi odată cu aceasta asigurarea etc. etc.

Ministru de finanţe,
C. Argetoianu

ANEXA 32

(Scrisoare confidenţială adresată de dl. ministru de finanţe, domnului guvernator al Băncii Naţionale, la 21 septembrie 1931)

Domnule Guvernator,

Urmare la scrisoarea noastră confidenţială din 19 august 1931, referitoare la preluarea de către Stat a acţiunilor „Steaua Română" aparţinând *Sindicatului Român Steaua Română,* vă facem cunoscut că termenul de 30 de zile, prevăzut de alineatul 6 pag. a 2-a a sus-zi-

www.dacoromanica.ro

sei scrisori a fost prelungit, de acord cu reprezentanţii Sindicatului, până la 15 noiembrie 1931.

Vă rog, să binevoiţi a comunica băncilor ce fac parte din Sindicatul Român Steaua Română cele de mai sus şi să primiţi, odată cu aceasta, asigurarea etc. etc.

Ministrul finanţelor,
C. Argetoianu

ANEXA 33

(Adresa confidenţială a domnului guvernator al Băncii Naţionale către domnul ministru de finanţe, din 22 septembrie 1931)

Nr. 56443

Domnule Ministru,

Adeverim primirea adresei dumneavoastră confidenţiale din 21 curent, privitoare la prelungirea până la 15 noiembrie 1931 a termenului prevăzut în scrisoarea dvs. confidenţială din 19 august a.c. şi avem onoarea a vă face cunoscut că potrivit cererii dvs. am comunicat-o Băncilor care fac parte din Grupul Român al Sindicatului Steaua Română.

Primiţi, vă rugăm etc .etc.

Guvernator,
Al. Buzdugan
Secretar general,
D. Cristescu

ANEXA 34

(Adresa Băncii Naţionale către ministrul de finanţe, din 24 septembrie 1931)

Personală

Domnule Ministru,

Ca urmare înţelegerii avute cu dvs., avem onoarea a vă înainta în copie încheierea Consiliului de Administraţie de ieri, 23 septem-

www.dacoromanica.ro

brie, care s-a comunicat strict confidenţial şi personal domnului director general al Băncii Marmorosch Blank & Co.

Primiţi vă rugăm etc. etc.

Guvernator,
O. Kiriacescu

Secretar general,
D. Cristescu

ANEXA 35

Consiliul de Administraţie al Băncii Naţionale

- şedinţa din 23 septembie 1931 -

Luând în cercetare situaţia angajamentelor Băncii Marmorosch Blank & Co. şi ţinând pe de altă parte seama de situaţia pieţei

Consiliul hotărăşte:

Se va pune în vedere Băncii Marmorosch Blank & Co. că în situaţia actuală, Banca Naţională nu va putea să-i sporească angajamentele directe, şi că prin urmare nu mai poate obţine decât creditul care i se va pune la dispoziţie prin Sindicatul Băncilor.

Aşa fiind, se va arăta Băncii Marmorosch Blank & Co. strict confidenţial, că pentru nevoile eventuale care ar depăşi sumele disponibile la Sindicat, să îngrijească din vreme.

Oscar Kiriacescu
C.I. Băicoianu
N. Bălănescu
Al. Buzdugan
G. Cesianu
D.I. Gheorghiu
I.I. Lapedatu
Adrian Oţoiu
Petre Poruţiu
Costin Stoicescu

Conform cu originalul

Secretar general,
D. Cristescu

www.dacoromanica.ro

ANEXA 36

(Scrisoare adresată de dl. Bolgert, ajutorul consilierului tehnic pe lângă Banca Națională, domnului ministru de finanțe, cu data de 1 octombrie 1931, precum și în copie scrisoarea înaintată de acesta Băncii Naționale)

Domnule Ministru,

Am onoarea de a vă comunica în acest plic copia cu conținutul scrisorii pe care i-am trimis-o astăzi domnului Bălănescu, președintele ad-interim al Comitetului executiv al Băncii Naționale și-mi permit să atrag atenția dumneavoastră asupra conținutului acestei scrisori.

Primiți, vă rog, etc.

I. Bolgert

Domnului Bălănescu

Administrator delegat al Băncii Naționale a României

București

Domnule Administrator-Delegat,

Vă rog să-mi îngăduiți să atrag încă o dată atenția Băncii Naționale asupra diferitelor puncte pe care am avut deja ocazia să le expun într-o scrisoare din 11 septembrie pe care am adresat-o domnului guvernator.

1. Nu am primit până în prezent nici o lămurire satisfăcătoare nici în ceea ce privește înființarea Societății Imobiliare de la Bordei, ale cărei acțiuni trebuiesc depuse ca garanție de către Banca Blank în folosul Sindicatului, și nici în ceea ce privește remiterea integrală de către această bancă a acțiunilor Societăților de distribuție a tutunului.

Cred că sunt totuși în măsură să afirm că banca respectivă nu a depus ca garanție totalitatea acțiunilor Societății Centrale, pretextând că restul de acțiuni nu se aflau în posesia sa.

Dacă acest fapt este adevărat, va rezulta din aceasta o reducere sensibilă a garanției datorate Sindicatului. În orice caz, o clarificare categorică în această privință ar fi foarte necesară.

Pe de altă parte, condițiile în care Societataea centrală de distribuție a fost înființată, permit să existe temeri că subscrierea de capital social a fost efectuată, cel puțin în parte, fără un aport real de fonduri.

www.dacoromanica.ro

Deoarece Societatea nu se află decât la punctul de pornire a operaţiunilor sale, i-ar fi foarte uşor să împrăştie aceste temeri şi îngrijorări dacă ar lua hotărârea să verse acest capital *în contul Băncii Naţionale*, specificându-se şi reţinându-se desigur toate cheltuielile de constituire care sunt absolut justificate.

Această măsură pe care Sindicatul are dreptul s-o pretindă în virtutea protocolului de la Sinaia, n-ar fi de natură să stânjenească activitatea legitimă a Societăţii, deoarece conducerea sa ar dispune, desigur, în mod absolut liber, de sumele depuse în cont.

Pe de altă parte, s-a ajuns la înţelegerea că Banca Naţională va putea să exercite un control permanent asupra gestiunii Societăţii prin desemnarea unui adminisatrator-delegat: or, eu încă nu ştiu ca o asemenea numire să se fi făcut până în prezent.

Soluţionarea acestor diferite probleme este cu atâta mai urgentă, cu cât, dacă eu nu mă înşel, Societatea de Distribuţie trebuie să-şi înceapă activitatea chiar astăzi.

Nu mai există aşadar nici o zi de pierdut pentru a se lua garanţiile indispensabile, pe de o parte de către Sindicatul marilor bănci, pe de altă parte de către Casa Autonomă a Monopolurilor şi de către titularii de împrumut din anii 1929 şi 1931, ale căror interese ar fi desigur puse în pericol dacă acoperirea încasărilor de la Casa Autonomă ar fi încredinţată unei Societăţi lipsită de mijloacele necesare.

II. Pentru a se evita orice manifestare polemică, ministrul finanţelor a avut intenţia, în ceea ce priveşte blocarea (sic) diferitelor fonduri de împrumut, de a înlocui Jurnalele Consiliului de Miniştri prin simple scrisori purtând semnătura tuturor miniştrilor interesaţi (Finanţe, Comunicaţii, Agricultură), precum şi a directorului general al Căilor Ferate Române, în ceea ce priveşte Contul *G*.

Nu ştiu ca aceste scrisori să fi fost adresate Băncii şi mă văd nevoit să-mi menţin rezervele formulate cu privire la blocările deja efectuate asupra lirelor de la Banca Naţională.

III. N-a fost înregistrat nici un progres în ceea ce priveşte controlul folosirii sumelor avansate de Sindicat şi întocmirea unui plan de rambursare care să prevadă într-un mod cât se poate de precis, comprimarea, restrângerea cheltuielilor şi lichidarea de active indispensabile. În legătură cu aceasta, n-aş putea face altceva decât să reiau cuvânt cu cuvânt termenii din scrisoarea mea din 11 septembrie.

IV. Creşterea continuă a creditelor sindicale acordate Băncii Blank a determinat, cu întârziere, este adevărat, Sindicatul să treacă la pu-

www.dacoromanica.ro

nerea în practică a procedurilor prevăzute la articolul 20 al Convenţiei încheiate la data de 19 august.

Fiind invitată să prezinte o copie care să certifice situaţia sa existentă la data de 31 august, Banca Blank a trimis:

1. O notă cu conturile de lire sterline care actualmente au acoperire;

2. O notă „rectificată" cu aceleaşi solduri, adică ţinând cont de amortismentele socotite de către bancă a fi necesare.

3. Două tabele de evaluări privitoare la participări.

Aceste documente au fost comunicate Băncii Naţionale, care în prezent trebuie să ajungă la o înţelegere cu Sindicatul asupra măsurilor ce vor trebui să fie luate pentru a se putea face faţă unei situaţii care de la o zi la alta se agravează tot mai mult.

În acest scop este deosebit de necesar ca Consiliul executiv al Băncii Naţionale — precum de altfel şi ministrul de finanţe — să fie în măsură să aprecieze, în modul cel mai precis cu putinţă, poziţia actuală pe care o ocupă Banca Blank.

Or, bilanţul „rectificat" care a fost prezentat, este prezentat în modul cel mai necorespunzător şi este lipsit complect de limpezime şi claritate.

Făcând o comparaţie între punctele din acest document şi cele din bilanţul „oficial", se poate întocmi un tabel cu conturile active şi pasive, observându-se că rezultă o pierdere de 1 769 milioane (Vezi anexa alăturată).

Este pentru prima dată când, sub o formă disimulată, este adevărat, Banca Blank recunoaşte existenţa unei pierderi de asemenea importanţă (acoperită actualmente prin ajutorul de 600 milioane acordat de către Stat).

Se cuvine totuşi să se analizeze exactitatea evaluărailor, probabil foarte optimiste, şi deci exagerate, care au servit drept bază pentru întocmirea bilanţului rectificat.

Conducătorii de la Banca Blank au furnizat în mai multe rânduri, în legătură cu aceasta, informaţii oficiale: după părerea mea ar fi foarte necesar ca Comitetul executiv să convoace fără amânare o şedinţă specială în care să se facă confruntarea acestor informaţii cu evaluările anexate la situaţia existentă la data de 31 august.

S-ar reuşi în acest fel să se determine, într-un mod foarte precis, deficitul real care trebuie recuperat şi acoperit, şi nu trebuie, cred, să mai insist asupra faptului că aceasta ar constitui un element capital şi foarte necesar pentru hotărârea finală care va trebui să fie luată

www.dacoromanica.ro

peste câteva zile, hotărâre la care vor trebui să ajungă de comun acord Statul împreună cu Banca Naţională a României.

Vă rog să primiţi etc. etc.

J. Bolgert

ANEXA 37

(Bilanţul rectificat al Băncii Blank la data de 31 august 1931)

Activ	
Casa	63 000 000
Efecte	69 000 000
Debitori	1 015 000 000
Participări	143 000 000
Participări la Banca Industrială	1 147 000 000
Imobile	258 000 000
Bordei	200 000 000
Pierderi	1 769 000 000
Total:	4 664 000 000
Pasiv:	
Capital şi Rezerve	325 000 000
Creditori, lei	2 026 000 000
Creditori devize	334 000 000
Banca Naţională a României	1 923 000 000
Fond de pensii	7 000 000
Tranzitoriu	49 000 000
Total:	4 664 000 000

Pierderile au fost calculate în felul următor:

1. Extragerea valorilor mai mici din posturile bilanţului „rectificat" şi din posturile desfiinţate, în total aproximativ 2 342 milioane.

2. Defalcarea plus-valorii provenind din evaluarea imobilelor, aproximativ 258 milioane.

3. Defalcarea reducerilor şi desfiinţării de posturi la pasiv, aproximativ 315 milioane.

Mai rămâne o pierdere netă de 1 769 milioane, desigur, sub rezerva exactităţii noilor evaluări.

www.dacoromanica.ro

ANEXA 38

(Scrisoare confidențială adresată domnului ministru de finanțe de către domnul guvernator al Băncii Naționale, în 16 noiembrie 1931)

Nr. 69873

Domnule Ministru,

Adeverim primirea adresei dumneavoastră confidențiale din 16 noiembrie 1931, privitoare la prelungirea până la 31 decembrie 1931, a termenului prevăzut în scrisoarea dvs. confidențială din 21 septembrie a.c. și avem onoarea a vă face cunoscut că potrivit cererii dvs. am comunicat-o Băncilor care fac parte din grupul Român al Sindicatului „Steaua Română".

Primiți, vă rugăm, etc.

Guvernator,
M. Manoilescu

Secretar general,
D. Cristescu

ANEXA 39

(Cererea Băncilor mijlocii din Vechiul Regat și Basarabia, care solicită domnului ministru de finanțe și domnului guvernator al Băncii Naționale aprobarea înființării unui Sindicat a lor)

În sprijinul acestei cereri, ele au onoarea a supune examinarea situației categoriei lor de Bancă, așa cum rezultă din alăturatele tablouri comparative — din care reiese importanța lor netăgăduită în economia țării și, comparativ, o situație mult mai favorabilă, spre a merita și spre a putea fi asanate.

Datoriile lor sunt de cel puțin 4 ori mai mici decât ale celor 5 mari Bănci sindicalizate și sunt acoperite aproape în întregime prin capitalul și rezervele lor.

În ce privește plasamentele, credem că o analiză ar fi tot în favoarea Băncilor mijlocii din Vechiul Regat.

Curajul de a recurge la acest sprijin li-l dă considerația că sunt bănci vechi și cinstite care au îndeplinit un rol activ în trecutul eco-

www.dacoromanica.ro

nomiei acestei ţări şi aceea că-l solicită în interesul maselor de depunători — a miilor de oameni muncitori, economi şi prevăzători.

Sprijinul temporar nu implică jertfe sau riscuri pentru Stat.

Oferim garanţia noastră solidară, întărită cu garanţii reale, în avere văzută, liberă de orice sarcini, evaluată la preţul zilei.

Condiţiile Sindicatului Băncilor Mijlocii din Vechiul Regat şi din Basarabia:

1. Pot face parte din acest Sindicat numai băncile din Vechiul Regat şi din Basarabia, cu o vechime de cel puţin 5 ani şi cu un capital vărsat şi rezerve de cel puţin 10 milioane lei şi care au credit de reescont la Banca Naţională a României.

Băncile mai tinere şi cu capitaluri mai mici existente azi nu sunt excluse. Li se impune însă concentrarea (fuziunea) fie între ele, fie cu o bancă ce are calitatea de a face parte din Sindicat.

În acest caz, capitalul băncilor fuzionate trebuie să fie de cel puţin .....[1]) milioane lei.

2. Scopul Sindicatului este crearea pentru băncile arătate mai sus, a unei organizaţii, prin intermediul căreia să-şi poată procura fonduri în vederea restituirii depunerilor spre fructificare cu termen şi în cont curent, datorate până la data de ....[2])

3. Sindicatul are la bază garanţia solidară a tuturor membrilor care-l compun.

4. Operaţiile se încheie în modul următor:

Banca din Sindicat cere Sindicatului un credit, care urmează a fi aprobat sau nu de Comitetul Sindicatului.

Pe baza aprobării, în limita creditului acordat şi treptat cu nevoile ei, banca prezintă Sindicatului portofoliul ei, cu cauză (?) reală, cu una sau mai multe semnături, pe care-l girează în ordinul Sindicatului.

Sindicatul prezintă acest portofoliu Băncii Naţionale a României, la scont, cu girul lui — iar suma obţinută o pune la dispoziţia băncii respective.

5. Fondurile procurate pe această cale nu pot fi utilizate decât pentru restituirea de depuneri cu termen sau în cont curent.

6. Cum Sindicatul girând portofolii se angajează în mod solidar pentru toate băncile care-l formează, este în interesul băncilor solidare la plată ca ele să fie, la rândul lor, garantate real, de banca împrumutată prin garanţia Sindicatului.

---

[1] Lăsat în alb spre a se fixa de Minister.

[2] Lăsat în alb, ca mai sus.

www.dacoromanica.ro

7. În acest scop, odată cu cererea arătată la art. 4 de mai sus, banca ce se împrumută trebuie să arate garanţia reală ce oferă, fie în ipoteci, gajuri sau cesiuni — fie în giruri, ovaluri, acceptaţiuni etc. pentru împrumutul ce Sindicatul îl mijloceşte.

8. Evaluarea garanţiei se face de Sindicat în unire cu Banca Naţională a României pe baza preţului zilei.

9. Termenul Sindicatului este de un an, cu drept de prelungire.

10. Sindicatul se administrează de un Comitet compus dintr-un delegat al B.N.R. ca preşedinte, şi de o delegaţie de 6 membri, aleşi din sânul lor de către băncile din Sindicat.

Banca Naţională va desemna un înlocuitor şi băncile sindicalizate vor alege 6 înlocuitori ai delegaţilor, care să lucreze valabil în lipsa titularilor.

11. Pentru preîntâmpinarea cheltuielilor Sindicatului, fiecare bancă împrumutată va contribui cu o cotă proporţională cu suma ce a împrumutat.

12. Prin participarea la Sindicat şi realizarea de împrumuturi prin mijlocirea lui, băncile care au credite de reescont la B.N.R., nu pierd această facultate.

13. Băncile care achită propriile lor datorii au dreptul de a retrage garanţiile reale oferite Sindicatului şi nu mai au obligaţiuni de solidaritate în Sindicat.

Băncile noastre se declară gata a primi orice sugestii pentru complectarea condiţiilor Sindicatului.

Bucureşti, 27 august 1931

Banca de Credit, Ploieşti
Banca Creditul Gorjan, Tg. Jiu
Banca Ţării, Bucureşti
Banca României, Craiova
Banca de Scont, Craiova
Banca Albina, Câmpulung (Muscel)
Banca Ţăranilor, Câmpulung (Muscel)
Banca Industrială şi Comercială, Piatra Neamţ
Banca Progresul, Mizil
Banca Uniunii Agricole, Comerciale şi Industriale, Slatina
Banca Comerţului Moldovenesc, Iaşi
Banca Oituzul, Bacău

www.dacoromanica.ro

Banca Agricolă, Comercială
și Industrială, Cetatea Albă
Banca Albina, Huși
Banca de Comerț și Industrie a
Basarabiei, Chișinău
Banca Banatului
Banca Sindicatului Agricol, Tecuci
Banca Moldovei de Jos, Bârlad
Banca Populară, Pitești
Banca D. Stambuliu, Buzău

I. Tabloul Băncilor mari (cu capitaluri de 50 mil. și mai mult)

Cele 5 mari Bănci sindicalizate	*Capital* lei	*Rezerve* lei	*Depozite* lei	*Cont curente* lei
Chrissoveloni	350 mil.	190 mil.	1 566 mil.	–
Credit Rom.	400 mil.	344 mil.	2 129 mil.	1 340 mil.
Marmorosch	125 mil.	331 mil.	2 631 mil.	1 168 mil.
Moldova	100 mil.	81 mil.	885 mil.	522 mil.
Românească	280 mil.	256 mil.	–	3 263 mil.
Total:	1255 mil.	1 192 mil.	7 211 mil.	6 293 mil.
20 mari Bănci nesindic. în Vechiul Regat	1 965 mil.	365 mil.	3 379 mil.	6 987 mil.
4 mari Bănci în concord. prev.	380 mil.	63 mil.	791 mil.	1 637 mil.
14 mari Bănci în Transilvania	1 123 mil.	377 mil.	6 221 mil.	1 161 mil.
2 mari Bănci în Banat	112 mil.	109 mil.	477 mil.	119 mil.
2 mari Bănci în Basarabia	100 mil.	1 mil.	165 mil.	143 mil.

Nota Bene: Rezultată la capitalul și rezervele lor, situația marilor Bănci este:

Cele 5 sindicalizate..... datoriile de 5 ori 1/2 mai mari decât capital și rezervă

www.dacoromanica.ro

cele 20 nesindic.	datoriile	4 ori 1/2	detto	detto
cele 4 în concordat.	datoriile	5 ori 1/2	detto	detto
cele 14 Transilv.	datoriile	5 ori	detto	detto
cele 2 Banat	datoriile	2 ori 1/2	detto	detto
cele 2 Basarabia	datoriile	3 ori	detto	detto

II. Tabloul tuturor Băncilor mijlocii şi mici din ţară
(cu capitaluri de 40 milioane sau mai puţin)

	Capital	*Rezerve*	*Depozite*	*Cont Curent*
	lei	lei	lei	lei
Vechiul Regat	3 673 mil.	350 mil.	3 792 mil.	1 682 mil.
Transilvania	1 205 mil.	281 mil.	6 212 mil.	887 mil.
Banat	343 mil.	114 mil.	2 504 mil.	189 mil.
Bucovina	227 mil.	21 mil.	782 mil.	388 mil.
Basarabia	181 mil.	19 mil.	148 mil.	189 mil.
Total:	5 629 mil.	785 mil.	13 440 mil.	3 336 mil.

III. *Tabloul Băncilor mijlocii din Vechiul Regat şi Basarabia*
(Cu capitaluri de 40 milioane şi minimum 5 milioane)

	Capital	*Rezerve*	*Depozite*	*Cont. Curente*
	lei	lei	lei	lei
Vechiul Regat				
228 bănci	3 123 mil.	506 mil.	3 784 mil.	806 mil.
Basarabia				
16 bănci	128 mil.	30 mil.	102 mil.	48 mil.
244 bănci Total:	3 251 mil.	536 mil.	3 886 mil.	854 mil.

Nota Bene. Raportate la capitalul şi rezervele lor, situaţia Băncilor mijlocii şi mici este:

Vechiul Regat, datoriile o dată şi 3/10 mai mari decât capitalul şi rezervele

Transilvania	datoriile de 4 ori şi 8/10	detto	detto
Banat	datoriile de 6 ori	detto	detto
Bucovina	datoriile de 4 ori şi 7/10	detto	detto
Basarabia	datoriile o dată şi 7/10	detto	detto

Iar situaţia numai a băncilor mijlocii din Vechiul Regat şi Basarabia este şi mai favorabilă.

Situaţia arătată prin tablourile de mai sus este aceea pe care o arată publicaţiile statistice pe decembrie 1929.

www.dacoromanica.ro

Dacă ne raportăm la marile retrageri de depuneri de la acea dată şi până astăzi şi la retragerile creditelor în cont curent din partea Băncilor mari, situaţia s-a schimbat şi mai mult în favoarea Băncilor mici şi mijlocii, care au plătit la depuneri cel puţin 40 % din sumele datorate la 1929 şi cel puţin 70 % din datoriile în cont, Băncilor mari.

Suntem siguri că azi raportul dintre capitalul şi rezervele băncilor mici şi mijlocii faţă de datoriile lor nu este nici de *unu la unu*[1].

Aceasta ne îndeptăţeşte a crede că Sindicatul ce doresc să înfiinţeze nu are nevoie nici de 1/2 miliard de lei.

Termenul de achitare al acestei sume nu se va prelungi peste luna iunie 1932, după campania de export a porumbului recoltat în 1931.

Pentru Uniunea Băncilor,
Gr. T. Coandă

ANEXA 40

(Decret-Lege relativ la accelerarea formalităţilor pentru fuziune a anumitor Societăţi. Redactat în vederea fuziunii celor 5 Bănci mari, şi semnat de Rege, acest Decret n-a fost contrasemnat de ministrul finanţelor şi n-a fost promulgat, fiindcă proiectata fuziune între bănci nu s-a realizat)

Carol al II-lea
Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa Naţională
Rege al României

La toţi de faţă şi viitori sănătate!

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la Departamentul de Finanţe, cu nr. ...

Sub rezerva ratificării de către Corpurile Legiuitoare,

Am decretat şi decretăm:

Art. I. Societăţile anonime având drept obiect principal industria şi comerţul petrolului[2], industria şi comerţul metalurgic, minier, cum şi cele având de obiect comerţul bancar, care vor decide în fiecare categorie fuzionarea într-o singură societate anonimă, cu un ca-

[1] Numai că capitalul şi rezervele nu mai existau decât pe hârtie, pe când datoriile erau *reale*.

[2] Conceput pentru a înlesni fuzionarea celor 5 bănci, am lărgit textul ca să beneficieze de înlesnirile hotărâte şi societăţile mari industriale, mai ales cele petrolifere a căror fuziune o urmăream cu tot dinadinsul.

www.dacoromanica.ro

pital de cel puţin 800 milioane lei şi vor obţine pentru această fuzionare aprobarea Guvernului, dată printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri, se vor bucura, spre derogare de la dispoziţiile Codului Comercial şi oricare ar fi dispoziţiile Statutelor lor, de următoarele avantaje speciale:

a) Termenul pentru publicarea convocării adunării generale extraordinare a acţionarilor, chemată să statueze asupra fuziunii şi asupra statutelor noii Societăţi, se reduce la cinci zile libere înainte de data fixată pentru întrunire, iar depunerea acţiunilor care dau dreptul a lua parte la adunare, va trebui efectuată cu cel puţin două zile libere înainte de ziua întrunirii.

b) Pentru ţinerea valabilă a adunării generale chemată să statueze asupra fuziunii şi statutelor noii Societăţi, se cere prezenţa unui număr de asociaţi care să reprezinte 60 % din capitalul social şi votul afirmativ al unui număr de asociaţi care să reprezinte cel puţin 51 % din acelaşi capital.

Dacă prezenţa unui număr de acţionari care să reprezinte 60 % din capitalul social, nu este constatată pentru prima convocare, se va face a doua convocare în termen de patru zile libere, iar la ziua fixată adunarea se va ţine cu orice număr de acţionari reprezentând cel puţin 51 % din capitalul social, iar decizia asupra fuziunii şi statutelor se va lua cu votul afirmativ al unui număr de acţionari reprezentând cel puţin 51 % din capitalul social.

c) Decizia asupra fuziunii şi statutelor luată în condiţiile de mai sus, obligă pe toţi asociaţii, fără ca cei disidenţi sau opozanţi să poată pretinde retragerea din societate.

d) Publicaţia ce va fi făcută de fiecare din societăţile ce au hotărât fuziunea, nu va trebui să cuprindă încunoştiinţarea că cei ce ar avea vreun interes pot face opoziţie, întrucât acest drept de opoziţie este desfiinţat, fuziunea producându-şi efectul şi fiind executată din ziua în care se vor fi publicat toate deciziile tuturor societăţilor fuzionate, dată de la care noua societate este de plin drept substituită în toate drepturile şi obligaţiile societăţilor stinse.

Art. II. Noua Societate rezultă din fuziunea făcută cu aprobarea Guvernului şi având un capital de cel puţin 800 milioane lei, se va bucura de următoarele scutiri de impozite:

a) Scutirea de orice taxe pentru constituirea şi acţiunile noii societăţi, cum şi pentru transferarea activelor mobiliare în patrimoniul noii societăţi.

www.dacoromanica.ro

b) Societăţile bancare se vor bucura de scutirea de impozite pentru depozitele ce vor avea.

Art. III. Ministrul nostru secretar de Stat la Departamentul de Finanţe este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului Decret.

Dat în Sinaia la .....octombrie 1931

Carol

Ministru de finanţe,
(nesemnat)

ANEXA 41

(Scrisoare adresată de dl. R. Auboin, consilier tehnic, domnului M. Manoilescu, guvernatorul Băncii Naţionale)

Bucureşti,
8 octombrie 1931

Domnule Guvernator,

Prin scrisorile mele din 23 august, 11 şi 14 septembrie, anul curent, am avut onoarea să comunic Băncii Naţionale a României, părerea mea în legătură cu situaţia Băncii şi a pieţei, precum şi măsurile urgente pe care le necesită această situaţie, mai ales în ceea ce priveşte organizarea principalelor bănci din Bucureşti.

Înfiinţarea Sindicatului bancar, la care şi-au adus concursul atât Statul cât şi Banca Naţională, era de natură să ofere, prin răgazul pe care îl dădea băncilor, o ultimă şansă, după ce s-a reuşit să se calmeze panica depunătorilor, de a lua toate măsurile necesare şi decisive pentru a pune capăt unei situaţii extrem de periculoase.

Aceste măsuri trebuiau să constea înainte de toate în întocmirea bilanţului real al fiecărei bănci şi în definirea cu exactitate a mijloacelor de a acoperi şi recupera pierderile înregistrate în trecut. După ce s-ar fi făcut acest lucru, era necesar să se prevadă o serie de măsuri adecvate cum ar fi: lichidări de activ, fuziuni, reduceri masive de cheltuieli generale, desfiinţarea unor sucursale, diminuarea sau desfiinţarea dividendelor etc... menite să ducă la realizarea unui beneficiu important de exploatare, pe baza căruia să fie posibilă o reconstituire în timpul cel mai scurt a disponibilităţilor distruse.

Această problemă era deosebit de arzătoare pentru Banca Marmorosch Blank & Co., a cărei situaţie a constituit obiectul precedentelor mele scrisori.

www.dacoromanica.ro

Toate precizările furnizate în ultimul timp au confirmat faptul că această bancă şi-a pierdut întregul său capital, toate rezervele sale şi o mare parte a banilor depunătorilor; ele au confirmat, de asemenea, faptul că încasările sale, de altfel destul de reduse şi ele, erau absorbite în mare parte de cheltuielile sale cu caracter general, în timp ce ea trebuie să continue să remunereze capitalurile împrumutate, în felul acesta continuând în creşterea considerabilă a pierderilor de exploatare. Trebuia deci foarte urgent să se pună capăt acestei exploatări care ducea la ruină.

Singurul scop al acţiunii de solidaritate întreprinsă de Sindicat putea fi acela de a analiza modul în care acest rezultat ar fi putut să fie obţinut, reuşindu-se în acelaşi timp să se salveze, în măsura posibilului desigur, interesele depunătorilor şi a pieţei româneşti în general.

Din nefericire, ne vedem acum nevoiţi să constatăm că n-a fost obţinut nici un rezultat pozitiv, şi că dimpotrivă, sumele furnizate prin intermediul Sindicatului, din care mai mult de 600 milioane au fost acordaţi Băncii Marmorosch Blank & Co. au servit numai parţial la rambursarea creditorilor particulari. Din suma de 2 200 milioane pe care a primit-o Banca Marmorosch Blank & Co. din partea Băncii Naţionale a României, mai multe sute de milioane au servit, începând cu luna iunie, potrivit informaţiilor provenite de la aceeaşi Bancă Marmorosch Blank, pentru plătirea salariilor, dobânzilor, adică pentru a astupa deficitul permanent de exploatare, şi chiar pentru noi plasamente, în timp ce situaţia băncii impune cu necesitate ca ea să-şi realizeze cu orice preţ activele sale încă mobilizate.

În timp ce alte bănci, indiferent de greutăţile prin care trec, au rambursat creditorii cu sume superioare celor pe care le-au împrumutat de la Banca Naţională, Banca Marmorosch Blank & Co. şi-a sporit datoria sa faţă de Banca Naţională începând cu data de 1 iunie anul curent, cu aproximativ 1 380 milioane, şi, în acelaşi timp, ea n-a reuşit să-şi reducă nici datoriile faţă de depunători sau de ceilalţi creditori decât cu 900 de milioane de lei aproximativ. Situaţia acestei bănci s-a agravat prin urmare într-un mod dezastruos; această situaţie nu mai poate continua, şi pentru curmarea ei se impun măsuri radicale şi imediate.

Banca Naţională nu poate desigur decât să-şi menţină cu toată fermitatea hotărârea sa de a nu-şi mai suplimenta sub nici un pretext angajamentele luate faţă de Banca Marmorosch Blank & Co., hotărâre pe care a luat-o încă de la începuatul lunii august, şi care azi se impune mai mult ca oricând.

www.dacoromanica.ro

Atunci când Guvernul a acceptat în principiu să intervină, urmărind desigur interesele generale ale ţării, pentru a acoperi pierderile din trecut, socotim că a judecat cum trebuie; dar se pare că în prezent nu este cu totul imposibil să se pună capăt exploatării actuale a Băncii Marmorosch Blank & Co., *evitându-se totuşi un faliment* şi urmărind în măsura posibilului menajarea intereselor depunătorilor ale căror fonduri sunt deja la această oră pierdute.

Aşa ar sta lucrurile dacă Statul, acceptând să acopere sub o formă adecvată pierderile din trecut ale băncii, aceasta la rândul său ar fi înglobată într-o fuziune generală a principalelor bănci care ar permite să se lichideze treptat activele sale.

Chiar şi în această ipoteză, şi este cea mai favorabilă, trebuie s-o recunoaştem, poziţia Băncii Blank va fi o povară foarte grea pentru grupul bancar nou format, deoarece pierderile nu ar putaea fi acoperite decât printr-o creditare de către Stat, şi aceasată creditare nu se va solda cu nici o disponibilitate imediată.

Dacă vor fi luate totuşi măsuri extrem de energice, şi acest lucru imediat, pentru a suprima cea mai mare parte a cheltuielilor administrative ale băncii şi pentru a se reduce într-o proporţie considerabilă cheltuielile generale ale întregului grup bancar, este fără îndoială posibil să se reconstituie într-un interval de timp, relativ scurt, beneficii efective, deci lichidităţi viitoare, şi întreaga problemă foarte dificilă, este adevărat, constă în a face faţă nevoilor aşteptându-se ca noua gestiune să permită să se obţină rezultate suficient de satisfăcătoare şi în acelaşi timp, de grăitoare.

Pentru ca această experienţă să fie întreprinsă, este absolut necesar ca ea să fie desfăşurată în condiţii anume care să inspire o încredere absolută creditorilor interni şi externi ai băncilor.

Pe plan intern, măsurile ce se vor lua nu trebuie să aibă caracterul unui ajutor acordat băncilor, ci ele trebuie să fie astfel aplicate încât să dea depunătorilor o garanţie reală de bună gestionare.

Pe plan extern, nu trebuie să se uite nici un moment faptul că băncile care participă la Sindicat, exceptând banca Marmorosch Blank & Co., continuă să se bucure de un credit foarte important pe lângă băncile străine; *că retragerea acestor credite ar provoca o catastrofă imediată,* pe care nimeni n-ar putea-o combate şi nici împiedica; prin urmare, noua gestiune trebuie să aibă ca obiectiv primordial, inspirarea unei astfel de încrederi încât să nu se piardă

www.dacoromanica.ro

creditele, ba mai mult, ele să poată fi chiar sporite dacă împrejurările vor permite acest lucru.

Tot viitorul imediat al noului grup bancar depinde de acest rezultat care este într-adevăr esenţial.

Resursele prevăzute pentru Sindicatul bancar şi furnizate cu preţul unor sacrificii foarte grele de către Banca Naţională, fiind pe punctul de a se epuiza, îmi permit să insist *pentru o soluţionare imediată a acestei grave probleme,* gestionarea sub forma ei actuală se pare că nu va mai putea dura mai mult de câteva zile.

Ştiu că ministrul de finanţe şi cu dumneavoastră depuneţi în prezent toate eforturile necesare pentru a se ajunge la un rezultat pozitiv, dar găsesc că este de datoria mea să insist în mod deosebit *asupra necesităţii găsirii unei soluţii imediate. Situaţia actuală prezintă un pericol atât de mare încât Banca Naţională şi-ar asuma o răspundere enormă dacă ar tolera-o pe mai departe.*

Primiţi, vă rog, domnule guvernator, etc. etc.

R.Auboin

ANEXA 42

(Protocolul de înfiinţare a Uniunii Băncilor Româneşti, redactat de R. Auboin, consilier tehnic pe lângă Banca Naţională)

14 octombrie 1931

1. Cele cinci bănci desemnate mai jos:
Banca de Credit Român
Banca Chrissoveloni
Banca Marmorosch Blank & Co.
Banca Moldova
Banca Românească
au convenit să fuzioneze într-o singură instituţie bancară care va lua numele de „Uniunea Băncilor Române".

2. Această fuziune va deveni efectivă începând cu data de 1 octombrie anul 1931. Ea va fi stabilită pe baza bilanţurilor sumare întocmite la data de 30 septembrie 1931 sub controlul direct al Băncii Naţionale a României a cărei copie se află aci anexată.

Pentru a se da posibilitatea noii bănci să-şi înceapă operaţiile pe o bază perfect sănătoasă şi cu respectarea intereselor depunătorilor

www.dacoromanica.ro

Statul român a acceptat să acopere pierderea constatată cu ocazia unor bilanţuri întocmite la data de 30 septembrie.

Ţinându-se cont de aportul Statului, bilanţurile se stabilesc sub forma unor „bilanţuri provizorii rectificate" întocmite de comun acord cu Banca Naţională a României, şi ale căror copii sunt de asemenea anexate alăturat.

3. Bilanţul de început sau de pornire al Uniunii Băncilor Române va fi de asemenea stabilit de comun acord cu Banca Naţională a României.

Într-un interval de timp de 6 luni de la data de 1 octombrie 1931, „bilanţurile provizorii rectificate", care au servit drept bază pentru alcătuirea bilanţurilor de pornire al Uniunii Băncilor Române, vor fi stabilite definitiv de către Uniunea Băncilor Române, acest lucru făcându-se de comun acord cu Banca Naţională a României.

Dacă se va constata o diferenţă care să necesite modificarea aportului din partea Statului român, atunci această diferenţă va fi acoperită în limita unei obligaţii suplimentare de....., depusă de către Stat cu titlu de garanţie în contul Băncii Naţionale a României.

4. Acţiunile celor cinci bănci participante vor fi schimbate cu acţiunile Uniunii Băncilor Române în condiţiile următoare:

– 1 (una) acţiune Banca de Credit Român pentru 1 (una) acţiune U.B.R.[1];

– 3,5 acţiuni ale Băncii Chrissoveloni pentru 1 (una) acţiune a Uniunii Băncilor Româneşti;

– 1 (una) acţiune a Băncii Marmorlosch Blank & Co. pentru 1 (una) acţiune a Uniunii Băncilor Româneşti;

– 1 (una) acţiune a Băncii Moldovei pentru o acţiune a Uniunii Băncilor Româneşti;

– 3 (trei) acţiuni ale Băncii Româneşti pentru 4 (patru) acţiuni ale Uniunii Băncilor Româneşti.

5. Capitalul Uniunii Băncilor Române este fixat la 1 100 milioane, reprezentat prin 1 110 000 acţiuni de câte 1 000 lei.

Banca va fi administrată de către un consiliu de administraţie format din 30 membri aleşi pe o durată de 2 ani de către adunarea generală a acţionarilor.

Consiliul de administraţie al Uniunii Băncilor Române va desemna în fiecare an preşedintele şi vicepreşedinţii (care vor fi în număr de trei).

[1] Uniunea Băncilor Române.

www.dacoromanica.ro

Va fi, de asemenea, desemnat un director general care va răspunde de ansamblul serviciilor băncii.

Fiecare administrator trebuie să fie posesorul a cel puţin... acţiuni.

6. Pentru începerea operaţiunilor, Consiliul de administraţie şi biroul său vor fi formate în felul următor:

.....

.....

.....

Directorul general va fi desemnat de comun acord cu Ministerul de Finanţe şi cu Banca Naţională a României.

7. Statul va fi rambursat pentru sumele cu care a contribuit potrivit articolului 2, printr-o participare la beneficii, participare care se va ridica la 10 % din totalul beneficiilor ce depăşesc 10 % din capital, şi cu 20 % pentru beneficiile ce depăşesc 15 % din capital.

8. În plus, Uniunea Băncilor Române îşi va asuma angajamentul de a pune în practică un program de activitate cu respectarea condiţiilor fixate de comun acord cu Banca Naţională a României. Acest program va urmări în special reducerea masivă a cheltuielilor generale, îndreptarea întregului beneficiu efectiv realizat spre refacerea rezervelor lichide, mai întâi prin rambursarea portofoliului excepţional escontat de Banca Naţională, apoi prin crearea de fonduri lichide cât mai mari, crearea unei secţii bancare de depuneri, secţie care va fi independentă de secţia bancară de afaceri şi care va permite să se asigure o garanţie pentru depunători în schimbul plasamentelor pe termen scurt.

Uniunea Băncilor Române îşi ia în acelaşi timp angajamentul să transpună în practică acest program în termenul fixat de comun acord cu Banca Naţională.

9. Ratificarea prezentului protocol va fi asigurată de către adunarea generală a acţionarilor din fiecare bancă participantă la Uniune, şi ulterior de către Adunarea generală a acţionarilor Uniunii Băncilor Române în termen de .....

14 octombrie 1931

Notă cu privire la întocmirea bilanţurilor de încheiere al băncilor participante

1. Bilanţul fiecărei bănci participante este întocmit de comun acord cu Banca Naţională, în conformitate cu articolul 2 din proiectul alăturat.

www.dacoromanica.ro

2. Dacă din bilanţul astfel întocmit se constată o pierdere care nu permite să se aducă la noua bancă un capital şi rezerve egale cu capitalul şi rezervele pe care le posedă fiecare din băncile participante, Statul va accepta să acopere acest deficit în măsura în care acest lucru se dovedeşte necesar, pentru a se putea menţine în felul acesta capitalul nominal şi o cifră minimală de rezerve egale cu 50 % din capital.

Cu toate acestea, ţinându-se seama de faptul că rezervele sale sunt în întregime absorbite de pierderile înregistrate, Banca Chrissoveloni acceptă să nu primească în noua bancă decât 100 de milioane capital.

Ţinându-se seama de faptul că dimpotrivă, din cifra totală a capitalului şi rezervelor sale, rezervele reprezintă mai mult de 50 % din capital, Banca Românească va primi în noua bancă, sub formă de capital, o sumă egală cu două treimi din totalul capitalului său şi a *rezervelor* sale.

3. Statul va contribui cu sumele necesare în felul următor:

a) El va răscumpăra de la Banca Naţională o parte din portofoliul care are o scadenţă pe termen prea lung pentru băncile interesate în măsura în care îi permit posibilităţile şi disponibilităţile fondului special prevăzut în acest scop în programul de stabilizare, care în prezent se ridică la suma de aproximativ 600 000 000 lei.

În plus, o sumă de 400 milioane lei va fi rezervată pentru a fi răscumpărată procedându-se în acelaşi fel, de îndată ce măsurile legislative care permit să se sporească fondul special, vor fi fost luate. Aceste sume se ridică la aproximativ 1 miliard lei.

Această cifră va putea fi sporită dacă se vor descoperi noi resurse, şi în acest caz contribuţia prevăzută la art. 8 va fi redusă în mod corespunzător.

b) În ceea ce priveşte surplusul, el va remite fiecărei bănci interesate o obligaţiune globală ce nu poate fi negociată având o dobândă de 8 % plus 2 % pentru amortizare.

Dacă Uniunea Băncilor Române îi va cere, Statul va înlocui aceste obligaţiuni prin titluri negociabile al căror tip va fi stabilit de comun acord.

Serviciul de obligaţiuni sau de titluri va fi plătit în primul rând prin compensaţii pentru impozitele datorate de Uniunea Băncilor Române.

c) În vederea revizuirii prevăzute la articolul 3 din protocol, Statul depune la Banca Naţională a obligaţiune suplimentară de... care îi va fi restituită sau, dimpotrivă, va fi remisă Uniunii Băncilor Române total sau numai în parte în condiţiile fixate în protocol.

www.dacoromanica.ro

Proiect

(Cifre nominale vechi între paranteze când ele diferă de cele noi)

	Capital	*Rezerve*
	(în milioane lei)	
Banca de Credit Român ...	400	200
		(334)
Banca Chrissoveloni ...	100	50
	(350)	(190)
Banca Marmorosch, Blank & Co. ...	125	60
		(200)
Banca Moldovei ...	100	50
		(92)
Banca Românească ...	375	220
	(280)	(316)
Total:	1 100	580

ANEXA 43

(Proiect de Decret-Lege pentru reglementarea retragerilor de depozite de la bănci în perioada de panică — propus de delegații deponenților băncilor din București, și respins de ministrul finanțelor)

Expunere de motive

Prin legea din 26 martie 1930, pentru apărarea liniștii și creditului țării s-au prevăzut sancțiuni pentru delictul de vătămare a creditului public și privat. În interesul superior al țării a fost nevoie să se ia măsuri pentru ca creditul Statului ca și creditul privat să fie apărat.

Situația economică a lumii întregi având mari repercusiuni asupra stărilor de la noi, nu ne era permis să lăsăm jocul agitatorilor, care urmăresc îngreunarea condițiilor de credit și de producție în scop de speculație sau de luptă de clasă.

În preocuparea sa de a păstra forțele vii de muncă intacte, Statul a intervenit în relațiile dintre debitor și creditor și prin legea concordatului preventiv, prin legea contra cametei și prin restricțiile impuse în materie de executare a căutat să apere cât mai mult clasa debitorilor. Statul a căutat prin urmare să ia măsuri de apărare pentru ca

www.dacoromanica.ro

criza economică şi financiară să ducă la cât mai puţine consecinţe reale.

Nu putem să nu recunoaştem că criza acută bancară din străinătate, ca şi scăderea valorii livrei sterline, monedă preferată în tranzacţiile internaţionale, au provocat în România o accentuată restrângere de plasament de capital şi ca consecinţă o stagnare notorie a producţiei. Ceea ce îngreunează şi mai mult situaţia este şi împrejurarea că o mare cantitate de rentă (împrumutul de stabilizare şi cel de dezvoltare) aparţinând bancherilor străini a fost adusă în România, unde capitalurile depuse în bănci fiind puţin remunerate din cauza legii cametei, au fost atrase de bunul plasament ce-l constituie titlurile de Stat româneşti.

Trebuie să fim mulţumiţi că creditorii străini au putut verifica seriozitatea împrumuturilor româneşti şi posibilitatea pentru ei de a le replasa parţial în România în momentele grele prin care trec pieţele lor. Acest fapt ar constitui în vremuri normale un succes pentru noi, dar astăzi ni se adaugă o greutate în plus căreia trebuie să-i facem faţă.

Găsindu-ne în astfel de împrejurări, constatăm că prin încălcarea unei legi în vigoare, care garantează apărarea liniştii şi creditului ţării, agenţi vinovaţi şi intermediari interesaţi provoacă panica şi deponenţii care au economii prin diferite bănci sunt zilnic sub imperiul fricii şi îndemnaţi să-şi retragă fondurile lipsindu-se astfel de remuneraţia capitalului şi producând în acelaşi timp o adâncă deprimare în toate ramurile de producţie care au folosit acele capitaluri.

Mai trebuie să avem în vedere că prin legile de restricţie pomenite mai sus debitorii băncilor au fost ocrotiţi iar astăzi se provoacă în contra acestor bănci retrageri intempestive de capital şi o panică periculoasă de natură să pericliteze chiar existenţa lor.

Dacă mai ţinem socoteală că moneda românească este sustrasă oficiului ei normal şi în mare măsură supusă evaziunii, fie pentru plasamente străine, fie pentru schimb în devize, putem înţelege marea imporatanţă a problemei şi marele pericol pentru ţară din punct de vedere al ordinei publice cât şi al economiei naţionale.

Intervenţia Statului în această materie nu trebuie să fie însă de natură a îngreuna plasamentul normal, în condiţiile legilor în vigoare. Înţelegem însă să înlăturăm piedicile produse de agitaţii interesate, care tind să distrugă creditul particular şi să vateme creditul Statului.

Legea existentă pentru apărarea liniştii şi creditului ţării nu poate să-şi producă efectele dacă la noua formă a atacurilor ce s-au produs

www.dacoromanica.ro

în ultimul timp în această direcţie, nu vom lua din vreme măsurile necesare.

Această datorie imperioasă este dictată de interesul superior al ţării şi mai cu seamă de propriul interes al acelora care depunând economiile lor în diferite instituţii de bancă, ţin să-şi recupereze capitalul şi dobânzile lor.

Instituţiile bancare, strângând capitalurile produse de economia naţională, le plasează în producţie constituind deci nişte mijlocitori între capital şi muncă. Dacă producătorii se găsesc îngreunaţi şi a fost chiar nevoie de măsuri restrictive spre a opri executările de creanţe este în interesul ţării să se găsească soluţii pentru un acord în raporturile de la debitor la bănci şi de la bănci la creditor (deponenţii). Dacă debitorii băncilor nu pot plăti — şi nu este bine a-i sili — nu este de asemenea normal ca creditorii băncilor să-şi poată retrage capitalurile intempestiv şi printr-o provocare de panică de natură să distrugă complet organismul de recuperare al unor asemenea capitaluri şi aparatul de economie şi de conservare al producţiei.

În urma situaţiei create prin cele întâmplate, s-a constatat că în ultimă analiză, pagubele vor fi suportate de deponenţii agitaţi şi în special de aceia care au mai multă nevoie de ocrotire din partea Statului.

Statistica ne arată că toate instituţiile de credit care au ajuns la concordat, au lichidat în condiţii dezastruoase şi deponenţii lor (creditorii) şi-au pierdut aproape integral capitalurile.

Intervenţia Statului este dar dictată de împrejurări şi devine urgentă, iar până la revizuirea generală şi complectă a legilor care guvernează creditul privat şi care trebuie să cuprindă dispoziţii de coordonare în raporturile active şi pasive ale băncilor, se impun măsuri imediate pentru ca legea contra alarmismului şi pentru apărarea creditului din martie 1930 să aibă eficacitate.

Nu este admisibil ca delictul comis de un singur om să fie pedepsit cu închisoarea iar atunci când este săvârşit în colectivitate prin agitaţii, incitări la panică şi tulburări să asistăm la evenimente impasibili şi fără soluţii.

Scopul urmărit de noi este:

1. De a păzi averea deponenţilor şi conservarea muncii naţionale acumulate.

2. De a feri înjghebările noastre financiare de distrugere.

Preocupaţi de aceste două postulate, dispoziţiile ce propunem nu

www.dacoromanica.ro

sunt aplicabile decât atunci când delictul de alarmism şi de atac în contra creditului s-a produs, şi numai la banca unde s-a produs.

Când delincvenţii la legea alarmismului sunt urmăribili în justiţie, e drept ca consecinţele faptei lor să fie înlăturate. Aşadar, dispoziţiile ce propunem se aplică numai în cazul unei instituţii bancare, unde panica şi alarmismul pot crea o zdruncinare în funcţionarea ei de natură să lipsească pe de o parte din deponenţi de capitalul ce l-au depus fiindcă au venit după ce alţii au sleit casieriile în mod precipitat şi intempestiv.

Precizăm în mod clar că în regulă generală circulaţia depozitelor şi economiilor rămâne liberă, neştirbită şi aşa cum cere executarea normală a contractelor dintre părţi.

Când însă intervine delictul de alarmism prevăzut de lege şi panica provocată de aglomeraţii, instituţia supusă acestor atacuri are dreptul să recurgă la măsurile ce propunem pentru reglementarea restituirilor. Aceasta şi în interesul ordinii publice.

Am crezut că în aceste cazuri grave e bine să dăm deponenţilor posibilitatea să-şi aibă delegaţii lor la controlul şi la reglementarea restituirilor.

În situaţia de azi, când deponenţii unei bănci au provocat panica şi instituţia nu are la dispoziţia ei decât falimentul sau concordatul, liberarea depozitelor este sistată până la îndeplinirea formalităţilor judiciare şi chiar după.

Situaţia provocată prin măsurile ce preconizăm va fi de natură să pună ordine în liberarea mai departe a depozitelor prin reglementarea ei, să permită controlul activităţii instituţiei şi să asigure nu numai capitalul creditorilor, dar şi posibilitatea băncii să poată lucra mai departe.

Dacă conducerea unei bănci nu crede că situaţia ei mai poate fi ameliorată, ea poate oricând să facă uz de legea concordatului. Dacă însă primeşte să i se reglementeze depzitele şi, ca consecinţă imediată, acceptă măsurile de control prin delegaţii creditorilor deponenţi, se realizează cazul pe care-l prevăd noile măsuri.

De asemenea, dacă deponenţii unei bănci nu vor să ajungă la o asemenea reglementare, lăsăm în puterea lor să menţină raporturile normale şi încrederea pe care au acordat-o instituţiei unde şi-au depus economiile.

Din momentul în care s-a produs cererea de reglementare a unei bănci şi până la pronunţarea Comisiei Superioare de Supraveghere

www.dacoromanica.ro

pe care o instituim, Banca nu va mai putea şi nici nu mai este obligată să restituie depozitele vreunei persoane. Orice infracţiune în această privinţă va atrage pierderea avantajelor ce i-ar putea fi acordate.

Această dispoziţie are de scop să înlăture abuzurile prin restituiri privilegiate ce s-ar putea săvârşi.

Îndrumarea măsurilor de luat o încredinţăm unei Comisii Centrale Superioare, cu sediul în Bucureşti, compusă din 5 persoane de recunoscută autoritate şi numite prin Decret Regal. Preşedintele Comisiei va fi desemnat la numire.

Atribuţiile Comisiei sunt largi; le enumerăm pe cele principale:

1. Să constate cazurile de panică la o bancă; decizia nu se poate da decât în urma unei cereri scrise din partea acelei bănci, cu declaraţia precisă că se va supune măsurilor luate.

2. Să ia măsuri pregătitoare cu privire la restituirea depozitelor şi a menţinerii egalităţii proporţionale între deponenţi până în momentul în care asociaţia deponenţilor va fi reglementat regimul şi condiţiile restituirilor şi hotărârea ei de reglementare va fi rămas definitivă.

3. Când nu se va ajunge la înţelegere pentru reglementarea restituirilor între deponenţi, sau între deponenţi şi direcţia băncii, Comisia se va pronunţa definitiv asupra regimului ce se va adopta pentru restituire.

4. Să arbitreze ori de câte ori va fi nevoie în raporturile dintre părţi.

5. Să facă direct, sau prin delegaţii pe care îi va desemna cercetările trebuincioase.

6. Să declare că starea de panică a încetat şi că nu mai este nevoie de reglementarea restituirilor.

7. Dacă deciziile Comisiei nu sunt respectate de direcţia unei bănci, Comisia are dreptul să declare acea bancă lipsită de avantajele reglementării restituirilor.

8. Oricine va avea interes poate provoca examinarea nerespectării măsurilor luate de Comisie.

9. Comisia va fixa procedura convocării deponenţilor şi persoana care va prezida adunările lor.

10. Dreptul de vot al deponenţilor va fi proporţional cu capitalul depus în bancă şi votarea se va face după normele prevăzute în statutele băncii pentru exerciţiul dreptului de vot al acţionarilor.

Preşedintele delegat pentru adunarea deponenţilor va avea mandat să lucreze până ce adunarea va fi fixat un comitet de conducere.

www.dacoromanica.ro

11. În stabilirea procedurii pentru adunarea deponenţilor, Comisia Superioară va urma indicaţiile statutelor băncii.

12. Creditorii care nu au caliatatea de deponenţi nu intră în regimul aplicat prin reglementarea restituirilor.

13. Acest regim se aplică deponenţilor cu carnete de economii, sau în cont curent de depozite, la vedere sau pe termen.

14. Orice instituţie care aplică regulamentarea ce i s-a impus pentru restituiri nu va fi considerată în încetare de plăţi.

15. Până la votarea legii de către Parlament, prezentul decret stabileşte normele de urmat; dacă ele nu se vor aplica, banca asaltată de deponenţi va putea fi închisă, spre a se evita tulburarea ordinei publice.

16. Avizul de închidere se va da de către Comisia Centrală Superioară.

17. Comisia Centrală Superioară lucrează cu majoritate de voturi, fiind obligatorie prezenţa a trei membri, iar preşedintele, în caz de paritate, având 2 voturi.

18. Cheltuielile ocazionate cu cercetările şi controlul Comisiei privesc banca care le-a ocazionat.

Raport către Majestatea Sa Regele

Sire,

În urma evenimentelor economice din lumea întreagă şi a greutăţilor financiare prin care trecem s-a creat un teren prielnic unor agitaţii interesate care dau prilej multora să exploateze buna credinţă a cetăţenilor şi să împingă la retragerea economiilor ce sunt depuse în diferite bănci.

Astfel de agitaţii sunt de natură să aducă grave perturbaţii unei normale vieţi economice pe de o parte prin distrugerea încrederii în instituţiile bançare, care au de îndeplinit un important rol social — iar pe de altă parte, viaţa economică a ţării va mai fi atinsă şi prin sustragerea din circulaţie a însemnate capitaluri ce se vor tezauriza.

Retragerile intempestive de capitaluri sunt de natură să aducă şi o gravă pierdere, dacă nu ruina deponenţilor prin desfiinţarea instituţiilor bancare.

Aceste fapte vor provoca tulburarea ordinei publice, vor desfiinţa creditul privat şi aparatul de strângere a economiilor şi consecinţa imediată va fi o atingere serioasă a creditului Statului.

Până când Parlamentul ţării se va întruni să stabilească regimul complect al creditului în România, supun respectuos Majestăţii Voas-

www.dacoromanica.ro

tre alăturatul decret pentru măsurile provizorii de conservare şi de pază ce se impun în această privinţă.

DECRET

Carol al II-lea
Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională

Rege al României

La toţi de faţă şi viitori sănătate!

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la Departamentul de Finanţe cu nr. ...

Am decretat şi decretăm:

Art. 1. Din ziua publicării acestui Decret în *Monitorul Oficial,* dacă s-ar constata că la o bancă deponenţii de numerar se prezintă pentru restituiri de depozite în număr neobişnuit de mare şi dacă s-ar produce o panică incompatibilă cu puterea de plată a băncii, institutul respectiv se va putea adresa Comisiei instituite prin prezentul Decret pentru constatarea panicii produse şi luarea în consecinţă de măsuri pentru normala lui funcţionare şi garantarea plăţii depozitelor.

Art. 2. În scopul mai sus arătat se instituie, cu sediul în Capitală, o Comisie Superioară Financiară, compusă dintr-un preşedinte şi 4 membri numiţi prin Decret Regal pe termen de un an. Cel puţin unul dintre membri va trebui să fie deponent important de numerar la vreuna din băncile Capitalei.

Art. 3. Comisia este autorizată a face cuvenitele cercetări spre a stabili dacă este panică şi are dreptul a lua măsurile trebuincioase, în limitele prevăzute de regulamentul de aplicare al prezentului Decret, regulament care se va alcătui de către Ministerul de Finanţe.

Art. 4. Comisia primind cererea băncii respective, va trimite delegatul său pentru convocarea deponenţilor şi în urma avizului acestora, va reglementa modul de plată al depunerilor.

Art. 5. Pentru a supraveghea şi controla executarea măsurilor luate, Comisia va desemna pe lângă Direcţia băncii respective, unul sau doi delegaţi din partea deponenţilor.

Art. 6. Măsurile dictate de Comisie nu pot atinge în nici un caz celelalte operaţiuni ale băncii, în afară de depunerile în numerar la vedere sau pe termen.

În caz când o înţelegere intervine între bancă şi creditorii săi, Comisia va ridica măsurile luate.

www.dacoromanica.ro

Art. 7. Băncile care recurg la oficiul Comisiei prevăzută în prezentul Decret, nu pot fi considerate în încetare de plăți.

Dacă s-ar constata că o bancă nu execută măsurile hotărâte, Comisia va putea decide că acea bancă va pierde beneficiul dispozițiilor prezentului Decret.

Art. 8. Consiliul de Miniștri după raportul ministrului de finanțe, va putea ridica, în total sau în parte, măsurile luate prin prezentul Decret.

Art. 9. Ministrul nostru secretar de Stat la Departamentul de Finanțe este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului Decret.

Dat la Sinaia, azi ... octombrie 1931

ANEXA 44

(Proiect de Decret-Lege redactat și scris de mâna autorului Amintirilor, *semnat de Rege, dar necontrasemnat de ministrul de finanțe. Decretul a fost păstrat în ghiozdanul acestuia, gata să fie promulgat în caz de nevoie. Împrejurările au permis să nu se recurgă la această măsură extremă, și Decretul n-a văzut niciodată lumina zilei)*

Raport

Sire,

Situația monetară din mai multe State ale Europei, și din cele mai importante, a îngrijorat cu atât mai mult unele straturi ale populației noastre, cu cât știri necontrolate și păreri fanteziste în materie financiară și monetară au fost răspândite de oameni cu și fără răspundere. Această stare de enervare a capitaliștilor noștri, venind după criza de încredere în puterile institutelor noastre bancare din lunile trecute, a contribuit a spori timiditatea deponenților români și-i determină să retragă în mod din ce în ce mai simțitor, fără necesitate și fără temei justificat, depozitele lor din bănci. O asemenea stare de lucruri obligă băncile noastre să-și mențină toate disponibilitățile lichide și stânjenește astfel toate tranzacțiile bancare paralizând întreaga noastră viață economică.

Pentru a remedia aceste inconveniente, măsuri grabnice trebuiesc luate în vederea unei descătușăria pieții.

Am onoarea a propune Majestății Voastre alăturatul proiect de Decret pentru blocarea provizorie a depozitelor interne aflătoare în

www.dacoromanica.ro

băncile, casele şi institutele de economie, păstrare şi credit — din întreg cuprinsul ţării.

Aceste măsuri, cu caracter cu totul vremelnic, vor fi ridicate îndată ce lucrurile se vor linişti şi enervarea pieţii se va calma.

Sunt cu cel mai profund respect,

Sire,
al Majestăţii Voastre
preasupus şi plecat servitor

Ministrul finanţelor,
(nesemnat)

Carol al II-lea

Etc. etc. etc.

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la Departamentul Finanţelor cu nr. ...

Am decretat şi decretăm:

Art. 1. Din ziua publicării acestui Decret în *Monitorul Oficial* şi până la noi dispoziţii, toate depozitele interne aflate la băncile, la casele şi institutele de economie, păstrare şi credit din întreg cuprinsul ţării, sunt declarate blocate şi nu se pot ridica, în parte sau în totalitate, decât cu autorizaţia Băncii Naţionale a României.

Această măsură nu atinge întru nimic toate celelalte operaţiuni de bancă ale instituţiilor arătate în alineatul precedent.

Art. 2. Prin depozite interne se înţelege numai depozitele făcute de cetăţenii români la bănci şi la institute de credit şi de păstrare din România. Pentru calificarea depozitelor se va lua în consideraţie situaţia lor în ziua precedentă publicării prezentului decret.

Art. 3. Consiliul de Miniştri, după raportul ministrului finanţelor, va putea ridica — parţial sau total — măsura de faţă luată în interesul superior al Statului , al ordinei publice şi al economiei naţionale.

Art. 4. Ministrul nostru secretar de Stat la Departamentul Finanţelor este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului Decret.

Dat în ... la ...

Carol

Ministrul finanţelor,
(nesemnat)

www.dacoromanica.ro

ANEXA 45

(Adresele și notele domnului consilier tehnic pe lângă Banca Națională din 26 și 30 noiembrie și 4 decembrie 1931, privitoare la legea Asanării debitorilor agricoli și înaintate domnului ministru al finanțelor, C. Argetoianu)

București,
la 26 noiembrie 1931

Domnule Ministru,

Ați avut amabilitatea, în timpul conversației pe care am avut-o împreună alaltăieri, să-mi îngăduiți să vin să vă revăd pentru a vă vorbi despre cele două proiecte de lege asupra datoriilor agricole și Casei de conversiune[1] de îndată ce voi putea să examinez textul acestor două proiecte.

Șeful dumneavoastră de cabinet mi-a spus că sunteți bolnav și n-am putut să vă cer o audiență pentru astăzi. Aș fi totuși foarte dornic să vă revăd cât mai curând posibil.

Într-adevăr, continui să fiu întrutotul de acord cu dumneavoastră asupra principiilor despre care am vorbit împreună înainte de plecarea mea spre Paris, și recunosc că în bună parte problemele despre care este vorba, privesc numai politica internă sau socială a Guvernului, politică asupra căreia nici Banca Națională, nici eu însumi nu avem dreptul să dăm sfaturi sau îndrumări; eu gândesc însă, după ce am chibzuit îndelung, că proiectele de lege în actuala lor redactare ridică obiecții cu un caracter atât de grav încât este în pericol însăși existența Băncii Naționale și funcția sa monetară; din această cauză cred că se impune o analiză foarte serioasă și modificări destul de importante.

De altfel, nu cred câtuși de puțin că această adaptare este incompatibilă cu principiile generale asupra cărora noi am fost întru totul de acord.

Îmi permit așadar, să vă rog domnule ministru, să binevoiți a-mi acorda posibilitatea de a veni să discut cu dumneavoastră de îndată ce vă veți însănătoși, aceasta deoarece doresc să ajung la o înțelege-

[1] E o aci eroare a domnului Auboin. E vorba de Casa de *amortizare,* nu de *conversiune.*

www.dacoromanica.ro

re deplină şi în primul rând cu dumneavoastră, înainte de a-mi da avizul favorabil Băncii Naţionale a României.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, etc. etc.

R. Auboin

Bucureşti,
30 noiembrie 1931

Domnule Ministru,

Urmare a convorbirii pe care am avut-o în cursul zilei de vineri, am onoarea de a vă înmâna alăturat:

1. O notă cuprinzând câteva observaţii de ordin general asupra diferitelor proiecte de lege despre care am discutat împreună.

Această notă face parte dintr-un Raport general confidenţial asupra situaţiei financiare şi monetare pe care l-am întocmit pentru dumneavoastră şi pentru guvernatorul Băncii Naţionale şi pe care vi-l voi înmâna chiar în cursul acestei seri.

Mi se pare că dacă am cădea de acord asupra ideilor generale cuprinse în această notă, ar fi foarte uşor pentru Banca Naţională să se înţeleagă cu dumneavoastră în privinţa unei redactări exacte şi precise în ceea ce priveşte problema datoriilor agricole în cadrul proiectului dumneavoastră de lege.

2. O notă asupra vărsămintelor minimale de către visterie până la sfârşitul lunii decembrie în contul Serviciului de datorii publice etc. etc.....
.....
.....

Vă stau în continuare la dispoziţie, domnule ministru, pentru a ne întreţine asupra acestor probleme şi asupra situaţiei generale care necesită în toate domeniile o acţiune promptă şi energică.

Primiţi,vă rog, domnule ministru, etc. etc.

R. Auboin

Confidenţial 30 noiembrie 1931

NOTĂ

(Această notă face parte dintr-un Raport de ansamblu confidenţial pe care l-a întocmit consilierul tehnic pentru Guvernul român şi pentru Banca Naţională)

Proiectele de lege supuse actualmente dezbaterii în Parlament, în ceea ce priveşte mai ales Casa de amortizare, conversiunea datori-

www.dacoromanica.ro

ilor agricole şi controlul băncilor, trebuie să fie examinate şi, dacă este necesar, modificate ţinându-se seama de situaţia generală şi de necesităţile politicii monetare, aşa cum sunt ele definite mai sus:

a) *Casa de amortizare*

Această Casă are drept obiectiv principial lichidarea întârzierilor de plăţi ale Statului, a căror achitare nu poate desigur să fie asigurată în împrejurările actuale prin bugetul normal, iar încasările afectate Casei sunt în mod necesar foarte reduse, şi nu trebuie să-şi facă nimeni iluzii asupra capacităţii reale de lichidare a acestei Case.

Se pare aşadar că este întru totul cu neputinţă, în timp ce numai o mică parte a datoriilor întârziate, totuşi foarte urgente, către Stat, vor putea fi lichidate, să se încarce Casa cu o nouă sarcină de a lichida datoriile private.

Această intervenţie, nejustificată prin existenţa unor resurse reale, prezintă în plus inconvenientul capital că crează o insecuritate generală pentru toate datoriile private ale ţării, ceea ce poate avea o consecinţă dezastruoasă pentru creditul român atât cel privat cât şi cel public.

Se pare de altfel că numai datoriile agricole ridică probleme care interesează economia naţională. Această problemă ar trebui prin urmare limitată în mod strict la legea specială asupra datoriilor agricole, iar rolul Casei de amortizare în ceea ce priveşte datoriile particulare, ar trebui desfiinţat.

b) *Conversiunea datoriilor agricole*

Este de netăgăduit faptul că scăderea considerabilă a preţurilor la produsele agricole a creat o situaţie care necesită o intervenţie grabnică a autorităţilor publice.

Este cât se poate de legitim şi în acelaşi timp necesar ca Statul român să împiedice jocul normal al dreptului comun de a despuia micii agricultori, proprietari ai unor loturi de pământ de cel mult 5 hectare, beneficiari de pe urma reformei agrare, şi să pună în cauză, contestând-o, însăşi această reformă. Dar este tot atât de indispensabil pe de o parte, de a nu se submina spiritul de economie[1], şi aşa destul de scăzut în România, favorizând în mod sistematic agricultorul care s-a înglodat în datorii în detrimentul aceluia care a făcut economii şi le-a plasat mai ales într-o bancă populară; iar pe de altă parte, este deosebit de necesar să se limiteze cu stricteţe la o singură rată anuală, sacrificiul cerut Statului. În situaţia actuală a Visteriei şi

[1] Care nu exista.

www.dacoromanica.ro

a bugetului, orice nou anagajament pe o perioadă de timp nedefinită sau care ar comporta sarcini prea mari, este echivalentă cu un faliment sigur şi cu o inflaţie ce nu poate fi evitată;

– este de asemenea necesar să nu se arunce pe piaţa financiară o masă indefinită de obligaţiuni al căror curs real, în aceste condiţii ar fi foarte scăzut şi el ar contribui într-o măsură şi mai mare la prăbuşirea cursului tuturor celorlaltae titluri de Stat;

– este necesar să se evite cu grijă orice repercusiuni pe care ar putea-o avea legea asupra Băncii Naţionale şi asupra monedei[1]. Chiar dacă n-ar trebui să avem în vedere decât acest ultim punct, conversiunea automată în datorii pe termen lung a tuturor angajamentelor micilor agricultori, chiar şi pentru sume infime, şi conversiunea, în aparenţă de asemenea obligatorie a tuturor celorlalte reglementări care se adaugă la o reducere masivă a acestor datorii, ar avea drept prim efect să lase descoperiţi pe puţin 4 miliarde lei în portofoliul Băncii Naţionale.

Această consecinţă, care rezultă din actuala redactare a proiectului de lege, va trebui respinsă în mod energic de către Banca Naţională, cu atât mai mult cu cât pentru ea înseamnă propria sa distrugere. Se pare că este pe deplin posibil, dimpotrivă, să se concilieze scopul legitim al legii cu necesităţile financiare ale Statului şi ale Băncii Naţionale.

Principiile care par cu putinţă să fie adoptate ar fi în acest caz, următoarele:

– să nu se prevadă măsuri generale de reducere forfetară decât pentru micii agricultori care posedă loturi de pământ de cel mult 5 hectare, excluzându-se de fapt de la aceasta, sumele foarte mici, de datorii care pot fi plătite cu mai multă uşurinţă.

Această reducere forfetară ar fi foarte justificată dacă ea ar corespunde unei reduceri nu a datoriei iniţiale, ci a nivelului de dobânzi acumulate de-a lungul anilor. Garanţiile (garanţii, ipoteci etc., pe care le-au luat creditorii) ar fi respectate, şi ar fi de asemenea respectată natura datoriei (datorii pe termen lung, datorii sezoniere etc....) aceasta pentru a nu se produce haos în varietatea infinită a cazurilor particulare.

S-ar lua de asemenea măsuri, fie pe cale legală, fie pe cale administrativă[2], pentru a se evita executarea debitorilor care ar în-

[1] Pe nota originală a domnului Auboin, găsesc, în dreptul acestor trei alineate din urmă, însemnat de mine cu creionul roşu: *da.*

[2] ?

www.dacoromanica.ro

deplini anumite condiţii şi care ar da dovadă de bunăvoinţă (plata regulată a ratelor, plata punctuală a dobânzilor reduse şi a unei părţi din capital etc. ...).

Banca Agriculturii[1] ar interveni de asemenea în favoarea fie a debitorilor, fie a creditorilor al căror credit ar fi redus, în limitele unei rate anuale fixe înscrisă în buget;

- organizarea pentru agricultorii mijlocii, de exemplu, pentru cei care posedă între 5 şi 25 de hectare de pământ, a unui regim cu adevărat facultativ. Principiul după caare s-ar organiza acest lucru, ar consta în faptul că orice debitor care se oferă să plătească într-un termen scurt o fracţiune minimă (sic) din datoria sa, poate să obţină reducerea fie a dobânzilor acumulate de-a lungul anilor, fie reducerea a ceea ce-i mai rămâne de plătit din datorie, dacă dobânzile mărite, deci nereduse, au fost plătite cu regularitate. Dacă creditorul refuză, debitorul poate fi protejat împotriva unei executări arbitrare cu condiţia ca el să-şi achite cu regularitate datoriile în condiţiile limitelor minime care i-au fost fixate.

Dacă, dimpotrivă, oferta debitorului este acceptată de către creditor, care este de acord să-i facă reducerea prevăzută, Banca Agriculturii poate interveni în interesul ambilor, fie acordând anumite avansuri băneşti debitorilor pentru a-şi achita datoriile, fie garantând anagajamentele pe care acesta şi le ia. În acest scop ea poate să emită obligaţiuni garantate de Stat în limitele unei rate anuale de garanţie fixată prin buget. Aceste obligaţiuni vor putea fi emise public, fie înmânate debitorului în schimbul unor garanţii prin ipotecări, dar în nici un caz nu vor putea fi date creditorului ca un mijloc forţat de plată;

- menţinerea dreptului comun pentru proprietarii de loturi ce depăşesc suprafaţa de 25 hectare, cu excepţia unor măsuri care ar putea să fie luate fără însă a se leza drepturile creditorilor, şi fără crearea de noi sarcini şi obligaţii pentru Stat;

- să se prevadă în mod expres ca nici o dispoziţie a legii să nu se poată opune Băncii Naţionale nici de către debitorii principali de efecte scontate, de ea, nici de către băncile prezentatoare, Banca Naţională rezervându-şi dreptul de a acţiona astfel încât să-şi concilieze şi să-şi pună de acord interesele sale proprii şi misiunea sa monetară cu principiile prevăzute şi fixate prin lege;

[1] Nu fusese încă lichidată.

www.dacoromanica.ro

- să se prevadă, de asemenea, că vor fi decăzuţi din drepturile lor şi exceptaţi de a beneficia de efectele legii, debitorii care nu-şi vor achita tranşele din datorii sau nu vor plăti dobânzile în aşteptarea unei legi care să le uşureze situaţia sau care nu-şi vor îndeplini, după intrarea în vigoare a legii, angajamentele pe care şi le-au asumat.

c) *Legea cu privire la bănci*

Această lege ar trebui să aibă drept obiectiv principal, nu atât reglementarea de către Stat a comerţului dintre bănci în general, ceea ce pare să prezinte grave inconveniente pentru creditul băncilor, ci mai degrabă protejarea depunerilor.

Acesta este obiectivul şi aceasta este forma în care au fost elaborate legi analoage în alte ţări.

(Notă remisă de domnul Auboin, guvernatorului Băncii Naţionale)

Bucureşti,
4 decembrie 1931

Legea asupra datoriilor agricole

Urmare la nota pe care am avut onoarea s-o înmânez domnului Argetoianu, precum şi urmare la convorbirile pe care le-am avut cu el, am reuşit să obţin acordul său asupra următoarelor puncte[1]:

1. Va trebui să fie introdus în lege un articol special care să precizeze că nici o dispoziţie a acesteia nu se va putea opune Băncii Naţionale în ceea ce priveşte tranşele scontate de ea, nici din partea debitorilor principali, nici din partea băncilor prezentatoare.

Banca Naţională a României trebuie să continue să rămână stăpână pe acţiunile sale şi să poată face după voia sa toate aranjamentele practice care i se vor părea necesare după ce legea va fi votată şi deci va intra în vigoare.

2. Contribuţia materială a Statului la lege trebuie să fie limitată strict la un credit înscris în prealabil în buget, iar garanţia pe care Statul poate s-o dea pentru obligaţiunile emise trebuie să fie limitată la o sumă fixată de asemenea prin buget.

[1] Dl. Auboin amplifică: m-am declarat de acord cu domnia sa *asupra principiilor* care au determinat cererile domniei sale, *făcând toate rezervele mele asupra hotărârilor finale pe care le va lua Comisia Specială parlamentară chemată să judece în ultim resort asupra măsurilor menite să curme starea prefalimentară şi prerevoluţionară în care se găseşte ţara.*

www.dacoromanica.ro

3. Cu excepţia micilor agricultori ale căror loturi de pământ ce le deţin în proprietate nu depăşesc o suprafaţă mai mare de 5 hectare, şi pentru care vor putea fi luate unele măsuri cu un caracter special, reducerea şi prelungirea duratei creditelor trebuie să fie în fapt ca şi în drept pur facultativă, după cum creditorul va accepta sau nu să reducă în oarecare măsură datoria acelui debitor care se obligă să-şi achite parţial sau să dea noi garanţii.

4. Ipotecile sau alte garanţii deţinute de creditori, trebuie să fie respectate astfel încât fiecare să-şi păstreze rangul său, iar fraudele care constau în a crea creditori fictivi să nu-i poată leza pe creditorii privilegiaţi. Dacă aceştia din urmă îşi păstrează privilegiul pe care îl au, atunci frauda devine imposibil de realizat şi caracterul facultativ al reducerii datoriei va fi într-adevăr respectat.

5. Obligaţiunile emise de Banca Agriculturii nu vor putea fi scoase decât în măsura:

a) garantării limitate de către Stat şi fixată prin buget;

b) plătirii de bunăvoie a acestor obligaţiuni, indiferent de faptul dacă sunt plasate în public pentru a fi utilizate în favoarea agricultorilor sau a creditorilor lor, sau sunt remise în schimbul unei garanţii prin ipotecare debitorului al cărui creditor le acceptă ca mijloc de plată. În nici un caz însă, aceste obligaţiuni nu trebuiesc folosite ca un mijloc de a plăti cu forţa pe creditori.

Pe de altă parte, este necesar să se ia măsurile potrivite pentru a se evita lichidarea acestor obligaţiuni prin preţuri derizorii, de pildă, acest lucru ar fi posibil dacă toate obligaţiunile ar fi concentrate în mâinile Băncii Agriculturii, ea fiind aceea care ar trebui să decidă asupra preţului.

6. În ceea ce-i priveşte pe micii agricultori, ar trebui ca sumele mici de plată pentru care conversiunea este inutilă, să fie excluse de la prevederile legii, aceste sume urmând totuşi a fi plătite într-un termen mai scurt, căci termenul de 30 de ani fixat pentru datoriile mari, este mult prea mare.

Într-un mod mai general, spiritul legii în redactarea sa definitivă ar fi nu acela de a permite debitorilor să nu-şi plătească datoriile, ci, dimpotrivă, de a-i încuraja să plătească, fie şi parţial, în schimbul unei reduceri a datoriei lor nominale.

Dacă acest scop va fi atins, situaţia creditorilor, şi mai ales a băncilor din provincie va fi cu mult îmbunătăţită, deoarece şi încasările efective vor fi mai mari decât valoarea nominală a activelor.

www.dacoromanica.ro

Consilierul tehnic crede că Banca Națională a României ar trebui, după o analiză amănunțită, și chibzuită a problemei, să-l sesizeze la rândul său pe ministrul finanțelor și să-i ceară părerea în legătură cu modificările practice care sunt indispensabile în proiectul de lege.

În ceea ce privește legea asupra Casei de amortizare, se pare de asemenea că este necesar să se prevadă o suprimare completă a resurselor afectate lichidării datoriilor Statului și a acelora care constituie o subvenție din partea Statului pentru reglementarea datoriilor agricole, iar alte datorii decât cele agricole se pare că nu vor putea face obiectul nici unui ajutor material din partea Statului.

R. Auboin

ANEXA 46

(Nota prim-ministrului N. Iorga cu privire la situația Prințului Nicolae, redactată în ședința Consiliului de Miniștri prezidată de M.S. Regele din 10 aprilie 1932)

Ministerul Instrucțiunii,
al Cultelor și Artelor
Cabinetul Ministrului

Alteța Sa Regală principele Nicolae a contractat în ... o căsătorie fără a ține seamă de statutul Familiei regale, ceea ce potrivit acestui statut aduce după sine desfacerea din legăturile cu dinastia.

Deși căsătoria a fost anulată, Alteța Sa Regală a arătat și mai departe dorința de a duce o viață de familie ca persoană privată. O mai lungă ședere în străinătate, care i-a fost recomandată, n-a făcut decât să-i întărească această hotărâre.

În momentul când un trimes al Majestății Sale discuta cu Alteța Sa Regală condițiile vieții noi pe care a arătat că și-o alege, Alteța Sa Regală s-a întors în țară fără permisiune și, ajuns la București, a refuzat a se supune ordinelor date de Majestate Sa ca șef suprem al armatei, ceea ce înseamnă renunțarea sa la locul pe care-l ocupă în rândurile ei.

Așa fiind Majestatea Sa, luând și avizul unanim al consilierilor săi, ia act de faptul care rezultă din cele de sus, că Alteța Sa Regală a părăsit drepturile sale de membru al Dinastiei și de general al armatei române.

www.dacoromanica.ro

ANEXA 47

(Scrisoarea din 11 aprilie 1932 adresată de dl. N. Iorga, prim-ministru, Prințului Nicolae, și nefolosită)

11 april 1932

Alteță Regală,

Mulțămind Alteței Voastre Regale pentru hotărârea, atât de onorabilă, pe care a luat-o și bucuros că studii folositoare țării sânt în vederea Alteței Voastre Regale, O rog să-și amintească de cuvântul de prinț și de cavaler pe care mi l-a dat și să aducă înainte numai îngrijirea sănătății Sale ca motiv al cererii de concediu.

Așa am comunicat Majestății Sale și nu un perfect gentleman ca Alteța Voastră Regală va desminți pe un om onest, încrezător în asigurările ce primește.

Rog pe Alteța Voastră Regală a crede în sincera mea afecțiune și dorință de a O servi.

N. Iorga

ANEXA 48

(Scrisoare din 26 noiembrie 1931 adresată de dl. N. Iorga, prim-ministru, domnului C. Argetoianu, ministru de finanțe)

Ministerul Instrucțiunii,
al Cultelor și Artelor
Cabinetul Ministrului 26 noiembrie 1931

Scumpe amice,

Am petrecut o noapte de insomnie la grija salariilor și pensiilor în restanță, care se adauge la aceia a afacerii Manoilescu, pe care Regele vrea neapărat să-l înlăture (și te gândești la efect, și în Cameră chiar, unde are un grup întreg) și la aceia a prințului Nicolae (care se pare că se afișează și mai departe cu „soția").

www.dacoromanica.ro

Situaţia profesorilor de toate gradele, a preoţilor şi mai ales a pensionarilor e catastrofală, cum te poţi convinge din telegramele şi scrisorile pe care ţi le comunic.

Iar, de făcut, nu se face nimic decât cârpim unde e strigătul mai tare.

Revin şi azi pe lângă d. Brătescu, care are în mâini mecanismul. I-am propus — şi-ţi propun — o măsură de extremă necesitate: a se plăti, afară de armată, oricării categorii numai jumătate de salariu — şi tot aşa pentru pensii — până ce stăpânii străini ne vor disloca şi până vom intra în noul regim pe care d-ta îl creezi.

Căci am ajuns acolo încât muncitorii *de foame atacă prefecturile* şi *un ministru a fugit înaintea lor.* N-o să ajungem să tragem în aceste victime ale unei situaţii teribile! Marea d-tale inteligenţă şi inima bună pe care cu atâta grijă o ascunzi după gesturi vor găsi o soluţie, fie şi alta decât aceia pe care o propun. Numai *răpede,* te rog.

Aş fi venit să te văd, dar plec până deseară. Ieri te-am căutat şi am aflat cu părere de rău că eşti bolnav.

Primeşte, te rog, cele mai bune salutări amicale.

N. Iorga

ANEXA 49

(Scrisorile adresate în 24 şi 31 martie 1932 de către dl. N. Iorga, prim-ministru, domnului C. Argetoianu, ministru de interne, cu privire la mişcările studenţilor şi Gărzii de Fier)

Ministerul Instrucţiunii,
al Cultelor şi Artelor
Cabinetul Ministrului 24 mart 1932

Scumpe amice,

Nu crezi că trebuie suprimată „Garda de fier" oriunde? După omorul la Iaşi al sublocotenentului de jandarmi ar fi o absolută necesitate. S-ar soluţiona şi multe probleme ale alegerii de la Tutova.

Cu toată dragostea al d-tale

N. Iorga

Încă odată ţi-ar reveni meritul de a fi terminat cu o bandă de criminali.

www.dacoromanica.ro

*

Ministerul Instrucţiunii,
al Cultelor şi Artelor
Cabinetul Ministrului 31 mart 1932

Scumpe amice,

Îţi trimet raportul Siguranţei în care se vede acţiunea anarhică a bestiilor de la Centrul studenţesc.

Te-au acoperit de injurii, au anunţat continuarea grevei şi au făcut *în voie* demonstraţii la „Calendarul" şi „Universul".

De ce atunci mai închidem „Garda de fier" şi „Cultul Patriei?"

Nu ştiu ce măsuri vei crede că sânt de luat, dar, dacă nu se arestează asemenea agitatori, cum sânt Cotigă, Damian şi diaconul Mozăceni, eu voiu fi silit să demisionez.

Mi-e ruşine că am a face cu o asemenea ţară şi nu vreau să prezidez la ruina ei.

Al d-tale, cu toată dragostea,

N. Iorga

ANEXA 50

(Schimbul de epigrame între Cincinat Pavelescu şi C. Argetoianu la dejunul oferit domnului E. Venizelos, Braşov în 20 august 1931)

Domnului C. Argetoianu

Când ziaristul o ţigară
Grecească-ţi dete, ca ofrandă,
N-a bănuit că şi ministrul
Fumând-o face contrabandă!

Cincinat Pavelescu

Excelenţei Sale domnului C. Argetoianu, ministru de finanţe

Ştii să mângâi şi să dai ghionturi,
Dar ia-mă rogu-te de păr,
Şi mă fă repede să sar
Din Curtea de Apel la Conturi!

C.P.
Candidat la Curtea de Conturi

www.dacoromanica.ro

Domnului Cincinat Pavelescu

E greu să ajungi la Conturi:
Ți-ai dat părul în aconturi,
Eu n-am de ce să te apuc
Căci ai rămas numai „papuc"!

C.A.

C.P. către C.A.

E drept că părul mi-e absent,
Dar cum ești om de atât talent,
Că spirit dai chiar la năuci,
Cătând, găsești de ce s-apuci!

C.P.

C.P. către C.A.

Spiritualei Sale Excelențe!
Nu te uita c-am dat aconturi,
Din părul meu cel abondent,
Dar mai trimite și un talent
În Curtea, aridă, de Conturi!

C.P.

C.A. către C.P.

Bine, fie și așa,
Să te facem un Pașa.
Dar socotelile să le faci în grame
Și concluziile în epigrame!

C.A.

C.P. către C.A.

Sunt tare în cifre deși poet
Și număr chiar când dau la dame.
Dar mi -ai făcut trei[1] *epigrame*
De ce nu-mi faci și un decret?

C.A.

C.A. către C.P.

Un decret, când e la dame
Se rezolvă în epigrame.
Dacă te gândești la Curte,
Taci, și nu mai face curte!

C.A.

[1] Licență poetică: erau numai două.

www.dacoromanica.ro

C.P. către C.A.

Decretul meu rănâne-n pană,
Căci împărate Constantin,
Deși ți-e numele creștin,
Figura însă... ți-e romană!
C.P.

C.P. către C.A.

Ar fi desigur Excelență
Din partea mea o insolență,
Când ai învins p-atâtea fronturi
Să-ți propun o învoire:
Eu să te trec la nemurire
Și tu la Conturi!
C.P.

După această epigramă Cincinat nu mi-a mai trimis alta. După un sfert de ceas i-am făcut pe aceasta ultimă:

Văd că muza ți-a tăcut
Să-ți fie verva prefăcută?
Sau poate că s-a cam temut
Să nu-ți facă mâna, scurtă?
C.A.

ANEXA 51

(Scrisoarea adresată în 20 septembrie 1931, din Paris, de către dl. Grigore Filipescu, domnului C. Argetoianu)

Paris,
20 septembrie 1931

Scumpul meu prieten,

Trimit alăturat scrisoarea mea de demisionare așa cum ne-am înțeles la plecarea mea din București.

I-ați promis postul meu lui Metaxa.

Cred că va fi un prefect grozav.

Este unul din cei mai buni administratori pe care noi îi avem la ora actuală. În cazul când veți găsi de cuviință să-i încredințați primăria vreunui sector din București, și în cazul în care el va accepta acest post, cred că colonelul Solacolu, care a fost un foarte bun pre-

www.dacoromanica.ro

fect de Ilfov, cel mai bun prefect pe care acest judeţ l-a avut vreodată, aceasta ar fi o alegere excepţională.

I-am scris o scrisoare lungă Regelui. Vorbiţi-i vă rog şi dumneavoastră de scrisoarea mea. I-am spus că am impresia că el trebuie să sfârşească odată pentru totdeauna cu această diplomaţie titulesciană. Dumneavoastră nici nu vă puteţi închipui tot răul pe care acest om îl face ţării.

El duce o campanie îndreptată împotriva dumneavoastră personal aci la Paris.

Recunoaşteţi de asemenea că este foarte avantajos pentru cei care-i fac politica. Savel Rădulescu este numit ministru la vârsta de 30 de ani, iar, pe de altă parte, A. Zamfirescu, care nu face altceva decât politica ţării, nu reuşeşte încă să-şi obţină gradul de ministru.

Deşi sunt mulţi care-i cântă în strună, aceştia nu pot totuşi să nu gândească că atmosfera pe care el a creat-o trebuie schimbată. Întâmplarea de la Geneva[1] *este un bluff imens pregătit de luni de zile.*

Eu, eu mi-am făcut datoria semnalându-vă pericolul care există. Dumneavoastră veţi face ceea ce veţi crede de cuviinţă.

Din nefericire ştiu că evenimentele îmi vor da întrutotul dreptate. Numai de n-ar fi prea târziu.

Ziarul *Temps (Timpul)* a refuzat să publice un răspuns pe care i l-am trimis, spunând:

„Este prietenul lui Argetoianu".

Mă voi întoarce în Bucureşti în jurul datei de 7 octombrie, anul curent.

Mulţumesc[2] pentru ceea ce aţi făcut pentru mine.

Cu prietenie

Gr. Filipescu

ANEXA 52

(Telegrama subsecretarului de Stat I. Pangal, expediată din Paris în ziua de 9 septembrie 1931)

Domnule secretar general Şoneriu,

Prima impresie. La Paris creat atmosferă defavorabilă M.S. Regelui Carol al II-lea şi Guvernului. Pretinsa orientare spre Germa-

[1] Alegerea lui Titulescu ca preşedinte al Adunării Generale.
[2] Îi trimisesem ceva parale!

www.dacoromanica.ro

nia. Campanie dusă de emisarii liberali, naţional-ţărăniști şi agenţia Mircea. Văzut preşedintele Consiliului de Miniştri. Restabilit lucrurile arătând pe Argetoianu azi la noi cel mai avizat om de Stat, cu autoritate şi fidel prieteniei cu Franţa. Alegerea Titulescu[1] interpretată de anumite ziare din Geneva cu revanşă contra Regelui. Aci Madgearu, Popovici, Goga, Săveanu, Dumitriu discreditând Guvernul în special pe Argetoianu pe chestiunea Germaniei.

Cred indispensabil Argetoianu facă o manifestaţie categorică în favoarea Franţei telegrafiind textul în întregime iar ulterior se impune imperios voiajul său la Paris.

Laval a făgăduit interveni presă încetarea atacurilor, promiţând sprijin tarif preferenţial cereale cu contra parte produse franceze.

I.P.

ANEXA 53

(Copie de pe pasajele mai importante ale scrisorii guvernatorului Băncii Franţei, privind împrumutul de 250 000 000 frs. fr.de acordat Băncii Naţionale a României)

(din 21 decembrie 1931)

Întrucât Băncile de Emisie şi marile pieţe financiare n-au consimţit să acorde ajutor României decât în urma adoptării programului din 1929, Banca Franţei ar dori, date fiind împrejurările actuale, să primească asigurări formale, pe de o parte că toate obligaţiile Statului faţă de Banca Naţională vor continua să fie îndeplinite cu exactitate, iar pe de altă parte, că toate reformele propuse de cele două programe şi rămase în suspensie vor fi adoptate şi îndeplinite fără nici un fel de tărăgănare; în legătură cu acest lucru, se pare că este foarte necesar să se procedeze fără întârziere la revizuirea serviciilor contribuţiilor directe şi indirecte şi a activităţilor vamale, revizuire care a fost menţionată şi în programul din anul 1931.

Cu această rezervă de ordin general, Banca Franţei este întru totul dispusă să procedeze la deschiderea, în favoarea Băncii Naţionale a României, a unui credit în aur, care să-i permită acesteia din urmă să-şi consolideze momentan încasările, până ce ea va reuşi să-şi reducă angajamentele, umflate în mod anormal datorită crizei bancare — iar în momentul în care această operaţiune va fi încununată

[1] La preşedinţia Adunării Generale a Societăţii Naţiunilor.

www.dacoromanica.ro

de succes, automat se va face şi rambursarea creditului acordat de Banca Franţei României.

Această operaţiune, a cărei limită maximă nu va putea depăşi cifra de 250 milioane, va face obiectul unei Convenţii al cărui proiect vi-l facem cunoscut aci alăturat.

Acest proiect, este în ansamblul său, conform cu textul pe care Banca Naţională l-a comentat în scrisoarea sa din 2 decembrie 1931: au fost uşor modificate numai articolele X şi XI şi aceasta, pentru a se putea da un răspuns la sugestiile cuprinse în această scrisoare.

Banca Franţei este întrutotul de acord cu Banca Naţională a României pentru a preciza că rambursarea creditului trebuie să se facă prin punerea la dispoziţia Băncii Franţei a aurului necesar pe care să-l păstreze pe toată durata creditului; acest aur urmează să-i fie remis Băncii Franţei de către Banca Naţională a României. Pe de altă parte, interpretarea dată de Banca Naţională în articolul XII nu corespunde cu intenţiile Băncii Franţei: aceasta consideră că depunerile de aur plasate sub dosarul Bănci Naţionale constituie o sumă de valori din casă, ce aparţine românilor şi că, prin urmare, orice măsură iniţiată de Guvernul român, de natură să restrângă libertatea mişcărilor de aur, ar putea, în lipsa unor prevederi formale menţionate în convenţie, să facă să eşueze o rambursare efectuată cu ajutorul aurului păstrat şi consemnat la Paris în numele Băncii Naţionale a României.

Noua redactare a articolului XI — prin generalitatea sa — arată cât se poate de limpede faptul că Banca Franţei nu doreşte altceva decât să fie informată în prealabil în legătură cu orice eventuală scădere a rezervelor de aur, libere sau negrevate de datorii, pe care le posedă Banca Naţională a României.

Ca şi Banca Naţională a României, Banca Franţei consideră de altfel că o acţiune de sprijinire, cu caracter pur monetar, ar fi zadarnică dacă, în paralel cu aceasta, Statul n-ar depune nici un efort pentru a reduce cererile de schimb[1]. Şi pentru a consolida rezervele de devize aflate la Banca Naţională a României, rezerve de care se serveşte aproape zilnic pentru a plăti din datoria externă.

De aceea, Banca Franţei notează cu interes că în prezent au loc negocieri, pe de o parte, pentru a se consolida exporturile şi pentru a

[1] Pe de o parte, domnii de la Paris ne cereau plata exactă şi imediată a tuturor obligaţiunilor contractate cu dânşii, iar pe de alta nu voiau ca Statul să se atingă de devizele Băncii Naţionale!

www.dacoromanica.ro

mobiliza în străinătate anumite active[1] iar pe de altă parte pentru a se eşalona pe o perioadă mai îndelungată reglementarea comenzilor cele mai importante;[2] în altă ordine de idei, Guvernul român întreprinde toate măsurile necesare pentru limitarea achiziţiilor sale din străinătate; asupra acestui din urmă punct, Banca Franţei consideră că este necesar să insiste în modul cel mai limpede şi categoric[3], pentru a intra efectiv în vigoare şi pentru a fi după aceea extins şi asupra tuturor importurilor făcute de serviciile publice, mecanismul prevăzut în programul din anul 1931 pentru operaţiunile cuprinzând un credit oarecare. Banca Naţională înclină totuşi să creadă că aceste măsuri nu sunt suficiente şi ea crede a fi de acord cu Banca Naţională a României atunci când consideră că această situaţie necesită un efort mai direct şi mai susţinut din partea Guvernului român.

Într-adevăr, Banca Franţei consideră că nici ea şi nici Banca Naţională a României nu vor putea numai ele singure să suporte toate consecinţele unei situaţii atât de grave şi de excepţionale[4]; prin urmare, pentru a se putea face faţă unei astfel de situaţii, România are nevoie, cel puţin pentru o oarecare perioadă de timp, de un aport real de capitaluri.

Fără a reduce din importanţa totală a concursului său (?) Banca Franţei crede *deci* (?) că este de datoria ei să se angajeze *imediat,* numai cu suma de 125 milioane, declarându-se însă gata să furnizeze şi restul de 125 milioane, imediat ce, Guvernul român, la rândul său, va fi realizat una sau mai multe operaţiuni de credit care să atingă suma de cel puţin 200 milioane[5]; Banca Franţei propune prin urmare Băncii Naţionale să anexeze la Convenţie un schimb de scrisori menit să precizeze şi mai bine această modalitate.

În speranţa că creditul astfel conceput va uşura acţiunea Băncii Naţionale a României în cursul dificilei perioade pe care o străbatem la ora actuală.

Vă rog să primiţi, domnule guvernator etc. etc.

Moret

---

[1] Am avut şi succes în ambele direcţii, în negocierile noastre cu bancherii de la Paris.

[2] E vorba de comenzile militare; domnii de la Banca Franţei aprobă planul de amânare al plăţilor contractuale, dar nu ne-au dat nici un ajutor ca să-l realizăm!

3 Ce de sus vorbesc domnii, şi cât de mititei s-au făcut în 1937 când a ajuns şi la dânşii cuţitul la os, cu toată intransigenţa doctrinară a domnului Rist!

[4] Recunoscând că situaţia era excepţională, Banca Franţei anulează „ipso facto" toate argumentele şi observaţiile ei precedente.

[5] La Paris am obţinut ca Banca Franţei să dea Băncii Naţionale, imediat cele 250 milioane franci. Am obţinut prin Paribas şi Mannheiner şi creditul pentru Trezorerie despre care vorbeşte aci dl. Moret!

www.dacoromanica.ro

ANEXA 54

(Angajamentele Ministerului de Finanţe privitor la reînnoirea împrumutului de 250 milioane franci, contractat de Banca Naţională la Banca Franţei)

A. *Adresa Băncii Naţionale către Ministerul de Finanţe cu nr. 25458 din 4 aprilie 1932*

Domnule Ministru,

V-am fi foarte îndatoraţi să binevoiţi a ne elibera o scrisoare, redactată în limba franceză, conform alăturatului model, prin care acel Departament ne dă asigurarea că Guvernul nu va lua — în timpul valabilităţii Convenţiunii privitoare la creditul de 250 milioane franci francezi şi a reînnoirilor viitoare — nici o măsură ce ar putea împiedica executarea ei sau a trimiterilor de aur ce ar fi necesare conform art. X din sus-zisa Convenţiune, după care vă remitem alăturata copie.

Această scrisoare ne este cerută de Banca Franţei.

Vă mulţumim şi vă rugăm a primi etc. etc.

Guvernator,
O. Kiriacescu

Secretar general,
D. Christescu

B. *Copie de pe Convenţiunea dintre Banca Franţei şi Banca Naţională a României pentru reînnoirea pe 3 luni cu începere de la 26 martie 1932*[1] *a creditului de 250 000 000 franci francezi.*

I. Banca Franţei deschide Băncii Naţionale a României, un credit în aur efectiv pentru o sumă echivalentă cu 250 milioane franci, francul fiind calculat la o greutate de 6,55 centigrame aur, ceea ce reprezintă 9/10, potrivit prevederii din legea elaborată şi intrată în vigoare la data de 25 iunie 1928.

II. Creditul va fi acordat în lingouri şi va fi rambursat tot în aur, în lingouri a căror greutate va fi egală cu cea a lingourilor furnizate.

[1] Această Convenţie este identică cu cea semnată la încheierea împrumutului.

www.dacoromanica.ro

În tot timpul duratei prezentei convenţii, aceeaşi sumă în aur, adică 250 milioane franci, va rămâne depusă, liberă de orice angajament în seifurile Băncii Franţei, sub dosarul Băncii Naţionale a României.

III. Creditul acesta este acordat pe o perioadă de 3 luni şi valabilitatea sa începe de la data de 26 martie 1932. El va fi pus în aplicare cu ajutorul unei serii de garanţii de efecte.

IV. Orice prelevare efectuată, sau orice rambursare parţială va fi aproximativ egală cu 10 milioane franci francezi sau cu un alt multiplu al acestui număr.

V. Orice prelevare va fi efectuată pentru o durată de cel puţin treizeci de zile.

VI. Efectele care vor servi la acoperirea creditului vor fi efecte de comerţ interior de primul ordin, socotite în lei, şi admisibile la scont de către Banca Naţională a României, în conformitate cu statutul său de funcţionare, şi excluzându-se orice efect de reînnoire sau de creditare.

Efectele vor avea o scadenţă de cel puţin treizeci de zile şi de cel mult optzeci de zile.

Efectele vor fi notate în alb şi însoţite de o scrisoare generală de garanţie, pe care o va da Banca Naţională a României.

VII. O marjă de 5 % asupra prelevărilor, calculată la valoarea nominală a efectelor, va fi furnizată şi menţinută de Banca Naţională a României.

Banca Naţională a României se angajează să reia asupra sa, cu opt zile înainte de sosirea scadenţei, toate efectele date în garanţie de credit şi să depună noi efecte în locul acestora, cu condiţia desigur ca o parte corespunzătoare din credit să fie rambursată.

VIII. Efectele vor trebui să fie puse sub dosarul Băncii Franţei la Banca Naţională a României şi vor trebui să fie ţinute, în permanenţă, la dispoziţia oricărei persoane acreditată de către Banca Franţei.

Banca Naţională a României va adresa Băncii Franţei borderourile efectelor plasate sub dosarul său.

Banca Franţei îşi rezervă totodată dreptul de a respinge efectele pe care le va considera că nu este cu putinţă să le admită. Nu va fi operată nici o prelevare din credit înainte de a se fi scurs un interval de timp de două zile lucrătoare, începând de la data la care borderourile de efecte vor fi fost primite de către Banca Franţei la Paris.

IX. Dobânda pentru sumele prelevate va fi calculată la nivelul de 6,5 %.

www.dacoromanica.ro

X. La scadenţa creditului, Banca Naţională a României va datora în aur, aşa cum se specifică în articolul 2, paragraful întâi, toate sumele în franci care nu vor fi fost încă plătite la acea dată, şi va trece în contul său efectele existente ca garanţie.

Banca Franţei va avea dreptul să-şi compenseze creanţa prin prelevări din aurul pe care ea îl deţine.

XI. Banca Naţională a României îşi ia angajamentul să nu permită să scadă sub nivelul lor actual — fără a informa de acest lucru în prealabil Banca Franţei — totalul rezervelor sale de aur libere şi negrevate de datorii, indiferent de faptul că aceste rezerve sunt păstrate în România sau în străinătate.

În lipsa acestei informări, prezenta convenţie va fi reziliată imediat şi unilateral, iar toate sumele datorate de Banca Naţională a României către Banca Franţei vor trebui imediat achitate.

Banca Franţei, va avea în acest caz, dreptul să-şi compenseze creanţa prin prelevări din aurul românesc pe care ea îl deţine drept garanţie.

XII. Banca Naţională a României certifică prin prezenta şi dă garanţii, în acelaşi timp, Băncii Franţei, că ea a primit din partea Guvernului Regal al României asigurări că acesta nu va recurge la nici o măsură susceptibilă de a împiedica punerea în aplicare a prezentei convenţii şi, în mod special, că el nu va crea nici un obstacol în calea expedierilor de aur care vor fi necesare în virtutea prevederilor articolului X.

XIII. Cele două părţi au convenit să aleagă Parisul ca loc de fixare a regimului obligaţiilor reciproce care decurg sau ar putea să decurgă din punerea în aplicare a prezentei convenţii.

C. *Scrisoarea adresată de ministrul finanţelor, guvernatorului Băncii Naţionale cu data de 4 aprilie 1932.*

Domnule Guvernator,

Luând cunoştinţă de condiţiile în care Consiliul General al Băncii Franţei a reînnoit, pe o perioadă de trei luni începând cu data de 26 martie 1932, creditul în aur în valoare de 250 milioane franci francezi, acordat Băncii Naţionale a României, am onoarea să vă dau, prin prezenta, asigurarea prin care Guvernul Regal al României nu va recurge — în toată perioada de valabilitate a Convenţiei în ceea ce priveşte creditul acordat, precum şi în ceea ce priveşte reînnoirile sale ulterioare — la nici o măsură susceptibilă de a crea

www.dacoromanica.ro

obstacole în calea punerii sale în aplicare, şi în mod cu totul special, el asigură că nu va crea nici o piedică în calea expedierilor de aur care vor fi necesare în virtutea prevederilor articolului X din Convenţia mai sus-menţionată.

Primiţi, vă rog etc. etc.

Ministrul finanţelor,
C. Argetoianu

ANEXA 55

(Scrisoarea domnului Puaux, ministrul Franţei la Bucureşti, adresată domnului ministru de finanţe, C. Argetoianu)

Legaţia Franţei la Bucureşti — Bucureşti, 28 octombrie 1931

Dragă domnule Ministru,

Consider că este necesar să vă trimit o copie de pe angajamentul care a fost luat de domnul Mironescu cu privire la comenzile pe care România le-a făcut industriei franceze.

Acest angajament reproduce o scrisoare a domnului Vintilă Brătianu care a fost apoi preluată de domnul Maniu.

Doresc să adaug că în ceea ce priveşte împrumutul din anul 1929, industria franceză şi-a primit cu cea mai mare exactitate, partea care îi fusese promisă.

Vă rog să credeţi, dragă domnule ministru în asigurarea sentimentelor mele foarte devotate.

G. Puaux

Preşedinţia
Consiliul de Miniştri
Copie

Bucureşti, 22 februarie 1931

Domnule Preşedinte,

Am onoarea de a vă aduce la cunoştinţă că sunt de acord cu conţinutul scrisorii adresatae domnului Poincaré, Preşedintele Republicii Franceze, de către domnul Vintilă Brătianu, la data de 3 octom-

www.dacoromanica.ro

brie 1928 şi confirmată de domnul I. Maniu la data de 26 noiembrie 1928, scrisoare ai cărei termeni sunt următorii:

„Confirmând scrisoarea pe care eu am adresat-o la 27 iulie, anul curent, domnului Gabriel Puaux, ministrul Franţei la Bucureşti, am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că, în legătură cu comenzile pe care va trebui să le facem în străinătate pe baza împrumutului, noi am dori să rezervăm industriei franceze comenzile cele mai mari şi proporţional cu participarea pieţii franceze la împrumut. Se înţelege totuşi că ofertele vor trebui să se menţină în limitele preţurilor normale existente pe diferitele pieţe internaţionale".

Primiţi, vă rog, domnule preşedinte etc. etc.

G.G. Mironescu

Excelenţei Sale
Domnului Pierre Laval
Preşedintele Consiliului de Miniştri al Franţei
Paris

ANEXA 56

(Declaraţiile făcute de către C. Argetoianu presei franceze în ziua de 17 ianuarie 1932)

Mai toate ziarele din Paris au publicat textul reprodus aci.

Domnul Argetoianu, ministrul de finanţe al României face declaraţii.

El preconizează o raţionalizare a schimburilor europene, schimburi în care, spune el, iniţiativa ar trebui să fie luată de către Franţa.

Domnul Argetoianu, ministrul de finanţe al României, a primit în cursul dimineţii de ieri pe reprezentanţii presei franceze, la sediul Legaţiei române din Paris, şi le-a făcut următoarele declaraţii:

„Scopul principal al călătoriei mele a fost de a lua contact cu oamenii de Stat ai marilor Puteri şi de a încerca să-mi rezolv sarcinile mele în România în lumina şi în spiritul indicaţiilor primite din partea experţilor şi cunoscătorilor pe care i-am întâlnit.

Interdependenţa economică a ţărilor europene este atât de strânsă după război, încât ea necesită un schimb de vederi permanent, nu numai între miniştrii afacerilor externe ai diferitelor ţări, ci şi între miniştrii chemaţi să conducă destinele economice ale ţărilor respective.

www.dacoromanica.ro

România a făcut eforturi considerabile pentru a-şi menţine intacte sistemul său monetar şi elasticitatea sa bugetară.

Prin acoperirea în aur şi în devize a Băncii Naţionale a României, convertibilitatea «leului» la nivelul său de stabilitate este pe deplin garantată. Prin economiile pe care noi le-am realizat în bugetul pe anul 1932 prin reducerea cifrei sale totale de la suma de 36 miliarde la suma de 25 miliarde şi jumătate (cât reprezenta noul buget) noi am reuşit să asigurăm un echilibru perfect între cheltuielile publice şi încasări[1].

Noi am încredinţat unei Case de amortizare, pe care am înfiinţat-o nu de mult, sarcina de a lichida deficitele din trecut şi cele câteva datorii flotante pe care le mai avem de rezolvat.

Suntem de asemenea în curs de a reglementa, printr-o serie de acorduri speciale, achitarea angajamentelor pe care ni le asumăm pentru viitorii ani.

În cel mult câteva luni, nădăjduim că trezoreria română va fi întru totul la zi cu toate obligaţiile ce şi le-a asumat.

Intrucât nu avem nici o problemă de ordin social de rezolvat, cum ar fi de pildă problema şomajului, nu ne temem că socotelile noastre ar putea fi încurcate de vreun neprevăzut.

Nici o ţară însă nu ar reuşi, bazându-se numai pe propriile sale mijloace, să învingă dificultăţile care n-au încetat să se acumuleze în urma diferitelor crize care s-au succedat în lanţ de câţiva ani încoace.

Numai printr-o colaborare a tuturor ţărilor, şi printr-un program de raţionalizare a schimburilor economice dintre ţările Europei, program acceptat în deplină libertate, vom avea şanse să ajungem din nou la o stare de normalizare.

În elaborarea unui astfel de program, eu cred că iniţiativa ar trebui să fie luată de către Franţa, pentru că ea este astăzi în măsură să grupeze în jurul său toate celelalte ţări care dau dovadă de bunăvoinţă. Eu nu spun acest lucru numai pentru că reprezint o ţară care are interese eminamente agricole, ci şi pentru că eu cred că se pot găsi mai uşor şi mai repede soluţii pe acest teren decât pe terenul industrial.

Pe lângă propriile sale interese agricole eu ştiu că Franţa îşi dă perfect de bine seama că este foarte necesar ca lumea civilizată să consolideze poziţia şi situaţia ţărilor din răsăritul Europei, ţări care sunt santinele avansate ale lumii civilizate[2].

---

[1] Aceste previziuni s-ar fi realizat dacă împrumutul de Trezorerie, aprobat în principiu de Tardieu, s-ar fi efectuat. În 17 ianuarie eram în drept să cred că împrumutul se va face.

[2] Împotriva bolşevismului. Asemenea argumente erau încă valabile în Franţa din 1932

www.dacoromanica.ro

Fac parte dintr-un Minister compus în cea mai mare parte din tehnicieni. Aceasta înseamnă că problemele de politică pură mă interesează într-o măsură mai mică. Dar având sarcinile de răspundere pe care le am, nu pot să nu ating şi probleme de ordin politic, mai ales aci la Paris, dacă avem în vedere toate legăturile care există între ţara mea şi Franţa. Mai este oare necesar să vă spun că eu consider aceste legături ca fiind indisolubile şi că interesele noastre sunt într-o deplină concordanţă cu simţămintele noastre?

Noi nu uităm, şi nu vom uita niciodată tot ceea ce Franţa a făcut pentru noi în timpul războiului mondial.

Fiecare român ştie că fără excepţionalul şi minunatul eroism al soldatului francez şi fără sprijinul Franţei, noi n-am fi putut niciodată să ne realizăm cel mai scump vis al poporului nostru, reîntregirea ţării noastre.

Dacă în zilele noastre, în condiţiile unei păci binefăcătoare, pe care împrejurările şi oamenii de rea credinţă au sabotat-o într-o oarecare măsură, noi putem fi de vreun oarecare folos marii noastre aliate, atunci ea poate să se bizuie pe noi. În conferinţele şi în negocierile care vor începe în curând noi vom fi la post şi ne vom face aşa cum se cuvine datoria".

Domnul Argetoianu a comentat aceste declaraţii, făcând mai întâi câteva precizări asupra caracterului reformei de consolidare a datoriilor agricole, reformă iniţiată de ţara sa şi care ţine seama de interesele debitorilor care au fost adesea victimele cămătarilor; într-adevăr, această reformă urmăreşte de asemenea şi apărarea intereselor legitime ale creditorilor.

Într-adevăr 50% din capitalul care a făcut obiectul împrumutului, vor fi consolidaţi cu o dobândă fixă de 4%; în materie agricolă va fi admis concordatul, şi în felul acesta va fi complectată reforma agrară din anul 1921 prin care au fost împroprietăriţi ţăranii nevoiaşi, fără însă a li se da şi fondurile necesare pentru a-şi cumpăra mijloacele indispensabile pentru lucrarea pământului primit prin reformă.

Ministrul finanţelor a declarat după aceea că în nici un caz România nu are în vedere decretarea unui moratoriu. După părerea sa epoca împrumuturilor publice a trecut — iar economiile personale particulare nu sunt de natură să facă faţă unor probleme atât de dificile.

Potrivit părerilor sale, este necesar ca soluţiile de ieşire din criză să fie căutate într-o mai bună repartiţie a producţiei şi a consumului.

www.dacoromanica.ro

Argumentând această părere, domnul Argetoianu citează câteva cazuri concrete, mai ales pe acelea în care ţara sa a cumpărat şi cumpără din afara Europei automobilele şi maşinile agricole de care ea are nevoie, în timp ce şi Franţa îşi cumpără cantităţile de cereale şi combustibilul lichid de care duce lipsă, tot din afara Europei.

El socoteşte că o Conferinţă lărgită la care să participe un număr cât mai mare de ţări interesate va putea să reglementeze în curând aceste probleme[1].

Făcând aluzie la conferinţa produselor agricole care a avut loc la Sofia, Domnul Argetoianu şi-a încheiat declaraţia spunând că la această conferinţă nu s-au exprimat decât o serie de dorinţi, fără a se ajunge însă la un rezultat practic şi concret. Viitoarea Conferinţă care va dezbate aceste probleme va avea loc, aşa cum speră domnul Argetoianu, la Paris, şi ea va aduce soluţiile necesare.

Comentariul ziarului *L'Ordre (Ordinea)*

„Înainte de a părăsi Parisul, cu destinaţia Londra, domnul Argetoianu, ministrul de finanţe al României, a ţinut să facă presei declaraţiile de mai sus a căror importanţă nici nu mai este nevoie s-o subliniem:

Domnul Argetoianu, care este un vechi partizan de adopţie, în cursul numeroaselor întrevederi pe care le-a avut cu personalităţi dintre cele mai marcante ale vieţii politice franceze, în special cu domnii Pierre Laval şi Flandin — a produs o deosebită impresie.

Este unul din oamenii rari al cărui realism şi al cărui gust pentru soluţiile practice, nu împiedică imaginaţia şi amploarea vederilor.

Din declaraţiile sale marcate de o netă fermitate de gândire, că el nu este un om care pune cine ştie ce preţ pe cuvinte. El spune lucrurilor aşa cum sunt, fără ocolişuri, pentru că este un om de Stat la curent cu toate problemele naţionale şi internaţionale, el ştie ce vrea şi merge drept la ţintă.

În starea de anarhie în care se află la ora actuală Europa el nu şovăie să preconizeze soluţiile cele mai largi care se impun pentru a se ieşi din această stare.

În ceea ce o priveşte pe ţara noastră, suntem convinşi că spusele sale nu vor întârzia să fie auzite şi aprobate de către toate inimile francezilor.

[1] Ce iluzii!

www.dacoromanica.ro

Mai este oare necesar că ziarul nostru este întru totul de acord cu domnul Argetoianu şi consideră că nu este posibil să existe două politici între Franţa şi România.

Nu există decât o singură politică: aceea a unei colaborări strânse şi frăţeşti.

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că ideea domnului Argetoianu asupra colaborării franco-române, nu este altceva decât expresia unei stări de spirit colective: nu există nici un compatriot de-al său care să nu împărtăşească în această privinţă o aceeaşi părere cu a sa".

(L'Ordre era în ianuarie 1932 gazetă de atac a lui Tardieu şi a lui Pierre Laval. *C. Argetoianu*).

Fragmente dintr-un interviu luat de Paul Chantard pentru ziarul *La Liberté.*

(Părţile suprimate repetau declaraţiile mele făcute întregii prese, reproduse mai sus. *C.A.*).

Ne aflăm într-unul din saloanele Legaţiei române, de pe Bulevardul Wagram. Un lux discret, al cărui gust este desăvârşit. Vitralii, adevărate opere artistice, cern lumina timidă pe care o trimite de afară un soare de iarnă.

În picioare, lângă o masă împodobită cu orhidee stă domnul Argetoianu, ministrul de finanţe al României, care se află la Paris, în trecere spre Londra. Mă primeşte pentru a-mi acorda un interviu. Înalt, voinic, dar nu exagerat, cu părul aproape alb care estompează întrucâtva trăsăturile feţei sale deosebit de energice, cu ochi pătrunzători care te impresionează, dar cu un surâs sincer care te linişteşte imediat: astfel mi-a apărut în faţa ochilor domnul Argetoianu, unul dintre oamenii de Stat cei mai remarcabili pe care mi-a fost vreodată dat să-i cunosc.

Ministrul de finanţe al României cunoaşte în cele mai mici amănunte politica europeană şi economia mondială, el jonglează cu cea mai mare uşurinţă cu cifre şi cu fapte. Limbajul său este concis, elegant şi rafinat. După ce mi-a făcut cunoscut scopul călătoriei sale, care este o călătorie de informare, domnul Argetoianu a acceptat să-mi furnizeze câteva informaţii privitoare la situaţia financiară actuală a României.

.....

.....

— *Zvonurile care circulă cu privire la apropiatul moratoriu sunt prin urmare lipsite de orice temei?*

www.dacoromanica.ro

— Da, absolut: astfel de zvonuri sunt puse în circulaţie periodic, şi nici nu este greu să ghicim de unde pornesc. Nimănui în România nu i-a trecut nici măcar prin gând în ultimul timp, posibilitatea recurgerii la un moratoriu. De altfel, vă repet, situaţia sa actuală, atât cea monetară, cât şi cea financiară nu inspiră nici un fel de teamă şi noi suntem absolut siguri că vom putea să facem faţă şi să rezistăm până la sfârşitul anului 1932, numai cu mijloacele financiare pe care le avem în prezent la dispoziţie.

Spuneţi şi dumneavoastră, câte State oare pot da astăzi această asigurare? Dacă s-ar întâmpla cumva ca unele naţiuni să se prăbuşească din punct de vedere economic, puteţi fi sigur, că România nu se va număra printre acestea.

— *Care este părerea dumneavoastră, domnule ministru, în legătură cu actuala criză economică mondială şi în legătură cu mijloacele prin care s-ar putea ieşi din ea?*

— În privinţa aceasta am o părere foarte precisă, şi am avut plăcerea să constat în cursul ultimelor zile, că ea coincide cu cea a membrilor Guvernului dumneavoastră, cu care am avut ocazia să mă întreţin.

După părerea mea, nici o ţară nu poate să învingă dificultăţile acumulate în ultimii ani, numai prin propriile sale mijloace; de aceea se impune cu necesitate o colaborare a tuturor statelor pentru a se ajunge în cel mai scurt timp la o raţionalizare a producţiei.

.....

.....

Trebuie ca începutul să se facă cu agricultura şi am sugerat Guvernului francez să propună ţărilor agricole să se întrunească într-un viitor apropiat la Paris şi să analizeze situaţia existentă, în cursul acestei Conferinţe, luându-se bineînţeles măsurile practice necesare, şi nu adoptându-se, aşa cum s-a făcut de obicei până acum, o serie de rezoluţii cu caracter pur platonic. Am constatat la miniştrii francezi cu care am avut onoarea să discut, o înţelegere şi o adeziune fără rezerve la acest proiect şi cred că Franţei i-ar reveni un merit deosebit şi s-ar bucura de aprecierea întregii lumi dacă ar accepta să acţioneze pentru formarea acestui bloc sudat al ţărilor agricole, bloc care este indispensabil şi care este singurul capabil să discute şi să ducă tratative cu blocul ţărilor industrializate.

.....

.....

www.dacoromanica.ro

— *Veţi mai rămâne mult timp la Paris?*

— Spre marele meu regret, nu, căci voi pleca chiar azi spre Londra. La Londra voi sta de asemenea destul de puţin timp, căci va trebui să mă întorc în ţară, întrucât se va dezbate curând proiectul conversiunii datoriilor agricole, care prezintă pentru noi o foarte mare importanţă.

Nu este vorba de fapt, de nimic altceva decât de o extindere a concordatului la gospodăriile agricole, cu consimţământul reciproc al datornicului şi al creditorului.

Aceasta este o reformă care va avea un mare răsunet în ţara noastră.

Voi reveni însă întotdeauna cu mare plăcere în Franţa, a cărei primire cordială şi plină de simpatie m-a mişcat adânc.

Aceste cuvinte nu sunt rostite din complezenţă. Ochiul tremură uşor, iar vocea este mai puţin sigură. Simţi imediat că cel care vorbeşte este un prieten sincer al Franţei".

Desigur că nu izbutisem să dezarmez întreaga presă care luase poziţie ostilă înaintea sosirii mele la Paris. Ziarul *Echo de Paris* a publicat declaraţiile din 17 ianuarie, fără comentarii — dar şi fără ca veninul lui Pertinax să se mai reverse.

Ziarul *Le Journal des Débats (Ziarul dezbaterilor)* le-a publicat cu câteva linii amicale, semnate de Maurice Lachin, dar şi cu următorul „post-scriptum":

„Presa românească ne aduce la cunoştinţă că mai multor ziare franceze, printre care figurează şi *Le Journal des Débats*, le este interzis de câtva timp accesul în România, fiind oprite la graniţă.

Ziarul *Universul* spune că are informaţii certe potrivit cărora ziarele franceze: *Le Journal des Débats*, *L'Echo de Paris* şi *L'Action Française* «sunt împiedicate de câtva timp încoace să intre» în ţară, şi ziarul care dă această ştire se întreabă dacă motivul, cauza acestei «măsuri incalificabile» nu este cumva campania pe care numitele ziare franceze o duc împotriva încheierii de către România a pactului cu Sovietele"[1].

Pe de altă parte, domnul Grigore Filipescu, afirmă următoarele în coloanele ziarului *Epoca*:

„Ziarele pariziene următoare: *Débats*, *Echo de Paris*, *Action Française* nu mai pot să treacă graniţa de o săptămână încoace. Ideea confiscării lor ne revoltă cu mult mai puţin decât motivele aceste confiscări; aceste motive sunt într-adevăr de-a dreptul scandaloase".

[1] E vorba de primul pact de neagresiune ce se negocia pentru reluarea raporturilor cu Moscova, pe baza recunoaşterii alipirii Basarabiei.

www.dacoromanica.ro

El lasă să se înţeleagă că aceste motive trebuie să fie atribuite negocierilor cu Sovietele şi el adaugă:

„Pentru prestigiul ţării noastre, domnul prim-ministru ar trebui să revină asupra unei măsuri, pe cât de nejustificate pe atât de incalificabilă, luată împotriva presei unei ţări cu care România are încheiat un tratat de alianţă şi relaţii tradiţionale de prietenie.

Domnul Argetoianu, care este ministrul finanţelor şi în acelaşi timp asigură şi interimatul la Ministerul de Interne, ale cărui declaraţii le publicăm aci, ar putea poate să furnizeze unele informaţii în legătură cu o măsură pe care colaboratorul nostru nu o cunoştea încă în momentul când domnul Argetoianu îşi făcea declaraţiile respective".

(Singurul ziar care a mai păstrat un ton într-adevăr vrăjmăşesc a fost *Le Populaire*, organ de extremă stângă, care aflase atitudinea mea împotriva comuniştilor, în 1920–1921, şi nu putea să mă ierte. Sunt însă vrăjmăşii care cinstesc, şi de aceea reproduc aici articolul pe care această foaie l-a publicat, în locul declaraţiilor reproduse de întreaga presă:

Goana după aur...
Domnul Argetoianu la Paris

Domnul Argetoianu se află la Paris. El n-a venit aci direct de la Bucureşti.

De când Prinţul Carol s-a întors în România şi care între timp a devenit Regele ţării, drumul de la Bucureşti la Paris trece prin Roma.

De altfel, domnul Argetoianu nu este numai dictatorul României. El deţine în Guvern două portofolii: pe cel al Ministerului de Interne şi pe cel al Ministerului Finanţelor. La Paris el a venit în calitate de ministru al finanţelor. La Roma, bineînţeles, un ministru de finanţe n-are nimic de rezolvat. De aceea el s-a dus acolo în calitate de ministru de interne, fiind omul de încredere al Regelui, precum şi al fascismului, şi de asemenea, partizan pur şi simplu al aventurismului, căci, se ştie, el este un aventurier bine cunoscut.

Domnul Argetoianu a făcut succesiv parte din mai multe partide, fără însă a se stabili definitiv, sau cel puţin, pentru o perioadă de timp mai îndelungată, în rândurile vreunuia dintre ele. Imediat însă ce Partidul Naţional-Ţărănesc a fost înlăturat de la putere, iar Regele Carol s-a decis să joace rolul unui mic Mussolini, domnul Argetoianu a devenit omul indispensabil.

El a ştiut atât de bine să „aranjeze" alegerile, încât cea mai mare parte a deputaţilor aleşi sunt creaturile sale proprii. El a ştiut atât de

www.dacoromanica.ro

bine să administreze finanţele ţării, încât la ora actuală România se află în stare de bancrută.

El a ştiut cu atâta dibăcie să administreze afacerile ţării, încât foamea face ravagii în oraşele şi satele României.

El a ştiut să guverneze atât de bine, încât ţăranii şi muncitorii şi regiuni întregi — cum ar fi Basarabia, în care a fost decretată starea de asediu — se află în stare de revoltă împotriva guvernanţilor români.

Şi astfel în România domnesc arbitrarul, violenţa şi corupţia.

Se va putea citi în paginile ziarului nostru de astăzi relatarea plină de indignare a asasinării unui număr de şase tineri, crimă dezgustătoare comisă de poliţia peste care domneşte tocmai domnul Argetoianu.

Împotriva vinovaţilor de acest asasinat mârşav n-a fost luată nici un fel de măsură.

De altfel, persoane bine informate m-au asigurat că astfel de „incidente" se petrec în România cu regularitate. Şi câţi nu sunt întemniţaţi în îngrozitoarele închisori româneşti, celebre în toată lumea prin regimul lor de lipsă de orice urmă de umanitate? Ce s-a întâmplat oare cu Bujor, martirul socialist, care se află în temniţă de mai bine de zece ani?

Domnul Argetoianu a venit la Paris pentru a căuta bani. Circulă zvonul, care pare a fi ca şi sigur, că i s-ar fi acordat deja un credit pe termen scurt în valoare de 250 milioane franci francezi; astfel suma de 125 milioane i-ar fi avansată de către Banca Franţei, iar o sumă egală de către Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni.

Acest din urmă împrumut a putut fi însă obţinut numai după ce Guvernul a consimţit să dea o serie de garanţii.

În felul acesta scandalul provocat de împrumuturile acordate Ungariei se vede că n-a slujit la nimic. Guvernul francez continuă să delapideze fondurile publice, fără să-i pese câtuşi de puţin de Parlamentul ţării.

Este adevărat că România posedă două atuuri, fapt care fac ca Guvernul francez să dea dovadă de multă complezenţă în ceea ce o priveşte:

În primul rând, ea se fascizează tot mai mult şi se orientează tot mai rapid către blocul italian;

— în al doilea rând, ea nu-şi va plăti niciodată datoriile. Deoarece i s-au dat bani Ungariei, nu este cu putinţă, bineînţeles, să fie refuzată nici România. În definitiv, nimeni altul nu va plăti până la urmă aceşti bani decât tot contribuabilul francez".

www.dacoromanica.ro

Care e francezul ce semnează aceste măgulitoare rânduri, nu numai pentru noi şi pentru Guvernul francez?

Natural.....*Dl. O. Rosenfeld*

Articolul domnului Rosenfeld era urmat de o telegramă de la Bucureşti (bineînţeles transmisă prin agenţia Sud-Est, a domnului Mircea), publicată sub senzaţionalul titlu:

În România se comit asasinate! în care se dau amănunte asupra faimoasei drame de la Nistru: ce e mai trist e că amănuntele defigurate şi amplificate au fost date de *Adevărul,* ziar românesc sau aproape românesc.

Confiscarea ziarelor franceze despre care s-a plâns *Le Journal des Débats,* a fost o prostie mai mult a cenzurii, şi mi-a făcut mult sânge rău. Drama de la Nistru, a fost dramă, dar n-a avut nimic excepţional: un număr de agenţi comunişti, toţi ovrei, veniţi clandestin din Rusia şi urmăriţi de Siguranţă au încercat să scape de poliţie, trecând din nou şi tot clandestin, Nistrul. Posturile de grăniceri au tras asupra lor şi i-au împuşcat.

ANEXA 57

(Telegramele mai importante primite în martie şi aprilie 1932 la Ministerul de Externe privitoare la negocierile unei Înţelegeri economice Dunărene şi la chestiunile financiare ce ne interesau)

Externe
Bucureşti

(Din Geneva)
Răspuns la nr. 14290

Am văzut azi pe Beneş şi Marinkovici care mi-au spus că ei nu fac nici un răspuns la memorandul francez, dat fiindcă prin el ni se aduc numai la cunoştinţă convorbirile existente între Franţa, Anglia şi Italia în vederea unei invitaţii viitoare de negocieri între Statele Dunărene. Despre cele ce mi-au spus asupra fondului chestiunii voi telegrafia mâine.

Titulescu
Nr. 110 din 14 martie 1932

www.dacoromanica.ro

Externe
București

(Din Geneva)

Strict confidențial

Rog a se transmite Majestății Sale Regelui

Iată cum rezumă Beneș și Marinkovici punctul lor de vedere în chestiunea acordurilor economice ale Statelor Danubiene: Pentru ca aceste acorduri să poată da toate foloasele, trebuie ca linia noastră de conduită să fie conformă următoarelor 5 puncte:

1) Să nu se accepte acorduri cu etichetă politică;

2) Să nu se accepte o Uniune Vamală;

3) Fiecare Stat din Mica Înțelegere să nu accepte ceva care nu ar conveni celorlalte două;

4) Să nu se discute chestiunea într-un comitet internațional, fie la Geneva, fie aiurea — ci direct între cele cinci State interesate;

5) Statele Micii Înțelegeri să se pună întâi de acord asupra orientării politice care trebuie dată noului grup economic și apoi asupra mijloacelor tehnice prin care această orientare politică să se poată realiza.

Beneș spune că în ceea ce privește orientarea politică, lucrul de căpetenie este ca nici o mare putere, nici Franța, nici Anglia, nici Italia, nici Germania, nici Rusia, să nu aibă o situație specială față de grupul Danubian. Bineînțeles Beneș adaugă că asentimentul Italiei și al Germaniei pentru începerea negocierilor pe aceste baze trebuie obținut. În ce privește Italia, Beneș spune că Italia va da acest consimțământ, dată fiind prezența lui de Michelis la Geneva pentru a negocia. Marinkovici adaugă că Germania și Italia sunt forțate a da acest consimțământ, deoarece altfel își pierd simpatiile Austiriei și Ungariei, care spun: „Dacă nu puteți să ne ajutați voi, de ce ne împiedicați să fim ajutați de Franța?"

În ce privește procedura de urmat, Beneș și Marinkovici nu cred că ar fi bine ca aranjamentul prealabil al Micii Înțelegeri să se facă la o conferință specială între cele trei State, pentru că s-ar spune imediat că este vorba de o mașinație politică a Micii Înțelegeri. Deși nu sunt încă fixați complect asupra procedurii, ei cred că acordul între cele trei State ale Micii Înțelegeri pe partea politică trebuie realizat prin canalul diplomatic obișnuit. Beneș și Marinkovici mai cred că

www.dacoromanica.ro

fiecare din Statele Micii Înţelegeri trebuie de pe acum să-şi formeze un plan asupra felului în care vede funcţionarea acordurilor economice între Statele Dunărene pe baza tarifelor preferenţiale şi de contingentare, pentru ca punându-se de acord şi pe această latură, negocierile Micii Înţelegeri cu Austria şi Ungaria să poată începe prin experţi chiar în luna mai, într-un oraş din Elveţia. Am întrebat atunci pe Beneş şi Marinkovici ce se va face cu surplusul producţiei noastre agricole, care depăşeşte cu mult nevoia Austriei şi Cehoslovaciei. Beneş şi Marinkovici au răspuns că pentru surplusul producţiei agricole sau industriale, fiecare Stat rămâne liber a încheia aranjamente cu alte State decât acelea Danubiene. „Dar pe ce bază?" — am întrebat eu. „Cum va accepta alt Stat să-mi cumpere producţia agricolă, dacă lovesc cu taxe vamale mai mari decât cele acordate Statelor Dunărene importul în România al produselor lor industriale?" Beneş a răspuns: „Aceasta este chestiunea care trebuie studiată, căci bineînţeles acordul între Statele Danubiene nu poate priva pe acestea din urmă de dreptul de a vinde surplusul lor de producţie aiurea. Cum şi în ce fel se va vedea ulterior[1]".

Titulescu

Nr. 114 din 16 martie 1932

Externe
Bucureşti

(Din Geneva)

Strict confidenţial

Pentru Majestatea Sa Regele

Am avut aseară la masă pe Beneş, numai el cu mine, şi am discutat lung situaţia politică internaţională, în special chestiunea acordurilor economice ale Statelor Dunărene. Cred interesant a vă telegrafia unele părţi din convorbire. Am întrebat pe Beneş dacă nu crede că ar fi bine ca iniţiativa acordurilor cu Statele Dunărene să o luăm noi, Mica Înţelegere. Nu numai că gestul nostru ne-ar face să ieşim din situaţia neplăcută de State remarcate în noile propuneri de organizare internaţională, dar gestul nostru ar crea Statelor învinse o obligaţie morală faţă de noi căci nouă ne-ar datora eventuala amelio-

[1] Această telegramă e tipică pentru zugrăvirea mentalităţii care a dominat pe tot timpul prepotenţei tăietorilor de fire în patru de la Geneva! Au bătut 20 de ani apa în piuă!

www.dacoromanica.ro

rare a situaţiei lor economice şi aşa fiind am ajunge la o destindere şi în domeniul politic care ne-ar folosi nouă. Beneş a răspuns că n-ar fi bine ca noi să luăm iniţiativa pentru că dată fiind mentalitatea germană şi italiană am apare ca lucrând să punem în ordine inspiraţia Franţei şi deci am ajunge la un rezultat just contrar celui dorit de noi. Am întrebat pe Beneş: „Dacă este aşa de ce a luat Cehosolovacia singură iniţiativa negocierilor cu privire la Uniunea economică Danubiană?". La aceasta Beneş a răspuns: „*Este complect inexactă ştirea după care Cehoslovacia ar fi luat iniţiativa acestei chestiuni.* Câtă vreme îmi era teamă de Anschluss, este adevărat că am făcut tot ce am putut pentru a ajunge la o înţelegere între Statele Danubiene pe baza preferinţei. Ţi-aduci aminte, pe când erai dumneata ministru al afacerilor străine am discutat cu toţii această chestiune la Conferinţa Micii Înţelegeri din Bucureşti, în iunie 1928. Din ziua în care decizia Curţii Permanente de Justiţie Internaţională ca şi actuala situaţie economică din Germania a făcut Anschluss-ul imposibil[1], cel puţin pentru o lungă perioadă de timp, eu nu mai sunt interesat în acestă chestiune, în schimb sunt interesaţi în această chestiune Austria şi Ungaria care nu au încetat de a-mi trimite delegaţi pentru a relua iniţiativa în sensul vederilor noastre din trecut. Le-am răspuns că de ani de zile, pe când am susţinut Uniunea Danubiană, m-au atacat vorbind sau de Beneş vasal al Franţei sau de megalomania lui Beneş; să continue şi acum cu aceste atacuri!

Iar dacă cu adevărat voiesc azi acorduri economice între Statele Dunărene, să ia ei iniţiativa. La început au spus că este imposibil, dar la sfârşit au văzut că nu se poate altfel. De aci iniţiativa lui Buresch pe baza căreia grefează Tardieu propunerea sa, cu greu lărgită astăzi prin acordul cu Anglia şi probabil mâine cu Italia. Noi trebuie să realizăm două lucruri:

1. Că dacă Marile Puteri propun negocieri în vederea acordurilor economice ale Statelor Dunărene, o fac mai ales pentru că este singurul mijloc de a salva Austria şi Ungaria, adică de a le mai putea acorda credite şi de a nu fi obligate de pe acum de a declara definitiv pierdute sumele împrumutate în trecut;

2. Că dacă din punctul de vedere al intereselor noastre economice imediate Uniunea Statelor Dunărene nu poate să ne dea soluţia definitivă pentru greutăţile prin care trecem, ea are însă avantajul de a crea în Europa Centrală o altă stare de spirit şi de a uşura găsirea

[1] Ce iluzionist, şi ce om prevăzător!

www.dacoromanica.ro

de credite ulterior pentru Statele Micii Înţelegeri însăşi. De aceea pentru ca toate aceste negocieri să poată să ne aducă şi nouă partea de folos pe care suntem în drept a-l spera, nu trebuie nici să ne arătăm contra, dar nici să ne arătăm grăbiţi, trebuie să speculăm dorinţa Marilor Puteri de a ajuta Austria şi Ungaria în propriul nostru interes, spunându-le că noi dorim Uniunea Danubiană, dar că putem trăi şi fără ea![1] Cum îmi este însă teamă ca graba Marilor Puteri de a-şi ajuta proprii lor bancheri ajutând Austria şi Ungaria, să nu le aducă să ne ceară soluţii care nu ţin seama de interesele noastre, trebuie să spunem categoric lui Tardieu că noi nu concepem ca banii de dat Austriei şi Ungariei să fie daţi altfel decât la sfârşitul negocierilor, adică nici la începutul lor, nici la mijlocul lor. Dacă ştim să lucrăm, toate interesele vor putea căpăta satisfacţie, şi ale învinşilor şi ale noastre proprii.[2] Negocierile între experţi vor dura foarte mult timp. Va veni un moment când noi, oamenii politici, vom trebui să tăiem nodul gordian. Dacă intervenim prea devreme, profitul va fi numai al Austriei şi al Ungariei, iar sacrificiul numai al nostru".

Titulescu

Nr. 115 din 17 martie 1932

(Am recitit această telegramă în februarie 1939 — şi am „savurat-o"!– *C.A.*)

Externe
Bucureşti

(Din Geneva)

Strict confidenţial

Cu rugămintea de a se comunica Majestăţii Sale Regelui

Am văzut pe Tardieu care mi-a vorbit cu o francheţe desăvârşită asupra chestiunii acordurilor economice între Statele Danubiene. Tardieu mi-a citit proiectul de invitaţie care va urma memorandului francez remis şi care se va adresa Statelor Danubiene şi asupra căruia a căzut de acord cu Sir John Simon, sub rezerva din partea acestuia a unor modificări de detaliu după consultarea Consiliului de Mi-

[1] Beneş întreg!!

[2] În 1932 Beneş vorbea încă ca un învingător! Nu e numai vina lui dacă s-au schimbat lucrurile...

www.dacoromanica.ro

niştri britanic. În forma lui actuală proiectul constată necesitatea imperioasă a restaurării economice a Europei Centrale prin 3 mijloace:

1. Acorduri tarifare între Statele Danubiene pe bază preferenţială cu respectul dreptului terţului.

2. Reorganizarea finanţelor Statelor Danubiene.

3. Asistenţa financiară a Statelor Danubiene.

În consecinţă Statele semnatare invită cele cinci State Danubiene de a ajunge cât mai repede prin negocieri directe la acorduri economice tarifare pe punctul unu, cu obligaţia de a ţine în curent cu aceste negocieri, cât mai strâns, Statele Mari, care cred că de sfatul lor par să aibă nevoie. Tardieu mi-a vorbit apoi de convorbirea lui cu reprezentantul Italiei de Michelis şi mi-a citit telegrama pe care a adresat-o ambasadorului Franţei la Londra pentru a comunica lui Sir John Simon rezultatele acestei convorbiri. Reiese din această telegramă că Italia a făcut obiecţii la proiectul francezo-britanic mai ales pe două puncte, şi anume: interesele speciale de export ale Italiei în Europa Centrală şi apoi necesitatea pentru Italia de a participa direct la negocierile dintre Statele Danubiene. Din aceeaşi telegramă rezultă că răspunsul lui Tardieu a fost că, dacă Italia face dificultăţi bazându-se pe interesele ei speciale, în acest timp Europa Centrală va fi în stare falimentară şi atunci problema pentru Puterile Mari nu va mai fi de a spori puterea ei de cumpărare, ci de a feri Statele Mari de repercusiunile acestui faliment. În ce priveşte participarea directă a Italiei la negocierile între Statele Danubiene, Tardieu a răspuns în aceeaşi telegramă că obligaţiile acestora din urmă de a ţine la curent Statele Mari cu negocierile în curs garantează suficient Statele Mari pentru prezent, iar în ce priveşte reorganizarea financiară a Statelor Danubiene şi asistenţa lor financiară, Statele Mari au în primul rând cuvântul. Tardieu mi-a spus că de Michelis a plecat la Roma pentru a se consulta cu Guvernul lui şi că se aşteaptă răspunsul Italiei. Este vorba, mi-a spus Tardieu, ca pentru prima dată Statele Mari să ia în mâini, pe picior de egalitate, problema restaurării economice a Europei Centrale şi dacă Italia şi Germania vor refuza să adere la punctul de vedere franco-britanic, vor purta o răspundere enormă şi vor deveni victime ale propriilor lor greşeli. Apoi Tardieu mi-a vorbit de o telegramă a ambasadorului Franţei la Berlin care îi anunţă punerea în vigoare a Convenţiei comerciale germano-române pe care o consideră ca o manevră destinată a face să eşueze proiectul franco-englez; în această privinţă Tardieu mi-a declarat: „Ca să fiu sincer

www.dacoromanica.ro

voi spune că Germania este cel mai bun aliat al nostru prin gafele care le face. Prima gafă a făcut-o cu Anschluss-ul. Apoi o serie de alte gafe, cea mai recentă dar nu cea din urmă, prin punerea în aplicare a Convenţiei comerciale tocmai în momentul de faţă, când negocierile de o asemenea importanţă pentru viitorul Europei sunt în curs. Degeaba vorbeşte Germania de concordanţa gestului ei cu decizia Societăţii Naţiunilor. În mod expres, în septembrie trecut, a declarat că acordul germano-român este condiţionat de agrementul terţilor; or, când atâtea State au pus *veto* decizia unilaterală nu poate schimba situaţia. În ce priveşte România, îmi place să sper că ea va vedea că ceea ce propune Franţa şi Anglia este un tot care începe cu acorduri tarifare, trece prin reorganizarea financiară şi sfârşeşte prin asistenţa pecuniară. Vrea România să ia riscul distrugerii efectelor binefăcătoare ale acestui sistem sau vrea succesul lui? Aceasta este chestiunea. Dacă vrea succesul acestui sistem România va răspunde Germaniei că negocieri importante sunt în curs, având ca scop satisfacerea mai complectă şi mai largă a intereselor ei şi că nu va accepta să complice situaţia generală tocmai în acest moment prin acorduri speciale care calcă drepturile terţilor".

Am răspuns lui Tardieu că este evident că gestul Germaniei a pus România într-o situaţie foarte delicată. Dacă trecem peste dreptul terţilor riscăm a pune împotriva României State importante de concursul cărora putem avea nevoie în viitor. Nu ştiu însă dacă *veto* opus de aceste State la acordul germano-român nu a fost ridicat în momentul în care Germania a decis punerea în aplicare a acestui acord. Pe de altă parte România are nevoie de soluţii economice urgente. Cât timp vor dura negocierile între Statele Danubiene şi cât timp va trece până se va ajunge la asistenţa lor financiară? Guvernul român este singurul în măsură de a se pronunţa asupra chestiunii avantajelor cu Germania. (sic).

Eu nu cunosc detaliile acestui acord[1], ceea ce cunosc este interesul României de a nu se despărţi de Marii ei aliaţi şi de Mica Înţelegere, dar şi interesul României care are atâţia inamici, să nu-şi pună şi Germania împotrivă. Tardieu mi-a răspuns: „Sistemul francezo-britanic este mai lent, dar este singurul eficace. Restul sunt paleative.

[1] Germania ne acordase tarife speciale pentru cereale şi mai ales pentru porumb, fapt pentru care Argentina a protestat cu vigoare, având cu Germania clauza naţiunii celei mai favorizate. Germania a sfârşit prin a o împăca. Contra Convenţiunii au protestat şi Elveţia şi Polonia.

www.dacoromanica.ro

Şi apoi să-ţi spun confidenţial gândul ce am: sunt primul să văd că interesele speciale ale Germaniei nu trebuiesc izbite. Dar pentru aceasta cer ca Germania să nu ne încurce prin manopere politice şi ca amicii noştri să ştie să le vadă".

Înainte de a termina ţin să adaug că şi Beneş mi-a spus azi că consideră punerea în aplicare de către Germania, a Convenţiei româno-germane ca o diversiune destinată a face să eşueze planul franco-britanic.

Titulescu
Nr. 116 din 16 martie 1932

Externe
Bucureşti

(Din Londra)

La sugestia prim-ministrului francez de a veni la Londra pentru a avea un schimb de vederi cu miniştrii englezi asupra chestiunii restaurării economice şi financiare a Statelor Danubiene, Guvernul britanic a hotărât să invite la Londra la începutul lunii aprilie pe reprezentanţii Franţei, Germaniei şi Italiei ca să discute cu dânşii chestiunea danubiană. Aceasta pentru a nu da impresia în Germania şi în Italia că în Anglia şi Franţa voiesc să se înţeleagă între ele în afară de aceste două Puteri. Pentru moment, primul ministru francez n-a răspuns încă în mod definitiv la invitaţia engleză. Se pare că domnia sa tot ar dori să aibă conversaţii prealabile cu dl. MacDonald, în special în ceea ce priveşte partea financiară a chestiunii. Se crede totuşi că această conferinţă în patru nu va putea avea loc, din motive tehnice, înainte de 10 aprilie şi în cazul acesta se va întruni tot la Geneva.

Laptew
Nr. 612 din 28 martie 1932

Externe
Bucureşti

(Din Londra)

Rezultatul convorbirilor ce au avut loc ieri între domnii Tardieu şi MacDonald a dus la un acord de principiu cu privire la planul

www.dacoromanica.ro

danubian. Miniştrii englezi au acceptat în linii generale propunerea Tardieu, care a fost discutată cu ocazia întrevederilor cu ministrul afacerilor străine englez la Geneva şi Paris. Cu toate că Macdonald a convenit să ia ca bază de discuţie planul Tardieu, a declarat totuşi că conferinţa de ieri nu a fost executivă şi că decizia finală va lua în considerare şi propunerile germane şi italiene la Conferinţa celor patru care se deschide aici mâine, miercuri.

Cu privire la ajutorul financiar nu s-au făcut încă propuneri concrete, deşi se sugerează că ar fi vorba de o conversiune[1] a datoriilor şi de stabilirea modalităţii unui eventual control financiar asupra Statelor care ar beneficia de acest ajutor. De asemenea, s-a sugerat reexaminarea capacităţii de plată a Statelor în chestiune, pentru a se vedea până la ce limită poate fi extins creditul care eventual li s-ar acorda.

În chestiunea tarifelor preferenţiale s-a emis ideea că în principiu să se ceară Statelor Danubiene ca să-şi facă reciproc reduceri de tarife în limita de 10%. Germania şi Italia ar urma să beneficieze de oarecare concesii pe care le-ar face Anglia şi Franţa în limitele clauzei naţiunii celei mai favorizate. Această chestiune ridică însă pretenţiile Poloniei şi Elveţiei, care au cerut să beneficieze şi ele de aceleaşi avantaje ca Germania şi Italia. Reprezentanţii acestor State au şi făcut demersuri în acest sens pe lângă Guvernul britanic.

Referitor la cererea Bulgariei ca să fie inclusă în grupul Danubian, s-a ivit divergenţă de păreri. Tardieu a obiectat că se sporeşte numărul statelor agricole deja destul de disproporţionat în grupul danubian conceput de planul francez. Miniştrii englezi însă, au lăsat chestiunea încă deschisă. Impresia generală aci este că aceste discuţii au creat o atmosferă din cele mai favorabile. În unele cercuri ele au determinat chiar un sentiment de optimism cu privire la relaţiile viitoare anglo-franceze.

În ceea ce priveşte celelalte chestiuni, reparaţii, tarif vamal, dezarmare, nu s-a discutat decât în general, rămânând ca eventualele discuţii în doi şi în patru între Anglia, Franţa, Germania şi Italia să aibă loc ulterior.

Laptew
Nr. 664 din 5 aprilie 1932

---

[1] Ideea Conversiunii începuse să-şi facă drum şi în Europa!

www.dacoromanica.ro

Externe
București

(Din Londra)

Urmare la telegrama nr. 664 de ieri. În cursul discuțiilor ce au avut loc între experții financiari francezi și englezi, aceștia din urmă au ridicat chestiunea etalonului aur. Experții englezi sunt de părere că menținerea etalonului aur în țările danubiene constituie o piedică la refacerea lor financiară și economică. Ei susțin că în cazul când s-ar acorda un împrumut țărilor incluse în planul danubian, Anglia s-ar găsi în inferioritate față de țările cu etalon aur care ar contribui la subscrierea împrumutului. Din partea franceză s-a recunoscut justa obiecție engleză și s-a sugerat un aranjament prin care deși s-ar menține etalonul aur, s-ar fixa însă un curs mai scăzut, în așa fel ca să convină valutei engleze. Nu s-a luat încă hotărârea, chestiunea urmând să fie studiată încă de experții Comitetului financiar.

Laptew
Nr. 686 din 6 Aprilie 1932

Externe
București

(Din Londra)

La prima conferință a celor patru Puteri s-a accentuat deosebirea de vederi din partea Germaniei și din partea Italiei față de planul danubian propus de dl. Tardieu. Germania propune un sistem tarifar general în care să intre pe lângă Statele Danubiene și Germania, Italia, Polonia și Bulgaria. În limitele acestui sistem s-ar încheia tratate de comerț cu clauză preferențială bazată pe studiul amănunțit al dezvoltării comerciale din ultimii ani. Delegații germani în special se opun planului Tardieu, fiindcă consideră că acest plan acordă industriei cehoslovace supremația în sistemul danubian conceput de francezi, punând astfel industriile germane în inferioritate. Italia pentru moment susține punctul de vedere german cu deosebirea că în locul sistemului tarifar general propus de aceștia sugerează să se faciliteze doar încheierea de tratate preferențiale între Statele interesate. În chestiunea financiară, mai ales aceea a Austriei și Ungariei socotită aici ca foarte gravă, s-a decis formarea unei comisii de experți ai ce-

www.dacoromanica.ro

lor patru Mari Puteri să studieze raportul comitetului financiar al Societăţilor Naţiunilor şi să avizeze asupra măsurilor care trebuiesc luate. Cu toate sforţările făcute de Cabinetul englez pentru a aduce o apropiere între teza germano-italiană şi planul Tardieu, fiind dată prea marea deosebire pentru moment între cele două puncte de vedere, predomină impresia că nu se va putea ajunge aici la un rezultat concret între cele patru Puteri şi că chestiunea se va amâna spre a fi luată din nou în discuţie la Geneva. Cea de a doua şedinţă a Conferinţei care urma să aibă loc azi, a fost mânată până mâine; între timp au loc convorbiri particulare între delegaţii celor patru Puteri, cu scopul, mi se spune, de a găsi o formulă de amânare a Conferinţei în patru.

Laptew
Nr. 692 din 7 aprilie 1932

Externe
Bucureşti

(Din Paris)

Strict confidenţial

Privitor la Conferinţa din Londra relativă la Uniunea Dunăreană, am aflat de la Quai d'Orsay:

MacDonald a expus punctul de vedere anglo-francez; Bülow a manifestat puţin entuziasm la posibilitatea reală a Uniunii şi a zis că posibilitatea este minimă sau poate chiar nulă şi este inutil a face sacrificii din actualele convenţii comerciale, sau, eventualele înţelegeri preferenţiale; Grandi a avut o atitudine vădită de paradă şi a zis că are înţelegeri satisfăcătoare cu diverse State, dar impresia franceză este că Italia va ceda, căutând a face azi impresie numai în vederea ... (lipsă în text — *C.A.*) ... ce reprezintă pentru toată Europa un interes primordial. Se discută crearea unei subcomisii economice şi alta financiară sau poate va fi numai una economico-financiară, al cărei raport va fi discutat în patru la Geneva şi care poate va fi supus acolo şi reprezentanţilor celor cinci Puteri interesate. MacDonald vrea să termine convorbirile mâine seară. Ideea unei conferinţe a celor nouă State este definitiv înlăturată. Cele cinci State vor fi invitate după redactarea procesului-verbal al Conferinţei din Londra, care proces-verbal va avea circa 40 de pagini şi va fi comunicat în rezumat şi reprezentanţilor (vorbesc bineînţeles numai în ceea ce

www.dacoromanica.ro

privește Quai d'Orsay) Franței din cele cinci țări interesate, plus celor din Anglia, Italia și Germania.

Quai d'Orsay spunea că MacDonald a discutat abil și fără a da impresia că vrea să impună punctul de vedere anglo-francez, dar la nevoie, și dacă nu se cade suficient de acord, va vorbi mai apăsat.

Cesianu
Nr. 1123 din 7 aprilie 1932

Externe
București

(Din Paris)

Strict confidențial

... Privitor conferința danubiană, Quai d'Orsay îmi comunică azi că orice speranță nu este pierdută, urmând ca la Geneva să aibă loc convorbiri între aceleași persoane ca la Londra. Obiecțiile au fost formulate de Germania, Italia având rol pasiv, deși ea a manifestat că sacrificiile ce ar avea de consimțit nu ar corespunde cu rezultatul scontat de inițiatori, afirmație care a fost combătută de ministrul de finanțe francez.

Cesianu
Nr. 1130 din 9 aprilie 1932

Externe
București

(Din Londra)

În discuțiile avute ieri după-amiază între șefii delegațiilor celor patru Mari Puteri nu s-a putut ajunge la apropierea încercată de dl. MacDonald. Formula găsită este ca Conferința să fie amânată cu scopul de a da timp celor patru Mari Puteri să studieze datele cu privire la comerțul lor respectiv, în Statele Danubiene. Dl. MacDonald a declarat însă că lipsa unui acord pune în imposibilitate acordarea vreunui ajutor financiar Statelor Danubiene. În timpul discuțiilor delegații englezi deși au avut un rol conciliant, au susținut punctul de vedere francez. Acest fapt pare a confirma cele ce se spun că dl. Tar-

www.dacoromanica.ro

dieu a promis domnului Macdonald ca în schimbul susţinerii planului francez al Statelor Danubiene să susţină la rândul său punctul de vedere englez în chestiunea reparaţiilor.

Laptew
Nr. 700 din 8 aprilie 1932

Externe
București

(Din Geneva)

Strict confidențial

Cu rugămintea a se comunica M.S. Regelui

Am văzut pe Tardieu ieri şi azi. Rezum conversaţiile în jurul principalelor două întrebări ce i-am pus:

1. Credeţi că planul economic danubian poate fi reluat după eşecul de la Londra? Tardieu răspunde: „În viaţă nimic nu se sfârşeşte, totul continuă. Chestiunea este de a şti cum continuă. Pentru a continua sunt două metode:

a) Este reluarea la Geneva a discuţiilor între cele 4 Mari Puteri, lucru greu după atitudinea Germaniei şi Italiei, dar nu imposibil, căci am impresia că aceste ţări realizează că au întins coarda prea mult. Eu nu m-am sfiit să o spun Germaniei şi Italiei, că dacă voiesc falimentul Austriei şi Ungariei, este dreptul lor să-l provoace.

b) Este metoda al cărui campion în culise se face Austria, dar fără multă sinceritate: ca Statele Danubiene să ia ele iniţiativa unui acord şi să pună Statele Mari în faţa unui fapt împlinit. Eu sunt contra acestui sistem pentru mai multe motive, între care acela că dacă Statele mici încep discuţia între ele şi nu se înţeleg, acordul danubian este sfârşit pentru totdeauna. Şi, restaurarea Europei în genere, va fi astfel periclitată. Deci înclin pentru prima metodă şi aştept momentul propice... la Geneva pentru a relua firul discuţiilor în patru. Ca să vorbesc cu deplină sinceritate, dar absolut confidenţial şi prieteneşte, trebuie să-ţi spun că situaţia este îngreunată de faptul că nu se crede că voi avea majoritatea în alegerile de la 1 şi 8 mai. Şi atunci se spune: pentru ce să cedăm exigenţelor lui Tardieu, când mâine la Guvern va fi Herriot, cu care ne înţelegem mai uşor. Nu ştii cât a prins ideea că nu voi învinge în alegeri. Când eu spun ceea

www.dacoromanica.ro

ce știu, că voi ieși triumfător în alegeri și anume, cu o majoritate ceva mai redusă ca azi, dar în schimb mai compactă[1], până și prietenii mă întreabă dacă nu mă autosugestionez! Dacă este așa, să așteptăm ziua de 9 mai, când îmi va ieși dreptatea! Atunci voi fi tare. Până atunci voi fi... în discuțiile internaționale!".

2. Am întrebat pe Tardieu, dacă cumva planul Danubian nu reușește, cum rămâne cu situația României. Am arătat motivele pentru care asistența financiară a României trebuie să fie independentă de planul Danubian. Am arătat pentru ce această asistență trebuie făcută în timp util, căci întârzierea nu face decât să sporească sistemele (?) restaurării noastre financiare, deci să o îngreuneze. Tardieu a răspuns: „La cererea României am trimis pe Rist. Până la alegeri nu se poate face ceva. După 9 mai, dacă evenimentele confirmă prevederile mele electorale, sper ca Franța să poată face chiar singură față avansurilor pe termen scurt cerute de România, Grecia, Polonia și Iugoslavia."

Tardieu m-a invitat mâine seară la masă, împreună cu Beneș și Marinkovici.

Titulescu
Nr. 128 din 12 aprilie 1932

Externe
București

(Din Geneva)

Strict confidențial

Cu rugămintea de a se comunica M.S. Regelui

Am prânzit astă-seară cu Tardieu, Beneș și Marinkovici. Tardieu m-a rugat să discut cu el chestiunea celei mai bune metode de a relua negocierile în chestiunea Danubiană. El mi-a declarat în fața colegilor mei din Mica Înțelegere ceea ce mi-a spus ieri și v-am telegrafiat, anume că în ceea ce-l privește crede că o discuție a Statelor Danubiene înainte ca cele patru Puteri Mari să se fi pus de acord, nu este o metodă bună, fiindcă, dacă acordul între Statele Danubiene nu se face, Uniunea Economică Danubiană e sfârșită pentru totdeauna. A urmat apoi o discuție generală între noi, în care am examinat

[1] Alt iluzionist!

www.dacoromanica.ro

pe rând argumentele pro şi contra a unei discuţii prealabile a Statelor Dunărene, concluzia acestei discuţii a fost că pentru moment Statele Danubiene nu trebuie să ia iniţiativa unei discuţiuni pentru a lăsa poarta deschisă reluării negocierilor între cele patru Mari Puteri. Tardieu mi-a spus că pentru a activa reluarea negocierilor între Marile Puteri este bine să nu ne grăbim şi la insistenţele Austriei şi Ungariei să trimitem pe prima la Germania şi pe a doua la Italia care sunt autorii răspunzători ai eşecului de la Londra. Tardieu mi-a mai spus că săptămâna viitoare când va vorbi Stimson cu MacDonald şi cu Brüning în chestiunea dezarmării, el nu vrea să fie prezent la Geneva ca să nu aibă aerul că aleargă după ei. Dacă MacDonald şi Brüning îi cer să revină la Geneva pentru a discuta chestiuni concrete, nu va refuza să o facă.

Titulescu
Nr. 130 din 14 aprilie 1932

Externe
Bucureşti

(Din Geneva)

Strict confidenţial

Cu rugămintea a se comunica Majestăţii Sale Regelui

Cred util a vă transmite următoarea parte din convorbirea avută ieri seară la prânzul lui Tardieu. Le-am spus, lui Tardieu, Marinkovici şi Beneş: „De luni de zile suntem împreună şi vorbim de Uniunea Economică Danubiană. Mărturisesc că eu unul n-am reuşit încă să-mi fac o idee clară asupra ţelului precis la care tind eforturile noastre. Am avuzit vorbindu-se de tarife preferenţiale şi contingentări pentru Statele Danubiene. Am auzit pe Preşedintele Tardieu spunând că nu înţelege să sacrifice interesele Germaniei şi Italiei, dar că nu le poate recunoaşte ca atare[1]; te-am auzit pe dumneata, domnule Beneş în discursul pronunţat în comisia afacerilor străine că nu voieşti a întreprinde o acţiune împotriva Germaniei şi dacă Germania şi Italia opun un *veto*: nici nu voieşti să negociezi chestiunea tarifelor preferenţiale între Statele Danubiene. Te-am auzit pe dumneata domnule Marinkovici spunând că în orice caz, planul Danubian nu poate sacrifica interesele exportului iugoslav în Italia. Mărturi-

1 ?

www.dacoromanica.ro

sesc că toate aceste declarații suprapuse au produs multă vreme în mine confuzie. Eu unul sufăr fizic dacă nu văd absolut clar punctul ajungerii (sic) unei sforțări la care particip. Vă rog să-mi răspundeți dacă mă înșel sau nu, exprimând toate cele auzite printr-o imagine: țelul de atins este ridicarea unui edificiu cu trei etaje; etajul întâi, Statele Dunărene cu tarife preferențiale reduse; etajul al doilea, Germania și Italia cu tarife medii; și pentru ca aceste etaje medii să nu ridice obiecția violării clauzei națiunii celei mai favorizate din partea Angliei, urmează ca Germania și Italia să aleagă acele mărfuri pentru care au monopol de fapt la export în Europa Centrală, astfel încât în Convențiile Comerciale ce Statele Dunărene le-ar negocia cu ele, clauza națiunii cea mai favorizată să poată figura de formă fără a le aduce pagubă de fond, dat fiindcă atât situația de fapt cât și proximitatea geografică a Germaniei și Italiei de Statele Dunărene crează un adevărat privilegiu comercial pentru aceste mărfuri[1]. În etajul al treilea toate celelalte State care rămân supuse tarifelor înalte și care nu invocă clauza națiunii cea mai favorizată pentru tarifele preferențiale ce Statele Dunărene își acordă unul altuia. Vă rog să-mi răspundeți clar dacă mă înșel sau nu rezumând astfel toate punctele domniilor voastre de vedere auzite. Bineînțeles nu vorbesc de procedură ci de fondul lucrurilor, de țelul de atins prin metodele diverse, iar nu de o construcție sistematică pe care am da-o imaculată ca un tot de la început[2]".

Beneș a răspuns că nu vede tocmai așa lucrurile. Tardieu, care în ajun mi-a spus, în cursul unei convorbiri în doi, că imaginea mea era foarte ingenioasă și că corespunde în totul vederilor sale față de atitudinea ezitândă a lui Beneș, a intervenit imediat pentru a se dezice parțial și a spune: „S-ar putea până la oarecare punct să rezumăm situația prin imaginea dumitale, dar cu condiția ca la etajul al doilea să punem ca locatari pe lângă Germania și Italia, pe Polonia și Elveția".

Beneș a spus că vede lucrurile sub aspectul intereselor noastre, iar nu al unui drept al Germaniei și Italiei, de aceea pentru el, de la început, clădirea trebuie să aibă două etaje; primul etaj, Statele Dunărene — al doilea etaj toate celelalte State inclusiv Germania și Italia, și Beneș adaugă: „Cum eu unul recunosc însă interesul României de a exporta bunuri în Germania și al Iugoslaviei de a exporta bunuri în Italia, rămâne ca prin convenții bilaterale să se negocieze

[1] Uf! Frumoasă frază pentru un „as" al cuvântului!
[2] Textual!

www.dacoromanica.ro

acest export ulterior planului Danubian. Bineînţeles că fiecare Stat Danubian va încheia pentru surplusul lui de export convenţia cea mai potrivită intereselor sale acordând tarifele cele mai convenabile, şi pentru a evita proteste pe clauza naţiunii celei mai favorizate, tratatele de comerţ bilateral ulterior încheiate vor avea ca obiect mărfurile pentru care aceste State au de fapt monopolul de export".

Marinkovici mi-a spus: „Eu văd chestiunea sub alt aspect. Este vorba de a ajuta Statele Dunărene. Anglia şi Franţa fac sacrificiul clauzei naţiunii celei mai favorizate şi sacrificii în bani prin asistenţa financiară; este rândul Germaniei şi al Italiei să fie întrebate: voi ce sacrificii faceţi pentru ca Europa Centrală să fie salvată? Bani, nu. Nu vreţi să renunţaţi nici la clauza naţiunii celei mai favorizate?"

Am explicat lui Beneş şi Marinkovici: „Dumneavoastră confundaţi o chestiune de procedură cu chestiunea de fond; dacă ulterior prin tratatele bilaterale se va ajunge cu Germania şi Italia la tarife mai joase prin jocul monopolului de fapt al exportului, clădirea are tot trei etaje, atât numai că etajul al doilea urmează să fie clădit numai legalmente(?) pe când al treilea este deja gata. Îmi este teamă că cu asemenea reguli arhitectul clădirii să nu prăvălească edificiul întreg. Este mult mai uşor a obţine consimţământul Germaniei şi Italiei făcând ca ele să înţeleagă că le este rezervat al doilea etaj al clădirii, decât să le vorbim numai de sacrificiile ce ele au de făcut şi să nu uităm că ceea ce numeşti dumneata, domnule Marinkovici, sacrificii pentru Germania şi Italia îşi are o contraparte în sacrificiul nostru, şi că sacrificii ca cele de care vorbeşte Marinkovici, îmi este teamă mult să nu se transforme în avantaje egoiste. Eu prefer să plătesc franc preţul egoismului[1] dacă fără de el nu-mi ating ţinta şi să rămân astfel cu dreptul ulterior de a-l critica, decât să dau egoismului aureola sacrificiului şi după ce am plătit să mai rămân şi debitorul unei obligaţiuni de recunoştinţă".

Tardieu a încheiat spunând că nu vede deosebire de vederi între noi trei, căci prin acorduri suprapuse şi un vocabular apropiat, putem clădi aceleaşi edificii.

Titulescu
Nr. 132 din 14 aprilie 1932

[1] Ce harababura!

www.dacoromanica.ro

ANEXA 58

(Scrisoare de introducere pe lângă Tardieu, remisă domnului Zeuceanu, însărcinat să explice primului ministru francez situația politică din România)

București,
16 martie 1932

Scumpule Domnule Președinte,

Permiteți-mi să vă prezint prin această scrisoare și să-l recomand pe lângă dumneavoastră, pe domnul Zeuceanu, ministru plenipotențiar și delegat al Ministerului Finanțelor, pe care îl însărcinez cu delicata misiune de a vă aduce la cunoștință dificultățile în care suntem nevoiți să ne zbatem în prezent.

Știu că dumneavoastră nu veți rămâne nepăsător față de starea de disperare în care ne aflăm, stare ale cărei efecte ar putea să aibă repercursiuni grave și dincolo de granițele țării noastre.

Permiteți-mi să fac un călduros apel la prietenul din totdeauna al României și vă rog să primiți etc. etc.

C. Argetoianu

ANEXA 59

(Corespondența între Dim. Ghica, ministrul afacerilor externe și C. Argetoianu, ministrul finanțelor, cu privire la intervenția diplomatică făcută de domnul Puaux la 19 mai 1932)

Ministerul Afacerilor Externe
Cabinetul Ministrului

Vineri,
La galop

Vechiul meu prieten,

Domnul Puaux mi-a cerut o audiență și mi-a făcut verbal, cu un aer cât se poate de abătut și de decepționat[1] comunicarea pe care v-o relatez prin scrisoarea de cabinet alăturată, împreună cu *aide-mémoire*-ul pe care mi l-a lăsat pentru uzul meu personal și pe care de asemenea vi-l transmit. Este vorba de un protest al Parisului în legă-

[1] Ce cutră!

www.dacoromanica.ro

tură cu felul în care legea Conversiunii înglobează și Banca Națională, și de asemenea, în legătură cu modul în care o lege specială care să prevadă încheierea unei Convenții între Stat și Bancă precizează cazurile când sunt violate angajamentele asumate prin programul de stabilizare, Statutele etc. etc. etc.

Vă trimit totul, și am impresia că Puaux era foarte trist și dezamăgit[1]; oare Auboin, atunci când a făcut prima sa călătorie la Paris, a prevenit Parisul că legea de conversiune va atinge și Banca Națională?

Cu prietenie plină de căldură,

D.

Cabinetul
Ministrului Afacerilor Străine

București,
19 mai 1932

Domnule Ministru și Scumpe Coleg,

Am onoarea a aduce la cunoștința dumneavoastră că ieri, joi, ministrul Franței, primit în audiență de subsemnatul mi-a comunicat verbal sarcina ce a primit de la Guvernul francez să exprime surprinderea neplăcută a acestui Guvern prin faptul că în legea Conversiunii datoriilor agricole, nu este prevăzută scutirea Băncii Naționale a României de dispozițiile acestei legi — ceea ce atrage pentru acest Institut o pierdere de mai multe miliarde de lei.

Ministrul Franței, tot verbal, dar lăsându-mi aici alăturatul *Aide-Mémoire* pentru știința mea personală, a adăugat că Guvernul francez consideră că măsurile luate de Guvernul român în această privință sunt în contradicție cu Statutele Băncii, cu legea și Convenția monetară din 1920, precum și cu programul de stabilizare — ansamblul acestor măsuri constituind o violare a angajamentelor luate prin acest program de stabilizare.

Aducând cele ce preced cunoștinței dumneavoastră, și în așteptarea răspunsului ce veți binevoi a-mi da, vă rog să primiți, domnule ministru etc. etc.

D.J. Ghica

[1] Ce naiv, bietul Ghica! — Puaux era în realitate, încântat. Poate era emoționat de bucurie!

www.dacoromanica.ro

Copie
Legaţia Franţei la Bucureşti

19 Mai 1932

Aide-Mémoire

Deoarece nici o dispoziţie a legii asupra Conversiunii datoriilor agricole nu a exceptat Banca Naţională a României de la aplicarea asupra sa a acestei legi, această Bancă va suferi din această cauză pierderi a căror valoare este imposibil de stabilit în momentul de faţă, dar care vor fi fără îndoială de ordinul a mai multor miliarde.

O lege specială a prevăzut că aceste pierderi vor fi calculate la sfârşitul fiecărui an şi trecute pe seama unui cont special:

„Statul român, asanarea datoriilor agricole". S-a prevăzut să fie încheiată o Convenţie în acest scop între Statul român şi Banca Naţională a României.

Aceste dispoziţii sunt întru totul contrare Statutelor Băncii Naţionale a României, legii şi Convenţiei monetare din 7 februarie 1929, programului de stabilizare care a devenit lege pentru Statul român la aceeaşi dată, precum şi tuturor angajamentelor, atât celor interne cât şi celor externe, pe care şi le-au asumat Guvernul român şi Banca Naţională a României în baza acestor texte.

Statutele Băncii Naţionale cuprind într-adevăr următoarele dispoziţii:

Art. 34. : „În afara operaţiunilor definite în paragraful precedent (un avans temporar de 2 miliarde) Statul nu va putea obţine din partea Băncii Naţionale nici un alt avans direct sau indirect, indiferent de natura acestuia, şi sub nici o formă".

Art. 22. : „Este cu desăvârşire interzis Băncii Naţionale să desfăşoare alte operaţiuni decât acelea care sunt specificate mai sus la articolul 20 (scontul şi avansurile pe termen scurt)".

Art. 29. : „Partea din circulaţia fiduciară şi din celelalte angajamente care, după calcularea restului din datoria bănească neamortizat, din avansurile acordate Statului şi din soldul avansurilor temporare prevăzute la articolul 34 nu va fi acoperită prin totalul valorilor în aur şi devize existente în casă şi definite la articolul 28, şi va trebui să fie în întregime garantată prin devizele neînregistrate în valorile de casă, portofoliul efectelor scontate, creanţele garantate pe termen scurt şi prin toate celelalte active ce se pot realiza imediat".

www.dacoromanica.ro

Pe de altă parte programul de stabilizare dispune următoarele în capitolul I, Secţia I, paragraful 18):

„Statul nu va putea să obţină *în afară de operaţiunile menţionate la paragraful precedent (avansuri temporare în valoare totală de două miliarde), nici un avans sau garanţie din partea Băncii Naţionale, şi nici nu o va putea obliga pe aceasta din urmă să emită în viitor bilete de bancă garantate prin angajamentele asumate de Stat*[1].

Stabilizarea monetară se baza pe suspendarea oricărei emiteri garantată prin angajamentele Statului, cu excepţia restului de datorii care se consideră că nu va dăuna lichidităţii acoperirii.

A aduce ştirbire acestui principiu, înseamnă de fapt a pune sub semnul îndoielii însăşi ideea convertibilităţii[2] monezii.

Programul de stabilizare (Capitolul I, Secţiunea 6) a enumerat în mod limitativ posturile pasivului şi activului care trebuiau să figureze în cadrul bilanţului întocmit de Banca Naţională. Astfel, se menţionează:

8: Datoria Statului (sold de 4 miliarde);

9: Avansuri acordate Trezoreriei (Avansuri temporare de 2 miliarde).

Introducând în bilanţul Băncii Naţionale un nou cont debitor, intitulat:

„Statul român, asanarea datoriilor agricole", Guvernul român ar viola în mod expres angajamentele din programul de stabilizare".

(Scrisoare particulară trimisă de ministrul finanţelor C. Argetoianu, domnului Dimitrie Ghica, ministrul afacerilor străine, chiar în ziua primirii scrisorilor precedente).

Scumpul meu prieten,

Am primit scrisoarea dumneavoastră[3], în legătură cu demersul pe care domnul Puaux l-a făcut pe lângă dumneavoastră, şi am luat astfel cunoştinţă de „Aide-Mémoire"-ul pe care vi l-a lăsat şi pe care aţi binevoit să mi-l trimiteţi.

Deoarece doriţi să cunoaşteţi părerea mea în legătură cu aceasta, vi-l voi da cu titlul personal, întrucât un răspuns oficial din partea mi-

[1] Sublinierea aparţine autorului *Memoriilor* (N.T.).

[2] !!! Se dusese dracului convertibilitatea înaintea legii Conversiunii.

[3] Scrisă în franţuzeşte ca să poată fi eventual citită domnului Puaux. *(C. Argetoianu)*

www.dacoromanica.ro

nistrului finanţelor ar trebui, în această situaţie delicată în care ne aflăm, să fie supus mai întâi discuţiilor în Consiliul de Miniştri, ba chiar mai mult, cred că el ar trebui prezentat şi Majestăţii Sale Regale.

Cu titlu strict personal, prin urmare, eu consider că demersul întreprins şi *Aide-Mémoir*-ul trebuiesc să fie examinate dintr-un punct dublu de vedere, şi anume, atât din punct de vedere al formei cât şi din punct de vedere al fondului.

1. În ceea ce priveşte forma, în zadar am puricat textul legilor noastre, al regulamentelor noastre, al convenţiilor şi acordurilor noastre de la război încoace, n-am găsit nicăieri enunţarea, confirmarea sau recunoaşterea dreptului vreunui Stat străin — chiar dacă acesta este aliatul şi prietenul nostru — de a judeca şi aprecia legile noastre şi mai mult, de a critica legislaţia noastră internă.

2. În ceea ce priveşte forma, demersul şi *Aide-Mémoire*-ul au fost absolut inutile, deoarece problemele pe care vi le-a comunicat domnul Puaux au fost larg analizate în numeroasele convorbiri pe care eu personal le-am avut cu domnii Rist şi Auboin; la unele din aceste convorbiri au participat şi reprezentanţi ai Băncii Naţionale a României.

Am încercat, în zadar, trebuie să recunosc acest lucru, să-i conving pe aceşti domni că legea pentru asanarea datoriilor agricole nu va înrăutăţi absolut deloc situaţia Băncii Naţionale, ci, dimpotrivă, ea se va ameliora în mod simţitor. Înainte de apariţia legii, într-adevăr, hârtiile scontate la Banca Naţională se bucurau de garanţia deplină şi integrală din partea băncilor prezentatoare, *dar această garanţie era absolut fictivă,* căci debitorii principali nu plăteau şi băncile menţionate prezentatoare, aflate toate aproape, în dificultate de a plăti, nu dispuneau de nici un mijloc pentru a onora semnătura clienţilor lor — debitori care întârziaseră cu plata.

În urma lichidării datoriilor prevăzute de noua lege, cel puţin jumătate din aceste datorii vor fi plătite, *iar pentru cealaltă jumătate au găsit soluţia şi anume: legea de finanţare a asanării agricole.*

I-am invitat pe aceşti domni (este vorba de Rist şi Auboin) să remarce faptul că noi am creat un „Cont-Stat" la Banca Naţională numai pentru o scurtă perioadă de timp care nu va putea în nici un caz să depăşească *nouă luni,* până ce va fi votată legea de finanţare.

De comun acord cu Banca Naţională, noi am suprimat articolul asupra căruia ajunsesem deja la o înţelegere cu domnul Auboin: („Efectele legii nu sunt opozabile activităţii Băncii Naţionale, etc.

www.dacoromanica.ro

etc. ..."), înainte de plecarea sa spre Paris, în cursul iernii trecute, şi acest lucru fusese posibil întrucât noi constatasem că acest articol este inoperant şi că el trebuie înlocuit cu textele de la articolele 39, 43 şi 59 care impun obligaţii speciale debitorilor, obligaţii destinate să pună de acord efectele legii cu prescripţiile din Statutele Băncii Naţionale a României.

Am convenit împreună cu domnii Rist şi Auboin că este necesar să căutăm şi să găsim un text care să pună la adăpost Banca Naţională, atât în ceea ce priveşte pierderile eventuale din casă, cât şi eventualele contradicţii cu Statutele sale.

Domnul Auboin a luat în acest scop legătura cu directorul Băncii Naţionale a României şi înainte de plecarea sa mi-a declarat că a ajuns deja la un acord de vederi cu aceşti domni la Bancă.

De îndată ce vom fi redactat textul definitiv ce va fi inserat în legea de finanţare (aceşti domni ar vrea ca Statul să dea garanţii în legătură cu reducerile, şi aceste garanţii ar trebui să intervină la nivelul Băncilor prezentatoare, şi nicidecum la nivelul Băncii Naţionale care ar urma în felul acesta să-şi păstreze poziţia sa dominantă în raporturile sale cu aceste bănci) noi îl vom face cunoscut, şi sper că atunci vor fi înlăturate chiar şi suspiciunile cele mai neîntemeiate...

Toate acestea, dragul meu prieten, sunt numai pentru dumneavoastră; şi aceasta pentru a putea să vă documentaţi puţin şi să fiţi în cunoştinţă de cauză în cazul când asemenea agreabile intervenţii s-ar mai repeta şi pe viitor.

În rest, eu nu vă voi crea nici un fel de încurcături, şi dumneavoastră veţi proceda cum veţi crede că este mai bine.

Este rândul dumneavoastră să îndurați tot de ceea ce nici eu n-am fost cruţat până acum.

Tristeţea exagerată a cuiva nu este niciodată un semn bun...

Cu totul al dumneavoastră,

C. Argetoianu

www.dacoromanica.ro

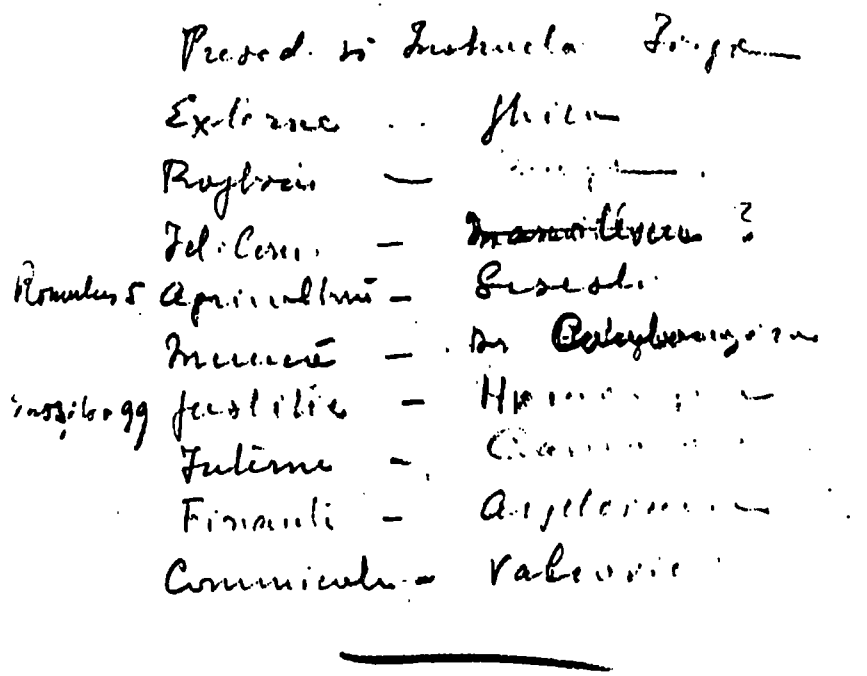

Anexa 10

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII, AL CULTELOR
ȘI ARTELOR

CABINETUL MINISTRULUI

altețe sa Regală principele Nicolae
a contractat în [illegible] o căsătorie
fără a ține seama de statutul ~~Familiei~~
regale, ceia ce potrivit acestui statut
atrage după sine desfacerea din legă-
turile cu dinastia.

~~[illegible]~~ Această căsătorie a fost ~~desfăcută~~ anu-
lată, dar altețe sa Regală a arătat
și mai departe dorința de a duce
o viață de familie cu persoana preferată.
o mai lungă ședere în străinătate [illegible]
În momentul când un timp
al Maiestății Sale dinastiei cu altețe
sa Regală condițiile ~~[illegible]~~ vieții
noui pe care a arătat-o voia să lege,
alteța sa Regală s'a întors în țară
fără permisiune și, apoi la București,
a refuzat a se supune ordinelor date
de Maiestatea Sa ca șef suprem al
dinastiei, ceia ce înseamnă renunțarea
și la locul pe care-l ocupă în sânul
ei. Așa fiind Maiestatea Sa, ~~[illegible]~~

Dată, s'a făcut după trei ani această hotărâre.

www.dacoromanica.ro

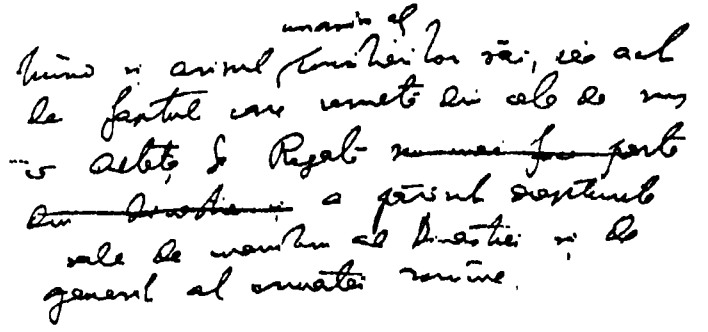

Anexa 46

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL INSTRUCŢIUNII, AL CULTELOR
ŞI ARTELOR
—
CABINETUL MINISTRULUI
—

11 april
1932

Alteţă Regală,

Mulţumind Alteţei Voastre Regale pentru hotărîrea, atît de onorabilă, pe care a luat-o şi bucuros că studii folositoare ţerii sînt în vederea Alteţei Voastre Regale, o rog să-şi amintească de cuvîntul de prinţ şi de cavaler pe care mi l-a dat şi să aducă înainte numai îngrijirea sănătăţii sale ca motiv al cererii de concediu.

Aşa am comunicat Ma-

www.dacoromanica.ro

Cestăţii Sale şi nu un perfect
gentleman ca Alteţa Voastră
Regală va desminţi pe un om
onest, încrezător în asigurările
ce primeşte.

Rog pe Alteţa Voastră Regală
a crede în sincera mea afecţiune
şi dorinţă de a 6 servi.

M. Zorga

Alteţei Sale Regale
Principelui Nicolae al României

Anexa 47

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL INSTRUCŢIUNII, AL CULTELOR
ŞI ARTELOR

CABINETUL MINISTRULUI

26 Noiembrie
1931

Scumpe amice,

Am [illegible] o [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

www.dacoromanica.ro

[illegible]

Anexa 48

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL INSTRUCŢIUNII, AL CULTELOR
ŞI ARTELOR

CABINETUL MINISTRULUI

24 mart
1932.

Scumpe amice,

Nu crezi că trebuie împrumutată
garda dela frați [illegible]? Aveam
la Iași al [illegible] jandarmi
ar fi o absolută noutate. Și ar rezolva
multe probleme ale alegerii de la Putna.
Cu toată dragostea al [illegible]

N. Iorga

Încă odată te-aș ruga [illegible]
[illegible] cu o [illegible] de
[illegible].

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII, AL CULTELOR
ȘI ARTELOR
—
CABINETUL MINISTRULUI
—

31 Mart
1932

Scump. amice,
Îți trimet raportul
siguranței în care se vede
acțiunea anarhică a bes-
tiilor de la Centrul Stu-
dențesc.
Ce-au auzit de în-
jurii, au urmat continuarea
greței și au făcut în voie
demonstrații la „Calendarul"
și „Universul".
De ce atunci mai achităm
„Garda de fier" și „Curentul Pa-
triei"?

www.dacoromanica.ro

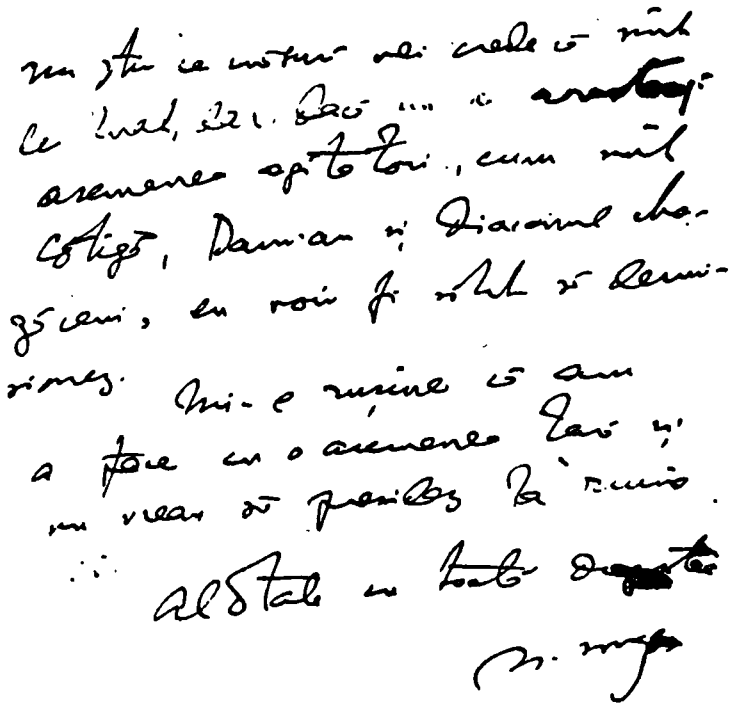

Anexa 49

www.dacoromanica.ro

INDICE
nume de persoane

ANGELESCU, CONSTANTIN — 122.
AUBOIN, ROGER — 121, 126, 133,140, 195, 201, 245.

BACALBAŞA, CONSTANTIN — 119.
BĂICOIANU, CONSTANTIN — 145,166.
BENEŠ, EDVARD — 224, 227, 230, 237, 238, 240.
BIBESCU, MARTHA — 59.
BLANK, ARISTID — 128.
BRĂTIANU, CONSTANTIN (DINU) I.C. — 9.
BRĂTIANU, VINTILĂ I.C. — 86, 214.
BUZDUGAN, ALEXANDRU — 165.

CANTACUZINO, ION dr. — 106.
CAROL I, Rege al României — 87.
CAROL AL II-LEA, Rege al României — 87, 89, 108, 178, 191, 193, 201, 207, 222, 226, 228.
CĂMĂRĂŞESCU, ION — 106.
CESIANU, GEORGE — 166, 235.
COANDĂ, GRIGORE — 176.
CUTZARIDA, RADU — 67.

DUCA, I.G. — 89, 96.

FERDINAND I, Rege al României — 87, 90.
FILIPESCU, GRIGORE — 206, 221.

GEORGE, Rege al Greciei — 18.
GHICA, DIMITRIE — 106, 241, 242.
GOGA, OCTAVIAN — 111, 208.

HAMANGIU, CONSTANTIN — 106.

IONESCU-SISEŞTI, GH. — 106.
IORGA, NICOLAE — 106, 111, 119, 201, 202, 203, 204.

KIRIACESCU, OSCAR — 143, 211.

LAHOVARI, SIMKY — 59.
LAPTEW, C. EM. — 230, 232, 233, 236.
LAVAL, PIERRE — 215, 219.

MACDONALD, RAMSAY — 230, 234.

www.dacoromanica.ro

MADGEARU, VIRGIL — 118, 121, 208.
MANIU, IULIU — 121, 214, 215.
MANOILESCU, MIHAIL — 106, 121, 126, 133, 137, 143, 145, 153, 155,159, 171, 202.
MARINKOVICI, VOJSLAV — 224, 237, 228, 240.
MICESCU, ISTRATE — 111.
MIHALACHE, ION — 118, 121.
MIRONESCU, G.G. — 118, 121, 214.
MIRONESCU, JIMMY — 74.
MITILINEU, ION — 111.
MUNTEANU-RAMNIC, DUMITRU — 109.
MUSSOLINI BENITO — 222.

NAPOLEON BONAPARTE — 43.
NICOLAE, Principe al României — 201.

OTTESCU, NICOLAE — 111.
OTTULESCU, EMIL — 111.

PANGAL, ION —95, 207.
PAVELESCU, CINCINAT — 204, 205, 206.
PHERCHYDE, PIC — 17.
POINCARÉ, RAYMOND — 214.
POMPEI, DIMITRIE — 111.
POP, VALER — 111.
POPOVICI, MIHAI — 208.
PUAUX, GABRIEL — 214, 241, 244.
RADIAN, ALEXANDRU — 112.
RĂDULESCU, SAVEL — 207.
RĂȘCANU-LANGA, ION — 79.
RIST, CHARLES — 127, 245.

SĂVEANU, N.N. — 208.
SCANAVI, ALEXANDRU — 21.
SIMION, JOHN — 228.
STOICESCU, CONSTANTIN — 143, 166.

ȘONERIU, ION — 207.
ȘTEFĂNESCU-AMZA, CONSTANTIN — 106.

TARDIEU, ANDRÉ — 219, 227, 228, 230, 233, 236.
TĂTĂRESCU, GHEORGHE — 9.
TITULESCU, NICOLAE — 96, 107, 207, 208, 224, 226, 228, 230, 237, 238, 240.
TOPA, PETRU — 110.

VASILESCU-KARPEN, N. — 111.
VÂLCOVICI, VICTOR — 106.

ZAMFIRESCU-DUILIU, ALEXANDRU — 207.
ZEUCEANU, ALEXANDRU — 241.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

Notă asupra ediției (de *Stelian Neagoe*) 5

CONSTANTIN ARGETOIANU
MEMORII

PE URMELE TRECUTULUI
O călătorie în Egipt..... 9

ANEXE DOCUMENTARE
la Partea a VIII-a (1930–1934)..... 85

ANEXA 1 — Circulara lui V. Brătianu către șefii organizațiilor județene ale P.N.L. în urma audienței sale la Regele Carol al II-lea — 11iulie 1930..... 86

ANEXA 2 — Scrisoarea lui I.G. Duca relativă la audiența la Regele Carol al II-lea 89

ANEXA 3 — Scrisoarea lui I.G. Duca relativă la incidența de partid 89

ANEXA 4 — Scurte tracte comuniste împărțite în Basarabia după urcarea Regelui Carol al II-lea pe Tron, adică în toamna anului 1930..... 90

ANEXA 5 — Scrisoare adresată de I. Pangal lui C. Argetoianu (conversație cu Lumby)..... 95

ANEXA 6 — Îndrumări generale în vederea regrupării Ministerelor în conformitate cu schema transcrisă la pag.161 din vol. IX al prezentei ediții — *nota St. N.*)..... 97

ANEXA 7 — Schema Ritmului Nou..... 100

ANEXA 8 — Proiect de decret-lege pentru suspendarea aplicării *Legii pentru organizarea administrației locale* și expunerea de motive respectivă (februarie 1931)..... 101

www.dacoromanica.ro

ANEXA 9 — Tablou de salariile şi accesoriile primite de conducerea şi consiliul Casei Autonome CFR de la 1 mai la 1 noiembrie 1930 105

ANEXA 10 — Lista Ministerului Iorga scrisă de mâna Regelui Carol al II-lea 106

ANEXA 11 — Comunicatul primului ministru Iorga, dat prin biroul presei, ziarelor, după constituirea Ministerului. Manifestul Guvernului sau mai exact al d-lui Iorga —afişat a doua zi după constituirea Guvernului din 18 aprilie 1931 107

ANEXA 12 — Dare de seamă a Siguranţei asupra unei întruniri a partizanilor d-lui N. Iorga 109

ANEXA 13 — Cele două liste propuse Regelui în septembrie 1931 pentru remanierea Guvernului 110

ANEXA 14 — Câteva date relative la rectificarea bugetului Statului pe 1931 112

ANEXA 15 — Neplata funcţionarilor înainte de guvernarea Iorga. 117

ANEXA 16 — Scrisoarea d-lui Auboin din 28 iunie 1931 asupra crizei bancare 121

ANEXA 17 — Scrisoarea d-lui Auboin din 24 iulie 1931 asupra stării Băncii Blank 126

ANEXA 18 — Banca Naţională către ministrul de finanţe. Proiect de convenţie între Stat şi Banca Naţională pentru a evita căderea Băncii Marm.&Blank (4 august 1931) 133

ANEXA 19 — Adresă confidenţială înmânată d-lui guvernator al Băncii Naţionale de către ministrul de finanţe la 6 august 1931, ca răspuns celei precedente 137

ANEXA 20 — Banca Naţională către ministrul finanţelor, din 7 august 1931, prin care declară că nu poate primi modificările propuse prin adresa din 6 august 138

ANEXA 21 — Scrisoarea d-lui consilier tehnic Auboin către dl. guvernator M. Manoilescu, din 7 august 1931, asupra acordului relativ la ajutorarea Băncii Blank 140

ANEXA 22 — Notă confidenţială adresată în 12 august 1931 de către ministrul de finanţe guvernatorului Băncii Naţionale, prin care se primesc condiţiile acestei Bănci pentru ajutorarea Băncii Marm.&Blank&Co. 142

www.dacoromanica.ro

ANEXA 23 — Protocolul şedinţei Comitetului Executiv al Băncii Naţionale ţinută la Sinaia în 12 august 1931 (Sindicatul Băncilor) 143

ANEXA 24 — Protocolul şedinţei Comitetului Executiv al Băncii Naţionale, împreună cu reprezentanţii marilor Bănci din 13 august 1931 (înfiinţarea Sindicatului) 145

ANEXA 25 — Nota d-lui consilier tehnic Auboin către guvernatorul M. Manoilescu, din 16 august 1931, asupra măsurilor de luat înainte de formarţia Sindicatului 147

ANEXA 26 — Convenţia pentru întemeierea Sindicatului marilor Bănci (16 august 1931) 149

ANEXA 27 — Adresa d-lui guvernator M. Manoilescu din 19 august 1931, împreună cu textul definitiv al convenţiei dintre Stat şi Banca Naţională în vederea asanării Băncii Marm. &Blank 153

ANEXA 28 — Adresa d-lui guvernator M. Manoilescu înaintată ministrului de finanţe privitoare la preluarea acţiunilor „Steaua Română" şi la un proiect de emisiune de obligaţiuni industriale 158

ANEXA 29 — Adresa celor 6 Bănci imobilizate în afacerea „Steaua Română", din 19 august 1931 159

ANEXA 30 — Scrisoare confidenţială adresată de ministrul finanţelor, guvernatorului M. Manoilescu prin care Statul se obligă a prelua acţiunile „Steaua Română" (19 august1931) 162

ANEXA 31 — Scrisoare confidenţială privitoare la crearea obligaţiunilor industriale (19 august 1931) 163

ANEXA 32 — Ministrul de finanţe către Banca Naţională, din 21 septembrie1931, în chestiunea acţiunilor „Steaua Română" 164

ANEXA 33 — Banca Naţională către ministrul de finanţe, din 22 septembrie 1931, în chestiunea acţiunilor „Steaua Română" 165

ANEXA 34 — Banca Naţională către ministrul de finanţe din 24 septembrie 1931 cu încheierea Consiliului Executiv al Băncii Naţionale cu privire la Banca Blank 165

ANEXA 35 — Hotărâre a Consiliului de administraţie al Băncii Naţionale din 23 septembrie 1931 166

www.dacoromanica.ro

ANEXA 36 — Scrisoare adresată de ajutorul consilierului tehnic Bolgert, d-lui ministru de finanțe cu privire la Banca Blank (1 octombrie 1931) 167

ANEXA 37 — Bilanțul rectificat al Băncii Blank la data de 31 august 1931 170

ANEXA 38 — Scrisoare confidențială din 16 noiembrie 1931 adresată de guvernatorul Băncii Naționale ministru lui de finanțe în chestiunea „Steaua Română" 171

ANEXA 39 — Cererea Băncilor mijlocii pentru înființarea unui Sindicat al lor (27 august 1931) 171

ANEXA 40 — Decret-lege relativ la accelerarea formelor pentru fuziunea anumitor Societăți 176

ANEXA 41 — Scrisoarea d-lui Auboin către dl. guvernator M. Manoilescu din 8 octombrie. Criza bancară 1931 178

ANEXA 42 — Protocolul de înființare a Uniunii Băncilor Românești; redactat de R. Auboin, consilier tehnic pe lângă Banca Națională Română, din 14 octombrie 1931 181
Notă cu privire la întocmirea bilanțurilor de încheiere a Băncilor participante 181

ANEXA 43 — Proiect de decret-lege pentru reglementarea retrarilor de depozite — propus de exponenții deponenților din București și respins de ministrul de finanțe 185

ANEXA 44 — Proiect de decret-lege redactat și scris de mâna autorului *Amintirilor* pentru blocarea depozitelor, semnat de Rege dar necontrasemnat de ministrul finanțelor 192

ANEXA 45 — Adresele și notele d-lui consilier tehnic Auboin din 26 și 30 noiembrie și 4 decembrie 1931, privitoare la Legea Conversiunii 194

ANEXA 46 — Nota primului ministru N. Iorga din 10 aprilie 1932 cu privire la situația Prințului Nicolae (redactată în Consiliul de Miniștri) 201

ANEXA 47 — Scrisoarea adresată Prințului Nicolae de către prim-ministrul N. Iorga în 11 aprilie 1932, și nefolosită 202

ANEXA 48 — Scrisoare din 26 noiembrie 1931 adresată de dl.Nicolae Iorga prim-ministru, d-lui C. Argetoianu ministru de finanțe 202

www.dacoromanica.ro

ANEXA 49 — Scrisorile adresate în 24 şi 31 martie 1932 de către dl. N. Iorga prim-ministru, d-lui C. Argetoianu ministru de interne cu privire la mişcările studenţilor şi Gărzii de Fier 203

ANEXA 50 — Schimbul de epigrame între Cincinat Pavelescu şi C. Argetoianu la dejunul oferit lui E. Venizelos la Braşov în 20 august 1931 204

ANEXA 51 — Scrisoare adresată în 20 septembrie 1931 din Paris, de către dl. Grigore Filipescu, d-lui C. Argetoianu 206

ANEXA 52 — Telegrama subsecretarului de Stat I. Pangal, expediată din Paris în ziua de 9 septembrie 1931 207

ANEXA 53 — Copie de pe pasajele mai importante ale scrisorii guvernatorului Băncii Franţei privind împrumutul de 250 000 000 frs. fr. de acordat Băncii Naţionale a României, din 21 decembrie 1931 208

ANEXA 54 — Angajamentul Ministerului de Finanţe privitor la reînnoirea împrumutului de 250 000 000 franci contractatde Banca Naţională la Banca Franţei 211

ANEXA 55 — Scrisoarea d-lui Puaux, ministrul Franţei la Bucureşti, adresată domnului ministru de finanţe, C. Argetoianu (23 octombrie 1931) 214

ANEXA 56 — Declaraţiile făcute de către C. Argetoianu presei franceze în ziua de 17 ianuarie 1932. 215

ANEXA 57 — Telegramele mai importante primite în martie şi aprilie 1932 la Ministerul de Externe, privitoare la negocierile unei înţelegeri economice dunărene şi la chestiunile financiare ce ne interesau 224

ANEXA 58 — Scrisoare de introducere pe lângă Tardieu remisă d-lui Zeuceanu, însărcinat să explice primului ministru francez situaţia politică din România 241

ANEXA 59 — Corespondenţa între Dimitrie Ghika, ministrul afacerilor externe şi C. Argetoianu, ministrul finanţelor, cu privire la intervenţia diplomatică făcută de dl.Puaux la 19 mai 1932 241
— Aide-Mémoire din 19 mai 1932 243

FACSIMILE 245

INDICE — nume de persoane 257

www.dacoromanica.ro

Apărut: august 1998

Tiraj: 1.000 exemplare

Tehnoredactare computerizată:
MIHAELA NICOLA

Tipărit
DAVIC

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ISTORIE&POLITICĂ

DOCUMENTE OFICIALE

IZVOARE NARATIVE

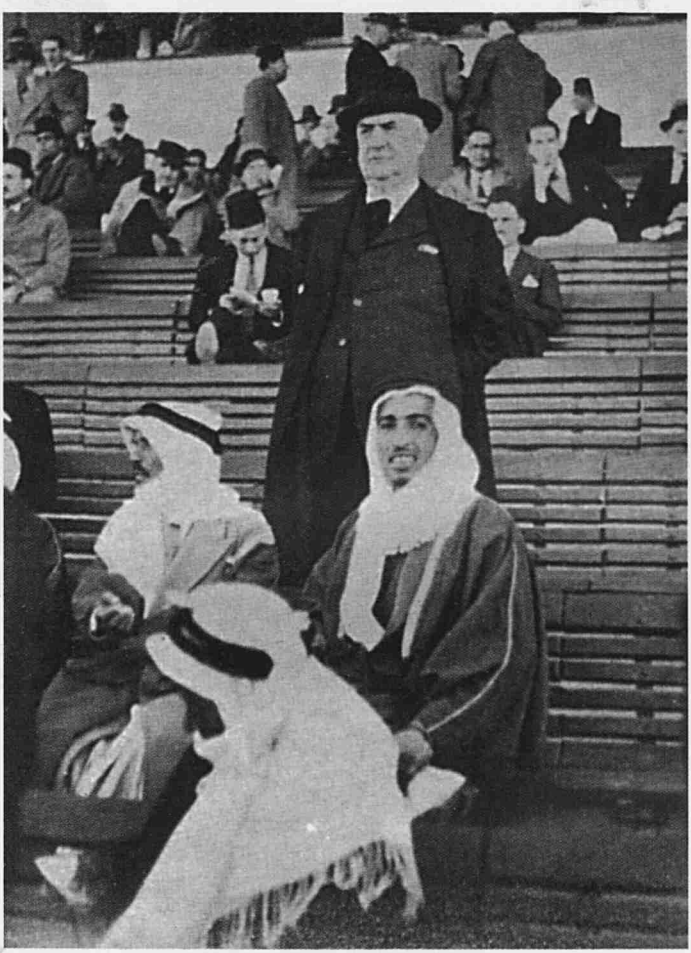

Constantin Argetoianu
la cursele din Heliopolis, cu trei Șefi Beduini

ISBN 973 - 96599 - 9 - 12

www.dacoromanica.ro